Szolyvai Emlékparkbizottság

„URAM… SEGÍTS HAZA MINKET….!”

Lágerírások: versek, fohászok, levelek, naplórészletek a sztálini lágerekből (1944-1959)

Kárpátaljai Magyar Könyvek
269.

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**

A kötet megjelentetését támogatták:

Emberi Erőforrások Minisztériuma

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTÉRIUMA

a Gulág Emlékbizottság

Összeállította, az utószót és a jegyzeteket írta:
Dupka György, PhD

Negyedik kiadás

A kötet borítója, a belső illusztrációk: **Lovász Noémi**

© **Dupka György,** 2017
© **Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó**

Szerkesztő és szakmai lektor: **Zubánics László**
Korrektor: **Kövy Márta**
Fedélterv, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**
Készült a Shark Kft.-ben

ISBN 978-963-9814-99-8
ISSN 1022-0283

„URAM… SEGÍTS HAZA MINKET..!”

Lágerírások:
versek, fohászok, levelek, naplórészletek
a sztálini lágerekből (1944–1959)

Dupka György közreadásában

INTERMIX KIADÓ
Ungvár – Budapest
2017

„Ezer fogoly küldi imáját az égbe,
Hallgasd meg hát, Uram, kérésünket végre.
Könyörögve kérünk, segíts haza minket,
Bűneiben szenvedő fogoly népeidet.
Mi Atyánk, Úr Isten, ki fenn vagy az égbe,
Hallgasd meg hát sok–sok kérésünket végre.”

Ezer fogoly imája 1944-ben, Szolyva

* * *

„Gondolatban írok,
Az úr ide lásson?!...
Emlékezetben
Tartom írásom”

(**Balog Sándor:** Részlet a *Kemény, konok ember...* c. verséből)

* * *

„A gulági élettel kapcsolatban keveset beszéltem arról, hogy mi segített nekem átvészelni a sztálini poklot. Meggyőződésem, hogy az Istenbe vetett hit és az ima mentett meg engem a biztos haláltól.”

(**Mészáros Sándorné:** *Részlet a visszaemlékezésből)*

* * *

A túlélés 4 szabálya:

1. *A szenvedést nem szabad dramatizálni! Nem szabad panaszkodni, mert attól gyengébb lesz az ember.*
2. *Az öröm szükséges a túléléshez. Ezért észre kell venni és tudatosan kell keresni az élet apró örömeit.*
3. *Nem vagyunk tökéletesek, de itt és most kell megmutatnunk, hogy különbek vagyunk rabtartóinknál. Ez mozgósítja az életenergiákat.*
4. *Akinek van hová kapaszkodnia, annak könnyebb. Mi hívők, ha a Jóistenbe kapaszkodunk, rájövünk, hogy Ő is akarja túlélésünket.*

Placid atya (Rákosszentmihály, 1916) szabályai a túléléshez,
aki 1946–1952 között GULAG lakó volt

1. AJÁNLÁS HELYETT

Csendes, kicsi temetőbe
jár egy asszony feketébe'.
Akinek nem fáj, nem érzi,
az nem is tudja, nem érti:
úgy kell az az ő szívének,
ahogy kenyér a testének.
El sem is mulasztja soha,
temetőbe visz az útja.
Hétköznapok teltén-múltán
vánszorog a sírok során.
Sóhaja száll minden sírnál.
Írást olvas a sok fejfán,
nehezen, némán keresve
– fia messze eltemetve…
Nincs itt sír, melynél megállva
könnye hullna sírhantjára,
nincs fejfa, mit átölelve
fiát ölelhetné benne.
Nem is sejti, hogyan, miért:
el sem érve a sor végét
fejfák között egynek láttán
fény gyúl szeme szivárványán:
„Itt nyugszik Éltető Béla,
fiatalon hullt a sírba".
Uram Isten, az ő fia!
Az…én…fi…am…Bé…la…Bé…la!
Sírokat, virágot, fejfát
– bizony már semmi mást nem lát,
csak a vésett írást: Béla!
– Mintha bizony való volna…
Mit érezhet így az anya?
Elmondani ő nem tudja.
Ó, te fájós szívű anya:
vigasztaljon Isten szava.

Megyünk-jövünk, járunk-kelünk,
temetőnkhöz közeledünk.
Mohosodó sírhantokra
hullhat könnyek bő zápora:
Muhi, Mohács nem volt elég,
sújtott minket új veszteség,
árva létünk megrontója,
népünk temetője: SZOLYVA!

Visk–Szibéria, 1951–1955.
Forgon Pál *(Szernye, 1913.)*

1. FEJEZET

I. LÁGERBALLADÁK, ÁTKOT SZÓRÓ VERSEK

(Szülföldtől való búcsúzások)

2. LÁGERBALLADA

Parancsszóra, hazug szóra
dobot vert a kisbíró:
tizennyolctól ötvenévig
férfiaknak behívó.

Háromnapi eleséggel
indultak az emberek.
Kibírjuk ezt! – a sok férfi
bizakodva nevetett.

Három napnak elmúltával
lehervadott a mosoly,
megismerte kínok kínját
sokezernyi bús fogoly.

Puskás őrök árgus szemmel
vigyázták a menetet,
agyonlőtték az útszélen
a lemaradt beteget.

A létszámot bepótolták
bárkivel, ki arra járt,
ne lehessen kimutatni
darabszámra a hiányt.

A szolyvai nagytáborban
összegyűltek ezerek,

hóban-fagyban, étlen-szomjan
gyötrődtek az emberek.

Tífusz-lázban elemésztve
de sok férfi meghalt ott,
ártatlanok hűlt teteme
tömte meg a sírhantot.

Az élőket, „Dáváj, bisztro!”,
terelték a vagonba,
vitték őket idegenbe
hosszú, nehéz robotra.

Szögesdrótos táborokban
kegyetlen a napirend,
sok jó apa, derék legény
belerokkant, tönkrement.

Hitvány étel, kevés étel,
de a robot nagyon sok:
így tengődtek a lágerben
napról napra a rabok.

Szállt a panasz fel az égbe,
a sok férfi éhezett,
ez az idő életükben
a fekete fejezet.

Szemétdombon a hulladék
kárba bizony nem veszett:
megkeresték, megették azt
az éhező emberek.

Csupasz csontig elapadva
nem bírták a robotot,
messze földön a lágerben
de sok férfi maradt ott.

Oroszföldön meggyötörve
a halálé lettek ők,
titkon őrzik csontjaikat
a jeltelen temetők.

Sztálin Jóska, te vad hóhér,
megfordulhatsz sírodban,
átok veri porcikádat,
nem pihenhetsz nyugodtan.

Álnok szavad, hazug szavad,
de sok népet ámított,
megszenvedték hatalmadat
az ártatlan magyarok.

Szolyva, 1944 decembere.
Ismeretlen szerző.

3. BÚCSÚZÁS

Gyülekeznek a magyarok,
fehérlik a tarisznyájok.
Úgy mennek, mint a bárányok,
mert nem tudják, mi vár rájok.
Sorakoznak a magyarok,
fehérlik a tarisznyájok,
sápadozik az orcájok,
mert a könnyük csorog rájok.
Búcsúznak az iskolától,
meg annak az udvarától,
egész Patak falujától,
rokonoktól és anyáktól.
Szülőhazám, Isten hozzád,
Sose látlak többé már tán.
Isten veled, Édesanyám,
Felneveltél, megyek most mán.

Felneveltél keservesen,
hogy idegen vigyen ingyen.
Néked még alig dolgoztam,
végső útra megyek mostan.
Osztálytestvéreim visznek,
kiknek martaléka leszek.
Hajtanak az éjszakába,
tán soha nem térek vissza.
Imádkozzál az Istenhez:
ez egyszer még megsegítsen,
hogy még egyszer visszatérjek,
asztalodról még ehessek.
Gyülekeznek gyász magyarok,
tarkállik a tarisznyájok.
Úgy mennek, mint a bárányok,
hiszen csak sejtik, mi vár rájok.

Feketepatak, 1944. december 3.
Nagy Jenő *(Feketepatak, 1926.)*

4. NAGY JÓSKA HALÁLÁRA

Sír az erdő, zúg a tajga,
Haldoklik egy rab magyar,
Sebe vérzik, arca sápadt,
Nem megy többé már haza.

Seblázában anyját hívja,
Kéri drága jó anyját,
Imádkozzon az Istenhez,
Hozza haza a rab fiát.

Nincs segítség, nincsen mentség,
Haldoklik a Nagy Jóska,
Szegény anyja, édesanyja
Hiába várja haza.

Jóska helyett üzenet megy
Szegény édesanyjának,
A rab fiát, a Jóska fiát
Haza többé ne várja.

– Drága jó anyácskám, drága jó anyám,
Árva rab fiadat haza már ne várd.
Nem megy ő már vissza,
Nem megy ő haza,
Teste itt porlad el,
Sírja jeltelen.

Itt alussza álmát,
A vad Kolimán,
Lelke fenn az égben
Őrködik terád.

Kolima[1], 1953.
Fedák László *(Ungvár, 1911.)*

5. SZTÁLIN ARCKÉPE
(Részlet)

Te vagy, te vagy, Sztálin Jóska,
A gaz postarabló,
Véreskezű tömeggyilkos,
Hóhér, gyújtogató.

Nézlek téged,
S gyönyörködöm képeid ezrében,
Olvasgatom, „élvezgetem”
A rólad írt dics-verseket.

[1] A Kolima (oroszul: Колыма) folyó Oroszország ázsiai részén, Kelet-Szibériában, a Magadani területen és Jakutföldön. Nevét a vidékén kialakított GULAG-táborok tették ismertté.

Kolhoz kellett, ötéves terv,
És Sztahanov-mozgalom,
Minden eszköz jó volt ahhoz,
Hogy a népet megzsarold.

Ott lógsz majd a Vörös téren,
Tested a szél himbálja,
Nem lesz ember a földtekén,
Aki téged sajnálna.

Hullád fölött varjú károg,
S hívogatja társait,
Azt rikolja: krá, krá, krá, krá,
itt már Lenin sem segít.

Kolima[2]*, 1952.*
Fedák László *(Ungvár, 1911.)*

[2] Lásd az 1. lábjegyzetet.

II. LÁGERIMÁK, KÖNYÖRGÉSEK, FOHÁSZOK, HITVALLÁSOK

6. EZER FOGOLY IMÁJA 1944-BEN

Ezer fogoly küldi imáját az égbe,
Hallgasd meg hát, Uram, kérésünket végre.
Könyörögve kérünk, segíts haza minket,
Bűneiben szenvedő fogoly népeidet.
Mi Atyánk, Úr Isten, ki fenn vagy az égben,
Hallgasd meg hát sok-sok kérésünket végre.

Uram, jöjj, segíts, ha tudsz segíteni,
Hogy ne kelljen már tovább ily sokat szenvedni.
Lelkünk már összetört a sok bánat alatt,
Könny lett az italunk, kenyerünk a bánat.
Így szállnak a napok el a fejünk felett,
Mi Atyánk, Úr Isten, segíts haza minket.

Sok hosszú, álmatlan, hideg éjszakákon,
Nem fekhetünk otthon puha fehér ágyon.
Ha leszáll az este, otthon lámpát gyújtanak,
Kedves szüleink csak értünk imádkoznak,
Mert hiányzik közülük kedves két fia,
Mi Atyánk, Úr Isten, segíts minket haza.

Most pedig, bajtársak, ne essünk kétségbe,
Összekulcsolt kézzel tekintsünk az égre,
Küldje el nekünk is a várt szabadulást.
Minden szívből szálljon hű ima az égbe,
Mi Atyánk, Úr Isten, segíts haza végre.

Vedd el, Uram, tőlünk a keserű kelyhet,
A sok bánat helyett küldj egy kis örömet,
Hogy az életünk tovább örömteljes legyen,

És amit akarunk, sikerüljön minden.
Egész családunkkal hálát adunk neked,
Mi Atyánk, Úr Isten, áldott legyen neved.

Áldd meg otthon hagyott kedves szüleinket,
Apánkat, Anyánkat, kedves testvéreinket.
Hallgasd meg őket minden kérésükben,
Hogy boldogok lehessünk az egész életben.
A családban együtt áldjuk neved,
Mi Atyánk, Úr Isten, hála legyen neked, Ámen.

Szolyva[3], 1944 decembere
Ismeretlen szerző.

6/2. ISMERETLEN MAGYAR KÖLTŐ: EZER FOGOLY IMÁJA 1944-BEN

Ezer fogoly küldi imáját az égbe,
Hallgasd meg hát, Uram, kérésünket végre!
Könyörögve kérünk, segíts haza minket,
Bűneiben szenvedő fogoly népeidet!

Lelkünk már összetört a sok bánat alatt,
Könny lett az italunk, kenyerünk a bánat.
Így szállnak a napok el a fejünk felett,
Mi Atyánk, Úristen, segíts, segíts haza minket!

Álld meg otthonhagyott kedves szüleinket,
Lássuk drága hitvesünket, gyermekünket.
Hallgasd meg őket minden kérésükben,
Hogy boldogok lehessünk egész életünkben.

---

[3] Szolyva: a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa által 1944 novemberében felállítatott és 1945 végéig működő gyűjtőtábor, ahonnan a Kárpátok túloldalán fekvő Sztarij Szambor, Novij Szambor (Lvivi terület) elosztó táboraiba gyalogmenteben irányították a rabokat, majd tehervagonokba zsúfolva munkatáborokba szállították őket. Akárcsak Szolyván, útközben is nagyon sokan meghaltak.

Mi Atyánk, Úristen segíts haza minket!
Ámen!

Ismeretlen szerző.
A 36 soros Ezer fogoly imája 1944-ben című lágervers rövidebb, de elterjedtebb változata.

6/3. FOGOLYIMA

(*A 36 soros Ezer fogoly imája 1944-ben c. lágervers rövidebb, de elterjedtebb változata)*

Ezer fogoly küldi imáját az égre,
Hallgasd meg hát, Uram, kérésünket végre.
Könyörögve kérünk, segíts haza minket,
Bűneiben szenvedő fogoly népeidet.
Mi Atyánk, Úr Isten, ki fenn vagy az égbe'
Hallgasd meg hát sok-sok kérésünket végre.

Oh Istenem, kérlek, töröld el a bánatom.
Már három felé fújt az életnek vihara,
Szenvedünk mindnyájan szomorú fogságba'.
Mert aki katona, legalább az azért,
De én azt nem tudom sehogy se hogy miért.

Jenakijevo, 1945 novembere
Lejegyezte: **Nagy András** *(Beregszász)*

7. FOGOLYKARÁCSONY SZOLYVÁN

Ott, valahol messze, ott, valahol távol,
Komor hegyek között van egy fogolytábor.
Sok jó magyar férfit hajtottak be oda,
Gyászba borult mindnek a drága otthona.
Hiszen árván maradt édes hitestársunk,

Jó anyánk, jó apánk, az egész családunk.
Szívünk majd megszakad a hazai vágytól,
Lelkünk legmélyén is csak a honvágy lángol.

Szent karácsony estje most reánk köszöntött,
Itt ünnepeljük meg a szögesdrót között.
Elhurcolt bennünket gonosz szellem keze,
Halált osztogató sötét idegenbe.
Megfagyva kuporgunk hideg betonlapon,
A hosszú, álmatlan, dermedt éjszakákon.
Szemünk majd leragad, oly álmosak vagyunk,
De a nagy bánattól aludni nem tudunk.

Hazavágyik szívünk, mint az a rab madár,
Ki kalitkájában szabadulásra vár.
Szomorú otthon is a karácsony napja,
Nem ül az asztalnál a jó édesapa.
Nincsen otthon a férj, a sok drága testvér,
Pusztító halálba sodort el a szél.
Nincs, aki megkezdje az esti imát,
Ünnepi asztalhoz ültesse családját.

Ez a mi életünk legsötétebb napja,
Bús szívvel gondolunk a meleg otthonra.
Szemünk könnybe lábad a karácsony szóra,
Vajon nehéz sorsunk mikor fordul jóra?
Pusztít a tífusz itt, arat a döghalál,
Sok jó magyar testvér haza nem jut el már.
Kiviszi szürke ló éjjel a temetőbe,
Jeltelen, dermesztő, jeges sírgödörbe.

De azért, bajtársak, ne essünk kétségbe,
Bizakodó hittel tekintsünk az égre!
Térden állva kérjük az egeknek Urát,
Hozza meg számunkra a várt szabadulást!
Hiszen az nem lehet, hogy ezrek kérése
Ne találjon rá egy meghallgató szívre.

Véget ér majd egyszerre szomorú rabságunk,
Akkor lesz nekünk is boldog karácsonyunk.

Szolyva, 1944 karácsonya
Holozsi Károly *(Bene, 1926.)*
Lejegyezte: **Horváth László** *(Bene, 1926.)*

7/2. FOGOLY KARÁCSONY

Valahol messze távol,
kis város szélén van egy fogolytábor.
Sok embert hoztak mindenfelől oda,
Sokunknak szomorú lett most az otthona,
Hiszen otthon hagytuk kedves hitvestársunk,
Apánkat, anyánkat, édes kis családunk,
Szívünk majd megszakad a hazai vágytól,
Lelkünk mélyéből is csak a honvágy lángol.
A várt szent Karácsony este ránk köszöntött,
Sajnos nem lehetünk családjaink között.
Elsodort bennünket a sors kegyetlen keze,
Távol családunktól, messze idegenbe,
És most itt kuporgunk, kemény deszkapadon,
Sok hosszú, álmatlan, hideg éjszakákon,
Szemünk majd leragad, álmosak vagyunk,
De a sok bánattól aludni nem tudunk.
Úgy vergődünk mi itt, mint egy rab madár,
Mely kalitkájából szabadulásra vár.
Mi is arra várunk, szent szabadságra,
Hogy visszarepülhessünk a családi házba.
Szomorú most otthon a Karácsony napja,
Hiányzik hazulról a jó édesapa,
Nincs aki elkezdje a vacsoraimát,
Nincs aki szétszelje a karácsonyi almát,
Ez lett az életünk legszomorúbb napja,
Fájó szívvel gondolunk meleg otthonunkra.
Szemünk könnybe lábad a Karácsony szóra,

De azért, bajtársak, ne essünk kétségbe
Összekulcsolt kézzel tekintsünk föl az égre,
Térden állva kérjük az egek Urát,
Hozza meg nekünk is a várt szabadulást.
Hiszen az nem lehet, hogy sokezrek kérése
Ne találjon rá egy megértő szívre.
Majd elmúlik egyszer szomorú fogságunk,
Akkor lesz nekünk is boldog Karácsony.

Szolyva, 1944. december 25.
Holozsi Károly *versének átköltött változata.*
Lejegyezte: **Dobsa Lajos** *(Tiszakeresztúr, 1926.)*

7/3. FOGOLY KARÁCSONYA A SZOLYVAI TÁBORBAN

Valahol messze…, valahol távol…
Kárpátok tövében van egy fogolytábor.
Sok-sok embert hoztak mindenfelől oda,
Sokunknak lett szomorú mostan az otthon!
Hiszen… ottan hagytuk hitvestársunkat!
Apánkat, anyánkat, drága kis családunk:
Szívünk majd meghasad a hazai vágytól,
Lelkünkünkben is csak a … gyötrő honvágy lángol.
A … várt… Karácsony este ím ránk köszöntött,
Sajnos nem lehetünk családaink között!
Elsodort bennünket a sors… kegyetlen keze,
Távol családunktól, messze idegenbe…
És most itt kuporgunk, hideg cément lapon,
Sok… álmatlan, hideg , hosszú éjszakákon,
Szemünk majd beragad, oly álmosak vagyunk,
De a sok… bánattól aludni nem tudunk.
Úgy vergődünk mi itt, mint egy fogoly madár,
Mely… a kalitkában szabadulásra vár.
Mi is arra várunk, a szent szabadságra,
Hogy… repülhessünk vissza a családi házba.
Otthol is szomorú a szent Karácsony napja,

Hiányzik házukból a jó… édesapa,
Nincs aki elkezdje az asztali imát,
Nincs aki szétszelje a család közt az almát.
Ez lett az életünk legszomorúbb napja,
Fájós szívvel gondolunk meleg otthonunkra.
Szemünk könnybe lábad a Karácsony szóra,
Hogy ilyen szomorú… a fogoly karácsonya!
De azért ne essünk bajtársak kétségbe,
Összekulcsolt kézzel tekintsünk az égre,
Térden állva kérjük most az egek Urát,
Küldje el nekünk is a várt szabadulást.
Hiszen… az nem lehet…, hogy sok ezrek kérése
Ne találjon rá egy megértő szívre!
Elmúlik majd egyszer szomorú rabságunk!
És lesz nekünk is majd boldog Karácsonyunk!
(Vége), 1945. XII. hó huszadikán

Holozsi Károly *versének átköltött változata.*
Lejegyezte: **Juhász Béla** *(Nagypalád).*

7/4. 1944 – SZOLYVAI FOGLYOK KARÁCSONYA

Valahol messze, valahol távol, távol,
Kis város végén van egy fogolytábor.
Sok embert hoztak mindenfelől oda,
Sokunknak szomorú lett most az otthona,

Hiszen otthon hagytuk kedves hitvestársunk,
Apánkat, anyánkat, drága kis családunk,
Szívünk majd megszakad a hazai vágytól,
Lelkünk mélyén csak a honvágy lángol.

A várt szent Karácsony este ránk köszöntött,
Sajnos, nem lehetünk családaink között.
Elsodort bennünket a sors kegyetlen keze,
Távol családainktól, messze idegenbe,

És most itt kucorgunk hideg cement földön,
Sok hosszú, álmatlan, hideg éjszakákon,
Szemünk majd leragad, oly álmosak vagyunk,
De a sok bánattól aludni nem tudunk.

Most úgy vergődünk, mint egy rab madár,
Mely a kalitkában szabadulásra vár.
Mi is arra várunk, a szent szabadulásra,
Hogy visszarepüljünk a családi házba.

Szomorú lett a szent Karácsony napja,
Hiányzik a házból a jó édesapa,
Nincs aki megkezdje az asztali imát,
Nincs aki felszeletelje a karácsonyi almát,

De, azért, bajtársak, ne essünk kétségbe,
Összekulcsolt kézzel tekintsünk az égre,
Térden állva kérjük az egek Urát,
Hozza meg nekünk a várt szabadulást.

Hisz az nem lehet, hogy sok ember kérése
Ne találjon egy megértő szívre.
Ha egyszer elmúlik szomorú fogságunk,
Akkor lesz nekünk is boldog Karácsonyunk.

Szolyva, 1944. december 25.
Holozsi Károly *versének átköltött változata.*
Lejegyezte: **Tegze Elemér** *túlélő (Királyháza) Beküldte: 1990. XII. 7.*

8. HOZZÁD KÖNYÖRGÜNK

Hozzád könyörgünk, magyaroknak
Nagyasszonya,
Mint most kérünk úgy nem kértünk
Eddig tán soha.

Könnyes szemünk feléd tekint
Nincs szabad hazánk,
Rab nemzetünk, szívünk vérzik,
Segíts, Szűzanyánk.

Karold át és vidd imánkat
Vidd az Úr elé,
Tolmácsold, hogy e hő kérés,
Egy bús nemzeté…
Tegye újjá és szabaddá
Szép magyar hazánk.
Hallgasd meg e hő imánkat,
Drága Szűzanyánk.

Hozzád könyörgünk, magyaroknak
Nagyasszonya,
Mint most kérünk, úgy nem kértünk
Eddig tán soha.
Könnyes szemünk feléd tekint
Nincs szabad hazánk,
Rab nemzetünk, szívünk vérzik,
Segíts Szűzanyánk.

Szolyva, 1945.
Ismeretlen szerző.
Lejegyezte: **Horosz Lajos** *(Ungvár)*

9. KÖNYÖRGÉS

Hozzád fohászkodom, drága jó Istenem,
Segíts meg még egyszer innen hazatérnem.
Segíts meg, hogy lássam még egyszer gyermekem,
Kedves jó szüleim meg a feleségem.

Nem egyéb ez itten, mint pokloknak pokla,
Ahol ember egymást, mint vadállat falja.

Testem úgy kiszáradt, mint az aszalt gomba,
Nem csoda, hisz nincs itt az embernek kosztja.

Mint kijáró disznó, ha olyat ehetnék,
Vagy a kóbor kutya kosztjában osztoznék;
Harminchat kilónál akkor több lehetnék,
Akkor bizony innen én haza mehetnék.

Drága jó Szűzanyám, hozzád is esdeklem:
Segíts azt a napot életben megérnem,
Hogy megmenekülhessek gonoszok kezéből,
Mikor megszabadulok ettől az éhségtől.

Talán a pokol sincs ennyire kegyetlen,
Ennyire pusztító, ilyen embertelen,
Mint ezek köröttem, az istentagadók,
Kik tagadják léted – Téged, Mindenhatót.

Könyörgöm hozzád, Szentlélek, Úristen,
Vadállati voltuk változtasd meg itten;
De nemcsak e lágerben, az egész világon,
Ne legyen vak tovább – végre megváltozzon.

Nyisd ki a szemüket, konok eszméiket,
Oszlasd el tévhitük, gyenge elméjüket.
Változtasd emberré állati voltukat,
Ne üssék mindenbe bele az orrukat.

Hozzád fohászkodom, drága Jézusom,
Oltalmazz bennünket, segíts a sorsunkon.
Segíts meg, hogy lássam még egyszer gyermekem,
Öreg szüleim, kedves feleségem.

Ocsemcsiri, 1946.
Ismeretlen szerző.
Lejegyezte: **Nagy Jenő** *(Feketepatak, 1926.)*

10. A FOGOLY SZILVESZTERE

Fogolytábor díszes kapujára írtam e pár sort,
Hallgasd meg hát bajtárs a szegény földi vándort.
Magas szögesdróttal körülszőve százszor,
Van egy szomorú hely, neve fogolytábor.
Itt köszöntött ránk az év utolsó napja,
Szenvedéssel, könnyel, bánattal megrakva.
Fogoly szilvesztere milyen is lehetne,
Korpa a kenyere, répa a levese.
Patakokban folyik millióknak vére,
Itt arat a halál kényére-kedvére.
Édesanyák jaja, özvegyek sóhaja,
Árvák tenger-könnye hozzád kiált, Uram,
Fel a magas égbe.
Irgalmazz nékünk e siralom völgyében,
Szánd meg árva néped, bocsásd meg bűneink,
Töröld le arcunkról a bánat könnyeit.

Végiglapozgatjuk naptárunk elsárgult lapjait,
Átgondoljuk az óesztendő elmúlt napjait.
Szívünk összeszorul, könnyünk kicsordul,
Szép hazánkra, otthonunkra is mély bánat borul.
Árván maradt kis családunk, anyánk és otthonunk,
Az ég áldását kérjük rátok az utolsó napon.
Testvérek, bajtársak, sorsunk igen nehéz,
Viseljük ezt türelemmel, az Isten ránk lenéz.
Ó, Isten, ki millióknak sorsát kormányozod,
Teljesüljön felettünk is a te akaratod.
Szilveszter este van, temetjük az évet.
De a mi szánkról most nem szól vidám ének.
Azt a sok rossz időt, mi eddig lepergett,
Nem tudjuk feledni tüzes borok mellett.
Lelkünkben nyoma sincs most a vidámságnak,
Mert mindent beborít sötéttel a bánat.

A fogolytáborban nem is lehet ünnep,
Hiszen kalitkában a madár sem örülhet.

Hiába van tavasz és virág a fákon,
Nekünk csak azért van, hogy a szívünk fájjon.
Gondolsz-e másra, mint a szülőházra,
Benne hitvesedre, drága jó anyádra?
Juthat-e eszedbe más, mint kis családod,
Ki talán e percben imádkozik érted?
És képzeletben látod ősz apádat,
Tisztes fehér fejét lenyomja a bánat.
Kopott Bibliából, pislogó mécs mellett,
Szíve fájdalmára keresi az enyhet.

Látod-e, bajtárs, hogy mennyien voltak,
Kik veled mulattak tavaly, ma már holtak.
Soknak fakeresztjét messze-messze távol,
Idegen országban verdesi a zápor.
Szilveszter estéjén temetjük az évet,
Kilencszáznegyvennégy, nem siratunk téged.
Gyászos idő voltál szegény magyaroknak,
Sok-sok szenvedésünk te hoztad.
Add által helyedet minél előbb másnak,
Kitől szegény rabok annyi szépet várnak.
Kilencszáznegyvenöt, váltsd valóra álmunk,
Hozd vissza mielőbb a mi szabadságunk.
Bor, búza és békesség legyen mindig bőven,
Isten kegyelméből az új esztendőben.

Szolyva, 1944. december 31.
Szerzője: ismeretlen.

11. Ó, ÉDES JÉZUSOM

Ó, édes Jézusom,
Alázatos szívvel kérlek Téged,
Feleségemnek és családomnak
Add meg a mindennapi kenyeret.
Erőt, egészséget, békességet és szeretetet,

Bocsásd meg nekik vétkeiket
És mentsd meg őket minden bajtól és veszedelemtől,
Engem pedig szabadíts ki e nehéz rabságból,
Hogy családommal együtt dicsőíthessem
A Te szent fölségedet.
Ámen

Karaganda[4], Omszk, Rudnik GULAG-táborai (1949–1955)
Bendász István *(Borhalom/Boboviscse, 1903.)*

12. ÉNEK A LÁGERBEN

Oltahatatlan csendes lánggal
égek érted, Jézusom,
sem e világ tengercsábja,
testi vágyak vad orkánja
nem győzhet e lángokon.

Nem olthatja rettentés sem,
e lángok csak szítódnak,
üldözések viharában,
vérig menő hitpróbában
üldözőket gyújtanak.

A szívem győzelmi halmán
uram, a zászlód lobog.
Rajta öt szó – kezed írta,

„E szívnek én Ura vagyok."
S olyan messzire ragyog.

Norilszk[5], 1949.
Zimányi József *(Törökszentmiklós, 1917.)*

[4] Karaganda város (Kazhasztán egyik területi központja), Omszk város Oroszország szibériai részén, a transzszibériai vasútvonal 2712 kilométerénél. Rudnik szibériai GULAG-tábor.
[5] Norilszk Oroszország észak-szibériai városa.

13. FOHÁSZ A LÁGERBŐL

Eszköz vagyok csak, néma húr,
s ha nem játszik rajtam Mesterem,
hallgat a húr élettelen.
De mikor a Mester ujja
melódiát zendít rajta,
életre kel a halott húr.
Egész lénye benne reszket,
hogy dalt zenghet Mesterének,
és dalától felvidul az Úr,
mosolya a szívekre hull,
s mámorossá lesz a húr.

Feszítsd, Uram, feszítsd jobban!
Ne kíméld a gyenge eszközt!
Megfeszítve szebben dalol,
s Te az ily daltól vigadol.
S ha majd a legszebbik dalban
szolgálata mámorában
hálás húrod végsőt pattan,
vedd e gyenge fáról halkan,
s szereld át a mennyeire,
hol e húr majd szünet nélkül
zeng a legszebb énekektől,
s dalán egész Menny vidul.

Norilszk, 1949.
Zimányi József *(Törökszentmiklós, 1917.)*

14. RAB FOHÁSZ

Mint virrasztó a hajnalhasadásra,
Úgy vágyok, várok a szabadulásra.
Várom, hogy a szabadság fénysugara
Mosolyogjon a nyomorult világra.

Rügyezzen remény minden sápadt arcon,
Békés jólét legyen minden családon!
Ne legyen több özvegy és hadiárva –
Adj, Uram, szeretetet a világra!
Árvák és özvegyek könnyét töröld le
Mindenható kegyelmeddel örökre,
Ne áztassa az barna kenyerüket,
Aranyozd be aprócska örömüket.
Ó, Uram! Ne legyenek többé rabok,
Legyenek az emberek mind szabadok!
Lakják otthonukat szépen, szelíden,
Szorgos kezükkel teremtett jólétben!
Vélt bűnökért ne üldözzön, jaj, senkit:
Egyként becsüljön a törvény mindenkit!

Herszon[6],1954. XI. 8.
Horváth Simon *(Bene, 1899.)*

[6] Herszon város Ukrajna keleti területén.

III. FOGOLYÉNEKEK

(Ismert karizmatikus énekek, zsoltárok, imák, népdalok, nóták dallamaira)

15. FELAJÁNLOM NEKED

(Változatok a katolikus karizmatikus énekekre)

Felajánlom neked, Jézusom, az én szívem,
Gyámolítsd, őrizd meg reményem és hitem!
Tárd ki a szívedet, áraszd ránk malasztodat,
Oszlasd szét felettünk, Istenünk, haragodat!

Pusztul a kincs, pusztul az élet,
Örökké él a tiszta lélek.
Legyen ezért lelkünk hófehér,
A legdrágább, mely minden kinccsel felér.

1945, Szolyva.
Holozsi Károly *(Bene, 1926.)*

15/2. FELAJÁNLOM NEKED, JÉZUSOM, AZ ÉN SZÍVEM

(A katolikus karizmatikus ének teljesebb változata)

Felajánlom neked, Jézusom, az én szívem,
Gyámolítsd, őrizd meg reményem és a hitem.
Tárd ki a Szívedet, áraszd rám malasztodat,
Oszlasd szét felettünk, Istenünk, haragodat.
Pusztul a kincs, pusztul az élet,
Örökké él a tiszta lélek.
Legyen azért a lelkünk hófehér
A lélek legdrágább, mely minden kinccsel felér.

Szeretlek, Jézusom, hozzád repül az imám,
Szeretlek, Istenem, óvj meg és vigyázz reám.

Szeretlek, Jézusom, minden reményem Te vagy,
Szeretlek, Istenem, légy velem és el ne hagyj.
Hozzon holnap bármit az élet,
Akárhová sodor az élet,
De ha itt élsz a lelkemben, Jézusom,
Jöhet a halál is, sorsomban én megnyugszom.

Felajánlom neked, Jézusom, az én szívem,
Gyámolítsd, őrizd meg reményem és a hitem.
Tárd ki a Szívedet, áraszd rám malasztodat,
Oszlasd szét felettünk, Istenünk, haragodat.
Pusztul a kincs, pusztul az élet,
Örökké él a tiszta lélek.
Legyen azért a lelkünk hófehér
A lélek legdrágább, mely minden kinccsel felér.

Szeretlek, Jézusom, hozzád repül az imám,
Szeretlek, Istenem, óvj meg és vigyázz reám.
Szeretlek, Jézusom, minden reményem Te vagy,
Szeretlek, Istenem, légy velem és el ne hagyj.
Hozzon holnap bármit az élet,
Akárhová sodor az élet,
De ha itt élsz a lelkemben, Jézusom,
Jöhet a halál is, sorsomban én megnyugszom.

Ismert katolikus karizmatikus ének teljesebb változata

15/3. FELAJÁNLOM NÉKED, ISTENEM, AZ ÉLETEMET

(Angolul, szlovákul, latinul és magyarul is elterjedt a karizmatikus ének hasonló tartalmú változata)

Felajánlom Néked, Istenem, az életemet,
egészen Tied vagyok mindörökké.

Íme az én szívem, hiszen tudod,
a szerelmem, az egyetlenem vagy.

Ismert katolikus karizmatikus ének rövidebb változata

16. FOGOLYTÁBOR BÚS LAKÓI…

I. Fogolytábor bús lakói fáradt emberek,
Valamennyi otthonáról gondol, kesereg,
Fájó sóhajunk az égig felér,
Odahaza az asztalon van-e most kenyér,
Nem nélkülöz-e a hű asszony a kedves gyerek,
Tudnak-e még mosolyogni otthon a szemek.

Ref.:
Minden vágy, szép álom hazahív,
Csak értünk dobog a szív.
Gyors galambszárnyakon száll a gondolat,
Ott áll meg egy kis ablak alatt.
Szívünkből szívekhez üzenünk.
Nem soká hazamegyünk,
A lelkünk fogságban nem lehet,
Mert soha nem feled a szeretet!

II. Elszenvedett hideg télre eljött már a nyár,
Virágok közt dalolhat már a szabad madár.
Zöld lombok felett, ha susog a szél,
Minden szavunk az elhagyott otthonról beszél.
Tüskés drót közt a bajtársak búsak, csendesek,
A táborba sápadt arcok, könnyező szemek.

Ref.:
Minden vágy, szép álom hazahív,
Csak értünk dobog a szív.
Gyors galambszárnyakon száll a gondolat,
Ott áll meg egy kis ablak alatt.

Szívünkből szívekhez üzenünk.
Nem soká hazamegyünk,
A lelkünk fogságban nem lehet,
Mert soha nem feled a szeretet!

III. Egyszer eljön majd az idő, leszünk boldogok,
Amikor a szív felderül, minden szem ragyog.
Ölelős karok várnak majd haza,
Megtört apját fogadja a kisgyermek szava.
Felszáradnak mind a könnyek, lesz újra mosoly,
Ha hazatér otthonába a hadifogoly.

Ref.:
Minden vágy, szép álom hazahív,
Csak értünk dobog a szív.
Gyors galambszárnyakon száll a gondolat,
Ott áll meg egy kis ablak alatt.
Szívünkből szívekhez üzenünk.
Nem soká hazamegyünk,
A lelkünk fogságban nem lehet,
Mert soha nem feled a szeretet!

Eszeny, 1946. XII. 25.
Ismeretlen szerző.
Lejegyezte **Báthory Miklós** *(Eszeny, 1922.)*

16/2. HADIFOGOLY DAL

(*Ott, ahol zúg a négy folyó* dallamára)

Fogolytábor bús lakói fáradt emberek,
Valamennyi otthonáról gondol s kesereg,
Fájó sóhajunk az égig fölér,
Odahaza az asztalon van-e most kenyér?
Nélkülöz-e a hű asszony a kedves gyerek?
Tudnak-e még mosolyogni otthon a szemek?

Ref.:
Minden vágy, szép álom hazahív,
Csak értük dobog a szív.
Gyors, galambszárnyakon száll a gondolat,
Ott áll meg egy kis ablak alatt.
Szívünkből szívekhez üzenünk.
Nemsoká hazamegyünk!
A lelkünk fogságban nem lehet,
Mert soha nem felejt – a szeretet!

Hosszú, hideg, fagyos télre eljött már a nyár,
Virágok közt dalolhat már a szabad madár.
Zöld lombok között, ha susog a szél,
Minden szava az elhagyott otthonról mesél.
Tüskésdrót közt a bajtársak búsak, csendesek,
A táborba fáradt arcok, könnyező szemek.

Ref.:
Minden vágy, szép álom hazahív,
Csak értük dobog a szív.
Gyors, galambszárnyakon száll a gondolat,
Ott áll meg egy kis ablak alatt.
Szívünkből szívekhez üzenünk.
Nemsoká hazamegyünk!
A lelkünk fogságban nem lehet,
Mert soha nem felejt – a szeretet!

Egyszer eljön még az idő, s leszünk boldogok,
Amikor a szív felderül, minden szem ragyog.
Ölelő karok várnak majd haza…
Megtört apját fogadja a kisgyermek szava.
Felszáradnak mind a könnyek, lesz újra mosoly,
Ha hazatér otthonába a hadifogoly.

Ref.:
Minden vágy, szép álom hazahív,
Csak értük dobog a szív.

Gyors, galambszárnyakon száll a gondolat,
Ott áll meg egy kis ablak alatt.
Szívünkből szívekhez üzenünk.
Nemsoká hazamegyünk!
A lelkünk fogságban nem lehet,
Mert soha nem felejt – a szeretet!

Cegléd, 1945 áprilisa
Ismeretlen szerző.
Lejegyezte: **Jeney Gábor** *(Budapest)*

17. AZT ÍRTÁK A DONBÁSZI VIDÉKRŐL…

Azt írták a donbászi vidékről,
Véresen ment le a nap az égről,
De sok vér folyt az idegen földre,
De sok bányász aludt el örökre.

Azt írta egy kislány levelébe,
Él-e még a régi szeretője?
Él-e még vagy gondol-e még rája
Valahol ott a nagy Oroszországba.

Válasz jött a kislány levelére,
Hogy öltözzön a szíve feketébe.
Szeretője hűségesen várja
Odafenn a fényes mennyországban.

1947
Ismeretlen szerző

18. FOGOLYÉNEK

(Megásták a baka sírját az Uzsoki völgyben c. nóta dallamára…)

Isten veled, szülőföldem,
Ahol én születtem,

Szüleimtől testvéreimtől
Nagyon távol estem.

Nem zúgnak itt a harangok,
Templomba sem járnak,
Szegény fogoly azt sem tudja,
Mikor van vasárnap.

Megássák a fogoly sírját
A szolyvai völgybe,
Környes-körül ráhajlik
A fenyves erdő zöldje.

Csak egy anya, édesanya
Sírdogál magában,
Mert meghalt a kedves fia
A fogolytáborban.

Jó pajtásaim, titeket is
Áldjon meg az Isten,
Keressétek fel a sírom
A szolyvai völgyben.

Írjátok meg az anyámnak,
Ha tudtok felőlem,
Hogy a fiát már ne várja.
Éhség eltemette.

Fogoly ima, fogolyének
A búcsúztatója,
Vérrel hímzett hótakaró
Lesz a takarója.

1947
Ismeretlen szerző

19. IDEGENBE ELTEMETETTEK FELETT

(dal. 35. zsolt. Perelj Uram)

I. Sírva zokog ma az ének
A magyarok Istenének!
Emlékezésünk e nagy napján,
Őseinknek megszentelt hantján!
Óh, mert akik értünk haltak:
Jeltelenül nem maradnak!
Sírjukon él a szeretet:
Örök hála s emlékezet!…

II. Boriszói temetőben
Sok magyar van eltemetve.
Szalókáról vagy hetvenen,
Nem ejtettek rá egy könnyet sem.
Nem ejtettek, mert nem tudva,
Hogy a hitves már a sírba.
Eltemették mint állatot,
Senki búcsúszót nem mondott.

III. De, mikor megjött a híre,
Kik maradtak el örökre,
Akkor volt nagy sírás minálunk,
A szemünkből zápor könny hullott.
Nem vigasztalódott senki,
Mert nem tudta felejteni
Ki a fiát, ki a férjét,
Ki pedig a jó testvérét.

1947
Ismeretlen szerző.
Lejegyezte: **dr. Soós Kálmán** *(Szalóka, 1962.)*

20. MEGUNTAM, MEGUNTAM…

Meguntam, meguntam
Börtön kvártélyát,
Három krumplicskával
A büdös létyóját.

Anyám, anyám, anyám,
Kedves Édesanyám.
Mikor engem szültél
Miért nem szültél követ?

Mikor fürösztöttél
Gyönge langyos vízbe,
Fürösztöttél volna
Tiszta forró vízbe.

Mikor takargattál
Az én kis pólyámba,
Takargattál volna
Tüzek parazsába.

Mikor tejet adtál
Adtál volna mérget,
Hogy ne okoztam volna
A sok keserűséget.

Mordvinföld, Csernuhin, 1958. március 8.
Varga János *(Feketeardó, 1940.)*

21. A KANYARGÓ TISZA MENTÉN…

(A folklorizálódott magyar nótát, illetve dalszöveget valamennyi szovjet fogságba hurcolt, honvágyban szenvedő magyar ember ismerte, énekelte.)

A kanyargó Tisza mentén, ott születtem,
Oda vágyik egyre vissza az én lelkem.
Pásztorsíptól hangos ott az
Árvalányhajt termő róna,
Édesebb ott a madárdal,
Kékebb az ég, hívebb a lány, szebb a nóta.

Látlak-e még, szőke Tisza füzes partja?
Kondulsz-e még, csendes falum kis harangja?
Vár-e még rám az a kislány,
Fájó szívvel, ahogy írja?
Térdelek-e még előtted,
Édesanyám kakukkfűvel benőtt sírja?

Szülőföldem! Rád gondolok mindörökké,
De úgy érzem nem látlak már soha többé!
Ha itt ér el a halálom,
Ne hagyjatok idegenbe!
A kanyargó Tisza partján
Temessetek akáclombos temetőbe!

Szövegíró: **Dóczy József** *(1863–1913)*

IV. HÍRVIVŐ VERSES REGÉK, KRÓNIKÁK

22. EMBERASZALÓ INTÉZET SZOLYVÁN

Igen tisztelt „Elvtársak” és „Elvtársnők”!
Hadd mondjam el tapasztalataimat.
Mert tapasztalni lehet,
Nálunk van rá ezer mód.
Nézzük meg hát először is
A híres emberaszalót,
Szolyván nyílt meg a legelső
Ilyen nemes intézet,
Hol az ember szögesdrótnál
Alig láthat egyebet.
Ne kérdezzük meg, hogy minek az,
Majd később kiderül,
Amikor majd ez a kérdés
Külföldön is felmerül.
De… miért hoztak ide minket?
Hisz nem is vagyunk kövérek,
Így hát gazdánk a bőrünkért
Jó nagy árat nem kérhet.
És miért kellett érkezéskor
Értékünket leadni?
Nem ír róla a krónika,
Mondja meg hát valaki.
Hideg kő… vagy szalma nélkül
Istálló a fekhelyünk.
Párolt halként összeérnek
A lábaink, a fejünk.
Reggel jött az első étel:
bablé „ízes” faggyúval.
Változtatva van estére:
Ugyanaz csak paszullyal.
Majd napközben következett
Hússzor is a számlálás,
Éhen-szomjan az erdőből,

Vállon az ölfahordás.
Így kezdődött kezelésünk
Lassan bár, de biztosan,
A tömeges megbetegedés…
Föllépett hamarosan.
Éjjel pedig legtöbbünkre,
Rájött a „cifra futás”…
Másnap reggel ismét bablé!
Most korpa nokedlivel.
A vízcsap is egyesítve
Lett a pöcegödörrel…
Hát a fürdés sem utolsó,
Bokáig hideg sárban.
Két órán át meztelenül
Táncolunk javában.
Míg a tábor udvarán a
Foglyok éhen tűnődnek…,
Asszonyaink által küldött
Csomagjaink eltűnnek.
Csak egy pár hét..
A… hatás ugyancsak meglátszik,
A tábornak csaknem fele,
A kórházban nyűglődik.
Innen aztán tucatszámra
Közös sírba temetik!
De ruháját, alsót, felsőt
Egyiken sem felejtik!
Aki még él, űzik tovább,
Pillanatra sem nyugszik.
Nappal éhes, fázik vagy nyög,
Mert még éjjel sem alszik.
Testi súlya most már lassan
Gandhiéval vetekszik.
És így aztán mint az alma,
Ráncosan aszalódik.

1945. november 27.
Ismeretlen szerző.
1989-ben lejegyezte **Juhász Béla (***Nagypalád.)*

23. SZILVESZTER ESTI HADIFOGOLY EST

Szóljon most a rege a fogolytáborról,
A fogolytábornak számtalan tagjáról.
Vagyunk itten bőven szomorú fogságban,
Bemutatom őket egymás után sorban.
Kezdem hát azon, kin illik kezdeni?
Aki nekünk szépen adni szokott enni.
Minden ellenkező híresztelés dacára,
Jó hírt hozok szegény hadifoglyok számára.
Szó sincs róla, hogy a *Dalnoki*[7] *kormánya*
Debrecenben székel ott is van hazája.
Viszont az igaz, a népet összeírják,
Kivétel nincs korban, vénét és ifját.
Éppen jövök az orvosparancsnoktól
Sokat mesélgetett *Sztari Szamborról*[8].
De nem akarok nektek sokat mondani már,
Mert még azt hiszitek, itt jön a vészmadár,
Pedig távol álljon tőlem, nem beszélek rátok,
Hiszen 48-tól nem fog már az átok.
Még csak annyit kegyeskednék mondani.
Az éjjel a WC-t méltóztattok letojni.
Bocsánatot kérek a szép beszédért
Esedezem szépen a szoba kegyéért!
Kora hajnalban beszáll egy édes hang:
„Ébresztő, Urak! Névsorolvasás van."
Alighogy megvirrad, szól a kakas még
Bizonyára, Urak, sorakoztak rég?
Jön a cukor s egyéb mennyei falat
Amit szépen kanállal papíroson kapnak.

---

[7] A magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány a második világháború végén, 1944. december 22-én alakult meg Debrecenben, amikor a várost az ország keleti felével együtt már megszállta a Vörös Hadsereg, ugyanakkor a nyugati megyékben még folytak a harcok a szovjetek és a megszálló német hadsereg, illetve a Szálasi-kormány magyar hadserege között. A miniszterelnök Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az 1. hadsereg volt parancsnoka lett. Az új magyar hadseregbe a gyűjtőlágerekből az NKVD kihallgató tisztek toboroztak katonákat.

[8] Sztarij Szambir a Kárpátok túlsó oldalán, a Lviv megyében fekvő vasúti csomópont, 1944 novembere–1945 májusa között a 4. Ukrán Front gyűjtő- és fogolytovábbító hírhedt tábora működött itt.

„Nem értlek titeket, még éhesek is vagytok”
Pedig megkapja adagját mindannyiatok.
Én sem eszem most, csak amit kapok.
Rettenetes hasmenés kínozza testemet,
Nemsokára rothasztja az egész belemet.
Jura bátyám, az Egekre, csak egy kanál mézet
Hogy biztosan hasson, még eggyel kérek!
Ezt mondom nektek, én nem eszem mást
Csak amit kapok, nem kérek tortát.
Van a szobában ú.n. Kolhoz,
Úgy mondják, nem szoroz, nem is oszt.
Nagyfőnöke ennek jó Zoli bátyánk,
Jó fiú ő nekünk, nem haragszik miránk.
„Kijelentem nektek, ütegemért felelek!”
Aki mellettem van, semmi baj nem lehet.
Hol a bicska, hol van, kiáltja kolebasza
Előadja szépen Leidoktor a Jóska.
Na, de ki sétál amott az udvar közepén,
Kivel ő beszéljen, nincs itt oly legény.
Gróf úr ő, ez ősz vitéz, kardját most nem űzi vész,
Csak sétál-sétál mint jó gólyamadár.
Az a baja csupán, ha valaki mellé áll.
Így történt meg aztán a kellemetlen eset,
Őgrófsága Nyúlfyval háborúba esett.
Na de sebaj, segítünk majd rajta,
Nyúlfyt kibékítjük, csak legyen neki kaja.
Megyünk most már tovább a szobában sorban,
Vegyük számba szépen az ifjakat korban.
Nem töszöm azonban hogyismondják,
Mindönki tudhatja, a rege kiről szólhat.
Parfőm illata van, tehát nem is szegény,
Csak az a baja éppen, hogy rokona egy görény…
Most jön a múzsák koszorús kegyeltje,
A festék és ecset kiváló művésze,
Nagy baja azonban, a nyárspolgárt utálja,
Igaz, hogy az üveget bilinek használja,
Nem vagyok intrikus, jót mondanom tilos,

Van a szobában, kit úgy hívnak, hogy a Piros.
Tudom, hogy haragszik, Isten látja lelkem,
Akiről jót mondok, nem öröm az nekem.
Hadiélményt mesél nagy csapat közepén,
Mint egy bősz hadvezér regél büszkén, helykén.
No nem a mesében méltó párja néki,
Ki, azt mondják, magát Góbénak véli.
Bémene egykoron szép *Erdélyországba*,
A szentenciát ezért el is mondom raja,
Ha civilben látnád, hegyi mócnak vélnéd,
Hegyekben, barlangban rakná ő a fészkét.
Fekvésben szomszédja érdekes katona,
Ukrajnában lakik valami rokona.
Ukrán betegsége néha kiüt rajta,
Ilyenkor érdekes színű a nadrágja.
Van egy orvosunk is, bocsánatot kérve,
Adag szalonnáért ő a tetvek réme.
De, hogy a híreim légből ne jöjjenek,
Idézem a forrást, ágyúi lőjjenek!
Nincsen olyan vidék, nincsen olyan táj,
Ahol a forrásunk nem járt!
Autón száguld ő, gyalog a nyárspolgár
Irigyli is ezért az a sok-sok madár.
Van még egy tanárunk, de nem a tudományé,
Szíve, lelke, teste a francia turnéé...
Hogy nyugalmunk az éjjel békességes legyen,
Balogh bátyánkról is szóljon most a rege.
Ha éjjel dúrból mollba köhögi át magát,
Rögtön rágyújt s szívja-szívja a mahorkát.
Kövér jegyzőt vár az ajtónál egy vándor,
Nem lehet más senki, mint barátunk Sándor.
Kayzerok-Kayzera: császárok császára,
Nyúlfy és a Grófnak rettenetes átka.
Pocsiteri, dáváj, á, oficer bisztro,[9]

[9] *Gyerünk! Tisztek! Négyesével sorakozó!* – orosz nyelvű katonai vezényszavak.

Kornélunk megoldja mi a helyzet nyitja.
Nagy baja azonban, hogy zenei zseni,
A füttyöt nem bírja, mert a fülét sérti.
Itt van még közöttük az éhesek orvosa,
Fogoly tiszti gyomor kiváló szakácsa,
Ha tudná ő szegény, mennyi bajt tesz miránk,
Rántott csirkét sütne, nem kell nekünk fánk,
Volna még bajtársam számtalan is itten,
Kiről regém mostan emlékeznék hittel.
De mivel az idő olyan csodabogár,
Megy-fut, rohan, és a végén eljár.
Azt mondom én nektek, lesz még rá alkalom,
Bízzunk az Istenben, megszólal még dalom.
Nem úgy regélek majd, mint egy szegény fogoly,
A jövő új esztendőt töltsétek mind otthon!!

Szolyva, 1944. december 31.
Írta: **Antal Sándor** *zászlós*

24. 1944. NOVEMBER HAVÁBAN
(verses krónika)

Szomorú gyásznap jött a magyar hazára,
Mert elvittek tőlünk sok testvért és apát,
Ki nem látta többé a szép magyar hazát.
Idegen földre lettek eltemetve,
Imádság nem szállott az ő tetemökre.
November tizenhatodik[10] napján dobolták ki[11],
Tizennyolctól ötven évig kellesz jelentkezni.
Tizennyolcadikán aztán Beregszászba
Háromnapi élelem és meleg ruhával.
Sok száz ember hagyta el siratva hajlékát,

[10] 1944. november 16-án Mezőváriban is nyilvánosságra hozták a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának 0036. sz. határozatát a 18–50 éves korú magyar és német hadköteles férfiak regisztrációjáról, amelynek alapján az elhurcolásukra is sor került.

[11] Mezővári községben, a krónikás szülőfalujában.

Gyermekét, testvérét, édesanyját, apját,
Hogy egy pár nap múlva ismét viszontlátja,
Bús könnyek közt indul sötét gyászos útra.
Amikor beértem én is Beregszászba[12],
Fájó szívvel gondoltam szegény családomra,
Mert hogy megláttam a sok orosz katonát,
Egész testemet a fájdalom járta át,
Mert egyre csak azt kiáltják:
„Dáváj! Dáváj! Dáváj!"[13]

Mert csordultig megtelt a keserű pohár.
Szarka László így szólt:„Szomszéd, ne menjünk be!
Jobb lesz ha még innet megyünk hazafele."
De én csak azt mondom, hogy ne húzzunk ujjat,
Mi rajtunk sem fog ki ez a két-három nap.
Először is egy nagy termen zavartak át,
Ahogy ott átmentünk kiáltják: „Popjáty!"[14]

Mi még azt sem tudtuk jóformán, mit teszen.
Ödön bátyám is így szólt: „Károly, mi lesz velem?"
Innen áthajtottak az adóhivatalba,
De mi ott nem hálhattunk csak akkor éjszaka.
Épp elég volt ott kihúzni az éjszakát,
Mert sok embernek még csizmáját is lehúzták.
Reggel sorakozó, kiáltják: „Popjáty!"
Sírva hagytuk mi el Beregszász városát.
Este volt, amidőn beértünk Munkácsra,
De bizony mán akkor el voltunk fáradva.
És itt bezavartak minket egy nagy épületbe[15],
De abba majd megvett a jó isten hidege.
Másnap már reggel megint mondják, hogy „Popjáty!"
És már indultunk is „Dáváj! Dáváj! Dáváj!"

---

[12] Beregszászban székelt a 4. Ukrán Front által felállított katonai városparancsnokság, amely a mozgósított hadköteles személyek regisztrálásával és internálásával foglalkozott.

[13] *„Gyerünk! Gyerünk! Gyerünk!"* – katonai vezényszó orosz nyelven.

[14] *„Ötösével!"* – a sorakozást elrendelő katonai vezényszó orosz nyelven.

[15] Valószínűleg a munkácsi Schönborn-féle, illetve a Rákóczi kastélyban (másnéven Fejér-ház a Béke téren) éjszakáztak.

Késő este lett, hogy Szolyvára érkeztünk,
Búsan nézzük egymást, hogy mi is lesz velünk.
Itt meg bezavartak egy piszkos épületbe,
Állni alig fértünk, nem hogy még leülve.
Biz, aki gyenge volt, kicsit hátramaradt,
Puskatussal az őr a hátára zuhaszt,
Nem számít, ha meghal, úgy is ez a jelszó.
Másnap elhajtottak egy másik épületbe,
A váriak itt már egybe voltunk gyűlve.
És bejön hozzánk egy orosz százados,
Azzal biztatott, hogy nem soká leszünk ott.
Legyünk türelemmel, nem kell zúgolódni,
Mert egy pár hét múlva haza fogunk menni.
Másnap útnak indult újra a nagy sereg,
De nem hazafele, hanem Vereckének.[16]

Este volt az idő, hogy Vereckére értünk,
Itt meg nem volt hajlék, ahol megpihenjünk.
Végre mégis egy nagy, rossz háznál megálltunk,
Abba zavartak be és abba megháltunk.
És ott bevert minket reggelre a nagy hó,
Egész éjjel ez lett nekünk a takaró.
Még jól meg se virradt, kiáltják: „Popjáty!”
És tovább kell menni „Dáváj! Dáváj! Dáváj!”.
El voltunk fáradva, alig bírtunk menni,
Bátyám így szól hozzám: „Fogózz a karomba!”
–„Hadd el, te is nagyon el vagy fáradva.”
Kérdjük, hová megyünk, azt mondják Szamborba[17],
Háromszáz kilométer volt az út oda.
Akkor nekivágtunk a Kárpátok vad bércének,
Ahol egykor Árpád őseink jövének.
Búcsút intettünk a drága jó hazánknak,
Szemünkből a könnyek patakként folyának.
Alig bír már minket vonszolni a lábunk,

[16] Lásd: Vereckei-hágó a Kárpátokban.
[17] Sztarij Szambir a Kárpátok túlsó oldalán, a Lviv megyében fekvő vasúti csomópont, 1944 novembere–1945 májusa között a 4. Ukrán Front gyűjtő- és fogolytovábbító hírhedt tábora működött itt.

Késő este volt, amidőn megálltunk.
Azt mondták ne féljünk, most már kapunk enni,
Lesz itt minden bőven, nem fogunk éhezni.
Adtak szuharit[18], sőt cukrot, de csak egy kanállal,
És fövetlen borsót is egy magyar csajkával.
De még azér' is úgy kellett fázni,
Mert az ötös sorból nem szabad kiállni.
Este nyolc óra van, de tovább kell menni,
E hosszú éjszakán nem hagytak pihenni.
Másnap elértünk egy fűrésztelepet,
Ott aztán adtak egynapi szünetet.
Ott aztán valahol megfőztük a borsót,
Nem főtt meg, de jó volt, megjárta a forró.
Mert ott már elfogyott a hazai kenyér,
Jó vón ha barna is, csak vón belőle elég!
Másnap megint mondják, hogy „Popjáty!"
Megint tovább megyünk, újra „Dáváj, Dáváj!"
Másnap tíz órakor érkeztünk Turkába[19],
Nagyon sokat alig vonszolt már a lába.
Ott már századokra osztottak bennünket.
Lett húsz deka kenyér meg káposztaleves,
De meg ezért is meg kellett szenvedni,
Órák hosszat kellett a sárt érte gázolni.
Aki ott ügyes volt, még duplát is evett,
Ha elkapták érte, az biz' megszenvedett!
Mert Péter bácsinak is volt egy görbe botja,
Ha észrevett valakit, hát hosszába húzta.
Innen már az utunk Szamborba vezetett,
Mire odaértünk Tót Károly beteg lett.
Úgy-ahogy alig bírta már vonszolni magát:
„Fiúk, én nem láthatom meg többé a szép hazám."
Könny szökött szemünkbe, de mitévők legyünk,
Sajnos, ha ilyen lett a mi osztályrészünk.
Beértünk Szamborba, már éppen ebéd lett,

[18] „Szuhari" – teljesen kiszárított, szeletelt orosz fekete kenyér.
[19] Lásd: Turka (ukránul: Турка) város Ukrajna Lvivi területén, a Turkai járás közigazgatási központja. 1944 novemberében hadifogoly gyűjtőtábora is volt, a rabok itt részt vettek a vasútépítésben.

Mi három nap múlva kaptunk ott ebédet.
Épp ideje volt már akkor ebédelni,
Régen elfogyott már nekünk a hazai.
Ott tartottak bennünket, aztán még három nap!
Akkor jött igazán a gyászos nehéz nap!
Azt mondták nekünk, most már megyünk haza,
Boldogan ültünk fel egy tehervonatra.
Az elindult velünk, de nem hazafele,
Hanem elvitt bennünket ki a halálvölgybe!
Hiszen nem is az volt annak az igazi neve,
Sok ártatlan ember ott a lelkét kilehelte.
Hogy ott miránk mi várt, azt le nem írhatom,
Mert nincs oly toll, nincsen rá fogalom.
De megmutatta azt a nagy veszteség,
Mily sokakat vitt a sírba közülünk az éhség!
Kegyetlen hideg volt december havában,
Ó, de soknak megfagyott keze és a lába.
Akin jó ruha volt, róla levetették,
Ha ellenszegült érte, akkor jól elverték.
Elmentünk Szamborból oda kilencszázan,
De alig mentünk vissza csak háromszázan.
Mi halálvölgyen történt, le nem lehet írni,
Rajtunk látszott, mit kell az embernek kibírni.
Mert két napra adtak húsz deka kenyeret,
Este, reggel hozzá egy kis meleg vizet.
Mosakodni három hétig soha nem lehetett,
Tetű annyi bennünk, seperni lehetett.
Szörnyű piszkosak voltunk, méghozzá rongyos,
Bella[20] Gyurihoz voltunk hasonlatos.
A lágerben semmit nem lehetett hagyni,
Ami kis rongyunk volt, velünk kellett vinni.
És már két órakor zavartak munkára,
Soknak az élet volt a munka váltságára.
Biz elég volt kihúzni azt a három hetet!
Nem elég az éhség, a tetű is majd megett.

[20] Helyesen: Balla

Végre elérkezett szent karácsony napja,
De nagyon sok köztünk aztat megsiratta.
Karácsony reggelén azt jelentették ki,
Aki beteg, lehet jelentkezni.
És azokat sorban fal mellé ültették,
Puskatussal, bottal kegyetlenül elverték.
Az állat sem bírta volna e szörnyű ütleget,
Sírva rimánkodtak: „Gyertek, segítsetek!”
De nekünk még csak mozdulni sem lehetett,
Ki megmozdult, abba golyót eresztettek.
Borzalmas volt nekünk szent karácsony napja,
Ehhez hasonló tán már csak a Golgota.
Minket aztán munkára rögtön elhajtottak,
Bródy Mihály, Barta János, Szarka Endre,
Szarka (?)[21] Guszti meg még sokan ott maradtak,
És mi, akik onnan elmentünk munkára.
Kovács Dezsőnek megfájdult a lába,
Csizmáját lehúzták, s ott bekötötték,
Hogy hová vitték tőlünk, mi nem láttuk többé.
Egyszer csak hozzánk az a hír érkezett,
Farkas András bevégezte az életet.
Borzasztó volt ennek a hírnek hallása,
Fia köztünk fakadt síró zokogásra.
A fia elindult az apját megnézni,
Az őr útját állta, s nem szabadott menni.
Mi tovább dolgoztunk abban a nagy hidegben,
Őtet meg elvitték, ki tudja, hol pihen.
De nemcsak őtet, voltak még bajtársak,
Akiket a sors velünk oda sodort.
Másnap reggel megint mentünk a szörnyű hidegbe,
Este Molnár Sándor meg volt gémberedve.
Bejönni már nem bírt, úgy kellett vezetni,
Könny szökött szemébe: „Fiúk, meg kell halni.”
Éppen csak beértünk azonnal halott lett,
Gyászosan jött neki a karácsonyi est.

[21] *A mi golgotánk* című kötetben közölt mezővári mártírok listája szerint: Barta, Benécs, Debreceni, Filep, Fölöp, Józan, Szabó, Balog, Lengyel, Szarka egyébként Gusztáv keresztnevűek mind odahaltak.

Másnap Gáncsos Tamás lett utána sorba,
Családjára gondolt, amíg meghalt volna.
„Sógor!” – így szólt hozzám. – „Ha Isten hazasegít téged,
Mondd meg családomnak, ne várjon engemet!”
S még egy bús sóhajtás, s azonnal vége lett.
Másnap megint kimentünk munkára.
Reggel Endre csizmáját az őr lehúzatta,
Azt mondta, húzza le, ő eztet nem tette,
Szegényt félre hívta, s jól megverte érte.
S odalökött egy felemás bakancsot,
Bizony neki abba a lába megfagyott.
Estére, hogy mentünk a szállás fele,
Ödön bátyám is el lett gyengülve.
„Testvér!” – így szólt hozzám. – „Már nem bírok menni,
Nekem is a többi sorsára kell jutni.
Velem már ne törődj! Csak magadra ügyelj!
Neked gondolnod kell a három gyermekeddel.
Te vigyázz magadra! Ha isten hazasegít,
Mondd jó szüleinknek, hogy én meghaltam itt.”
Amikor beértünk a rideg lágerbe,
Elmentem vele a gyengélkedőre.
(Ami egy hideg vagon volt.) Elköszöntem tőle: „Áldjon meg az Isten!”
Nem is találkoztunk ebben az életben.
Ott volt Szarka Sanyi, Endre meg az öccse,
De már ők is el voltak gyöngülve.
Reájuk néztem, mint három bús virágra,
Kik elhervadtak itt nagy Oroszországba’.
Pár nap múlva hozzánk oly szörnyű hírt hoztak,
Szarka Endre, Guszti[22], Ödön[23] bátyám a vagonban meghaltak.
Szörnyű hírhallás volt, de nem tudtam mit tenni,
Mert én magamon sem tudtam segíteni.
Rágondoltam otthon maradt jó anyánkra,
Aki gyermekét szívrepesve várja.
Január második napnak reggelére,
Örömsugár szállott éltünk bús egére.

[22] *A mi golgotánk* című kötetben közölt mezővári mártírok listája szerint: Szarka Gusztáv (1926).
[23] *A mi golgotánk* című kötetben közölt mezővári mártírok listája szerint: Barta Ödön (1907).

Egy orosz tiszt délben aztat jelentette,
Holnap már nem jövünk erre a munkahelyre
Holnap már megyünk vissza Szamborba,
Ott leszünk egy pár nap, aztán megyünk haza.
Mint halálra ítéltnek megjött a kegyelem,
Én a mi sorsunkat olyannak képzeltem.
Bár a szíve soknak a bánattól volt tele,
Egykor amint búsult épp úgy örüle.
Kondor Pali tudott mindig vigasztalni:
„Ugye, fiúk, mondtam, nem kell elcsüggedni!”
Nagy nehezen indult el velünk a vonat,
Majd egy hét telt bele, míg Szamborba szaladt.
Amikor beértünk ott a nagy lágerbe,
Betereltek bennünket egy moziépületbe.
És ott már a kenyér, a leves is több volt,
Kenyér hatvan deka, levesbe több borsó.
Itt voltunk vagy négy nap, még az elég jó volt.
Reggel felébredtünk, Lengyel Sándor meghalt.
A kétségbeesés ismét körülvett,
Ismét megkezdődött ez a szörnyű helyzet.
Onnét betereltek egy nagy istállóba,
Mivelünk négyezer lett annak a száma.
El lehet képzelni, hogy hogy fértünk benne,
Állni alig tudtunk, nem hogy még leülve!
De sokat szenvedtünk abba a piszkos porba’!
Mi mindig csak azt vártuk, mikor megyünk haza.
De azt az igaz szót nehéz volt kivárni,
A szovjet hazában könnyű volt hazudni!
Végre mégis megkezdődött az ígéret,
Az már hazamegyen ki negyvenöt éves.
Ki azon felül van, menjen jelentkezni!
Azok ötven évig haza fognak menni!
Polyák Lajos, Barta István, Jakab Kálmán és Szilágyi Sándor,
Juhász István, Molnár Endre, Polyák Berti és még Porzsák (?) Gábor.
Ezek négyszer elkészültek, és el is köszöntek,
De ez mind csak hazugság volt, és üres ígéret.
Végre Polyák Lajosnak sikerült elmenni,

A többi mind ott maradt, ők is fognak menni.
De hogy mikor azt nem mondták, és hogy mikor jön meg
Az a boldog vagy gyászos nap és utolsó reggel.
Bizony sokan elindultak, de nem hazafelé,
Hasonló volt soknak útja a Golgota felé.
Mi meg, akik ott maradtunk, lett szánalmas helyzet,
Hasonló a Golgotához,vagy tán még rosszabb lett.
Egy szép napon korán reggel, fürdőre kell menni,
Mert már tetű annyi bennünk, nem lehet leírni.
Ami ott még jó ruhánk volt, mind elszedték tőlünk,
Nem is tudtuk mit csináljunk, hogy mi lesz velünk.
Szarka Dezső azzal biztat, nem kell elcsüggedni,
Azért szednek el mindent tőlünk, haza fogunk menni.
Barta Gábor volt itt köztünk ki megint elindult,
De a fürdőn összeesett, és az többet nem szólt.
Még azelőtt egy órával emlegette családját,
Könnyes szemmel gondolt rájuk, hogy maradtak árvákká.
Még közben hagyták menni hozzá a testvéreket,
Aztat tollal nem írhatom, azok mit érezhettek.
Csak távolról kellett nézni, hogy viszik őt elfelé,
De aztat, hol pihen ő, azt nem tudja senki se.
Barta Dezső, hogyha élne, ő meg tudná mondani,
Őneki is messze földön hamar meg kellett halni.
Két nap múlva Barta Istvánnak a fia beteg lett,
Épp elég volt az apjának ez a két gyászos eset,
Mert a fia és testvére, ott pihennek valahol,
A szambori határ mentén, hol vad hidegség honol.
Ott hervadtunk még vagy két nap, a láger udvarában.
A sok nép közt, hogy figyelek, Szarka Elemért látom,
Odamegyek, kérdem tőle, hogy te hogy kerültél ide?
Azt felelte, sok hűségnek ez lett a végérdeme.
Ahogy mi ott beszélgettünk, Kondor Pali azt mondja:
„Fiúk, nem kell elcsüggedni! Már mi is megyünk haza!”
Másnap reggel kizavartak a láger udvarába,
Egy őrmester azt kiáltja: „Magyarok, megyünk haza!”
Még aznap századonként kellett felsorakozni.

Kinek rossz volt a munkája, jobbat adtak őneki.
Másnap reggel örömmel ment a sok nép a vagonba,
Láttuk, hogy odaérkeztünk, mindegyikben van kályha.
Ott a kályha ellehetett, ha nem adtak hozzá fát,
Keservesen húztunk benne is tíz napot, tíz éjszakát.
Mert amidőn egy vagonba[24] nyolcvan embert betettek,
Aztat le nem lehet írni, milyen nehéz volt ott a helyzet.
Két nap múlva már megtudtuk, hogy mi nem megyünk,
Mert bíz addig nem nyílt ki ránk a bezárt vagon ajtaja.
Akkor aztán kinyitották a vagonnak ajtaját,
Benyújtottak nyolcvanunknak két vider krumpli haját.
Másnap adtak tíz kenyeret nyolcvan ember számára.
De már akkor mindannyian biz el voltunk fázlódva,
Mert a vagonnak oldala fehérre volt meszelve,
Kimeszelte aztat nekünk a január [25]hidege.
Negyedik nap a hideg szél aj', szomorú hírt hozott,
Kovács Gábor fia, veje és Szász Gábor már halott.
Jakab Kálmán, Vári Lajos és még Szarka Dezső,
Hogy nézheti a magyar égből mindezt már a teremtő!
Utána a mi vagonunk is fekete gyászt öltött,
Torzsás Gábor s fia a halállal küszködött.
Palládi József, Kovács Zsiga és még Kósa Berti,
Molnár Lajos, Fazekas Károly és még Török Zsiga.
Szarka Lajos így szólt hozzám: „Szomszéd, most már végünk van,
Nekünk is itt meg kell halni a piszkos vagonban."
Hatodik nap egy reggelre újra megállt a vonat,
A halottakat kihányták és újra tovább haladt.
Úgy maradt ott a sok halott, az út szélén meztelen,
Még a nap is elhalványult, nem süt rájuk fényesen.
Mer' még ilyen a történet lapjába nincs felírva,
Mert ha eztet feljegyeznék, sokan olvasnák sírva.
Bíz ezeket a tollal is alig lehet leírni,
Rajtunk látszott, hogy mit lehet az embernek kibírni.

[24] Lásd: teherszállító vagon, szerelvény.
[25] Lásd: 1945 januárja.

Tizedik nap végére mégis Sztalinóba[26] érkeztünk,
Kik még éltünk ezidáig, irtásokat szenvedtünk.
Nagy nehezen leszállottunk, de nem tudtunk menni,
Hiába is próbálkoztunk, nem tudunk elindulni.
Nagy nehezen elindultunk a nagy töretlen hóba,
Szarka Lajos, Lengyel Endre, hárman összefogózva.
Végre egy nap rozzant épületbe érkeztünk,
De még akkor sem akartak enni adni minekünk.
Egy öreg tiszt, hogy odajött, az adta parancsba,
Nekünk rögtön enni adni, mert félig meg vagyunk fagyva.
De Berki Dezső nem evett, már akkor elaludt,
Nem is ébredt többé ő fel, mert örökre elaludt.
Így indultunk mi Szamborból, hogy már megyünk haza,
Hej, de sokat vártak otthon a szerető családba.
Aki többet nem tért vissza abba a boldog hajlékába,
Ki tudja, hogy hol porlott el, messze Oroszországba!
Minket másnap elhelyeztek olyan kórházfélébe,
De bíz abba majdnem megvett a jó Isten hidege.
Ismét eljött a végzetes napja sok embernek,
File Károly sógor tudja, hogy mennyit eltemettek.
Bent még, ahogy néhány napot töltöttünk Sztalinóba,
De sok édes jó apának eljött ott a végóra.
Aki egykor bús könnyek közt és zokogó kebellel
Hagyta otthon a családját, messze földön hervadt el.
Egy bús napon, amikor bementem Lengyel Endréhez,
Könnybe lábadt a két szeme: „Sógor, nekem letűnt az élet.
Egyre kérlek, ha véletlen hazasegít az Isten,
Mondd szerető családomnak, hogy én itt elszenvedtem."
Másnap éjjel éjfél tájban mentünk el a fürdőbe,
Barta Sándorral mi ketten mentünk annak befelé.
Egy órára járt az idő amidőn visszaérkeztünk,
Lefeküdtünk a szobába, deszkapriccsre lefeküdtünk.

[26] Ma: Donyeck (ukránul: Донецьк), vagy régebbi, oroszos formában Donyeck (oroszul: Донецк) nagyváros Ukrajna keleti részében, a Kalmiusz mentén. 1924–1941 között, valamint 1943-tól 1961-ig Sztalino (ukrán nevén Sztaline) volt. A Donecki terület közigazgatási központja, de történelmileg a Donyec-medence alkotta régió kulturális és gazdasági központja (1944–1953 között több mint száz munkatábort hoztak létre itt, ahol a foglyokat rabszolgamunkára kényszerítették). Ma Ukrajna ötödik legnagyobb városa. Lakóinak száma a 2001-es népszámlálás idején 1 millió 16 ezer fő volt. Forrás: Wikipédia.

Már én ahogy szenderedtem álomban elfele,
Arra lettem figyelmes, hogy Sándor beszél félre.
Nem tudtam, mitévő legyek, a félelem körülvett,
Azt gondoltam, hogy most már engem is elér a végzet.
Bús könnyek közt, fájó szívvel álltam ott mellette,
S még egy pár mély sóhajtás, s a lelkét kilehelte.
Hogy megvirradt, én meg rögtön a bátyjához szaladtam,
De azt mondták, ne menjek oda be, mert már ő is halva van.
Nem zúg úgy a megolvadt kő Vezúv szörnyű gyomrába',
Mint ahogy megsújtott ezen hírnek hallása.
Hát már mind itt maradunk, bátyám, öcsém, testvérem?
Most már én csak magam vagyok, engem is ér a végzet.
Úgy látszik, itt nem válogat a kegyetlen zord halál,
Vagy egyikre vagy másikra hirtelen rátalál.
Bejött ismét a szobába, Lengyel Jóskát megfogta,
Hiába is küzdött ellent: gondoljon családjára!
De a halál kérlelhetetlen és nem adott kegyelmet,
Nem nézte az otthon maradt neveletlen gyermeket.
Másnap Debreceni Sándort fogta erős karjába,
Vagy kétheti küzdés után őt is letiporta.
Hasztalan szólt bús sóhajtás haza a gyermekekhez,
Otthon maradt kedveséhez, apjához, testvéréhez.
„Egyre kérlek benneteket, ha ti hazamentek…"
De több szó nem jött az ajkára, csak könnyei peregtek.
Répási Gábor és a fia azok is ott pihennek,
Sztalinói hideg földbe, csendesen elsenyvedtek.
És ezután Polyák Berti Sarkadi Károllyal,
Csapott le rájok a halál erős, vaskos marokkal.
Ők is küzdtek ellene, nem akartak engedni,
Nem akarták gyermeköket ily korán árván hagyni.
Pál János és Seffer Jóska (?), Polyák Ferenc és Nyilas[27] is,
Őket is a végzet elérte rövid pár nap múlva,
Ők is ártatlanul kerültek egy közös sírgödörbe.
Február huszadikán Szarka Gábor beteg lett.
Másnap reggel kérdem: „Hogy vagy sógor?" „Elért a végzet.

[27] *A mi Golgotánk* című kötetben közölt mezővári mártírok listája szerint: Nyilas Lajos (1906).

Én már haza nem mehetek, mondd meg feleségemnek,
Viselje gondját anyámnak, két árva gyermekemnek."
Szegény Ombódi Sándorral vitték át egy kórházba,
S azután hogy hova lett, aztat senki se tudja.
„Károly bátyám", így szólt hozzám: „Áldja meg a jó Isten,
Úgy érzem, hogy mi nem látjuk egymást már az életben.
Hogyha maga haza megyen, mondja meg jó anyámnak,
Gyászba borult ifjú élete virágzó tavaszának."
Behoztak a mi szobánkba egy fiatal gyereket,
Kérdem tőle hova való, azt mondja, hogy Zéténybe.[28]

Ő is kérdi, hogy hol laktam, én meg mondom, hogy Váriba.
Ő vele is volt egy vári, abba másik kórházba.
Érdeklődtem, hogy hogy hívják, azt mondta, Domonkos Károlynak,
De már ő is elköltözött az élők sorából.
Nagyon sokat emlegette a jó szüleit, családját,
Könnyes szemmel gondolt rájuk, hogy maradtak árváknak.
Érdeklődtem továbbra is, nem volt-e ott több földi,
„Úgy emlékszem, hogy nem volt több, hanem inkább muzsalyi."
És kérdeztem a neveket, de nem emlékezett rá.
„Hanem volt ott egy jó ember, úgy hívták, hogy Tóth Balázs.
Ő még akkor életben volt, de el volt már gyöngülve,
Ő mentett meg a haláltól, búsan váltam el tőle."
És mi, akik megmaradtunk, sötét gyászba merülve,
Mindig vártuk mikor fúj ránk a halál hideg szele.
Egy szép napon egy órára engemet is feltettek,
Harmincunkat Csisztyákovra[29] egyenesen elvittek.
Fájós szívvel bús könnyeket engedtem a sorsomnak,
Fájt a szívem, mikor láttam, a váriak ott maradtak.
Csak én magam mentem tőlük messze, Csisztyákovra,
Azt gondoltam, ha meghalok, nem lesz aki megírja.
De az isteni gondviselés engemet hazahozott,
Mindezekért az Úr Jézus szent neve legyen áldott.
Ott töltöttem nyolc hónapot a vad kórházban,
Verje meg az Isten, aki a fundamentumát rakta.

[28] *Zétény* (szlovákul: Zatín) község Szlovákiában a Kassai kerület Tőketerebesi járásában. 2011-ben 823 lakosából 670 magyar és 122 szlovák volt. Forrás: Wikipédia.

[29] Lásd: Donyec megyében a Csisztyakovói 177. sz. munkatáborról van szó.

Hej, de sokat kellett benne októberig tölteni.
Csak az tudja, ki próbálta ezt a szörnyű helyzetet,
Hogy lehet áldani érte az idegen nemzetet.
Végre mégis elérkezett októbernek hónapja,
Fényesen jött fel rám a nap október hatodikára.
Egykor régen gyászba borult tizenhárom magyar felett,
De én akkor úgy éreztem, eljött rám a kikelet.
Hogy mily boldog volt azon nap, én azt le nem írhatom,
Mert nincs oly toll, nincs rá szó, nincsen reá fogalom.
Végre mégis csak elindult mivelünk is a vonat,
De bizony az hiába ment, két nap nem messze haladt.
Két nap múlva az elindult mint egy eszeveszett szél,
Meg sem állott addig, amíg Besszarábiába[30] nem ért.
Itt oszt én már valamivel jobban éreztem magamat,
Úgy éreztem, az orosz föld csendesen már elmarad.
Még egy napot mentünk, aztán ki is értünk belőle,
Estére már beérkeztünk a románok földjére.
Itt már jobb volt a mi sorunk, nem voltak izgatottak,
Mert a román civil népek bennünket jól fogadtak.
Mert jól tartottak bennünket szőlővel és kenyérrel,
Amíg élek én aztat már soha nem felejtem el.
Itt már megint három napot kellett nékünk tölteni,
Bár nékünk egy perc is sok volt, bele kellett nyugodni.
Már a hadnagy is megunta, aki kísért bennünket,
Mit lehetett, mindent megtett, hogy hamarabb vigyenek.
Nagy nehezen elindultunk még akkor éjszaka,
Másnap délre elérkeztünk Aradra[31].
Itt láttuk meg, hogy igazán mi a magyar szeretet,
Hogy beértünk, özönével hoztak levest, kenyeret.
Itt tudtuk már értékelni, mi a magyar szeretet,
És hogy lehet meggyűlölni az idegen nemzetet.
Ne feledd hát aztat soha, hogy magyarnak neveznek,
Míg ezen a világon élsz, a sírodba nem tesznek.
Légy hű hozzá mindig míg élsz, ezen a nagy világon,
Hogyha meghalsz, a sírodra magyar föld domboruljon.

---

[30] Besszarábia (románul Basarabia, ukránul Бессарабія [Besszarabija]) a Prut, a Dnyeszter és a Duna-delta által határolt terület, amely jórészt megegyezik a mai Moldovai Köztársasággal.

[31] Lásd: Arad (románul: Arad, németül Arad, középkori latinul Aradinum) város Romániában.

Akik pedig távol messze meghaltak idegenbe,
Legyen az a föld szent, amely porló testet befedte.
Aradon megint két napot kellett nekünk tölteni,
Pedig vágytunk hazafelé, de nem tudtunk mit tenni.
Végre mégis egy gyorsvonat vezetője azt mondja:
„Jó emberek! Maguk tán úgy újévre érkeznek haza.
Úgy menjenek, ahogy tudnak, hol vonaton, hol gyalog,
Nem számít csak mentől előbb lássák meg a családot."
Útnak is vettük magunkat mi ottan egynéhányan,
Alig mentünk egy pár órát, egy vonatra felszálltunk.
Mire jól beesteledett, elértünk Nagyváradra[32],
Itt a vonat nem ment tovább, ott háltunk az éjszaka.
Azt mondták, hogy reggel indul, de csak nyolc óra tájba,
Akkor ismét csak felültünk, délre elindultunk Szatmárra[33].
Ahogy oda megérkeztünk adtak enni eleget,
Nemsokára kiindultunk, láttuk a muzsalyi hegyet[34].
De míg onnan hazaértem, sokat kellett szenvedni,
De sok vészen, akadályon kellett áttörekedni.
Halmi[35] mellett egy állomáson, ott a vonat megállott,
Mi egy kicsit leszálltunk, egy orosz tiszt elfogott.
Mert ő is egy vonat foglyot kísért egész sietve,
Minket tovább nem engedett, hanem menjünk ővele.
Itt már nékünk nincs mit tenni, csak ott kellett maradni,
Mire a nap lehanyatlott, ketten el tudtunk szökni.
Nekivágtunk a határnak, az iszonyú sötétbe,
Addig jártunk a sötétbe, elértük a Túr[36] vizet,
Le is értünk a vízpartra, de ott a víz mély vala,
Nem tanácsolá az által menni a félelem angyala.
Ott töltöttük az éjszakát, reggel mikor szürküllött,
Csedrek[37] felől egy lófogat korán kóróért kijött.
Éppen szóval el is értük, meg is állott egy szóra:
„Legyen szíves megmondani, hogy juthatunk mink túlra?"

---

[32] Nagyvárad (románul Oradea) a romániai Bihar megye székhelye.

[33] Lásd: Szatmárnémeti, köznapi nevén Szatmár (románul: Satu Mare) város Romániában, a Partiumban. Az egykori Szatmár vármegye és a mai Szatmár megye névadója, 1968 óta székhelye.

[34] Lásd. *Muzsalyi Nagyhegy* a Bereg-vidéken.

[35] Lásd: Halmi. Románul Halmeu. A Szatmárnémetitől 32 km-re található, ma ukrán-román határátkelőhely.

[36] Lásd: a Túr folyó Romániában, Szatmárnémetitől keletre, a Kőhát és Avasvámfalu határában ered…

[37] Lásd: Csedrek a mostani romániai Halmi járásban, az ukrán-román határ térségében terül el.

Arra fordult szekérrel, és jött hozzánk közelebb,
Azt mondja: „Emberek, én maguknak segítek.”
Kifogta az egyik lovát, s hozzánk áthajtotta,
Elébb egyik, azután meg másikunk ment át rajta.
Megköszöntük néki szépen az ő szívességét,
„Ne köszönjék, jó emberek, emberi kötelességét.”
Ahogy tőle elköszöntünk nekünk utat mutatott,
Alig mentünk egy fél órát, már a román elfogott.
Hogy román volt, azért abba is meg volt a becsület.
Egy kicsit gorombáskodott, azért csak elengedett.
Sötét este lett az idő, hogy Újlakot[38] elhagytuk,
Azt mondom a cimborámnak: „Most már nyugodtan vagyunk”.
Ahogy elértük az utat, amely letér Csetfalvára,
Én letértem hazafelé, ő meg ment Beregszászba.
Nagyon szépen megköszöntük egymásnak tett hűséget,
Aztán egy kézszorítás: „Jóbarátom, Isten veled!”
És amikor elérkeztem jó falum[39] határára,
Leborultam, imádkoztam Istennek hálát adva,
Hogy engemet hazahozott szörnyű nehéz helyzetből.
Patakként folyt nekem az örömkönny szememből.
De mielőtt hazaértem, rágondoltam azokra,
Kiket egykor velem együtt vittek Oroszországba.
Hej, de sok édesapa lett annak áldozatja,
Akit csúfos bánásmóddal kergettek a halálba.
Magyar fiúk, magyar lányok, dobogjon a szívetek,
Ha e könyvet olvassátok, e gyászos esetet,
Hogy még unokáitoknak vésődjön emlékezetökbe!
„Szánd meg Isten a magyart, / Kit vészek hányának,/
Nyújts feléje védő kart/ Tengerén kínjának.
Balsors, akit régen tép,/ Hozz rá víg esztendőt./
Megbűnhődte már e nép/ A múltat és jövendőt!”[40]

1946–1947.
Írta: **Berta Károly** *(Mezővári)*

---

[38] Lásd: Tiszaújlak/Vilok a nagyszőlősi járásban.
[39] Mezővári
[40] Idézett Kölcsey Ferenc *Himnusz* c. költeménye utolsó versszakából.

V. VERSES LEVELEK A LÁGEREKBŐL

25. KEDVES BORIS ROKON…

(Verses levél Szolyváról. Részlet)

Kedves Boris rokon, leveled megkaptam,
Melynek soraira majd sírva fakadtam,
Írod, hogy csak sírjátok az apát;
Én is írom nektek a szívem fájdalmát.
Nehezen szívelem, midőn eztet látom,
Óh, Istenem, kérlek, töröld el a bánatom.
Már három felé fújt az életnek vihara,
Szenvedtünk mindnyájan szomorú fogságba.
Mert aki katona, legalább az azért,
De én azt nem tudom sehogyse, hogy miért.
Ártatlan vagyok, akárcsak a madár,
Amelyet megfognak, arra kalitka vár.
Nem lehetek szabad gonosz lelkek miatt,
Fordítsd a sorsomat, vedd el gondjaimat.

Ferenc

Szolyva, 1944. december 27.
Ismeretlen szerző.
Lejegyezte: **Nagy Zoltán Mihály**

26. VERSES LEVÉL KISLÁNYAIMNAK

Ha majd egyszer számon kérik tőletek apátok nagy bűnét…,
Ellenetek próbálják felhasználni nyolcéves börtönét,
Szemetekbe vágják, hogy becstelen aljas ember volt,
Ti ne ítéljétek el, és meg se tagadjátok.

Az ár ellen úszni képtelenség és nem lehet,
Ki mégis megpróbál, az menthetetlenül elveszett.

Az érvényesülés a kor irányzatának hűséges majmolása,
Tarka köpenyeg színének lélek nélküli érdek forgatása.

Apátoknak nem volt ilyen köpenyege,
Rongyos zöld zubbonyán foltot hagyott bajtársai vére.
Nem tudta levetni, eldobni avagy újat venni magára,
Szent volt az esküje: kötelezte fajtája, hazája…

Fájt ugyan a börtön, de büszkén lépett át a kapuin,
Sorsával osztozni kívánt elbukott nemzete füstölgő romjain,
Kegyelettel koszorút vélt tűzni édesapja jeltelen sírjára,
Hogy ne csalódjon az öreg katona egyetlenegy fiában.

Szerette fajtáját, kit a haza szeretettel szívébe vésett,
Könnytől ázott szemei ködhomályon át a messzeségbe néztek.
Nem látott mélyebben a jeltelen tömeghantok magyar sírjainál,
Egy hazug világ bűneinek ártatlan halottainál…

És bűnöm volt még szókimondó igazságos érzetem,
A „háromnapos munka" érthetetlen, nagyon fájó végzete.
Számon mertem kérni sok ezer testvérem s apám halálát,
Bírálni az istenített Sztálin embertelen hibáját.

Mert vajon maradt–e könny nélküli magyar ház Kárpátalján?
Ahol a férjet, apát, testvért, fiút avagy a rokont ne siratnák?
Jeltelen hantjaikról hiányzik az utolsó kegyelet,
Fejfájukra, keresztjükre se koszorút, se virágot nem vihetek.

Ezért ült apátok, de ti ne szégyelljétek,
Áldozata lett becsületének, hitének.
Becstelen ember az, ki meggyőződés nélkül köpenyeget forgat,
Ki vizet prédikál, s közben borral koccintgat.

Szibéria, Pecsora[41]*, 1950 folyamán*
Vadnay András *(Beregszász)*

[41] Pecsora város az oroszországi Komiföldön a Pecsora folyó partján.

27. ÉDESANYÁMNAK

Ha elmégy majd Édesanyám
Az ungvári templomba,
Imádkozz ott fiadért,
Aki messze, távol van.
Sírva kérjed a jó Istent,
Hozza haza fiadat,
Mert szegénynek a rabságban,
De szomorú a sorsa.
Szól a harang, lélekharang
Az ungvári templomban,
Gyászmisére hívogatja
A családtagokat.
Ne szólj harang, lélekharang,
Ne hívj gyászmisére,
Mert jó anyám imádságát
Meghallgatták az égben.

Kiszabadult, hazafelé
Útban van már a fiad,
Örömkönnyek, igaz gyöngyök
Szegélyezik az utat.
Szebben dalol a pacsirta,
Illatosabb a virág,
Szabadságtól, boldogságtól
Hangos máma a világ.
Szól a harang, a nagyharang
Az ungvári templomban,
Ünneplőben virágokkal
Várják a rabokat.
Kitárt karok, forró csókok,
Szívből jövő köszöntők,
Térdre hullva, hálát adva
Dicsérik a Megmentőt.

Kolima, 1955.
Fedák László *(Ungvár, 1911.)*

28. MARISKÁNAK

Jó napot kívánok, Mariska testvérem,
Régen kérdezted, hogy szolgál egészségem.
Igaz, hogy én is régen írtam levelet,
De még régebben kaptam tőled híreket.
Tudom, sok a ti gondotok és munkátok,
Ha velem azokat nem is tudatjátok.
De azért írhatnál párszoros levelet,
Amelyben üdvözölnéd a testvéredet.
Vagy úgy vagy ezzel, mint a közmondás tartja:
Legyen a halottnak halott a barátja?
Fáj az nekem nagyon, hogy azt kell éreznem,
A rabtársam lett az én igaz testvérem!
Mondja az ő nyelvén-, ne búsulj te, Horváth,
Jóra fordul minden, hagyd a szomorkodást.
Jólesik itt nekem vigasztaló szava,
Letörlöm könnyeim, hogy senki se lássa.
Vagy úgy van, mint sírja a kedves halottnak,
Amit eleinte sűrűn látogatnak,
Visznek rá virágot, könnyekkel öntözik,
Idővel aztán, amikor elfelejtik,
Benövi, felveri virág helyett dudva,
Majd végleg betakarja feledés hava?
Bocsáss meg a szóért, nagy bánat diktálja,
Ami a lelkemet szüntelenül rágja.
Mint magas tölgyet a borostyán befonja,
Zöldjével télen is végig betakarja,
Így képzelem el tőled a vigasztalást,
Hogy varázsolná vidámmá bátyád arcát.
Hiányzik nagyon tőled egy rövid levél,
Melyben ujjongva olvasná a rab testvér,
Hogy vársz, repesve vársz a viszontlátásra –
Isten áldjon téged, titeket, Mariska.

Herszon, 1954. VII. 12.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

29. KERESZTLÁNYOMNAK

Hozzád írok pár sort, kedves keresztlányom,
A te leveled is várom, igen várom,
Mert érezve börtönének sűrű rácsát
Hírekre vágyik a te öreg nagybátyád
Rólad és férjedről, apósod sorsáról
– Ó, hogy elzárt tőletek irdatlan Távol!
Üdvözletem nektek és a két gyereknek,
Akiket én még csak nem is ismerhetek...
Adjon Isten nekik friss jó egészséget,
Leljék meg a szülők bennük örömüket!
Sokszor gondolok a Kárpátokon túlra,
Családunk kisarjadt új hajtásaira.
De szeretném látni a délceg családfát,
Ölembe emelni a sok szép unokát,
Bejárni újra a ti kis falutokat,
Hallgatni a dombon zengő harangokat,
Elmenni – mint régen – otthon a templomba,
Ahol akkor minden ajkon felhangozna
A *„ Tebenned bíztunk eleitől fogva...”,*
Géza öcsém a szent helyen velem volna,
Kezet adnék mindenkinek szeretettel,
Jó testvérnek és barátnak- könnyes szemmel.

Herszon, 1954. VIII. 12.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

30. PISTA BÁTYÁMNAK

Régen látott, kedves öreg Pista bátyám,
Örülnék, ha leveledet olvashatnám.
Hat év rabság után épp ideje volna,
Hogy öcséd rólatok valamit hallana!
Vagy tán általad is oly megvetett vagyok,

Meg se kérdezhetem: hogy megy a sorotok?
Hej, mikor engem ide eltemettek,
Néhányan örültek a temetésemnek!
Hihetem-e, hogy a testvéreim talán
Nem voltak ott az örvendezők oldalán?
Nehéz a keresztem, megaláztatásom,
De bízok: eljön az én feltámadásom.
Hatalmas reménység táplálja lelkemet,
Megkurtítja Isten huszonöt évemet,
Megsegít a minden hatalmaknak Ura:
Bár öreg-betegen, de eljutok haza,
Hogy köszönetet mondhassak mindazoknak,
Kik aljasul derékba törték sorsomat.
Mert nem tudhatja azt jó előre senki,
Nem fogják-e őt is ilyen sorsra vetni;
Kikél igazság-magja a bölcs beszédnek:
„Ma ezt adtad nekem – holnap adják néked”;
Uralkodnak rajtunk bár a hatalmasok,
Megállítani nem képesek a Napot;
Ma rájuk süt fénye, rám az árnyék borul,
Holnap enyém a fény, rájuk sötétség hull...
Vigasz ez, mégis fáj, hogy két fitestvérem
Levelét hat éve hiába remélem!
A közmondás szerint vér vízzé nem válik,
De ez az igazság most megdőlni látszik:
Testvér a testvérét nemcsak hogy megveti,
Egy tál lencséért még el is ítélteti!
Talán azt reméli dőre-gondolatban,
E tettéért fogják megbecsülni – jobban...
De én tudom jól: nincsen olyan hosszú nap,
Ami után ne jönne szebb, új virradat.
Kedves Pista bátyám, nem fáj nekem semmi –
Csak még egyszer tudnék haza-hazamenni;
Csak a régi sebek szakadnak fel újra,
Csak a régi bánat szelídül át búra...
Őszidő van, madárraj száll messze-messze,
Szelek ágya hűvös-felhős ködből vetve:

Míg az idő múlik, az ember öregszik,
Megsemmisült minden, amiben eddig hitt;
Becsület, szeretet- mind semmibe mentek,
Hódol az ember bármi erkölcstelennek.

Herszon, 1954. IX. 19.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

31. ERZSI TESTVÉREMNEK

Sok-sok kínnal élő jó testvérem, Erzsi,
Búmat, bajomat most eléd vágyom tenni,
De nem sírva, nagybetegként panaszkodva,
Csak éppen gondolva mostoha sorsomra.
Te, kinek éltében jó napja kevés volt,
Kinek lelkében a szenvedés dorbézolt:
Megérted biztosan nehéz helyzetemet,
Ki másokért éltem mindig életemet.
Hajtott családom gondja, várt rám sok munka –
Ki másnak tört annyit munkában a marka?
Tavasszal eke, kapa és metszőolló,
Nyáron kasza, villa, gyűjtés meg a sarló,
Aztán ősszel a vetés, s már jött a szüret,
A munkában számomra sose volt szünet;
Kő-, fa- és rönkhordás télen a fogattal,
Nem sok idő maradt törődni magammal,
Így aztán a munkában lábamat törtem,
S kórházban hevertem, kényszerpihenőben...
Jól műveltem szőlőm, szép volt az én kertem,
Mert a dolog sűrűjétől sose féltem.
Sokszor gondolok most arra, amit tettem,
Ami miatt senyvedek sötét börtönben;
Vádoltak, hogy nagyon büszke gazda voltam,
Pedig csak a vagyonom féltettem, óvtam –
Mert náluk egy fejjel magasabbra nőttem,

Megnőtt az irigyek hada körülöttem,
Mondtak rám hetet-havat, tücsköt-bogarat
– Rajtam a szennyüktől tiszta hely nem maradt.
És hiába szóltam, hogy magamat védjem,
Süket fülekre talált az én beszédem.
Mintha régen történt volna, már hat éve,
De Isten tudja csak, mikor lesz már vége
A sok szenvedésnek, mit a sors rám hozott,
Amit a két kezem szorgalma okozott...
Most már késő számat panaszosan nyitni,
Munkám jutalmának elvesztésén sírni —
Az élettől én már csak keveset kérek:
Hogy a családommal, otthonomban éljek,
Hogy viszontláthassam, akiket szerettem,
És a kis unokákat megismerhessem.

Krivoj Rog[42]*, 1955. I. 16.*
***Horvát Simon** (Bene, 1889.)*

32. MIKLÓSKÁNAK

Aranyos Miklóska, kedves kis unokám,
Gondolat-levelet írok ma délután,
Beleírom abba minden szeretetem,
Hogy mennyire kíván téged látni szemem:
Ahogy mézes búzát otthon a galambok,
Ahogy virágok a napot, a harmatot...
Ó, ha láthatnálak, visszajönne kedvem,
Bús szívem gyógyultan verne hevesebben!
Csengő kacajoddal elűznéd bánatom,
Veled játszadozni lenne sok alkalom...
Búmat elfeledve kergetnélek téged

[42] Krivoj Rog: Krivoj Rog/Krivij Rig város Ukrajna Herszoni területén, ott ahol a Szakszagan és Ingulez folyók összeömlenek.

Végig az udvaron, azon túl a rétnek,
Vidám hangunk zaja messzeségbe szállna,
Örömünk sugara áradna a tájra.
Délebéd-időben, jócskán megéhezve
Derelye tömné a hasunkat degeszre.
Jóllakottan máris azon törnénk fejünk,
Milyen huncutsághoz lesz délután kedvünk...

Krivoj Rog, 1955. I. 30.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

33. JOLÁN TESTVÉREMNEK

Hozzád írok pár sort, jó testvérem, Jolán,
Érzem szereteted egész létem során.
Segíteni téged most nekem kellene,
S én vagyok rászorulva segítségedre...
Megköszönöm neked a te jóságodat,
Hogy meg nem vetetted elítélt bátyádat.
Életemben sokat láttam, megpróbáltam,
De olyan embert eddig még nem találtam,
Aki szeretetét apjának, anyjának
Vissza tudja adni úgy, hogy önmagának
Fájó szívét tudta volna megnyugtatni –
Nem lehet leírni, szívvel kimutatni,
Mi az a szeretet – azt csak akkor érzed,
Amikor tapasztalsz iszonyú mélységet,
Belezuhansz kegyetlenül megalázva,
És rád szakad huszonöt év sokasága,
Raboskodsz megvetve, élve eltemetve.
De számíthatsz hajódban egy testvéredre,
Ki maga is beteg, ápolásra szorul
– Rá gondolva a szemedbe könnycsepp tolul...
Sokszor olvasom az otthoni levélből:
„A dohány van a te Jolán testvéredtől”.

...Ahányszor rágyújtok, jó sokszor naponként,
Mindig eszembe jutsz. Jól írom-, óránként,
Hiszen rabságomban a *„dolgom”* csak annyi
– Igyekszem a búmat füsttel elzavarni.

Krivoj Rog, 1955. I. 30.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

34. GYERMEKEIMNEK

Kedves Ica, István, áldott gyermekeim,
Hozzátok írom most aggódó soraim.
Belekerültetek ti már az életbe,
Dolgozni családra, apró gyermekekre –
Megadatik nektek, ami csak szükséges,
Csak ti lehessetek erős, egészséges,
Munkától nem félő és Istenben bízó,
Akkor meglesz minden, mi az életben jó.
Hogyan neveljétek apró családotok:
Soha semmi másra ne legyen gondotok,
Mert amit a kedves gyermek lát tőletek,
Legeslegelőször ő azt tanulja meg.
Tanítsátok meg hát jóra és nemesre,
A szülő-, testvér- és emberszeretetre.
Durva szót és szitkot ne halljon a gyermek,
Akkor lesz csak benne örömötök nektek.
Igaz, nem adhatok nektek én kalácsot,
De meg ne vessétek a szelíd tanácsot,
Amit most is diktál szívem szeretete,
Hogy lehessek így a segítségetekre.
Szeretlek titeket lelkem melegével,
Minden gyermekemet igaz, szent érzéssel.
De a messzeségből mást én nem adhatok,
Csak amim maradt: élet-tapasztalatot.
Nem nőttem fel én sem selyemben, bársonyban,

Korán-ifjan felnőttek közt robotoltam,
Megtanultam megkeresni a kenyerem,
És hogy a munka: öröm és győzelem,
Hiszen általa lehet vagyont szerezni
– Amit aztán oly könnyen el tudnak venni,
Dologtalan kézzel tönkretenni végleg,
Hogy fájjon szíve a munka emberének...
Tudtam, számomra mi a legértékesebb
– A jól nevelt gyermek, az a legkevesebb;
A legfőbb érték, amit az élet adhat,
Amit senki és semmi el nem rabolhat:
A szeretet, amit beléje neveltünk
– Olyan érték, mit a jövőnek eltettünk,
És mind visszakapjuk bőséges kamattal,
Amit odaadtunk nevelő munkával.
Csak akkor csillan fel az élet értelme,
Ha van az embernek jól nevelt gyermeke,
Tisztes-szép vagyona, kellemes otthona,
Ahol nincsen neki a világgal baja.
Egész életünkben csak arra törekszünk,
Hogy a világon valahol otthon legyünk—
Ha együtt lehetünk, nem eshet nagy bajunk,
Csak a szeretetben erősek maradjunk.
Előttem felnőni láttalak titeket,
Figyeltem örömmel első lépésetek,
A szép emlékektől könnybe lábad szemem,
Amíg levelemhez a szókat keresem.
Mit kívánjak nektek? Békét és jólétet,
Szerencsés életet gyermekeiteknek,
Szorgos munkátokban türelmet, kitartást,
Adjon Isten a ti munkátokra áldást.
Ne szegje sohasem a ti kedveteket,
Hogy lányok lettek a ti gyermekeitek;
Közel a példa, a ti jó szomszédotok,
Kinek a Teremtő egy fiút is adott:

Bizony nem sok öröme telhetett benne
– Fiát a világvihar elveszejtette.
Gondot tehát ne okozzon soha nektek,
Hogy melyik jobb: a fiú- vagy leánygyermek.
Éljetek ti inkább békés nyugalommal,
Neveljétek lányaitok édes gonddal,
Mert tapasztalom most az én életemben,
Mélyebb a szeretet a leánytestvérben –
Nem vetettek ők meg engem az ínségbe',
Amint azt kétfitestvérem, hej, megtette...
Levelemet zárva még egyszer kívánom:
Szeretet, békesség legyen a családon!

Krivoj Rog, 1955. II. 3.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

35. KLÁRIKÁHOZ, A KIS UNOKÁHOZ

Klárika unokám, te fekete rózsa,
Mikor vehetlek téged a két karomba?
Vágylak látni téged, anyudat ismerni,
Gyöngyöző kacajod kalárisba szedni,
Szeretnék szép nótát hallani ajkadról,
Amelyik szólna a magyar rónaságról!
Aki oly sokszor gondol szeretettel rád:
Várod-e haza a te öreg nagyapád?
Hazavágyok innen, haza tihozzátok,
Kényszer-börtönömből szabadulni vágyok.
Hat éve nem láttam az otthoni tájat,
Hat éve viselem láncát a rabságnak...

1955. február 15.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

36. LACI FIAMNAK

Minden gyermekemhez szeretek beszélni,
Most neked akarok, Laci, pár sort írni.
Felnőttél, fiam, mint engedelmes gyermek,
Szavam-akaratom hűséggel követted.
Szerettél tanulni, törődtél magaddal,
Nem sok gondom akadt taníttatásoddal.
Még ki sem kerültél az iskola-padból,
Máris részed lett az elhurcoltatásból:
Két évet töltöttél lágerben, ínségben
– Nagy volt örömünk, hogy megjöttél épségben.
Odaültél ismét az iskola-padba,
Hajtott a tudásvágy, új nyelvvel kínlódva.
Amikor végeztél a sok tanulással,
Pihenni akartál egy esztendőt joggal,
Mert kicsi korodtól nem volt pihenésed,
Mindennap volt tenni-tudnivalód néked –
Menni kellett volna donbászi munkára,
De te jelentkeztél választott pályádra:
Hogy otthon maradhass, tanítónak mentél,
Ember-palántáknak oktatója lettél.
Szeretted otthonod, apádat-anyádat,
Apraját és nagyját a kedves családnak,
Amely bizony kezdett lassan szétszéledni.
Kevés időnk akadt egymással beszélni,
Orosziba[43] mentél lakni, tanítani,
Icát pedig akkor kellett férjhez adni –
Egyedül maradtam a csonka családdal,
A már csak hanyatló kicsi gazdasággal;
Dolgoztam keményen, de kedve-szegetten
– Azóta is keserves az én életem.
...Nehogy már megint magamról beszéljek,
Ha egyszer hozzád-rólad szólt az ígéret!
Eljöttél te oda, ahol elítéltek,

[43] Lásd: Sárosoroszi a Beregszászi járásban.

Ahol kiszabták rám a huszonöt évet,
Vigasztaltál, mondtad: nincs semmi bajotok,
Hisz a kolhozban sok búzát arattatok,
Van kenyeretek, fátok, lesz mindenetek,
Persze, tudtam: csak a jó szíved diktálta
Hogy tele édesanyád éléskamrája...
Aztán már csak leveleket kaptam tőled,
S éreztem azokban elhidegülésed,
De mindig kéznél volt a te segítséged,
Örültem is minden tőled jött levélnek.
Igaz, házasságod után egy ideig
Nem kerestek engem a te leveleid;
Tudtam annak okát: haragomtól féltél,
Mert feleséget nem a fajtánkból vettél.
Hittem is, írtam is: ki becsült, szeretett,
Asszonya miatt engem meg nem vethetett –
Azután megkaptam rövid leveledet,
Benne a hírrel: Klárika megszületett,
És ott volt édesanyád egy vagy két képe,
Hogy menye-unokája ügyét segítse...
Leveled formája számomra furcsa volt:
Egyik fele tiéd, másik anyádé volt-
Néztem sokáig a hírt hozó levelet,
Éreztem csordulni szememből könnyeket
...Aztán ismét írtál: egészségetek jó
– S leveled ritka lett, mint a fehér holló.
...Esztendő múlva jött csak tőletek csomag,
Benne fényképek: feleséged s te magad.
Aztán eljöttél engem meglátogatni,
Megengedték az új képeket átadni;
Akkor láttam először az unokámat,
Sokféle formában kedves Klárikámat:
Állva, futkározva egy futball-labdával,
Bárányok közt kézen fogva az anyjával
A fényképek közt egy százasra találtam
– Tudtam, hogy azt a jó gyermekemtől
Többször kaptam tőled ilyen segítséget,

Arra kérem Istent, áldjon érte téged.
...Amikor Herszonban mi egymást megláttuk,
Összeölelkezve magunkat kisírtuk –
Kérdeztem volna akkor százféleséget,
De nem engedték meg a magyar beszédet
A nyelvvel küszködve, lassan, akadozva
Kérdeztem rá a legfontosabb dolgokra –
Amikor elváltunk, bizony úgy gondoltam,
Hogy a fiamat most utoljára láttam –
Gyenge voltam akkor, lélekben elcsüggedt,
Betegség gyötörte a megfáradt testet...
De Isten velem volt, és ő megsegített,
Jobbított sorsomon, adott egészséget.
Túléltem egy hosszú, rosszemlékű telet-
Rosszabbat nem próbáltam, mióta élek.
Hat éve már, hogy a lágerben hányódok
– Otthon se kívánnék ahhoz hasonlatost.
...Nagy nehezen megjött a várva várt meleg,
A láger népe napsütésben ténfereg,
Köztük járok én is, elmélyedve gondba',
Merthogy ítéletem Moszkva jóváhagyta.
...Lám, a te dolgodról már megint eltértem,
Ismét csak magamról, nem rólad beszéltem,
– Nyári napon kaptam tőled táviratot:
Édesanyád és te hozzám látogattok!
Augusztusban történt, péntek délelőtt...
Hívtak, hogy ott vagytok már a kapu előtt.
Szaladtam örömmel máris a váhtára,[44]

Kíváncsian néztem annak ablakára.
Megláttalak rögtön az első kapunál,
Édesanyádat is melletted a drótnál.
Megindult valami melegség szívemben,
Hullva hullt szememből forró öröm-könnyem –
Az a pár szó, amit egymással válthattunk,

[44] Lásd: a láger bejárati „őrszobája"

Bearanyozta a mi találkozásunk;
Nem tudtam, hogy beszéd lehet olyan kedves,
Mint a ti szavatok: szép-emlékezetes.
Köszönöm, fiam a fáradozásodat
– Nem tudhatjuk: Isten, a sors mit miért ad.
Ha a feleséged a falunkból lenne,
Raboskodó apád nem jutna eszedbe –
De így eljöttél a te családod után,
Meglátogatásomra időt szakítván.
Nem is zúgolódom, mi és miért van így,
Hiszen hoztál az én bánatomra gyógyírt.
Fiam! Önnön sorsát nem formázza senki
– Ahogy Isten adja, úgy kell annak lenni...

Krivoj Rog, 1955. március 1.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

37. MÉG EGYSZER KLÁRIKÁHOZ

Tudsz-e már imádkozni, kicsi unokám,
Van-e, ki tanítson, kis fekete rózsám?
Érted-e, tudod-e a magyar beszédet
– Ha nem, egyszer majd veled hogyan beszélek?!
Szeretném ismerni az Édesanyádat
– Jó lánya lesz-e ő a te nagyapádnak?
Nem úgy akar vajon ő is velem tenni,
Ahogy mások: mindent, amim van, elvenni,
A fiamat éntőlem elszakítani,
Öreg nagyapádat ezzel szomorítani?
Klárika unokám, én szeretlek téged,
És Édesanyádat szeretem teérted-
Aki felesége lett az én fiamnak,
Szülőanyja drága leányunokámnak:
Legyen veled együtt családomnak dísze,
Nagyapádnak külön kedves büszkesége.

Kedves kis Klárikám, a Jóisten áldjon,
Imádkozz, hogy felvirradjon szabadságom.

Krivoj Rog, 1955. március 12.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

38. MARISKA LÁNYOMNAK ÉS MIKLÓS VEJEMNEK

Kedves gyermekeim, Mariska és Miklós,
Messziről ír nektek az apa és após.
Régóta készülök már, hogy megköszönjem
Mindazt a jót, amit ti tettetek velem.
Neked külön hálás vagyok, Miklós fiam,
Viseled a család gondját, mint rég magam.
Elárvulva és mindenükből kifosztva
Lettél családunk hűséges pártfogója:
Mikor a sors ide hozott házasodni,
Zokszó nélkül tudtál sorsukban osztozni.
Megírtad levélben, gondjukat viseled,
Amit most sem tudok megköszönni neked –
Bízok, lesz alkalmam, mikor hazamegyek,
Forró szorítással tisztelni meg kezed.
Gondoztok ti otthon egy időst, egy aggot,
A feleségemet – és rám is gondoltok,
Pedig megszületett kicsi gyermeketek:
Rá és magatokra kell a kereseted.
Nem ismerlek, Miklós, de érzem, hogy jó vagy,
Becsüllek, szeretlek, fiamnak fogadlak.
Mit kívánjak nektek?: jólétet, szerencsét,
Áldott szeretetben boldogságot, békét.
Nem várom, hogy rabságomban segítsetek,
Csak annyit, hogy írjatok néha levelet,
Mert az ellátás itten kissé megjavult,
Nem olyan rossz, mint hat évvel ezelőtt volt.
Élek, a Fiam és Margit segítenek,
Amikor tehetik, pár rubelt küldenek.

Nehogy azt higgyétek, megsértődve lelkem!
Dehogy! Arról van szó, hogy én megértettem,
Miklós keresetéből alighogy futja
Kisded családotoknak ellátására,
És veletek együtt ott vannak még ketten:
Elaggott nagyapa, szegény feleségem...
Elég volt tőletek annyi sok időn át
Csomagot küldeni, fizetni a postát.
Köszönök mindent, hisz belátom, megértem,
Igen sokat tettetek ti ketten értem!
Nem azt akarom ezzel kijelenteni,
Hogy a többiek nem vágytak segíteni,
De mindnek megvolt a maga terhe, baja,
Szétszórta őket a sors a nagyvilágba:
Laci, Simon, Margit elkerült otthonról,
Gondoskodniuk kellett saját magukról,
Mégis, bajainkban segítettek minket,
Küldtek pénzt nekem és a feleségemnek.
Tebenned, Miklós, nagy érték a szeretet,
Legyél továbbra is jó, megértő gyermek,
Amilyen Mariska, a te feleséged,
Ne nevess ki, ha gyermekemnek nevezlek.
Becsüljétek egymást a feleségeddel,
Megkaptad a kezét – sose engedd el.
Neveljétek értelmesnek unokámat,
Legyen még testvére a kis Miklóskának.
Ne féljetek ti az élettől, világtól,
Hogy nem tudtok megélni tisztes munkából,
Addig nehéz minden, amíg nem ismerjük,
Aztán már a gondot vígabban viseljük.
Néha ugyan hisszük, mások gondja könnyebb,
Pedig sokszor a miénknél is nehezebb –
A gyermek is ilyen kellemetes teher,
Érte örömmel robotol minden ember,
Mert ki más lehetne az élet értelme:
Apának-anyának értelmes gyermeke.
Aki megbecsüli, ki érte dolgozik,

És amit kap, idővel visszafizeti.
– Jaj, de ne higgyétek, hogy azért beszélek,
Mintha gyermekeim adósok lennének!
Ó, dehogy, csak hát az én sorsom úgy esett,
Rút emberi ármány a börtönbe vetett.
Bírnék még, szeretnék dolgozni, mint régen,
Nem tengődnék mástól kapott segítségen –
Tudnék még szántani, vetni, boronálni,
Metszeni, tehénnek jó füvet kaszálni,
Gondozni lovakat és szép teheneket,
Hajnalonként szorgos-fürge méhecskéket,
Etetni malacot, borjút, bárányokat,
Egyszóval vezetni kisgazdaságomat.
De ez már a múlté, mind a porba esett,
Mint a karéj kenyér, mit a gyermek evett,
De egy éhes tyúk a kezéből kikapta;
Nem lenne értelme búsulni miatta,
Így alakult sorsom, ti se sirassatok,
Istenünk áldása maradjon rajtatok.

Krivoj Rog, 1955. március 17.
Horvát Simon *(Bene, 1889.)*

39. GYERMEKEMHEZ

Édes fiam avagy lányom,
Nem tudom, hogy ki s mi vagy?
De tudom, hogy gyermekem vagy,
S ez nekem éppen elég.
Nem láttam még kis testedet,
Nem fogtam még kis kezedet,
Nem csókoltam kis arcodat,
De tudom, hogy az enyém vagy.
Nem hallottalak még sírni,
Nem láttalak enni kérni,
Nem láttalak, amint alszol,

Mikor angyalokról álmodol.
Édes fiam avagy lányom,
Te sem láttad még apádat,
Te sem tudod, hogy ő milyen,
Ő is neked ismeretlen.
Nem érezted még csókomat,
Nem hallottad még hangomat,
Nem voltál még az ölemben,
nem lovagoltál térdemen.
Mi még egymást sosem láttuk,
Édes fiam avagy lányom,
De ha innen hazamegyek,
Mind a ketten egyek leszünk,
Hiszen vérem vagy énnekem,
A te véred az én vérem,
Te vagy nekem az új élet,
Az én nevem a te neved.

Gorlovka[45] *1945. augusztus 18.*
Bakura Sándor *(Tiszaágcsernyő, 1914.)*

40. FELESÉGEMHEZ...

(Feleségem fényképe)

I/Erzsikém, mindenem,
A fényképed itt van,
A szívem felett hordom
A felső zsebemben.

II/Nagy Oroszországban
Most már semmim sincsen
Fényképeden kívül,
Drága feleségem.

[45] Gorlovka város az ukrajnai (Sztálini) Donyeci területen.

III/Előveszem képmásodat,
Megcsókolom homlokodat,
És ez úgy esik énnekem,
Mintha Te volnál itt velem.

IV/Szívemhez szorítlak,
És beszélek hozzád
A szemedbe nézve,
Válaszodat várva.

V/De nem szól a képmás...
Menyasszonyom voltál,
És akkor történt velem,
Hogy esténként mindig
Két szemedet lestem.

VI/ Azt nézem most is,
A szádat csókolom,
Remegő kezemmel
Sokszor, nagyon sokszor
Hajadat simítom.

VII/Igy élem napjaim,
Erzsikém, mindenem,
Képeddel alszom el,
Képeddel ébredem.

Gorlovka, 1945.augusztus 19.
Bakura Sándor *(Tiszaágcsernyő, 1914.)*

41. ÉDESANYÁMHOZ

Édesanyám, várjál haza,
Nemsokára megyek,
Otthon leszek kisfalunkba',
Bús fejem öledbe hajtva
Ismét gyermek leszek.

De jó volna, édesanyám,
Ha melletted lehetnék.
Munkás két áldó kezeddel
Megölelnél és beszélnél
Velem, öreg gyermekkel.
Öreg vagyok, megtört öreg,
De szeretni még úgy szeretlek
Téged, drága jó anyám,
Mint ahogyan szerettelek
Még mint pólyás gyermek.

Messze vagyok Tőled nagyon,
Ezer kilométerek választanak Tőled el,
De amíg a szívem dobog,
Hű gyermeked maradok.

Gorlovka, 1945. november 9–21.
Bakura Sándor *(Tiszaágcsernyő, 1914.)*

42. LEVÉL HAZA

Édes feleségem, írom e levelet,
Egészségben leljen téged s gyermekemet.
Nagy Oroszországban élek most mint fogoly,
Tied s gyermekemé minden gondolatom.
Rég eljöttem otthonról, édes kicsi párom,
Tudom, hogy mindig csak visszatértem várod.
Amikor távoztam, egyedül hagytalak,
S azóta született a drága kis magzat.
Nem tudom, hogy vajon fiú-e vagy leány,
Szeme vajon milyen, és ugyan hogy hívják?
De azt érzem, hogy él, s az én szívem dobog
Keblében, amikor a szívedhez szorítod.
Én szint' ide hallom, kis szíve mint dobog.
Anyukám, anyukám, legyetek boldogok.

Anyukám, csak várjál, az édesapám él,
Legyetek, mert születtem nektek.
Élek! Bizony élek, édes feleségem,
Érted, gyermekünkért, míg a sírba tesznek.
Édes feleségem, csókold meg a kicsit
Naponta sokszor és ezerszer értem is.
Mesélj neki rólam nagyon sokat, édes:
„Hazajön apuka, tente baba szépen „.

Gorlovka, 1946.
Bakura Sándor *(Tiszaágcsernyő, 1914.)*

43. MÁSODIK LEVELEM

Második levelem írom neked, Édes,
Messze Oroszföldről viszi Vöröskereszt.
Hozzád s gyermekemhez szólok a levélben,
Óh, ugyan hogy vagytok, kicsi édes lelkem.
Én, hála Istennek, egészséges vagyok,
Napokat számlálom, csak rátok gondolok,
Nincsen olyan óra, nincsen perc ezekben,
Hogy ne volnék otthon veletek lélekben.
Se éjjel, se nappal nem múlik el itten,
Hogy nevedet százszor nem mondom el csendben.
Éjjel is fenn vagyok, nappal sosem alszom,
De azért terólad álmodom az álmom.
Látlak nagyon sokszor lelki szemeimmel,
Amint türelmesen bajlódsz a kicsivel,
És mind ide hallom, mit mesélgetsz neki:
„Legyél jó, kicsikém, apukát úgy Isten hazavezérli".
Már gagyog a kicsi, és mily szépen mondja:
„Mama, mama, mama, merre van apuka?".
Mondjad neki, Bogyóm, merre vagyok:
Nagyon messze, Oroszföldön fogságomat töltöm.
Letelik a fogság, megsegít az Isten,

Hiszem, nemsokára hazamegyek innen.
Otthon majd boldogan ölelkezünk össze,
Egy család, három szív dobban abba bele.

Gorlovka, 1946. jan. 11-én.
Bakura Sándor *(Tiszaágcsernyő, 1914.)*

44. LEVÉL AZ OTTHON MARADTAK NEVÉBEN…

(Részlet egy verses leveléből)

Mi hozzánk is megérkeztek… egy sötét éjszakán,
De nem fényes éltet, bánatot hoztak ám,
Mert nincs nyugodalma, azóta senkinek,
Sem a riadt nagyoknak, sem a gyermekeknek.
Ellenségünk dőzsöl a mi kamaránkban,
Alig hagy meg minket idebenn a házba'.
Elvisz mindent, amit szeme-szája kíván,
Mindennek végtére a sok édesapát.
Rabságra hurcolta a sok édesapát,
Sok édesanyának féltve nevelt fiát.
Rabságba hurcolta, hogy elpusztíthassa,
Sok ifjú életnek mécsesét kioltsa.
Egy része a népnek Szolyván van bezárva,
Ott éhezik, fázik, kínlódik azóta,
Ennivalójukat, méreggel vegyítik.
Szeretteikkel még beszélni sem engedik.
Nagyobb részük pedig, túl ment a határon,
Hogy mi ott a sorsuk, aztat nem tudhatjuk.
Hiába indulnak felkeresni őket,
Nem találnak sehol rájuk a szerető szívek.
Kár utánuk menni, hisz úgysem találjuk,
Mert nem úgy vitték el őket, hogy még lássuk,
Nem munkára vitték, nincs szükség munkásra,
Hanem elpusztítni a nehéz rabságba.
Óh, mire jutottál szép magyar ifjúság,
Rabságba kerültél, mit meg sem álmodtál.

Ellenséged földén kínlódol rabságba,
Ahonnan csak gondolatba szállhatsz kisfaludba.
Szép magyar ifjúság, ki rabságban hervadsz,
Fohászkodj Istenhez, Ő megszabadíthat.
Ő adott fogságba: Ő szabadíthat meg.
Rajta kívül nincs más Szabadító itten.

Nagydobrony, 1945. január 1.
Szanyi J. Gyuláné Bátyi Zsuzsanna *(Nagydobrony).*

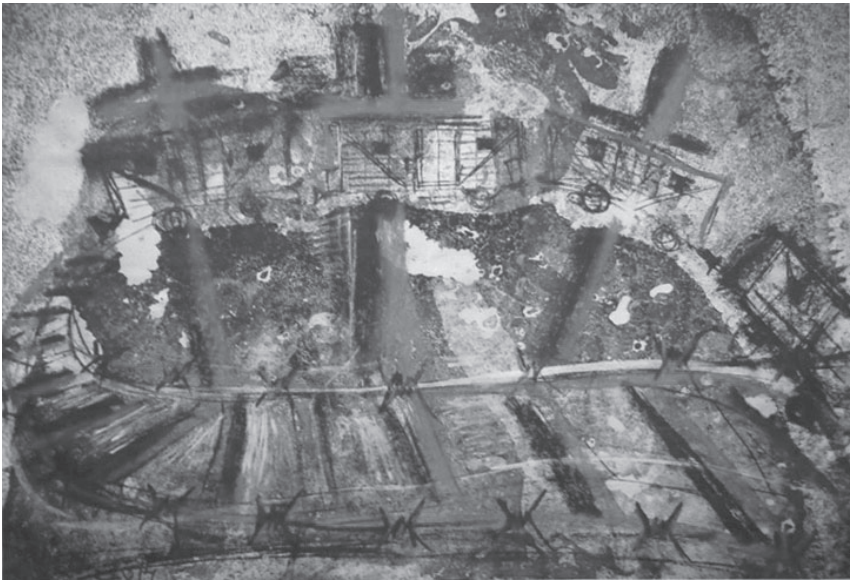

VI. LÁGERKÖLTEMÉNYEK

(Családhoz, szülőkhöz, barátokhoz, a nemzethez költött strófák)

45. HÓ SZÁLLONG ORSA FELETT

Hó szállong Orsa felett,
Környes-körül, szerteszét.
Megremeg a föld, amerre
A lágerista odalép.

Vér folyik a csákány nyelén,
A lágerista csak *„Dáváj!”*
„Előre!” – még sötét van.
Csak a halál muzsikál felettünk.

Édes, drága lelkem,
Sajnálhatsz te engem – hiába,
Talán haza megyek majd
Nemsokára.

Vagy nem megyek innen haza,
S nem csókolom pici piros szádat,
Felejtsd el a velem töltött
Holdvilágos nyári éjszakákat.

Felejtsd el az ölelésem,
Csókjaimat, ajkam mosolygását,
Hisz valahol Orsa alatt
Közös sírom nekem is megássák.

Hogy miért lettünk bűnösök
Ne kérdezd azt – nem lehet mondanunk!
Magyar Honban születtünk.
És ezért kell most nekünk itt szenvednünk.

A sírunkat ne keressed,
Elvájtak és jeltelenül fekszünk.
Szemfedelünk hótakaró,
Orsa alján örökre pihenünk.

Orsa[46], 1945 decembere
Gaál Sándor (Kisdobrony, 1924.)

46. AZ UNGVÁRI BÖRTÖNBEN
(Részlet)

Örök emlék az életemben
Április 10 – negyvenkilencben
A szovjet börtönben.

Akkor láttam utoljára
Jó anyám s feleségem,
Kettős rács és pisztolyos őr
Választott el minket.

Lejött már a fellebbezés,
Jogerős az ítélet,
Még egy pár nap, s Isten veled
Családom és szülőföld.

Megadták a nagy kegyelmet,
Láthatom a családom,
Elbúcsúzom szép csendesen
Jó anyámtól, Ungvártól.

Bent állok a fogadóban,
Szívem dobog, zakatol,
Hol a hangom, mért reszketek,
Mért kínoz a fájdalom?

[46] Orsa (belorusz nyelven: Орша, régiesen Vorsa) város Fehéroroszország keleti részén, a Dnyeper partján, a Vityebszki terület Orsai járásának székhelye.

Ez a szoba nincs kifestve,
Nincs virággal díszítve,
Csupasz falak, rácsos ajtók,
S körös–körül szögesdrót.

Hat hónapja ülök én már
Az ungvári börtönben,
Családomtól elrabolva,
Huszonötre ítélve.

Ungvár, 1949. április 10.
Fedák László *(Ungvár, 1911.)*

47. HAZAMEGYEK

Tíz hónap, meg kettő, és már egy év lészen
Annak, hogy én lassan orosz fogoly lettem.
Karácsony, szilveszter, húsvét, piros pünkösd:
Négy sátoros ünnep, mind nélkülem töltöd
Kis faludban otthon, kicsi feleségem.
Én itt nem érzékelem, hogy ünnep volt, s milyen,
De te, kincsem, otthon, tudom, ünnepeltél,
A templomba járva sokat epekedtek,
Imádkoztok értem a jó Istent kérve,
Szerető férjedet vigye haza végre.

Imádkozzál, fiam, és ne légy szomorú,
Hál'Isten, véget ért a dúló háború,
Hazamegyek, meglásd, ismét otthon leszek,
Karácsony ünnepén boldogan Teveled
A templomban leszek!

Gorlovka, 1945. augusztus 8.
Bakura Sándor *(Tiszaágcsernyő, 1914.)*

48. 1946. JANUÁR

Ezerkilencszáznegyvenhat január
Hónapja van mostan, óh, az idő eljárt,
Két ősz hullatta le a fákról a zöldet,
Két erős tél hava lepte el a földet.
Ki hitte volna ezt, ki gondolt volna erre,
Hogy ennyire nyúljon fogságunk ideje?
Az ifjakból agg lett, a gyermekből férfi,
És sok szerető szív közülünk itt múlt ki.
Én édes Istenem, óh, vajh' megérem-e,
Hogy egyszer hitvesem szorítom keblemre,
Fogom-e még látni szülőföldem, hazám,
És téged csókolni, drága édesanyám?
De ha úgy rendelve, hogy ezt meg nem érem,
Hazaszáll majd lelkem, s az mondja el nektek,
Hogy fiad, jó anyám, s férjed, feleségem,
Haláláig hű volt, s szeretett titeket.

Gorlovka, 1946. január 11.
Bakura Sándor (Tiszaágcsernyő, 1914.)

49. EMLÉKÜL

Emlékül hagyom nektek az én emlékemet:
Néked egy bús magyar dalt, néked egy könnycseppet,
Én huncut ifjúságom hulló csillagfényét,
A mi együttlétünknek egy-egy drága percét.

Ne tudjátok meg soha, mi az rabnak lenni,
Ott bent a szív legmélyén árván felzokogni.
Elszakadni szeretőtől, baráttól, hazától,
Búcsúcsókot kapni könnyező édesanyától.

Ne törjön meg szemetekben soha a fény,
Ne tudjátok meg, mi az a szenvedés.

Csak a térképről ismerjétek Ázsia Uralját,
S a mesélő ajkáról vérkönnyes rabságát.

Én megköszönöm, ha volt szív részvéttel irántam,
Ha volt köztetek valakim, kinek fájt szabadságom rablánca.
Köszönöm a titkon ejtett könnyek néma sóhaját,
A velem együttérzők felém szálló imáját.

Nyugat-Szibéria, Pecsora, 1948.
Vadnay András *(Beregszász)*

50. MORDVINORSZÁG DE SZOMORÚ!

Mordvinország de szomorú!
Csupa felleg, csupa ború.
Alacsonyan jár a napja,
Hősugarát gyéren kapja.

Népe csendes, révedező
Erdőmunkás. – Nincs itt mező.
Földje silány, laza homok.
Nyírerdei ősvadonok.

Szarka csörög ezerével,
De csalogány nem szól éjjel.
Nem illatos a muskátli,
Rozmaringot nem is látni.

Híre sincsen délibábnak.
Mindig hűvös szelek járnak.
Bús emberek milliója
Rabtáborok útját rója.

Itt hordozom keresztemet,
Húzom-vonom, ahogy lehet.

De bízom, hogy aki büntet,
Meg is segít még bennünket.

Mordvinföld, 1950. III.25.
Balog Sándor *(Nagydobrony, 1894.)*

51. KEMÉNY, KONOK EMBER…

Kemény, konok ember,
Mondogatták rólam.
Nem törődtem véle;
Ha konok, hát jól van.

Mert a börtönélet
Igazolta mélyen:
Bár megöregedtem,
Tart még az erélyem.

Nagy szigorúság van
A rabtáborokban.
Akármi történik,
Az őr nyomban ott van.

Egyébként is gyakran
Átkutatnak mindent.
Még a lépésünk is
Szemmel tartják kint–bent.

Leginkább az írást
Tekintik veszélynek,
Mert a sorok közt is
Híresztelést vélnek.

„Szeme szenestuskón
a szénégetőnek.”

Itt az írók írnak,
S nagy terveket szőnek.

Én is látok, hallok.
Gondolatom támad,
De nem merek írni,
Féltem az irhámat.

Ám a konokságom,
Meg az írhatnékom,
Segítenek mégis,
Elérem a célom.

Gondolatban írok.
Az őr ide lásson?!…
Emlékezetemben
Tartom az írásom.

Ilyent nem pipált még
Ez az emberöltő;
Megíratlan versét
Emlékezi a költő.

Potyma[47]*, 1950 folyamán*
Balog Sándor *(Nagydobrony, 1894.)*

52. AMIKOR ELHAGYTAK…

Huszti Bélához

Amikor elhagytak
És semmibe vettek,
Jöttél te énhozzám
Isten igéjével.
Megmutattad nékem

[47] Potyma – város az oroszországi Mordvinföldön.

Újra az énemet
És hogy nincs még veszve
az egész életem.

Megmutattad nékem
Az élet értelmét,
És azt hogy félnem kell
A jó Isten lényét.
Őhozzá kell térnem
Reggel, este, délben,
Mert Ő kormányozza
Mindenik lépésem.

Úgy beszéltél hozzám
Amint egy jó pásztor,
Aki megtalálta
A kóbor jószágot.
Jó szóval, örömmel
Tereli a nyájhoz,
Te is így vezettél
Vissza barátimhoz.

Óvtál, tanítottál,
Mutattad az utat,
Mely ha göröngyös is,
Hazafelé mutat.
És mikor esténként
Imádba foglaltál,
Éreztem és tudtam:
Fiaddá fogadtál.

Nem tudom ezt néked
Sehogy viszonozni
Csak e pár kis sorral,
S forró óhajommal
Suttogja a szívem:
Addig az ideig

Míg haza nem térhetsz,
Vezéreljen Isten.

Bratok[48]*, 1950. szeptember 15.*
Ágoston Béla *(Mezőtúr, 1928.)*

53. A KOLIMAI MAGYAR RABOK HITVALLÁSA

Nem félünk a szenvedéstől,
Nem félünk a kínzástól,
Nem félünk a börtönöktől,
Nem félünk a haláltól.

Attól félünk, hogy rabságban
Éljük le életünket,
Hogy szép hazánk, Magyarország
Rákosinak rabja lesz.

Adjál nékünk, jó Istenünk,
Annyi erőt, kitartást,
Hogy hazánkat, nemzetünket
Tegyük újból szabaddá.

Öntsél erőt, hitet, kedvet
A csüggedő lelkekbe.
S bízzunk abban, hogy miénk lesz
Újra a nagy győzelem.

Kolima, 1950.
Fedák László *(Ungvár, 1911.)*

[48] Bratok, Bratszk (oroszul Братск) – város Oroszország ázsiai részén, az Irkutszki területen, egyben kikötőváros az Angara folyó partján.

54. A KOLIMAI RABOK HIMNUSZA

Szomorú a sorsa
A Sztálin-raboknak,
Távol a hazától,
Távol a családtól.
Nincsen aki megsirasson,
Nincsen aki vigasztaljon bennünket,
Erősítse hitünket.
Én Istenem, jaj de nehéz
Sztálin-rabnak lenni.
Én Istenem, jaj de nehéz
Sztálin-rabnak lenni.

Refrén: Föl a harcra bátran,
Nincsen veszve semmi,
A szabadságunkat visszaszerezzük.
Ha Isten velünk, ki ellenünk,
Sztálinnal majd elbánunk.

Fogjál fegyvert, bajtárs,
Küzdj az igazságért,
A szabadságunkat visszaszerezzük,
Ha Isten velünk, ki ellenünk,
Sztálinnal majd bátran szembeszállunk.

Kolima, 1951.
Fedák László *(Ungvár, 1911.)*

55. MIKOR MAGAM VAGYOK…
(Részlet a szerző önéletrajzi költeményéből)

…Sötét napok jöttek,
Megfordult a világ,
Mert drága földünket
Más nemzet vette át.

Más nemzet vette át
Magyar nemzet sorsát,
Fogságba hurcolták
Annak színe-javát…

Messze orosz földre
Sodort a sors keze,
Számtalan sok magyart
A földbe temette…

De a kegyes Isten
Ottan is megtartott,
Megőrzött engemet,
Meg is szabadított…

Ezért a nagy kegyért
Dicsőítem Istent,
Mindig és mindenkor:
Itt alant, s majd ott fent…

GULAG-tábor, Aranybánya, 1953. december 1.
Tar Géza *(Kígyós, 1926.)*

56. HAZAMEGYÜNK…

Sötét tajgaerdő kellős közepén,
Messze, ott valahol Tajset közelén,
Hol a lombos erdő völgykatlant zárol,
Lent a mélyben lapul egy fogolytábor.
Bánatköd borul rá, mint drapéria,
Szomorú hely ez a rabkolónia.
Est alkonyatkor, ha felsír a szél,
Magyar rabok ajkán panaszos dal kél:
Fiúk! Ah mily gyorsan szállnak az évek!
Hogy foszlanak szét az édes remények?!

Kesereg a lelkünk, s úgy fáj a szívünk,
Mikor látjuk újra, kiket szeretünk?!
Óh, hogyha sokáig ittmaradunk még,
Elvérzik szívünk s beborul az ég!
Minden áldott napon, ha leszáll az est,
Tajgaerdő lombja mesélni kezd.
Magyar szívek mélyén remény tör elő,
Foszladozni kezd a bánatos felhő.
Hulló könnyek gyöngye száll, mint a pára,
Kósza szellő viszi el a magyar tájra.
Ott, mint üzenetet felismerik még,
Felcsendül benne a régi reménység:
Fiúk! Ah mily gyorsan szállnak az évek…
Valóra válnak az édes remények!
Nem sajog a szívünk, nem sír a szemünk!
Viszontlátjuk újra, kiket szeretünk!
Fiúk! Fel a fejjel! – már nem csüggedünk,
Szeretteink várnak – mind hazamegyünk!
Hazamegyünk! Hazamegyünk!

Szibéria, Tajset[49]*, 1954. január 18.*
Huszti Béla *(Beregszász)*

57. SÖTÉT NAGYHEGY…

Sötét zord nagyhegynek déli oldalában
Áll egy kicsi raktár a csöndes magányban.
Magas kerítése mezőn néz lefelé,
Le a nagy Tiszára, Magyarország felé…

Hát én merre nézzek, mely tájat szemléljem…?
Őrszobámba ülve merengek ekképpen.
Nézzek bár délre, keletre vagy nyugatra,
Nem száll el a lelkem eme bús tájakra.

[49] Tajset város Oroszország Irkutszki területéhez (Ázsia) tartozik.

Észak felé nézek, óh – de mit láthatok?
Előttem a nagyhegy, mint egy sötét átok.
Mért is nincs oly erőm, hogy kettévághatnám?
Felét jobbra tolnám, felét balra tolnám…

Aztán megnyugodnék, mert látnám falumat,
Szemem gyöngysugara keresné házunkat.
Lelkem elrepülne kicsi családomba,
Csókomat halmoznám mindnyájukra sorba'…

Elszállok én is úgyis lélekben hozzátok,
Bármily nagy is e hegy, tetején áthágok…!
Lélek előtt nincs gát, sem erős hatalom:
Ölelem asszonyom, drága pici lányom…

GULAG-tábor, Aranybánya, 1954. május 2.
Tar Géza *(Kígyós, 1925.)*

58. BÚS „BABILON"-BAN…

Bús „Babilon"-ban bánat árja
sorvaszt, a szívem búban várja,
Mit fog a holnap még rám hozni:
„Uram, taníts meg imádkozni!"

Gyenge hitemnek egy-egy ágát
Az élet-szú lassan rágja át,
Levele kezd már hulladozni:
„Uram, taníts meg imádkozni!"

Hányódik lelkem titkon, árván,
Mint kicsi gálya tenger árján.
Reményem is kezd foszladozni:
„Uram, taníts meg imádkozni!"

A szeretetben restül szívem,
Szeretteimért hevül híven.
De nem tud másért is áldozni:
„Uram, taníts meg imádkozni!”

Bús „Babilon”-ban éj-nap bánat,
Vágyakozom én teutánad.
Szent szíved késztet áhítozni:
„Uram, taníts meg imádkozni!”

Mordvinföld, Potyma, 1955 folyamán
Balog Sándor *(Nagydobrony, 1894.)*

59. ELRABOLTAK…

Elraboltak tőled, Édes,
Hárman jöttek értem.
Kis fekete kocsin vittek,
Éppen hogy befértem.

Szörnyű volt az elválásunk!
Én magammal voltam,
De te, Édes, összetörve
Feküdtél félholtan.

Eszelősen sóhajtottad,
Mikor elbúcsúztunk:
„Elhagyott az Isten, Sándor!”
Aztán elvált utunk.

Évi nem volt éppen otthon
– Én kedves egy lányom! –
Szernyén járkált élelemért,
De nagyon sajnálom.

Kis fiacskám az ablakon
Az utcára bámult,
A fekete kocsit nézte,
Vajon merre száguld?

Kétszer is rákiáltottam:
„Gyere ide, Drága!”
Nem értette, miről van szó,
Szívem kis virága!

Aztán vittek… Futott velünk
A gépkocsi messze.
Én az úton eltűnődtem:
Visszatérés lesz-e?

Rámcsukták a börtönajtót –
Mikor a kulcs fordult,
A vasajtón a tolózár
Egy nagyot csikordult.

Belesajgott a szívembe,
És bevallom nyíltan:
Leborultam, imádkoztam,
Azután meg sírtam.

Én Istenem! Miért büntetsz?
Ugyan mit vétettem?
Nemzetemért becsületből
Tettem, amit tettem.

Pár nap múlva kezdődtek a
Börtön-események.
Két hónapig sorakoztak
Ellenem a „tények”.

Rám nyomoztak, kihallgattak,
Legnagyobbrészt éjjel.

A vallatás kegyetlen volt,
Vadállati kéjjel.

Tárgyalásom röviden folyt,
Mentségemre semmi.
Elítéltek… Nyolc esztendő,
S már lehetett menni.

Így volt, Édes. A többit majd
Apránként elmondom.
A börtönben sok időm van,
Semmire sincs gondom.

Te meg, Anyja! Kisfiúnkat
Neveld jóra szépen!
Legyen bátor, becsületes,
Ember mindenképpen!

Mondd neki, hogy édesapja
Rab és reád bízta.
Tanítsd meg rá, hogy a múltam,
Becsületem tiszta.

Végül annyit, hogy értetek
Imádkozom egyre:
Én Istenem, a keresztet
Vállainkról vedd le!

Szibéria, 1955. április 23.
Balog Sándor *(Nagydobrony, 1894.)*

60. MINAP ÉPPEN…

A minap éppen enni mentünk,
S az úton elmaradt mellettünk
Egy öreg, ráncosképű lengyel;
Egyidős lehetett a heggyel.

Nyitott levél volt a kezében,
Látszott, hogy azt olvasta éppen.
Zokogva sírt, mint árva gyermek,
Akit ok nélkül ütnek-vernek.
Oh, milyen megdöbbentő látvány!
Barátom is megtorpant láttán.
Az oka bizton nem fikarcnyi,
Hogy zokogott az öreg harcfi.
Visszatérőben kővé váltan
A konyha mellett állni láttam.
Ráhűlt a könny az orcájára,
Mint a fagyöngy a tölgy ágára.
Megérdeklődtem tőle csendben,
Valami nincs tán otthon rendben?
Vagy mégis, mi volt a levélben,
Hogy könnyezett az úton délben?
Előbb csak állni, várni hagyott,
Majd megértvén, hogy magyar vagyok
Beszélni kezdett – látszott rajta,
Hogy próbált ember, harcos fajta. –
„Varsóban laktunk a Fő téren,
Házam és kertem volt ott, kérem;
Katona voltam, ennyi tellett,
De hát több nekünk nem is kellett.
Egyszer csak irtózatos hullám
Elsöprő áradata után
Földönfutás lett népünk útja;
De hiszen ezt már Ön is tudja.
Öreg vagyok már, sokat éltem,
S huszonöt évre elítélten.
Négy éve már, hogy én is hordom
A rabtáborban szörnyű sorsom.
Öt fiam katona volt szintén,
Felőlük kaptam máma hírt én:
Mind az öt elhullt harcban hősen.
Egy lányom volt; nem él ő sem.
Hű feleségem „Uralon túl”

Megháborodott a sok gondtul.
Na mondja, kérem, ennyi bánat
Elgörbíthette-é a számat?”
„Hát… igen – szóltam elmélázva,
S remegtem, mintha hideg rázna.
És hálatelten úgy éreztem:
Nem is nehéz az én keresztem.

Mordvinföld, Potyma, 1955. április 14.
Balog Sándor *(Nagydobrony, 1894.)*

61. MÁS TÁBORBA…

Más táborba visznek innét.
Mennyi élmény! Nem is hinnéd.

Itt a tetű majd megevett,
Ott majd bolha lesz ehelyett.

Poloska még? Én Istenem!
Itt talán a fán is terem.
Csak a kenyér meg az étel
Kevés mindig, nincs kivétel.

A Golgota útját járom
E borzalmas rabvásáron.
Oh, Istenem, hová legyek?
Vár már a „rév”… Megyek-megyek.

Szibéria, 1955. április 21.
Balog Sándor *(Nagydobrony, 1894.)*

62. [MÁR CSAK 32 KG VAGYOK 20 ÉVES LÉTEMRE]

Mint fiatal fiú, sok helyet bejártam,
De még ilyen rosszat sehol nem próbáltam.
A jó Isten mégis elengedte érni,
Ha hazamegyek Ti közétek élni,
Fogadjatok el hát ismét fiatoknak,
És adjatok enni az éhező társnak.

Jenakijevo[50]*, 1945 november*
Nagy András *(Péterfalva, 1925.)*

63. ÉNEKEK ÉNEKE

Életünk ma téli világ,
Nem nyíl benne semmi virág,
Körös-körül nagy sötétség,
Csillagtalan, borús az ég.
Embereknek szíve, lelke,
Szinte mintha puszta lenne,
Sóhaj, panasz száll az égbe,
Szűkölködünk nagy mértékben.

Szűkölködünk, Uramisten,
Siralom az életünk,
Munka nincsen, kenyér nincsen,
Zúgolódunk, csüggedünk.
Senki nem tud felemelni,
Csak az égi kegyelem,
Ha el tudnánk énekelni:
Szívemet hozzád emelem.

[50] Jenakijevo bányaváros az ukrajnai Donyeci (Sztálini) területhez tartozik.

Hitetlenül, bűnben élünk,
Már az Istentől sem félünk,
Nem vágyódunk hajlékába,
Pedig boldog az oly ember,
Ki Téged áld hű lélekkel,
Azt Felséged is megáldja,
S nem csügged, mert Te vagy vele,
Ó, seregeknek Istene.

Mily más volt valaha régen,
Áldott apáink múlt idejében!
Tele volt mindig az Úr temploma,
A templom volt minden család otthona.
Örömben, búban imádság szállott
Az örök Isten dicső trónusához.
Zengett a zsoltár, mint az orgona:
Tebenned bíztunk eleitől fogva.

Elvitték a prédikátort tengerekre, gályákra,
Vitték a sok hithű bátort
Nehéz, kínos rabságra.
Bár a testük roskadozott,
Hitük mégsem ingadozott,
Ének zengett ajkaikon:
Térj magadhoz drága Sion.

1947.
Ismeretlen szerző.
Feljegyezte: **Gecse Margit** *(Nagybereg).*
Füzesi Magda *(Nagybereg) gyűjtése.*

VII. LÁGERBŐL ÍRT LEVELEK

64-72. ALMÁSSY GÉZA LEVELEI FELESÉGÉHEZ A SZOLYVAI GYŰJTŐLÁGERBŐL

64/1.) sz. levél, 1944. XI. 26.

Drága Julikám[51]!

Hála Istennek, a bajokat leszámítva jól vagyok, csak az élelmezés nagyon gyenge. Kétszer kapunk egy nap enni, de mióta itt vagyunk, mindennap paszulyleves volt. Remélem, nincs semmi bajotok, adja a jó Isten, ne is legyen soha. Voltál a malomban[52] és kaptál-e pénzt? Kik vannak a malomban?

Eddig még nem dolgoztunk semmit, a hegyi laktanyában[53] egy istállóban vagyok sokadmagammal. Ha küldesz valamit, a kis táskát is küldd el, szükségem volna rá, küldj egy kis sót és kenyeret, tűt, cérnát, lábost, kanalat, dohányt, egy pár méter vastag spárgát, ha van rá pénzed, végy egy kis szalonnát, jó lenne sütni, l kg elég. A csomagot a Széchenyi utcába vidd Krajnik Sándorékhoz, 8. sz. alá, onnan elhozzák. Báni Pali is itt van. Szólj be hozzájuk, Széchenyi út 67. alatt laknak.

A gyerekekkel együtt sokszor csókollak

Géza

65/2.) sz. levél/cédula, keltezés nincs rajta

Egy cédulát már küldtem, de írok újra. Küldj egy lábost és kanalat, mert amit hoztam, eltört, dohányt is küldj és valamilyen papírt cigarettának. Egy kis kaját és a katonanadrágot és pulóvert is küldd el. Csók Géza. Írj!!

---

[51] Címzett: Almássy Gézáné Varga Julianna (Beregszász, 1903. június 3.), férje Almássy Géza (Mezőkaszony, 1907–1945) a beregszászi Neuvelt Malom főkönyvelője. Két gyermekük volt: Gábor (1937), Magda (1940). A családapát munkahelyéről 1944. november 18-án hurcolták el.

[52] Lásd: a Beregszászi Neuvelt Malom.

[53] Lásd: a szolyvai gyűjtőtábor.

66/3.) sz. levél, 1944. XI. 30.

Drága Júliám!

Még itt vagyunk Szolyván, és talán nem is megyünk tovább. Azt halljuk, hogy rövidesen hazaengednek innen bennünket, felvidékieket, bár adná a jó Isten, minél hamarabb.

Küldtem már három cédulát neked, megkaptad? Kértem, küldj egyetmást, eddig még nem jött semmi. Azok, akikkel egyszerre küldtem a cédulát, már kaptak csomagot, az a Krajnikné hozta szekerén, akiről írtam, hogy te is oda vidd. Gondolom, hogy nem kaptad meg a cédulát[54], vagy későn, és nem volt időd készíteni valamit. Még eddig mást, mint paszulylevest, nem kaptunk enni, azt is naponta kétszer. Ha tudsz valakit, hogy jön ide, küldj vele levelet, hadd tudjam, mi van veletek, remélem nincs semmi bajotok. Igaz, hogy már csak karigazgatás van Beregszászban? Úgy halljuk itt, hogy sorozni fognak bennünket a cseh hadsereg részére, még az volna a jobbik eset.

Vajda Béla és Báni Pali kínáltak meg egy kis hazaival, amit kaptak. Rajtuk kívül még sokan kaptak csomagot. Bosznai is itt van, ő is várja, hogy kapjon valamit otthonról, de még eddig nem jött semmi neki sem.

A jó Isten vigyázzon rátok! Szeretettel csókollak a gyerekekkel együtt. Géza.

Aki elviszi ezt a cédulát, attól érdeklődj, ki jön, és azzal küldj Te is valamit!

67/4.) sz. levél, 1944. X. 4.[55]

„Drága Júliám!

Nem tudom, hogy itt voltál-e még, amikor a zsákot kiküldtem, mert elég sokára kaptam meg a csomagot azután, hogy beszéltem veled, írtam egy cédulát is, de elfelejtettem örömömben megírni, hogy Szabó Kálmán nincs itt, az ő csapata elment tovább valahová, és így Szabó Árpád vette át a csomagot, és ő kért, hogy írjam meg ezt neked, hogy mondd meg Ilonkának, és azt is, hogy a zsákot megtartja, mert nincs hátizsákja, tudasd majd Ilonkával.

---

[54] Úgy tűnik, egy levél, amit a levélíró cédulának nevez, nem jutott el a címzetthez.

[55] Lásd: a harmadik levelét a feleségével történő szolyvai találkozás után írta, csak valami okból elvétette rajta a keltezést.

Nagyon jó minden, amit hoztál, és éppen jókor jött, mert már öt napja nem kaptunk egy falat kenyeret sem. A felét a holminak átadtam Bélának[56], ő is megörült neki. Csak Téged sajnállak nagyon, hogy ezt a hosszú utat megtetted, és fáj, hogy még meg sem csókolhattuk egymást, és nem beszélhettük ki magunkat, pedig nagyon sok kérdeznivalóm lett volna, hogy mi van otthon, és hogy-mint vagytok. Ha tudsz valakit, hogy jön, küldj egy hosszú levelet, csak úgy kell eldugni, hogy ne találják meg, mert minden csomagot átmotoznak, és a levelet és italfélét kiveszik. Az enyémben a levelet nem vették észre, így megkaptam, csak sajnos, a tejet kivették, úgy látszik, nem nézték, mi van benne, de mivel üveg volt, nem hagyták meg. Próbáltam utána járni, hátha megkapom, de nem sikerült, pedig nagyon jó lett volna. Más megvolt minden.

Bosznainét keresd fel, az ő urához fog jönni Balázsi, a kocsmáros, annak is itt a fia, és ő már hozott egyszer Bosznainak is csomagot. Nekem elég, ha küldsz egy kis kenyeret, ha van, még egy kis marmaládét is, egy kis krumplit, jó lesz sütni.

Itt van Pálóczi Sanyi is. Akkor találkoztam vele, mikor a csomagot megkaptam, megkínáltam őt is. Azt mondja, Sanyi Ungváron maradt, újságírónak csapott fel, és így nem hozták el, szerencséje van. Mi van azokkal, akik ruszinnak és csehnek vallották magukat, nem kellett ezt igazolni?[57]

Mi újság a malomban, kaptál tőlük pénzt? Sajnálom szegény Gabikát, hogy oroszul kell tanulnia, hogy megy neki, gondolom, nehezen, ki tanítja? Magdikám mit csinál, emleget-e engem? A rokonságot és az ismerősöket csókolom és üdvözlöm. A jó Isten vigyázzon rátok. Szeretettel csókollak mindnyájatokat Géza.

68/5.) sz. levél

Drága Júliám! Szerda, XII. 11.

Ha még nem küldtél csomagot, hát ne is küldj, mert szombaton jött Árvay Gézának, de ő közben hazament a lába végett, és így én vettem át az ő csomagját, tehát van mit ennem, csak az a baj, hogy nincs étvágyam. Sajnos, elkapott a hasmars, mint majdnem mindenkit, és így nem

[56] Almássy Géza sógora Varga Béla.

[57] Lásd: A levél sorai rávilágítanak a korra: akik szlováknak vagy ruszinnak vallották magukat, azokat nem hurcolták el, ugyanakkor származásuk igazolását sem követelték meg.

is szabad ennem. Lehet mondani, hogy csak teán élek, azt kaptunk is egy párszor, cukrot is kaptunk mindennap. Teát vettem kenyérért egy zsidó fiútól, kb. 5 dkg-ot, méghozzá oroszt, és így van mit főzni. Ha majd küldesz csomagot, süss egy kis kekszet, jó lesz cukor nélkül is, a hasmenés ellen is jó.

Még most sem tudjuk, hogy mi lesz velünk, az hírlik, hogy rövidesen hazamegyünk, de hogy mikor lesz az, a jó Isten tudja. Lassan tönkremegyünk mindnyájan a rossz élelmezés és a rossz fekvőhely végett. Mi például egy rossz istállóban vagyunk 600-an, elhiheted, nem lehet valami kellemes. Legalább volna szalma alattunk, de nincs, így ruhástul alszunk.

De bízom a jó Istenben, hogy hazasegít egyszer hozzátok, és akkor minden jó lesz.

Szeretettel csókollak mindnyájatokat. Géza.

69/6.) sz. levél

Drága Júliám! Szerda, XII. 27.

Elmúlt a Karácsony is, és még mindig nincs szabadulás. Sajnos, nagyon szomorú volt a karácsonyunk, ilyen még nem volt. Eddig, ha voltam is távol tőletek, Karácsonykor azért mindig együtt voltunk. Szentestén mindig imádkoztunk sokat, és hazagondoltunk mindnyájan szeretteinkre. Én sokat sírtam és elgondolkodtam, hogy milyen szomorú lehet Neked, és az én két drága gyermekemnek a szenteste, nem úgy, mint az előbbiek voltak, mikor együtt lehettünk mindannyian. De bízom a jó Istenben, hogy több ilyen szomorú karácsonyunk nem lesz. Itt most az a hír járja, hogy alakult egy vörös magyar kormány, és ez fog felettünk intézkedni rövidesen. Úgy halljuk, sorozni fognak 45 évig[58] és aki beválik, az katona lesz a vörös magyar hadseregben. Még ez is jobb volna, mint itt, ahol most vagyunk, mert mint katonák, jobb ellátást kapnánk és szabadabb az ember, nem pedig fogoly, mint itt, és legalább a családjainkról is gondoskodnának valamennyire. Most itt tífuszjárvány van, és így zárlat alatt vagyunk január 5-ig, ekkor feloldják a tábort, ha több megbetegedés nem történik, tehát hazamenésről január 5-ke után lehet szó. Hála Istennek, már jobban érzem magam, naponta csak egyszer van székletem, igaz, hogy még híg, de legalább nem kell szaladgálnom. Az étvágyam is jobb, és az a szeren-

[58] Nyilván negyvenöt éves korig.

csém, hogy mindig van, aki valamivel megkínál. Szenteste például sonkát ettem, első nap reggel szintén, délben töltött káposztát, este rántott csirkét és közben süteményt is, de szívesebben ettem volna akármit, csak otthon lehettem volna köztetek. A két ünnepnap máskülönben úgy telt el, mint a többi napok, hajtották az embereket fáért a hegyre; még jó, hogy nekem nem kell mennem, mert századírnok vagyok, és így mentesítve vagyok a munka alól. Béla is jobban érzi magát, úgy látszik, hogy a szénpor használt mindkettőnknek, csak neki most egy rossz foga van gyulladásban, és fáj, és meg van dagadva az arca. Te és a gyerekek hogy vagytok, nem vagytok betegek, remélem? Hogy érkeztetek haza innen Irénkével? Ha tudsz valamit nekünk készíteni – de csak olyat, amiért nem kell pénzt kiadnod, mert tudom, hogy az kevés van –, akkor Irénkével küldd el, könnyebb neki jönni, mint neked, és remélem, vállalkozik is rá. A napokban sikerült egy levelet kijuttatnom, remélem, megkaptad. Gabika jár még iskolába? Mert úgy hallottam, hogy a magyar gyerekeket nem engedik járni, ez igaz? Júliám, megkérnélek, hogy küldj egy kis befőttet és egy üveg paradicsomot, ha be tudnád úgy csomagolni, hogy ne törjön össze, nagyon jó volna itt az ilyesmi. Többet egyelőre nem írok, mert talán most már ki is tudom juttatni. Románszkiról és Kovács Kálmánról[59] nem tudok semmit, csak annyit, hogy itt nincsenek, elvitték innen őket munkára valahová. Szeretettel csókollak a gyerekekkel együtt. Hű férjed, Géza.

Küldj egy kis írópapírt és olvasnivalót, de azt dugd el jól, mert kiveszik, és a levelet is jól dugd el valami doboz fenekére, az ennivaló alá. Csókol Géza.

Baksa Pista[60] is meghalt.

70/7.) sz. levél

Drága Júliám! Vasárnap (december 27. után)

A csomagot megkaptuk rendben, nem hiányzott semmi a cédula szerint. Elosztoztunk Bélával, a káposzta nagyon finom volt felmelegítve, paradicsommal leöntve, aztán a fasírozott volt nagyon jó, meg a hurka. Hála Istennek, az étvágyam újra rendben van, és jól érzem magam, csak most az a baj, hogy már nem nagyon van mit enni. Nagyon örülök, hogy

[59] A mi golgotánk című kötetben – lásd 173. oldalon – a mártírok névsorában 3 Kovács nevűről is tudunk: Kovács Kálmán (1915), Kovács Kálmán (1905), Kovács Kálmán (1901).

[60] Lásd A mi golgotánk című kötetben, a 172. oldalon a mártírok névsorában: Baksa István Lőrinc (1907).

nincs semmi bajotok, nem vagytok betegek, hála Istennek érte. Sanyitól nagyon szép, hogy gondolt Reátok, legalább van egy kis pénzed, és a gyerekeknek is örömet szerzett karácsonyra az ajándékokkal. Mamának köszönöm a süteményt, csókolom őket. Tibiről és Dezsőről nincs semmi hír? Sanyiról mit tudsz még? Most itt lehet jelentkezni az új magyar hadseregbe, persze, jelentkeztünk majdnem mind, csak innen szabadulhassunk, katonának csak jobb lesz, ott legalább rendes koszt van, és az elszállásolás is más, és remélhetőleg nem tart már soká a háború, és aztán nyugodtabb lesz az életünk. Béla szegény rossz bőrben van, lázas, már öt napja, és alig eszik valamit, ma megy gyengélkedőre. Jó volna, ha bent tartanák, ott jobb helyen volna, mint az istállóban, a földön, de hiába beszéltem neki, eddig nem akart menni, pedig neki lett volna jobb.

Júliám, ha hozol csomagot, hozz valami kész főtt holmit, amit itt meg lehet melegíteni, pl. túrós vagy káposztás haluskát, hidegen papírba is lehet csomagolni, egy kis levest üvegben, savanyúságot, ha húst hozol, fasírozottat hozz, apró darabokba sütve, kenyeret kettőt, és ha még van, paradicsomot, egy kis krumplit, jó volna egy kis székelygulyás, a malomból kérj a részemre egy üveg olajat és egy zacskó pucolt magot.

A zsákokat és edényeket, sajnos, nem tudom hazaküldeni, mert ezeket mind elveszik, éppen ezért, amit csak lehet, papírba csomagolj, kérj a malomból papírt és rendes zsákot, majd visszaviszem, mondd, hogy nekem kell csomagolni bele. Júliám, ha még eszedbe jut valami, amit főve lehet hozni, akkor hozz, de csak úgy, ha nem magatoktól vonod meg.

A jó Isten áldjon meg benneteket és vigyázzon reátok. Szeretettel csókollak mindnyájatokat. Géza. Béla is csókját küldi, Irénkének is.

A szomszéd Károllyal mi van, ott van még? Szegény Bözsit sajnálom, gondolom, hogy milyen nyugtalan.

Cukrot egy hete nem kaptunk, így sem kávét, sem teát nem iszom. Küldj egy tintaceruzát, ha van otthon, és papírt. Borspótlót, és ha van, paprikát is csomagolj.

71/8.) sz. levél, 1945. január 19-én, péntek

Drága Júliám!

Holnap megyünk el Szolyváról, hogy hová, nem tudjuk. Csomagot ne küldj többet. A jó Isten áldjon meg benneteket, és vigyázzon reátok. Szeretettel csókollak a gyerekekkel együtt. Géza.

72/9.) sz. levél 1945. január 20-án, szombat[61]

Drága Júliám!

Holnap elmegyünk Szolyváról, csak sajnos, nem tudjuk, hová. Tegnap is elment ezer ember. Egyes verziók szerint ki az országból, más szerint Munkács, és a harmadik szerint Ungvár felé, de hát ez egyik sem biztos. Azt is hallottuk, hogy 400-anként leszünk elosztva üzemekbe, bent az ország területén. Sajnos, ezt mind csak akkor fogjuk tudni, ha megérkezünk rendeltetési helyünkre. Csak legalább onnan is tudnánk küldeni levelet és otthonról is kaphatnánk hírt. Gondolom, Béla milyen boldog, bár nekem is sikerült volna hazajutni. Voltam én is felülvizsgálaton, de kidobott az orvos, mert nem vagyok egészen olyan, mint a csontváz. Meg aztán a szerencsétől is függ, kinek hogy sikerül, nekem sajnos nem sikerült. De remélem, a jó Isten csak hazasegít engem is Hozzád és a két drága gyermekemhez.

Ezeket az edényeket Nagy Szilárd megígérte, hogy hazajuttatja, nem mind a miénk, de majd ha hazakerülünk, ki-ki megkapja a sajátját. A jó Isten óvjon meg benneteket minden bajtól és rossztól, és adjon mindnyájatoknak jó egészséget!

Szeretettel csókollak drága gyermekeimmel együtt. Géza.

Bélának üzenem, viselje magát rendesen.

73-76. BADZEY PÁL LEVELEI SZOLYVÁRÓL

73/1. Badzey Pál levele közeli családtagjaihoz (Édesanyjához, Olga feleségéhez, Gyermekeihez stb.

Szolyva, Zárt tiszti fogolytábor
1944. XII. 21.

Azért nem írok külön-külön, mert attól félek, hogy az esetben soraim elvesznek. Bent a szövegben írom tehát, hogy kedves, jó Anyukám, drága

[61] Ez a legutolsó üzenet. Ez a levél búcsú a családtól, ám a majdani hazakerülés, a viszontlátás reménye hatja át; nem tudhatta, hogy ez az öröm számára többé nem adatik meg...

édes kis Lelkem Olgicám, szeretett Gyermekeim, kedves jó Anyuka és Apuka, Micike, Andzsika, Jánoska és gyermekek!

Legutóbb írtam egy közös levelet, egyet Anyukámnak, egyet Olgicámnak és Szabó Pista feleségével, aki úgy volt, hogy itt Pistát a másik szinten… táborban fel fogja keresni és elviszi leveleimet, tehát a négy darabot… a csomagban küldött levelet Szabó Pistának a feleségétől, aki jelezte, hogy szombaton ide fog jönni. Most megtudtam azt, hogy az öt levél közül elveszett néhány. Ez elkerülendő, mert csak egy lapon írok és kívánom azt, hogy a jó Isten adjon Nektek mindnyájatoknak elviselhető, kellemes Karácsonyi ünnepeket és egy boldog Újévet!

Több terminus volt mondva, hogy 15-én, 22-én stb. stb. ki fognak bennünket engedni, de ezt nemigen érjük meg, azt hiszem egyhamar. Adja azonban a jó Isten, hogy egyszer egészségben mégiscsak kikerülhessünk. Sokszor reményünk nagyobb, máskor kisebb, attól függ, milyen hírek járnak! De fő a Remény! Ha a jó Isten is úgy akarja, okosan élve meg fogjuk tudni tartani egészségünket, és ha béke lesz, boldogabban fogunk együtt ünnepelni, mint most. Szeretettel csókol mindenkit, kézcsókjával küldve! Antikáról, ha lehet, fényképet kérek.

Szeretettel: Pali

Hogy a levelet ki fogja olvasni, még nem tudom! Minden percben új helyzet és komplikáció áll elő! Az újlaki pap[62] nem volt még ott? Vele is levelet küldtem. Hagymát, fokhagymát, szalonnát és kávét, teát kérek, ha lehet és szappant.

74/2. Badzey Pál levele feleségéhez, gyermekeihez, szüleihez

Édes Olgicám és aranyos gyermekeim! Kedves Jó Szüleink és Mind, Ti Kedveseim! Drága jó Anyukám!

Tegnap és ma (12. péntek) vártam és éreztem, hogy gondoltok rám és a csomagosztást figyelemmel kísértem. Már vége volt, amikor egyszerre megjelenik egy katona és hív, azzal, hogy itt a feleségem vagy nőrokonom! Nagy kegy folytán ki is vehettem és sejtettem, hogy a kedves Gyallayné lesz az, akinek itt van több rokona. Így is lett, a csomagot átadta és azt hiánytalanul köszönettel átvettem. A részleteket ő el fogja be-

[62] Árvay Dezső tiszaújlaki pap.

szélni! Hálásan köszönöm a finom tápdús dolgokat. Csak egy üveg tört el, a legvastagabb, a lé kifolyt, de a meggyet megettem. Örülök, hogy egészségesek vagytok és nincs semmi nagyobb baj. Reméljük, hogy nemsokára hazamehetünk és újra dolgozhatok a kis családért. Nagyon vágyom már komoly munka után. Hála Istennek egészséges vagyok, Mindenkit sokszor csókolok, és nagyon szépen köszönöm a finom, pompás dolgokat! Olgicám, Téged és a kis Zsigucit, Antikát csókollak, Angikáékat is, Micit is csókolom. Nagyon vágyom Utánatok és sokat gondolok Reátok, a mielőbbi viszontlátásig, maradok szerető férjed: Pali:

U.I. Levelet most, de Karácsonykor sem kaptam. Dolgozni nem kell, reggel és este névsorolvasás van, olvasok román könyvet, Tolnay régi lapokat és néha ruszinul tanulok. Itt van Mán Béla egy barátja, avval és másokkal közgazdasági dolgokat beszélgetünk. Sokat sakkoznak. Nem tudjuk, hogy a Dálnoki Miklós Béla seregeibe nem visznek-e el Debrecenbe vagy talán tavasszal hazaengednek. Írjatok mindenről! Leveleimet megkaptátok-e? Árvay Dezső tiszaújlaki pap felkeresett-e Benneteket? Erről nem tudok még. Nagyon várom, Olgicám, soraidat, hogy vagy? A kis Antika szopikál? Zsiguci emleget-e engem? Szüleink és Anyukám hogy vannak? Jánoska hol van, mit csinál? Dobai Miklós mit mesél a helyzetről? Kérd meg Gyallaynét, hogy a jövő héten egy törülközőt, egy pár kapcát és egy kenyeret hozzon nekem.

Szerető férjed Pali
Szolyva, 1945. I. 19.

75/3. Badzey Pál levele feleségéhez, gyermekeihez, szüleihez

Édes Olgicám és Aranyos gyermekeink! Kedves jó Szüleim!

Úgy nektek, mint mindenkinek, hálásan köszönöm a ma egy hete küldött pompás csomagot, melyet személyesen vettem át, abból tehát semmi nem hiányzott! Anyukámat azért nem említettem a megszólításban, mert Neki külön cédulán írok. A csomagban lévő négy üveg közül egy üveg eltört, annak a leve kifolyt de a szemeket még aznap elfogyasztottam. A nagy sietésben ezt megírni elfeledtem és az üres zsákokat, kendőket nem tudtam visszaküldeni. A nagy öröm mindent elfeledtetett. Most jegyzem meg, milyen ügyesen oldottátok meg mind a három alkalommal a csomagküldést. A legutóbbi román gyapjúkötelékek külön

örömöt jelentettek nekem, mert igazi máramarosi emlékek. Máramarosi román… itt van velem, ….. és két erdélyi székely tiszttársam van, azokkal gyakoroljuk magunkat a román nyelvben, csak azt sajnáljuk, hogy valószínű nem fog egyikünk területe sem Magyarországhoz tartozni. Ez azonban tőlünk független dolog, csak életben, egészségben maradjunk, a jó Isten erőt adjon nekünk!

Édes Olgicám! Milyen jólesett az első csomagban leveleidet, a kedves sorokat olvasni, annyira nélkülözöm kedves, jólismert írásodat az utóbbi időben. Örömmel hallottam, hogy jól vagytok, a kicsi Antika aranyos, Zsiguci úgyszintén és baj nincs! Kíváncsi vagyok, Jánoska hol és hogy van, mik a tervek, mik a kilátások odahaza? Már-már reméltük, hogy mi is hazamegyünk, mint Szabó Pista és már ki volt jelölve a hazamenetel is, de az utolsó percben visszatartották őt és néhány tisztet, úgy látszik, hogy a tisztek és a tisztviselők sorsa még függőben van tartva. Ezt a levelet már napok óta készülök megírni, hogyha jön Gyallayné – aki erre a hétre jelezte jövetelét – azonnal átadhassam neki. Szeretném leírni milyen határtalan szeretettel gondolok Reátok! Megvan a fényképed és az a kis kép, mit Tobis János vett fel még a boldog kis saját lakásunkban, bár maradtunk volna mind ott!!! Zsigucival, egy másik képen Anyukám, Zsigucival, azonkívül a kis …., de nagyon várom a kis Antal Imre képét is. Most döntő fordulatok várhatók ügyünkben. Ha megadná a jó Isten, hogy a Miklós Béla-féle hadseregbe megyünk, azt hiszem az jó lenne. Akkor talán megláthatnánk egymást. Ez esetben fénykép nélkül láthatnám Őt is. Ha – amitől óvjon Isten, de esetleg mégis bekövetkeznék – Sztari Szamborba[63] (nézd meg Galícia térképén a Pallas lexikonban) és onnan Ukrajnába vinnének el, akkor már hosszú ideig nem fogjuk látni egymást, és a fényképet sem fogom tudni a kicsikéről megkaphatni. Minden nap délelőtt és délután imádkozom Értetek, kis kápolna van itt, abban oltárkép, mely elémvarázsolja a Ti képeiteket, de lelki szemeim előtt Ti vagytok és a szigeti katolikus templom szentképei, *Madonna litániát* imádkozza el.

Olgicám Édes! Drága kicsi Lelkem! Simogasd meg és csókold meg helyettem az aranyos kis Zsigukát, szőke haját, Antikát, akit jóformán még magam elé sem tudom képzelni… Áldásom kísérje a Ti és az Ők, kedves mindnyájatok életét! Anyukád és Apukád kezeit is helyettem

[63] Ukrajna, Drogobicsi (Lvovi terület): Sztarij Szambor, Novij Szambor.

csókold meg, valamint Micikét és Angikáékat! Vezéreljen Benneteket a jó Isten, és áldjon meg mind a két kezével! Kérjétek Őt, hogy bennünket is óvjon és őrizzen meg és vezéreljen vissza Hozzátok, szeressétek helyettem is Mind Anyukámat és ha lehet Neki Veszprémbe (Jenőkéhez) menni, akkor a nyugdíját talán adni fogják, segítsétek majd elő jövőjét. Szeretettel küldöm csókjaimat és áldásaimat!

Maradok forrón szerető férjed, imádó apucitok, az öregek tisztelő veje: Pali.

U.I. Anyukámnak kérem a mellékelt levelet átadni, együtt címeztem, egyszerűség kedvéért.

Szolyva, 1945. I. 19. (20.)

76/ 4. Badzey Pál levele édesanyjához

Drága jó Anyukám!

Hálásan köszönöm úgy Anyukámnak, mint az egész nagy Családnak a nekem juttatott pompás csomagot. Igen nagyon örültem neki, de a nagy izgalomban el is feledtem kérdezni, hogy mikor megy vissza Gyallayné, és így írhattam és a ruhámat nem küldhettem el kimosás végett. Ez azonban – mint Olgicámnak is írom – most, mint fogoly, fő a mi sorskérdésünk. Tessék szíves lenni nevemben mindenkinek megköszönni, amit adott! Meg vagyok győződve arról, hogy a finom vajat Anyukám szerezte és lemondott róla, bár megoszthattam volna! De a végzet ezt így rendelte el és bele kell nyugodnunk határozatába, bár a jövőnk teljesen ismeretlen! Folyton újabb problémák és hírek kerülnek elibém. Minden nap változik a helyzet. Kosztunk most elég jó, de „a pótlás" igen hasznos. A kenyér is javult. Vizet csak orosz teában iszom (ezt kétszer is kifőzöm), mert a víz hasmenést okoz. Reggel 3/4 7-kor kelünk. Ekkor és délután 1/2 4 órakor névsorolvasás van. Mosdás, reggeli, séta 9-ig; Kápolnában imádkozom. Séta, olvasás 3/4 1 órakor ebéd. Ebéd után fekvés, vagy séta, olvasás, litánia (egyedül), névsorolvasás, sakk, terefere. Este 6 óra tájt vacsora, 9-ig beszélgetés, olvasás, 7 óra előtt még egy séta. Van 75 tiszt és tisztviselő, de 35 már elment Sztari Szamborba kb. 1 hónapja vagy 6 hete. Lehet, hogy nemsokára mi is oda fogunk menni. Itt van Nagybocskóról Stark Nándor gyártisztviselő, tartalékos főhadnagy,

akivel együtt szolgáltunk tavaly. Bizony most látom, hogy el kellett volna mennünk még nyáron Jenőékhez, vagy Veszprémbe, Anyukám ott telepedett volna le végleg. De hát a gondviselés még egyszer össze fog hozni bennünket?

Kedves, jól ismert betűit nagyon nélkülöztem, kedves, jó Anyukámnak, azt nem tudom, hogy hányszor küldtek csomagot, mert ez volt a harmadik, de levél csak az első csomagban volt. Én levelet többször küldtem. Árvay Dezső tiszaújlaki papot felkértem, hogy személyesen is látogasson el Nagyszőlősre, levelemet vajon átadta-e? Nagyon szeretném látni kedves jó Anyukámat, kis családomat. Most csak az a fontos, hogy kitartsunk és egészségünket, hitünket, munka- és életkedvünket megőrizzük. Azért tessenek Mind imádkozni, hogy egészségesen, életben hazakerülhessünk és viszontláthassuk egymást. Én nemcsak Anyukámért és családjainkért imádkozom, hanem a békéért, és mert én a béke és munka barátja vagyok. Ezt drága, jó Anyukámnak köszönhetem, aki nekem jó, kiváló nevelést adott, emlékszem, mikor imádkozni tanított, jóra és szépre oktatott!

Mindezeket, hálás, gyermeki szeretettel köszönöm! A sok ápolásért és gondoskodásért most mondok köszönetet, mert az a reményem, hogy ezen soraim talán eljutnak drága, jó Anyukámhoz, de hogy mikor, hogyan kerülök haza, azt most semmiképpen nem tudhatom, mert lehet, hogy a napokban innen el fognak vinni. Csak 20-án reggel folytatom soraimat, mert este nem volt villany. Ilyenkor víz sincs, ez egy modern laktanya, drótsövénnyel körülvéve, de azért elég kényelmetlen. Ketten alszunk egy vaságyon, melyen három szál deszka van. Én Stark főhadnaggyal, aki a nagybocskói gyár tisztviselője. Ma reggel egy tartalékos tisztet, akinek csak egy veséje van, mint rokkantat, elengedtek – ez az első tiszt. Igaz, hogy a kapun még nem ment ki. Ma is vajaskenyeret reggeliztem, ez volt az utolsó darab kenyér, vaj még van. Nagyon ízlik a finom vaj, kolbász, háziszalonna, tepertő, a finom sóvári alma, ezt biztosan Olgica szerezte. A diót kenyérrel és almával eszem és így azt hiszem, hogy tésztát eszem. Gyúrttészta a levesben csak képzeletben volt, egyébként folyton bab, borsó és buris a menü. Tegnapelőtt oltást kaptunk tífusz ellen, éjjel fájt kissé. Eleinte folytonos hasmenésünk volt, most már nincs, de nyers vizet nem iszom. Hó esett, lehet, hogy abból főzünk ma teát. Egy kanál cukrot is kapunk minden reggel és hetenként 1–2 gyűszű orosz tealevelet. Most úgy néz ki, hogy 1000 ember Porosz-

lóra ment, lehet, hogy mi is oda megyünk! Bár adná az Isten, mert a Kárpátokon túlra nem kívánkozik se testem, se lelkem. Szeretnék már hazamenni!

Áldja meg a jó Isten, drága, jó Anyukámat, az egész kis családomat, szeretettel csókolom és jóságos, drága kezeit csókolom! Helyettem csókolja meg édes kis Feleségemet, drága kis Olgicámat, aranyos kis Zsigucinkat és Antikát! Gondoljanak reám, imádkozzanak érettem, hogy hazamehessek dolgozni a családért! Sokszor gondolok Jenciékra, Iliékre, Mantó, Anci, Dodóékra, Pistára! Csak már túl lennénk a háborún, és élvezhetnénk a béke áldásait! Isten vele édes, drága, jó Anyukám! Ezerszer csókolja és áldását, köszönetét küldi szerető, hálás fia: Pali.[64]

77. BAKURA SÁNDOR LEVELE FELESÉGÉHEZ

„ *Valahol Oroszországban 1945. 9/29-én.*

Drága életkém, aranyos Erzsikém, édes kis feleségem!

Nagy Oroszországból megy Hozzád e kis levél, benne van a szívem. Erzsikém, a szívem, mely tíz hónapon keresztül sem szűnt meg dobogni Érted, Életem, és a kicsinkért, Érted és a szeretteimért. Tehát a szívem van e levélben, hazaküldöm Néked, vigyázz rá nagyon. Vigyázz rá és hallgasd, mit dobog, csak egyet üt: 'Szeretlek, Erzsikém'. Szeretlek, és eddig, Bogyóm, ez a szeretet tartott meg! 'Hála Istennek, Anyukám, és remélem, és bízom az Istenben, hogy titeket is megtartott és gyermekünk él. És ha él, már nagyocska, ugye Életem? Játszol vele sokat és emlegeted neki az apját? Mesélj neki rólam sokszor, és –.

Édes feleségem, csókold meg a kicsit
Naponta százszor és ezerszer értem is,
Mesélj neki rólam nagyon sokat, édes,
Hazajön apuka, tente baba szépen...
Jaj, kezdd az altatót, meglásd, hogy elalszik,
Álma felett messze az apja őrködik.

[64] Ez a levél volt az utolsó írása, amelyet az édesanyja imakönyvében találtunk…

Mesélj neki rólam, én, hála Istennek, egészséges vagyok, nincs semmi bajom. Nincs rossz dolgom, olyan helyen dolgozom, hogy nincs semmi kifogásolnivaló, csak az utánad való vágy gyötör, Erzsikém, és az, hogy a gyermekemet, a gyermekünket szeretném látni. Tudom, Te is vársz már haza, kicsikém; már nemsokára hazamegyek, és akkor boldogok leszünk ismét, mint akkor voltunk, és még boldogabbak leszünk! Tehát nemsokára hazamegyek, meglásd, Bogyóm! Édesék hogy vannak? Remélem, ők is egészségesek! Mindenkit csókolok szeretettel és üdvözlök. Rózáékat, Mariskáékat, János bátyámékat és Piroska néném éket! Igen, Ilonkáék is egészségesek? A kis Ili talán már el is felejtett bennünket? Csernyőbe feltétlenül üzenj felőlem, ha megkapod a levelet, fiam! Egyetlenem! Nagyon vigyázz magadra és a kicsire. Vigasztaljon az a tudat, hogy él a Te Sanyid, és mindig, és mindig jobban és jobban szeret téged! Levelemet befejezem, és milliószor csókollak a kicsivel együtt. Örökké hű és szerető, egyetlen Sanyid.

Fényképed, Bogyó, a mindenem!!!"

78. DEÁK GYÖRGY BEREGSZÁSZI GIMNÁZIUMI TANÁR LEVÉLNAPLÓJA FELESÉGÉHEZ

Édes, édes szomorú asszonyom!

Életem utolsó pillanatáig csak Rád gondolok, csak Téged szeretlek!

Beregszász, 1944. november 19-én (esküvői képen.)

...csókolni. Minden gondolatom Nálad van. Senki nem létezik olyankor számomra, s csak könnyeim csorgása térít észre ...

Esküvői képünkre nem tudok ránézni: sírnom kell. Ha otthon leszek, vele együtt veszlek ölembe. Vigyázz rá – ha nem mennék haza – egy megmaradjon belőle, s azt állandóan tedd magad elé! Ha ez hazakerülne, ne bántson a rajta levő piszok s rongyoltsága: Nem emberi viszonyok között élő férjed koptatta el. (Néha 20 napig nem mosakodtunk. Rajta aludtam stb...)

Adalékok életünk rekonstruálásához: Beregszászon elvették a rozsdamentes zsebkésemet. Szolyván a tartalék cipőmet. Turkán az összes kötszeremet s a dióm egy részét. A törölközőm Stari Samborban vándorolt egy Kőningsberg nevű fiúhoz. Novi Samborban a hátizsákot

vették el, s a pokrócot és minden tartalék fehérneműt. Még én voltam a legszerencsésebb: a „bőr" (Csöpi küldte, áldja meg az Isten érte, (…) ez mentett meg a fagyástól:) az őszi-tavaszi kabát, a pokróc megmaradt. Boriszovban a civil ruhákat kellett odaadnunk s orosz-német-magyar katonaruhába bujtattak. Én egy orosz vattakabátot s egy német nyári vászonnadrágot kaptam. Két gatyával. (De ők csak egyről tudnak.) Ki lehet menni a szobából is. Itt már a bőrt is elégették. A kék mackót, meg a szarvasbőr kesztyűt is, de őrzöm még a nagy kesztyűt, amit utolsó éjszaka csináltál, s az egyik nagyobb, mint a másik. Ó csak megmutathatnám egyszer neked, milyen érdekesen lapultak azok a kezeimhez. Ma délután ki is írtak a kórházból. Az OK-la[65] gyengélkedőbe kell mennem. Abból valószínűleg barakk lesz, s megint a sötétség, köpködés, büdösség – de nem az elpusztulás, mert élni akarok. Adam, az a híres német szanitéc, aki kidobott. Az ő nevét is jegyezd meg Magadnak.

Nagyon nagy szeretettel csókollak, ölellek. Áldjon meg az Isten, ahogy csak megáldhat....

Ezt a kis ütött-kopott naptárt Neked ajánlom szeretve-szeretett asszonyom. Fogadd úgy, mintha szépséges barna arcodnak világszép ékességet adtam volna. Kimondhatatlan sok szeretettel csókol Gyurid

Boriszov[66], 1945. február 17.

***

Ez a naptár *Deák György* egykori beregszászi tanár tulajdona. Címe: Beregszász, Muzsalyi út 10.
(Különböző bejegyzések)

***

Itt lezáródott egy fejezet: „az orvososdi." Jön egy újabb: „beteg vagyok."

***

Asszonyomnak. 1945. II. 16. Az Ok-ba tettek. Adam rosszindulata folytán „javulónak." Azzal kezdtem, hogy 4-szer szaladtam kakálni. Csak az udvarig jutottam el, a hóra kuporogtam s odacselekedtem. Az itt jellegzetes aprószemű esőnek tűnő hó vert, a szél fagyasztott közben, de egyéb bajom nem lett. Ma nem eszem, s egy hétig, pirított kenyéren fogok élni. A két rossz közül a kisebbiket kell választanom, vagy eszem s beleim felmondják a szolgálatot, vagy nem eszem, s teljesen legyengü-

[65] OK-ás, „Ókás" – feljavításra szoruló munkaképtelen, éhség, vitaminhiány miatt legyengült rabokat minősítették így.

[66] Boriszov – Belorusz SZSZK, Minszki terület.

lök. Ez utóbbiból lehet élet, az előbbiből csak halál lesz. A fogoly nem eszik sokat, bár enne, ha volna. S míg társaim szidják és keveslik a híg löttyöt, én irigyen nézem őket.

Minél többet szenvedek, annál jobban szeretlek. Ha látnád az arcomat: beesett sápadt, de szemem még kéken ragyog s most is Téged simogat. Akkora szeretettel, mint amekkora ez a hómező, s akkora ragaszkodással, mint ahogy a tél ragaszkodik az orosz földhöz.

Most már nem bánkódom, bármi sors ér: csak e sorokat megkaphasd. A barakkban nem tudtam így beszélgetni veled, mert ott nem lehet ülni, csak könyökölni, s nem volt meg ez a kis naptár. A sarokban behunytam a szememet, magam elé képzeltelek, s rendszerint a sötétségben zokogva csókoltalak. Most írok Neked. Persze Veled együtt akarom olvasni, de ha nem így lesz, legalább valameddig követed maradék életemet.
S ha többet nem írok, az sem baj, lehet, hogy innen is – még ma – a barakkba utalnak, s akkor csak otthonról írok levelet újra ...

Nehezen jutunk oda, hogy életünket letegyük az Úr kezébe a sorsunkat, jövőnket... Én már eljutottam. Ugye Édes, Te is? Kívánom, hogy a gyermekeink is eljussanak, de a mi szenvedéseink nélkül. Az én szenvedésem semmi a Tiédhez képest. Te a szenvedések szomorú asszonya vagy s én bízom benne, hogy az Úr, ha majd eléggé meglátogatott bőven kárpótol a mostani megpróbáltatásokért. De nagy türelmed legyen s nagy hited... És erre tanítsd meg gyermekeinket is. De az én testvéreimet is. Az ő életükön a Te jóságod és az én szomorú sorsom, mint aranyfonal húzódjék végig tanulságként, tanításként. Úgy neveld őket, hogy nagyon tudjanak szeretni...

Febr. 17. Már ki is dobtak az OK-ból. Egy ronda porosz, mert a szoba nem volt tiszta, kikergetett. A németeket itt még jobban megutáltam: ütik, verik a magyarokat. Az éjjelt a barakkban töltöttem, s ma felvétettem magam a „6”-os-ba. Ez a hasmenősök kórháza.

Remélem, én nem leszek közöttük. „621 D.Gy. L Di” jelzésem van. A 621-et a mellemre, a 4-et a hátamra írták, mint a barmoknak, hogy holttestemet felismerhessék.

Szeretlek Mókuskám. Érzed-e most, hogy Veled beszélgetek? De ugye azt hiszed, jó meleg ruhában valami gyárban dolgozom. Légy boldog „e” hitedben, s így legalább, ha visszaérkezem, utólag nem ijedsz meg, ha nem megyek haza, tudod hogy már túlvagyok rajta, s akkor egy

a fájdalom. Szegény, szegény édesem. Nagy Laci is meghalt. Beregszász már kb. az 5-nél tart. (Kb 150-en voltunk Boriszovban). Szalóka „vezet" 92-en jöttek el s már 8 halottjuk van. Nagy aratása ez a halálnak. Sokan jutottunk erre a sorsra.

Tegnapelőtt a gatyámba ment egy jó adag kaka. Éjjel volt, a szél fújt, a hó eset, mit csináljak. Havon el kezdtem mosni csupasz kezemmel meztelenül. Azóta nem mosakodtam, nincs víz. (Most megint kakálnom kell). A bajtársak olyan arccal búcsúztak el tőlem, mint akit látni sem fognak többé. Itt egyébként „O"[67] vagyok. Ó ha ezek a szamár németek és oroszok tudnák! Erős hóesés van. Nem lesz vége a télnek soha... Van-e fád, jó-e Veronka? Megvan-e a disznó? Ettél-e a kacsákból? Csöpi jó-e Hozzád? Járbut-e Regős Pista, meg a Tóth Anti feleségéhez? Most Anti is beteg. Tojnak-e a tyúkok? Nélkülözöl-e sokat Édes? Veronka hozzám örökre jó volt. Az Isten útjai kiszámíthatatlanok és nagyon biztosak. Ezért tudom, hogy hazajutok. És a vízvezeték rendben van-e? A fázásnak egy előnye van: kevesebb a tetű. Dr. Váger Tibi nevét is jegyezd meg, jó volt hozzám.

II. 28. Itt egy kis beszámolót adok eddigi életünkről. Valamivel jobban vagyok. A barakkban naponta 2-szer ettünk. Hajnalban és délben. Hajnali 4-5 óra körül a sötét barakkban benzines hordóba öntik a borscs levest. Abból kaptunk kb ½ litert. Ugyanez délben is. Ezenkívül kenyeret (4 ember 1 kenyér – 12 ember 1 kenyér, mikor mennyi volt a raktáron) is kaptunk. Egy időben cukrot is adtak egy-egy evőkanállal, meg egy szelet sózott olajos halat. Nekem nem volt kevés, de egyhangú. Nagyon-nagyon gyenge vagyok, s „hihetetlenül karcsú." Most visszasírnám a pocakomat, a Veronka főztjét, s ha néha eszembe jut a Tiéd, sírni tudnék. Vagy szüleink közül valakiét. Általában itt sokszor sírunk. A Kiss János nevét is jegyezd meg. Nagyon megszerettem. Fajtánk szegény, nagyon fegyelmezetlen. A hasa miatt ölni tudna. Elképzelhetetlen jelenetek tanúja voltam az (…) életem miatt. Káromkodás, verekedés, szemétből krumplihajszedés stb.... a németek viszont nagyon jól élnek. Mind egészséges, kövér és basáskodó. A haldoklók rendszerint megdöglöttek, senki nem törődött velük. Én sem. Épp olyan rosszá lettem, mint a többiek. Úgy megyek el a halottak mellett, mintha falevelek volnának.

[67] „O", „OK"-ás, „Ókás" – feljavításra szoruló munkaképtelen, éhség, vitaminhiány miatt legyengült rabokat minősítették így.

Kulacsom díszét Bartha Pista karcolta. Beregszászi fiú, ő is beteg, nem tudom ki kerül haza közülünk. Szeretném, ha a kulacsomat megkapnád... Az egyik ember – miközben kakáltam – lehugyozott. Káromkodtam. Azután imádkoztam. A papok megtanulhatnának tőlünk igazán imádkozni, az őrmesterek pedig Istent káromolni. A szolyvai istállóban féltünk a lejobban, belakatoltak s egymás mellett szartunk és hugytunk. Akkor azt hittük....

Ma vagyunk három hónapos foglyok. Ha a képedet nézem, vagy leveledet olvasom, sírok. Az Úrhoz már egész közel vagyok. Ő is hozzám. Meghalnom könnyű lesz, szabadon élni is. Ő előttem lesz állandóan. A Tiéd is ilyen legyen. Gyermekeinké is. A Jóska pulóverét is elégették. Bár otthon hagytam volna. A kórházat ne úgy képzeld el, mint otthon. Egy épület, egy német orvos, több német szanitéc, néhány magyar is. Orvosság, ápolás semmi. Aki magától meggyógyul, élni fog, aki nem, azt egy szánkán elhúzzák, s valahol elföldelik. Ha a beteg összeszarja magát, megverik, felmosatják vele.

II. 19. Ma megint rosszabbul vagyok: vércsomókat láttam székletemben. Imádkozz, hogy gyógyítson meg a Teremtő, de ha ő másképp rendeli, abba is törődj bele. Így kellett lennie. A hasmenősöket én szidtam a legjobban, most megbüntetett az Úr. Pedig az egész táborban senki sem vigyázott annyira magára, mint én. Vizet sohasem ittam, s tisztálkodtam. De már Turkán kezdtem érezni, hogy görcsök vannak a hasamban székelésnél. Hurka ment, de görccsel. Úgy látszik, ez volt a bevezető.

Most összeírásra hívtak be: külön ívre írtak s nagyjából ezeket kérdezték: Név. Apa neve. Szül. év. Apja hány éves? Anyja? Foglalkozása. Apja foglalkozása. Hol születtem? Milyen utcában. (Temető u. 12.) Testvéreim neve. Születési évük. Vagyonom? Iskolai végzettségem? Mióta tanítok? Hol tanítottam? Stb. Vajon a szabadulásnak ez, vagy új lágerbe, munkahelyre vitelre előkészület?

Regős Pista ma kinevetett, amiért a vérről panaszkodtam. De azért is, mert mondtam neki, hogy veled levelezek. Ő már vidám. Szeretlek. De szép ez a szó. De jó leírni. S még jobb érezni. Neked is legyen jó érzés, hogy akit férjedül választottál halála percéig csak téged szeret. Más eszembe se jut. Csak Te, gyermekeink s szüleink. Mintha mást nem is ismertem volna a földön. Édes, édes Kis Füstikém! Dehogy költenélek fel hajnalban! Hopp: Ha én itt maradok, a nyugdíjamat ne hagyd elvesz-

ni. 16 évi szolgálatom van. Debrecenben, vagy Nagykállóban telepedj le. Nagykállóban szeretni fognak, Debrecenben kényelmed lesz. Ha a Teremtő még újra összesegít, úgy ezt a megoldást ajánlom. De nyáron mindig kóborolni fogok Veletek. Szépen kell élnünk s irigyelni fognak érte az emberek. Csak egy kicsit öreg lesz a véned. Az otthon maradt Csudákit meg kell vetned. Ő biztosan sejtett valamit s nem szólt. De hagyjuk ezt. Géza azóta sokat beszél? Biztosan. Árpád milyen okos nagy fiú lehet már! Öcsi pedig csak hadd aludjék Veled. Néha olyan messzinek tűnnek fel, mintha egy álomcsalád lennének. Csak Te vagy mindig valóság. De Téged is csak karcsún – mint a fényképen - látlak magam előtt. Szeretlek. Már húsom és vérem vagy. Úgy szeretlek. S ha itt halok meg, benned tovább fogok élni, nem csak gyermekeinkben. Így fogadd halálhíremet, s így viseld el könnyek nélkül megnyugvással. Helyettem kell folytatnod mindent: házszerzést, szőlőszerzést, csendes életet. Debreceni Bandival tarsd a kapcsolatokat. Turóczy Pál gyümölcskereskedőnél (Tuzsér községben fölleljük őt) fogjuk az évi almát beszerezni. Itt fekszik mellettem. Disztrófiás[68]. De meg fog gyógyulni. Most egymást melegítjük. Két fia van. A nagyobbik Árpáddal fog járni iskolába. Így tervezzük. Most sütött ki februárban először a nap, oly érdekes. Az orvosi kezelés eddig abból állt: csajkánk tisztaságát ellenőrizte az orvos. Szolyván az kapott enni, akinek evőcsészéje volt.

Turkán[69] elvették az összes edényt s magyar katonacsajkából ettünk. Egyből 15–20 ember. Azóta így van. Itt német gázálarcok a csésze. Egy hónap óta saját csészém van. Amíg közös volt, a földről szedtük fel, s oda dobtuk le. Érdekes a fertőtlenítés. Megfürdesz 2 liter meleg vízben s utána 80 percig egy hideg szobában dideregsz ruha nélkül. Aki tüdőgyulladást kap, rendszerint meghal. Sokan kapnak ilyen betegséget. Őszi-tavaszi kabátom még megvan. De csak nekem. A többiek felsőkabát nélkül „kevélykednek”... Az is rossz, amikor sötétben sorakozó van. Az „emberek” nem akarnak menni, az orosz erre bottal kerget és üt. Engem eddig kétszer löktek odébb, egyszer vágtak ököllel mellbe, s egyszer puskatussal hátba. Nem fájt. Minden alkalommal meg tudtam egyensúlyomat tartani s nem estem el. Még rosszabb, ha az ebédet kell abbahagyni s fáért menni az erdőbe. ½ m mély a hó, 6 km út, s az

[68] Disztrófia a lágeresek körében folyamatosan romló izomgyengeséget okoz.

[69] Turka (ukránul: Турка) város Ukrajna Lvivi területén (a Sztrij folyó völgyében), a Turkai járás közigazgatási központja.

elgyengült háton egy-két hasáb fa. Órája már senkinek sincs. Rácz Pistától egy orosz tiszt Omega óráját 1 kenyérért, két összmarék krumpliért vette meg. Úgy súgták be, hogy neki órája van. Állandó beszédtéma a *szabadulás.* A flekktífuszosok lázukban néha megőrülnek. Kétszer egy-egy ilyen szökni akart. Lelőtték. A hülye 1500 km-t akart megtenni. A másik tárgy a *hazai étel,* amit az asszony csinál. Másról nem is igen esik szó. Csak még arról. *Itt pusztulunk!...* Ez dühít legjobban. Tóth Ferenc lázában az egyik embert lelökte a priccsről, szörnyet halt. Mosolyogni néha lehet, de nevetni Beregszász óta csak öngúnnyal tudunk.

Eleinte zsoltárt énekeltek a magyarok. Most kissé megfásultak, de vasárnap még hallatszik néha a *„Te Benned bíztunk..."* Én akartam szólni hozzájuk néha, de Szabó János leintett: az oroszok előtt ne tüntessek vallásosságommal. Még majd itt hagynak... Tegnap reggel óta nem fűtöttek. Hideg van. Hidegben tetvészkedni nem jó, pedig Holló szaki a főszanitéc 5 percenként kiáltja: Emberek tetvészkedni, mert nem kapnak enni. Szeretlek. Ez valami mélységes áhítat nálam, s olyan megnyugvás, hogy Hozzád tartozom...

Ha hazajutok, alig fogom várni, hogy beteg legyek. Milyen fölséges lesz, ha Te ápolsz!

II. 20. Berczik bajtárs is meghibbant kissé. Állandóan kérdez, sok pusztaságot is. Kopaszra vagyunk nyírva. Nem ismersz majd rám. Különösen, ha ebben a ruhában engednek majd haza. Mindig fekve írok. Meg szeretnék gyógyulni. A napsütést szokatlan hideg éjszaka követte. Jó lenne Veled együtt lenni. A Szenvedés az igazi iskola: itt tanultam meg, igazán, hogy Te és én már egyek vagyunk. Bármilyen átalakuláson megyek át, ez az érzés az igazi. Ugye Te is így érzed? Hogy szégyenlem magam ilyenkor korábbi gorombaságaimért! Bocsáss meg értük. S ezután is, ha élni fogok... Ma megettem egész ebédemet. Holló szaki bácsi kedvezett és sok birkahúst tett edényembe. Azt is megettem. Most azután lesem a hatást: visszavonulok-e vagy sem? Azt hiszem igen. Szeretlek. Már nem tudok koplalni, mint otthon, hiszen 10 hete folyamatosan koplalok. Ha ez a hús megöl, bocsásd meg: csont és bőr a férjed, ha ennivalót lát, mint a disznó nekirohan. Szeretlek. Ezt úgy fogadd, mint a szívből jövő imádságot. Már ott állsz Édes a Teremtő mellett, s hol ő, hol te vagy imádásom központja. Ez nem istentagadás, nem bálványimádás. Rajongás, amit az Úr lát s megbocsájt, sőt szívesen vesz. A szakit Váger

Tibi hangolta mellém. Jó lenne meggyógyulni, de mindennap jóllakva! Mennyi kacsazsírod lett? Van-e pénzed? A megélhetésed biztos-é?

II. 21. Ma először hurka ment tőlem. Azt álmodtam, hogy Bagi Lajos pisztollyal meg akart ölni. Felriadtam s megállapítottam, hogy gyors a pulzusom, borzongok. Ez, Édes, flekktífusz lesz. Azt hiszem. Most még jobban szeretlek. Szembenézve a nagy próbával, nyugodtan fekszem s csak Rád, gyermekeimre, szüleimre és testvéreimre gondolok. Át fogom vészelni, pont. Ha nem, már megmondtam véleményemet. Csak ez a naptár jusson el Hozzád s a kesztyű, amit Te csináltál és az angóra cica. Azt ruhádon viseld valahogyan átalakítva. Ha képzelődök, otthon vágj pofon. Édes, Édes Egyetlenem. „A ház" eladását Hrabár Gyurkával csináltasd meg. Igazoló okmányaink, hogy szabad adás-vétel volt, Pesten maradtak. Valószínűleg elvesztek. Gyula tudja Veruka címét, de talán a telekkönyvben is nyoma van. Aztán Debrecenben végy másikat. Ne szaladj el soha az öreg várostól...

Emlékszel: milyen ösztönös volt az én kerékpárutam. Az Isten megadta, hogy még egyszer láthassam szeretteimet. Ugye Ő jó hozzám. Bízzál Benne, imádkozz Hozzá. Most eszembe jutott Barna Bébi, ölelem... Vitézt is. Mily lassan telik az idő! S ha egy nap ily hosszú, mikorra lesz itt március 15-20!? Ha bírom, addig fog tartani a fleck.[70]

Szervusz. Áldjon meg az Isten mind a két kezével s emlékemet örökké tartsd meg. Lázam: 38.7.

Szerető véned Gyuri

Debreceni Bandi vagy Nagy Sanyi: mentse meg ezt a naptárt.

II. 22. Estére még nagyobb lett a láz. Reggelre lement. A szívem nyilallik, pedig még csak az első nap. Ha holnap sem lesz lázam, nem flek. Bár igaz lenne...

Késő délután van s még nem jön a láz. A fleknél különben nem szokott ingadozni a hőfok. Na, majd meglátom... Nagy Sanyinak is másnap lement a láza, attól kezdve azután állandóan 39 fölött volt... Szeretlek Kedves! A kezedet szeretném megfogni, szemedbe szeretnék belenézni és arcodat szeretném megsimogatni. Édes, Édes Én Asszonyom! Miért

[70] Kiütéses tífusz.

is kellett Tőled elválnom? Márciusban valahová elvisznek. Ó csak haza indítanának! Ugye nincs semmi bajotok? Ugye nem bántott senki? Istenem mennyi gondod lehet! S te ahhoz nem szoktál hozzá.

II. 23. Még mindég kis lázam van. Úgy látszik gyomorrontás, vagy influenza. Mostanában birkahús van az ételben, s ez nem az én kényes gyomromnak való…

Naptárom szeptembert mutat, nemsokára december lesz, s akkor nem írhatok többet: nincs papírom. Itt ez aranyat ér. De már úgyis elmondtam mindent Neked. Most már azt is tudod, hogy szeretlek. S hogy szeretetem az imádsággal egyenértékű. De azért nagyon fog fájni, ha el kell hallgatnom. Két napi hurka-széklet után megint 4-szer kellett szaladnom az éjjel. Ez így tart február 1-je óta. Ezért elképzelheted, milyen lassan telnek a napok, s hogy milyen érzés a halottakat látni. Csak hazaengednének hamar. Ha beesnék kapunkon, akkor is jó lenne. Te ápolnál. Édes, szenvedsz-e azzal a negyedikkel, akit én nem tudom mikor láthatok meg. Remélem, jól viseli magát, tudván, hogy elég a Magad baja és kislány lesz. Ha májusban is itt leszünk, s az oroszok megint összeírnak „Anikónak" diktálom be. Vagy „Ildikónak" inkább? Jó, így teszek. Ha Fiú lesz, megbocsátja turpisságomat... Árpád már beleülne az ölembe, s úgy beszélgetne velem, Öcsi meg nagy figyelemmel hallgatná, s rá-rábólintana, de még Géza is figyelne rá! Mily szép lenne! S helyette: egy büdös, füstös, istállószerű szobában, tetvesek, haldoklók, s örökké köhögők és káromkodó emberek között kell ülnöm. Még szerencse, hogy tart a naptárból s veled beszélgethetek. Ha nem mennék haza, Szüleimet, Testvéreimet szeresd helyettem, s vigasztald meg őket. Szegény két öreg, de nehezen viselné el tragédiámat.

II. 24-28[71]. Kusza sorok. Nehéz kiolvasni.

III. 5. Felgyógyulásom után első utam Gyurka bácsihoz vezetett. Elbeszélgetett velem. Javulásról beszélt, és az én flekkem után érdeklődött.

---

[71] 1945. február 24–28. utáni bejegyzést követően az elhurcolt beregszászi gimnazisták, köztük Nagy Sándor, Huszti Sándor és Debreceni András fejezték be haldokló tanáruk, Deák György naplólevelét, ők hozták haza és adták át feleségének. Deák György 1945. március 11-én, hajnali négy órakor flekktífuszban hunyt el a boriszói lágerben.

III. 6. Ismét meglátogattam. Lázas volt.

III.7. Elszökött a kórházból és hozzám jött az ambulanciára. Kért, hogy a parancsnoksággal beszéljek az ő érdekében. A vonat itt áll a láger előtt s az ő jegyét még nem adták ki. (Elfordultam, s mint a gyermek úgy zokogtam). Majd kitisztult láznyomott agya, s kért, könyörgött, hogy mentsem meg. Egyedül csak bennem bízik. Megvizsgáltam 40,5 C volt a hőmérséklete, s a flek-pontocskák már kinn ültek. Beutaltam a 7-es kórházba (?), s az orvos lelkére bíztam.

III.8. Meglátogattam. Jobban volt, de hasmenésről panaszkodott. Orvosságot vittem át.

III. 9. Huszti Sanyival meglátogattuk. Egy fél kulacs folyadékot és 12–15 tablettát vittem át. Kb. 5–6 napra valót. Úgy ragaszkodott az élethez, hogy egy óvatlan pillanatban mind megette.

III.10. Délután meglátogattam. Eszméletlenül feküdt. Már láttam a tragédiát.

III. 11. Hajnali 4 óra †.

79. CSAPLÁR JÁNOS LEVELE AZ UNGVÁRI HUBER JÁNOSNÉHOZ FÉRJE HALÁLÁRÓL

(Részlet)

… Kellemetlenebb helyzetben régen voltam, mint most, a nagyságos asszonynak írnom kell Jánosról, erről a meleg szívű barátról, s még érzőbb szívű férjről. Mindig azt reméltem, hogy valaki megelőz s mástól hallja meg Ön azt, amit oly nehezemre esik leírni. Szolyváról Novi-Szamborba[72] kerültünk, s férje János itt már nagyon gyenge volt. Együtt rangsoroltak bennünket a leggyengébbek közé, s bizony mikor a sótalan, zsírtalan leves kifordult már a számból, szegény Jánosunk csökönyös életakaratán buzdultam, s ettem én is, mint ő. Én hamarabb kerültem a

[72] Ukrajna, Drogobicsi (Lvovi terület): Novij Szambor.

kórházba végelgyengüléssel, de pár nap múlva találkoztam vele hasonló állapotban.

Úgy ragaszkodott az élethez, tele volt bizakodással, s minket is erősített, mikor már lemondtunk minden reményről. Oly közel voltunk mindennap a halálhoz, s oly jó lett volna néha meghalni, de ez a megváltás nem mindenkinek adatott meg. Engem nemsokára elvittek, mint reménytelen esetet, egy más kórházba, s mivel itt mindent elvettek az embertől, amit többé nem kaptunk vissza, odaadtam a bundámat, sálamat, irataimat, némi pénzt stb. Jánosnak, hogy legalább az övé legyen. Öt hónapig voltam a kórházban, rettenetes éhségi kínok közt. Elbeszélhetetlen, lelketlen becsapásnak, félrevezetésnek kitéve. Mennyi halott, mennyi lemondás, mennyi ábrándozás a régi életről, szavakkal laktunk jól, legalábbis azt képzeltük. Hogy a gyomrunkban lesz ez a sok jó, ha beszélünk róluk, boldog volt, aki aludni tudott, mert akkor nem éhezett. De még boldogabb, aki meghalt. János időközben átkerült egy más város kórházába, s ott feküdt együtt egy Halász nevezetű munkácsi főtisztviselővel, aki később a mi kórházunkba került, mondta, hogy János 1945. február 25-én végelgyengülésben elhunyt. Szép halála volt. Biztos nem fájt neki semmi, az otthonról álmodott, terített asztalról, melyet mindnyájan körülülünk, kik legjobban szerették. Álmodva ment át a mennyországba, és egy örök álmodásba, mert biztosan oda került. Így ismertem én, szentebb ember nem volt a lágerben, ő volt az Isten szava, a békében viselt szenvedés élő példája, abban a kimondhatatlan csürhében. Szinte nem tudtuk már mennyire vagyunk különbek az állatnál. János is a tömegben élt, mindenki szerette. Ő mutatta meg a tapírlelkű tömegnek, hogy hol van a határvonal az ember és az állat közt. Nehezebb dolga volt, mint egy apostolnak, s talán azért is vette az Isten magához, mert elvégezte a reá bízott nagy munkát: megmutatta a nagy titkot, az emberbaromban az Isten arcát. Sokat imádkoztam érte és még ma is gondolok rá naponként, sok tekintetben példának veszem. Nála jobb embert alig hiszem, hogy ismertem…

80. NAGY JENŐ FEKETEPATAKI INTERNÁLT LEVELE HOZZÁTARTOZÓIHOZ

(Részlet)

Tiflisz[73]*, 1945. szeptember 19.*

Drága jó Édesanyám, Öcsém és Húgom!

Nemsokára egy éve lesz annak, hogy elhurcoltak bennünket hazulról, de csak most sikerült szerezni egy címet, amelyikre írhatok.

Hála Istennek egészséges vagyok. Igaz, kissé lefogytunk, mert a koszt itt nem az otthoni. Nemcsak mi éhezünk, hanem szinte mindenki. Nálunk a legutolsó szegény is gazdagabb, mint itt bárki. Az embereknek itt nincs élelmiszertartalékuk. Napról napra tengetik sanyarú életüket. Ugyanolyan adag fekete kenyeret kapnak kiporciózva, mint mi, foglyok. Az ugyan még nem lenne baj, de abból sincs elég. 600 gr-ot kapnak belőle a dolgozók. A gyerekek, az öregek, a munkaképtelenek csak a felét. Ekkora nyomort soha életemben még csak elképzelni sem tudtam. A hátam borsódzik, ha arra gondolok, hogy egy ilyen államnak lettem, lettünk a polgárai. És az egész Unióban, ez a leggazdagabb állam! Akkor mi lehet a többiekben?! Igaz, vannak olyanok is, akik csak esznek–isznak, mulatoznak, mint pl. a mi gyárunk igazgatója is. Náluk még fehér kenyér is van, amit a munkás még szemével sem lát… Ők kényelmes, nagy, világos palotákban laknak, a téglagyári munkások meg, ahol én is dolgozom, földkunyhókban, amit nálunk talán még hírből sem ismernek. Ezekben a kunyhókban a puszta földön, szalmán alszanak, szinte mezítelenül. Csak tetű, bolha meg poloska van benne. Égbekiáltó nyomor! Nálunk a legutolsó cigány is különbül él.

Drága Édesanyám! Folytathatnám még a sort, de mire. Ha Isten majd egyszer megsegít, hogy hazakerülök, személyesen számolok be mindenről. 11-en vagyunk még itt együtt patakiak. Ödön bátyám is itt van. Néha, ha úgy jön, segít is. Ha a penészes kenyérhéjból van fölöslege, azt ideadja, ami itt sokkal finomabb, mint otthon a torta. Legalább csak olyan lenne a kosztunk, mint otthon a kijáró disznónak!… De ne essen Édesanyám kétségbe, és főképpen ne sírjon annyit, mert azért most már egészen jól megy a sorunk. 46-ról 66 kg-ra híztam, mert itt nagyon jólel-

[73] Grúz Köztársaság fővárosa Tiflisz, hivatalosan Tbiliszi.

kű nép lakik. Különösen ezek a grúzok vendégszeretők, ugyanúgy, mint mi, magyarok. Rokonuknak is tartanak bennünket. Képesek a legutolsó falatot is megosztani velünk. Áldja meg őket a Mindenható! Egyszóval, a nép nem rossz itt, csak ez a rendszer, ezt nem értem sehogy sem! Mi hír Édesapámról? Róla is írjon! Ha majd sikerül és megkapja Édesanyám a levelemet, válaszoljon rá azonnal, mindenről és mindenkiről írjon. Én is mindenkit üdvözlök és csókolok. Milliószor csókolom Édesanyámat, az Öcsémet, a Húgomat, sőt még Balogh Ilonkát is, a szerencsétlen sorsú Unokanővéremet.
Szerető fia:

Jenő

81. TURDA MIHÁLY TEKEHÁZI LAKOS LEVELE CSALÁDJÁHOZ A BELORUSSZIAI MINSZK KÖRNYÉKI LÁGERBŐL

(Részlet)

Kelt 1946. augusztus 25.

Kedves családom és kedves édesanyám!

Agyon a jó Isten mindnyájoknak erőt egészséget én is egészséges vagyok tudatom velek, hogy most is két levelet kaptam ecere amejnek nagyon megörültem már nagyon vártam Kedves feleségem amit augusztus 5 és 12 irtál 23 án kaptam meg de eléb nem irtam vártam már hogy mi lesz velünk mert nagy kavargás volt egész héten már a múlt hét pénte-kén meg kezdődött ahogy bejötünk a munkáról orvosi vizsgára kelet meni és én is bele estem az elmenők közé igaz a töbi falu beliek nem és ugy volt hogy szombaton el megyünk minszkbe de nem mentünk el és vasárnap délután megint volt orvosi vizsga más orvosok voltak engem ki dobtak gyengéletek inkább az erőseket válogaták egész héten viték ötven hatvan embert naponta de a magyarokat csak most tegnap viték el igen kevesen maratunk magyarok vagy százhusz a falu beliekből csak Belényi ment el ótón viték őket én szombaton irtam egy cédulát 17 én a Bálint levelébe nem tudom meg kaptátok e vagy nem aba irtam

hogy el megyek de még it maratam egy előre most megint aszt hirelik hogy a magyarok mind elmegyünk inen egyik aszt mongya kolhozba másik azt mongya minszkbe[74] de nem tudja senki bisztosan majd meg látjuk hova vet a sors benünket de azért csak irjatok ha el is találunk meni talán utánunk küldik Kedves feleségem a kérvényről még nincs semi szó nem törődnek it a kérvényel Szabó Pali nem a kérvényre ment el a kérvénye mikor ide jöt ő már nem volt it az előt el viték a zöld lágerbe onan ment el a tráncportal[75] a kérvénye it van Aladárnál Kedves családom magatokra nagyon vigyázatok az egéségetekre már lasan jön az ősz hideg esők vigyázatok meg ásztok könyen meg hültök vigyetek magatokal kendőt vagy kabátot és írja Ilon hogy az üszőt be fogtátok vigyázatok mert az ojan fiatal jószág könyen meg ijed akármitől meg ugrik ösze ne törjön beneteket nagy terét ne rakjatok rá megne huzasátok én is örülök hogy van még mit be fogni meg hogy megint van egy kis üsző ha lehet nevejétek ha nem muszáj el adni nem tudom hogy miből pénzeltek már irtam is hogy a rózsi még bir eni rendesen tarcsátok hátha meg segit a jó Isten hogy még éhetek a tejéből már nagyon régen volt mikor etem tejet még egy krumplihoz se tudok jutni már hetedik hónapja nem etem hát hizónak való van e tavaj vágtatok e nem tudom az erdőre lehet e valahogy meni igazolványa vagy nem hogy szerzitek be a tüzelőt télére már a káposztára nem igen lehet számitani azt is elverte a jég ami talán let volna a nagy száraságba mongyad mamának hogy vágasátok ki a fizesen a jegenye fából ami csunyáb had száradna télig mert ugye gondolom nehéz lesz fához jutni hát a bunkerel mivan még nem bontotátok széjel volt bene haszonra való fa is az már edig meg is korhat ha még ot van és a tölgyfák az udvaron megvagynak e nem viék el vagy nem égeték el mikor a hidat csinálták s ot volt a konyha ugy halotam Bözsinél hát a legelővel mi van jár e rajta valaki jószága vagy kaszáltatok rajta hát a hótiszában volt e szilva ot is volt nagy jég de ne hragugy hogy anyi mindent kérdek hisz ugy szeretnék tudni mindenről még aszt is még fa termet a kertbe is az ócska faluba is hát még aszt is hogy szeretném tudni mék földbe mit vettettek mijen a termés bene de nem csoda az hiszen ot nőtem fel aszt lehet mondani a barázdák közt azok a földek aták azt a sok jó eledelt de szeretnék már

[74] Minszk a Belorusz SZSZK fővárosa.
[75] Szállítmány. Valahova szállított, kísért embercsoport. Hadifoglyok transzportja.

rajtok járni ot dolgozni veletek Kedves családom de talán el hoza a jó isten még aszt is csak ő bene bizhatunk ő segithet rajtunk ha erős hitel bizunk bene igaz sokszor gondolok a Vigtor sógor levelére amit nem felejtek el neki soha látom velem érzi a hejzetet azt irja ijen családér érdemes szenvedni ez sokszor meg erősit keseredésembe *meg van sok szép bisztató énekünk amit magamba el énekelek igy táplálom hitemet el csügedésembe napról napra mindig várom mit hoz rám a holnap...*

(a levél befejezése hiányzik)

82. BENDÁSZ ISTVÁN ATYA ILLEGÁLISAN KÜLDÖTT LEVELE CSALÁDJÁHOZ

„Karaganda[76], 1951. szept. 27. (...)

Sajnállak Babykám! Úgy fáj az a gondolat, hogy miattam éltek ilyen sanyarú helyzetben és állandó rettegésben a kitelepítést illetőleg (akkoriban elterjedt, hogy a politikai foglyok hozzátartozóit Szibériába száműzik) (...) Fáj ez nekem, édes Babykám! De másképp nem tehettem. Aposztata, hittagadó nem tudtam lenni. Ha meg is tettem volna, rajtatok nem segítettem volna, magam pedig élő-halott lettem volna, a lelkiismeret-furdalás már régen sírba vitt volna. Gyermekeinkre pedig valamikor ujjal mutogattak volna: „ezeknek is hittagadó, áruló apjuk volt, ezeknek az apja se volt hajlandó szenvedni hitéért". Szenvedésem bár nagy, de megtörni nem tud, lelkileg erős vagyok. Így tettem és így tennék ma is. Ha bele is pusztulok, de tudom, hogy foltot nem hagytam sem magamon, sem rajtatok. Titeket pedig vigasztaljon az a tudat, hogy részesei vagytok az én hitvallóságomnak. Borzasztó elgondolni azt is, hogy gyermekeim tovább nem képezhetik magukat, mert az apjuk nem volt hajlandó hittagadóvá lenni. Nem tesztek ti ezért szemrehányást? Ne tegyetek! Jó az Isten, mindent rendbe hoz. Írjátok meg, gyóntok-e ti és hol? Mama hová jár templomba? Azaz más szóval: hittagadó vagy hitvalló fiát követi-e? Nagyon megható a Béla és Manci gondoskodása rólam, írod, hogy „Béla a szívét is beletenné a csomagba". Megpróbálok nekik is írni ilyen úton, s megköszönni jóságukat. Ti, Babykám

[76] Karaganda a Kazah SZSZK egyik városa, környékén a GULAG több munkatábora működött.

csak addig nyújtózkodjatok, ameddig a takarótok ér, más szóval, csak annyira segítsetek engem, hogy magatok hiányt ne szenvedjetek. Látod! Ez is fáj nekem, nekem kellene Titeket eltartani és Ti tartok el engem. Éjjel-nappal csak reátok gondolok, reátok, akiket úgy szeretek, ha a magam módján is, nem hangoztatva azt, de nagyon-nagyon szerettelek és szeretlek Titeket. Titeket is nagyon szerettelek, de Istent is nagyon szerettem. Nehéz volt dönteni, de Isten javára döntöttem, ezt nektek is meg kell érteni."

83. RÉSZLETEK PUSKÁS LÁSZLÓ ATYA LÁGERLEVELÉBŐL

„1952. március 26., este 9 ó. Dzsezkazgán[77]. Ezután többet nem kérek csomagot, hisz látom leveledből, hogy szinte a gyermekek szájától vonod el, amit nekem küldesz. Majd csak valahogy lesz velem, miattam ne aggódj, mert a bánya levegője miatt az arcom keskenyedett ugyan egy kissé és sápadttá lett, de egészségem kielégítő. Egy hete voltam röntgenátvilágításon, semmi lényeges bajt nem tudtak fölfedezni, mindössze 2,5 cm szívnagyobbodást. Az itteni orvos ugyan azzal vigasztalt meg, hogy ennek ellenére fájhat a szívem és segítségért is kiálthatok, de a röntgen nem fog mutatni semmit. Én kerültem az utóbbi szívességet eddig, nem sietek jelenteni senkinek, lassan, gyengén dobogó szívvel is állandóan csak Rátok gondolok, veletek virrasztok és alig izgatom magam annak az időnek a hosszával, amelyet a Jó Isten rám mért, hogy családomtól távol töltsem...

A szomorú megemlékezés a hároméves évfordulóról (a letartóztatásról) belőlem is kellemetlen érzelmeket váltott ki. Nem is szeretek rá gondolni. S mindenben és mindenütt az emberek gonoszsága, rosszakarata. Uram, Jézus, mikor fog már megvalósulni a Te országod, a szeretet, megértés és béke országa az emberek között? ...

Engem, amikor Kijevben ültem a börtönben, de néha itt is, elfog valami ideges remegés. Úgy volt, hogy hárman aludtunk két vaságyon, G. (Galambos, benei római kat. plébános) Jóska, én és köztünk (Egressy) Miska. Ő egészen megrémült, amikor végigfutott rajtam az az ideges

[77] Dzsezkazgan a Kazah SZSZK egyik városa, környékén a GULAG több munkatábora működött.

rángatózás s már később mondta: azt gondoltam, hogy a következő percben véged van! De hála Istennek, ennek már három éve, ez idő alatt nehéz testi munkával foglalkozva csak rosszabb lett, jobban elkopott a matéria – s mégis elmúlt... Most már később jár az idő, csak ezt a levelemet tudjam befejezni, mert reggel 3-kor kelés, 5-kor munkába...”

84. RÉSZLETEK ÁRVAY DEZSŐ ATYA NŐVÉRÉNEK KÜLDÖTT LÁGERLEVELÉBŐL

Részletek

„Aránylag nehéz munkával tologatom a napokat, a rajtam lévő egyszerű ruhán kívül semmit sem mondhatva magaménak. De azért ne gondold, hogy ez a gondolat egy pillanatra is elszomorít, hiszen nekem olyan hivatásom van, mely hősiességre kötelez, mely mindig és mindenhez erőt ad… Egyébként hála Istennek elég jól vagyok.”

Norilszk[78], 1954. szeptember 12.

„…A kis kedves virágocskákat külön köszönöm a kis májusi oltárunkat fogja díszíteni. Itt, ahol májusban nincs zöld fű, nincs élő virág, a születésnapomra Újlakról küldött préselt ibolyákat Lengyelországból, Litvániából és Ukrajnából küldött szintén préselt virágok és a Te préselt virágod díszítik kis oltárunkat, ahol a közös latin nyelven imádkozunk 4 nemzet fiai… Itt is csak jön a tavasz és rövidke nyár, ami jobb lesz az egészségre, a jövendő pedig, a Szerető Gondviselő Isten kezében van.”

Norilszk, 1955 májusa

[78] Norilszk Oroszország Észak-Szibériai területén lévő városa, környékén a GULAG több munkatábora működött.

85. VARGA JÁNOS VOLT POLITIKAI FOGOLY LEVELEI CSERNUHINBÓL HOZZÁTARTOZÓIHOZ

(Részletek)

I.

… És amit az ardói lakosság beszél, az engemet egyáltalán nem érdekel, és úgy gondolom, hogy anyuékat sem érdekli, mert ott nincsenek valódi magyar emberek (tisztelet a kivételnek), vagyis magyar hazafiak és honleányok, akik az életükkel védenék a Hazájukat. Ők csak a magyar nemzetiség salakjai, akik olyan rövid idő alatt átpártoltak. Tehát kérem anyuékat, hogy ne tessenek senkinek sem az ilyenféle véleményekre adni. És hogy én a börtönben vagyok, azt egyáltalán nem szégyellem, mert tudom, hogy mindazt, amit tettem, a Magyar Hazáért tettem.

Ami az ügyvéd kifejezést illeti, hát nagyon jól tetszettek tenni, hogy nem fizették ki a bizonyos 900 rubelt. Úgyis lehúzzák ők azt tőlem… Az illető védő engem „védett", tehát engem nyaggassanak a pénzért… És az érdekemben is egyelőre még nem lehet tenni, csak hat hónap után lehet írni kegyelemkérvényt… Nagyon kérem anyut, hogy ne tessék nyugtalankodni és aggódni miattam, mert úgysem tehettünk ellene semmit, majd megsegít a Jó Isten, hogy minél hamarabb viszontláthassuk egymást.

Mordvin ASZSZK, Javasz
f. 385/11, 1958. március.

Kedves jó Édesanyám!

A hozzám küldött levelet megkaptam, melyre azonnal válaszolok.

Először is, nem tudom, hogy honnan tetszik venni a helyzetem változásáról szóló adatokat, de ha írtam is, nem először. Egyszóval azok nem jelentenek semmit. Én még nem voltam beteg.

Egyéb újság nincs. Gyulától szintén kaptam levelet. Az időjárás még télies.

A minél előbbi otthoni viszontlátás örömében sokszor csókolom szeretett szüleimet és testvéreimet.

Öcsi
Javasz[79], 1959. március 3.

[79] Javasz Mordvinföld egyik városa, környékén a GULAG több munkatábora működött, többek között a potymai vasút építésén.

VIII. NAPLÓK, NALÓRÉSZLETEK

86. DR. BADZEY PÁL JEGYZETEI A SZOLYVAI ZÁRT TISZTI TÁBORBÓL[80]

(1944. XI. 18.–1945. 1. 19.)

1944. XI. 18.
Délelőtt 9 órakor jelentkezni kellett az orosz katonai parancsnokságnál. Egész napon át ott tartottak, bár 15-én délelőtt az volt megmondva, hogy csak „jelentkező" lesz.

Szombaton egész nap bent voltunk a vármegyeháza földszintjén, az árvaszékén és vasárnap délután elindultunk gyalog Tiszaújlakra. Ott háltunk az emeletes kincstári épületben, mely valaha sóhivatal, legújabb iskola volt.

Délelőtt (november 18-án) Édesanyám és feleségem bejöttek a vármegyeháza bejáratához, ott az ablaknál elbúcsúztunk.

1944. XI. 23. Csütörtök.
Tiszaújlakról másnap továbbmentünk Beregszászra. A csapatnak szerdán délelőtt tovább kellett mennie Munkácsra. Lengyel Sándor tanár és én, mint szigetiek, itt maradtunk mostanig. Lehet, hogy a románokat és cigányokat hazaengedik, de mi valószínűleg tovább leszünk küldve. Megkísérlem egy cigánnyal levelet küldeni Nagyszőlősre. Magyar Lacit is behozták és a patikust. Minthogy ma 25-én mindenkinek el kell hagynia a tábort, útnak indultunk. Magyarral üzentem Nagyszőlősre. Este Munkácson alszunk a Latorica (gróf Schönborn-féle) kastélyban. *Szolyvára* érkezünk 26-án délután. Itt aludtunk első nap. Béláékkal, ma 27-én átjöttünk a 3. pavilonba. Jó ebédet kaptunk, állományba vétettünk. Várjuk a további utasításokat.

XI. 29. Szerda
Ma 1/4 kenyérért orosz teát ittunk Stark Nándorral együtt. Megvarrtam a hátizsákomat, amely igen rongyos volt, így is gyenge. Vettem 1/2 kenyérért és egy darab szalonnáért, egy darab derékszíjat talpnak a lyukas

[80] Az eredeti szöveget változtatás nélkül közöljük.

cipőmbe. A hosszú és nehéz úttól előre félek. Még csak 2 és 1/2 napja, hogy ideértünk, de máris úgy tűnik, hogy hónapok óta itt vagyunk.

XII. 2.

Ma éjjel édes kis Feleségemmel álmodtam. Piros főkötőben volt fehér babos, bájos cica-főkötőben. Villanyfény világított puha fehér ágyban, a hálószobában fogadott volna engem. Bájos hangján hívogatott, de az álomkép hamar szertefoszlott. Ez volt az első éjjel, hogy álmodtam. Most az ágyban úgy alszunk, hogy én a fejemet a Nándor lábához teszem.

Darvay illatszertárában is jártam álmomban.

Ma kezd jobb idő lenni. Hasam még erősen megy. Tegnap hatszor, ma ötször mentem ki. Éjjel három-négyszer. Csak víz megy le a rossz táplálékból. Szárazat alig eszem. Faszenet vettem be tegnap. Tegnap két orvostábornok volt itt. A tábor végéig foglyok leszünk és Oroszországba visznek. Cipőm lyukas, sétálni nem mehetek. Ma talán megcsináltatom a cipőmet és akkor legalább a kápolnába le fogok jöhetni imádkozni. Holnap talán szentmise lesz az én üvegpoharammal.

XII. 3.

Ma éjjel ismét élénken álmodtam. Néhai keresztanyámat láttam a napsugaras, boldog, kerekbükki nagykertben, a cseresznyefák felé vezető úton sétálni. Drága, jó, Édesanyám, az Aranyos kis feleségem a búcsúzás és elutazás ügyét beszélték meg. Pálné Csikóst emlegette és azt mondta, hogy szerdán engem már el fognak indítani, elő kell készíteni az útra. És azt dúdolta, mint mindig: tilálá... tilalom! Egy könyvet is láttam álmomban, mely egy szép asszony (Pálné, a keresztanyám) elutazásával foglalkozott, az Áller nagy képes Családi Lapja kiadásában jelent meg, vidéken, literális szellemi termék. Ezt külön részletesen megnéztem magamnak, de reggelre elfelejtettem. Másokat is láttam álmomban, de nappalra eltűntek a képek.

Ma szentmise lesz. Szeretnék a Szent Gyónáshoz és a Szent Áldozáshoz járulni. Meg akarok tisztulni minden földi salaktól. Csak azt sajnálom, hogy nem tudok semmi gyakorlati jelentőséggel bíró gondolatot kitermelni, szenvedő embertársaim érdekében.

Állandóan a művészet, zene, festészet kedvelőinek társaságát keresem és ezekről beszélek, de ez a sok átlagember közt semmi.

Ma éjjel csakugyan kellett kimennem. Hasam változatlanul csak vizet bocsát ki. Szilárd terméket nem veszek magamhoz, így ez érthető is.

Ma fogok egy kis pirított kenyeret is enni. Én nagyon szeretem a halat, de állandóan ezt enni, az már túlzás. Jóistenem, légy velünk, hogy kis családom érdekében életben és egészségben megmaradhassak és hazatérhessek. Ámen.

XII. 4.

Korán felkeltem, megmosdottam és jobban akartam magamat érezni. Tegnap meggyóntam és megáldoztam, mise előtt üvegpoharamat a pap leejtette, az eltört. De nem baj, akárhogy sajnáltam. Csakhogy végre bűn nélkül, tiszta, könnyű vagyok. A pap talán hazamegy Tiszaújlakra, írtam egy kis levelet Anyukámnak és Feleségemnek, vinné el.

Ma ismét élénken álmodtam, Petrovay Bubát láttam álmomban. Feleségemmel Malicsáéknál viziteltünk, majd később dr. Gulyás Jenőnél voltunk, Anyukám és Annus néni ölelkeztek, Gulyásné a köpenyét rám akasztotta, azután az udvaron volt terítve és Jancsi felesége leült az asztalhoz és mondta, hogy üljünk le, mert a strandra megyünk ki. Közben rizskását és borjúhúst vett magának a tányérjára.

Csodálatos, hogy milyen élénken tudok álmodni, pedig a fekhely kemény, tüdőmet olyan négyszögletesnek érzem, mint a ládába csomagolt nyers libamájat a vásárcsarnokban.

Az a hír, hogy Stary Szamborba[81] kell gyalogolnunk és onnan Kijevbe utazunk a nagy lágerbe. Cipőmet megtalpaltattam. Néhány napi gyaloglást talán ki fog bírni a két folt. Azután mi lesz, azt csak a jó Isten tudja. Talán csodát várunk itt valamennyien. A táj komor, de nagyon festői, írtam Lackó bácsinak, hogy küldjön be egy kis zöldséget, gyümölcsöt. Kedélyem kissé javult, hasmenésem változatlan, pedig alig eszem valamit. Egészen le fogok fogyni. Csak csont és bőr leszek. Ma jön a borbély borotválni. Éhes vagyok és a klórmész szagától hányingerem van. Meginnék egy jó tejeskávét... Ez csak egy álom marad...

XII. 5.

Tegnap volt egy hónapos Imre Antal fiúcskánk. Egy kis megemlékezést írtam Hozzá. A pap szentimentálisnak, szubjektívnak tartja. Azt mondja, túl érzékeny vagyok. Ez igaz. Ezután nem mutogatom irataimat.

---

[81] Ukrajna, Drogobicsi (Lvovi terület): Sztarij Szambor és Novij Szambor.

1944. XII. 4.

Szolyván leesett a hó. A szolyvai fogolytáborban rozsdás drótsövényei közül a Kárpátok csodás, festői alakulataira tekintek. Szülőföldem, Kárpátalja, egyformán változatos volt mindig mindenütt. Mégis ez a mai nap emlékeket idéz bennem. Most fogoly vagyok, nem tudom mikor szabadulok, egykor szintén fogoly voltam, bár előttem állt akkor az egész világ. Most elmerengek a táj egységén, a Latorca szeszélyes kanyaróin és Szolyva rendezetlen részein, a hóval borított hegyek felett. Nézem a színek harmóniáját, a világ szépségét és oly nyugalom, oly mélység ömlik el bennem, holott a táborból ki nem mehetek, dolgom nincs, de szívemben szeretet honol szűkebb Hazám és Feleségem, családom iránt.

Akkor nyugtalan voltam, szerettem volna kiugrani bőrömből, vadul száguldozni, festeni a tájat és azzal elárasztani az egész világot. Azt hittem, hogy festői tehetség vagyok és menyasszonyommal együtt lerándultunk Prágából Trestiába, hogy feldolgozzuk Kárpátalja szépségeit.

Aknaszlatinán olyan fennsíkon bandukoltunk át naponta, mint itt a tábor mellett húzódó bokros domboldal egy része. A táj azonos, de nem azonos a lélek, aki akkor és most szemlélte.

Mi is az, ami úgy megváltoztatott? Talán a kor? Igen, 15 év nagy idő. De egy negyvenéves ember még nem öreg. Akkor kell alkotnia. Teljében kell legyen még abban a korban alkotóerejének. Talán a szerelem? De hiszen akkor is tele voltam szerelemmel Erzsébet iránt, életem legmagasztosabb érzelmének láttam a szerelmet. És most is tele vagyok szerelemmel, Hitvesem, gyermekeim, Anyukám és az egész Világ iránt. Most is azt vallom, hogy a szerelem, a Szeretet az, ami az egész világon annyira fontos, oly nagy kincs, ami nélkül élet nem lehetséges. Igen, szeretet, belső élet kell, harmónia, mert enélkül hiába küzdünk. Most, hogy 15 év távlatából nézem a dolgokat, kezdem megérteni, mi a különbség akkori és mostani lelkiállapotom között. Akkor úgy szerettem, hogy az imádott nőt magaménak tartottam, féltékeny voltam, ha másra ránézett, örökké nyugtalan voltam, ha távol voltam tőle. Rémképeket láttam, hogy meg fog csalni, el fog hagyni. A kapitalista önző társadalmi rend mindenütt leszámolt, kiuzsorázott, visszavetett. Elég pénzt soha keresni nem tudtam és így a szerelem el kellett hogy bukjék, az idealizmus eltűnt, a silány megélhetés miatt el kellett sodródnunk egymástól. Most pedig a rabság keserű kenyerét eszem és sejtelmem sincs arról, hogy mit csinál

hitvesem, Anyám, két kis gyermekem. Mi lesz a sorsuk? Hová visznek engem és meddig, mivel fogok foglalkozni? Látom-e még Enyéimet?

Élelmem biztosítva van, minden ember jövője ragyogó, most a kolhoz rendszerben csak dolgozók lesznek alkalmazva, én pedig mindig szerettem dolgozni. Azt a nagy nyugalmat pedig, amely bennem úrrá lett, az a bizonyosság adja, hogy viszontszerelem, szeretet vesz körül, mert bárhova megyek, bárhova vezet a végzet, Feleségem, Olgám, Édesanyám, Klára és a kis fiacskám Zsiga mindig szeretettel fognak rám gondolni. Legkisebb fiam pedig ma töltötte be l hónapos korát, őt még nem hatja át öntudat. De ő különben is szándékom szerint Isten szolgája lesz, ha ő is úgy akarja majd és ha a körülmények is lehetővé teszik. Biztos vagyok benne, hogy feleségem erre is fogja nevelni őt. Ez lehet csak a magyarázata annak, hogy a hasonló táj, hasonló körülmények, annyira ellentétes érzelmi hangulatot váltottak ki belőlem. De még egy körülmény járul hozzá. Akkor kételkedtem, ma hiszek.

Tegnap meggyóntam, megáldoztam és lelkemet az Úr kezébe tettem le. Ő pedig el fog vezetni oda, ahol állandó nyugalom lesz, örök lesz a szeretet és örök lesz a béke, amelyért annyi millió tisztességes ember imádkozik. Az ember azért született, hogy egymást szeresse és boldogítsa, Istenhez emelődjék, Isten dicsőségére és saját lelke kifinomítására dolgozzék, mert csak így lehet az evolúció útján társainak haladni. Ez az életcélunk.

Megszólal a szolyvai nagy gyár dudája, a táborban egy didergő proletár halad át rongyos bőrkabátjában, a 3-as számú épület felé. Ez én vagyok, a sok szám közül egy. Ez az egy Imre Tamás Antal fiacskám atyja. A kápolna elnéptelenedett, ott írtam.

Most egy hónapja, édes fiam, hogy erre a világra jöttél. Légy boldog, elégedett, ajánlom ezeket a sorokat Neked a legjobb kis Badzey fiúnak!

Szerető atyád.

Csodálatos, hogy milyen élénken tudok álmodni. Ma éjjel is egészen éltem álmaimban. Valami vendéglőben lehettem. Most már nem emlékszem reája. Hasmenésem szűnőben van. Alig eszem valamit. A pap két kis almát adott tegnap, mára várja szabadulását, érzi, hogy ma lesz az a nap! Isten vezérelje! Uram légy velünk!

XII. 5. Délután

Ma elment két református és egy római katolikus pap. Tegnap Újhelyi Károly ezredes. Nagy űrt hagytak hátra. Ma összeírták a hadifoglyokat

és a polgár egyéneket is. Jobb a hangulatom és az étvágyam. A táj csodás. Hó van a nagyobb hegyeken. Stark Nándor nagyon gyenge. Sok szekér jött asszonyokkal, csomagokkal. Egy kis disznóhúst kaptam ma fehér kenyérrel.

XII. 6.

Ma reggelre kissé felfagyott. Gyönyörű volt a napfelkelte Szolyva felett, a havas erdők peremén.

Ismét élénken álmodtam. Szigeten jártam. Bementem a hivatalba. Szilágyi volt ott. Azután Zolit és a feleségét láttam Székelyek nálunk laktak. Színes képet is láttam.

Ismét megy a hasam, reggel sok vizet engedtem ki a széklettel. Egy fél almám még van, azt most meg fogom enni. Szamborba[82] teherautón viszik a beteg foglyokat. 18 kiütéses tífuszeset volt már halálos a táborban. Nagy óvatosságra van szükség. Uram, add, hogy hazamehessünk, családjaink körébe, legalább mi, polgári elemek. Sipos Ferkó veje, tüzérfőhadnagy, van itt. Címét fel fogom írni.

XII. 7.

Tegnap köles és tarhonya volt összefőzve ebédre, este pedig krumplileves. Elég jó volt. Némi változatosság. Éjjel mégis kétszer hasmenésem volt. Fürdeni (mosdani) és fertőtleníteni voltunk. Nyugodtan aludtam. Világosan, tisztán, álmodtam, de reggelre elfeledtem. Kissé felfagyott, de a nap csak reggel volt látható. Az elmenetel kísért. Csak kibírjuk életben a szenvedéseket! Ma egy zls.[83] teát főzött valahol. Stark kis szalonnát adott. Tervtelenül és reménytelenül nézek az élet elé. Családomért imádkozom sokat! Csak már írni lehetne Schweizba.

XII. 8. Délután 4 óra.

Ma nem akartam lejönni, mert este esett az eső és ezt a nedves napot fent akartam tölteni, hogy száradjon a cipőm. Délután elvégeztem az imát és a Lorettói litániát olvastam el azután. 300 lépést sétáltam, majd lepihentem, kis szundikálás után jönnek, hogy csomagom van. Mindig, ha Enyéimre gondolok, jön a jó hír. A csomag nagy volt, de keveset hagytak benne Szabó Pista felesége holnap jön, vele fogok küldeni levelet. Csak

[82] Ukrajna, Drogobicsi (Lvovi) terület: Novij Szambor
[83] Zászlós

ne kellene túl a Kárpátokon elmenni! Az úttól nagyon félek! Édes kis Feleségem és drága, jó Anyukám sorait az imakönyvbe tettem. Imre Antalt vasárnap megkeresztelték. Istenem, Te oly jóságos vagy, hogy adsz erőt, vezérelj egyszer már haza bennünket és engedd, hogy a Te dicsőségedre és a mi (emberiség) fejlődésünkre dolgozhassunk! Ámen!

XII.9.
Azt álmodtam, hogy Révay Bélával és a Flóra lányokkal moziban voltam Szigeten, már a mostani, új román világban. A helyén nyitott mozi volt. Badzey Lackó bácsi meghalt, azt is láttam álmomban, itt hallottam, hogy a legidősebb Badzey meghalt, de erre felébredtem. A levelemet Lengyel Lackónak adtam oda az ajtónál. Egyébként minden a régiben.

XII. 10.
Ma is álmodtam élénken, de már nem tudom mit. Ma éjjel nem voltam hasmenés miatt kint, csak vizelni és a nagy meleg miatt sétálni. A nadrágot éjjel le kellett vennem. Vasárnap van. Reggeltől délelőttig esett az eső. Délelőtt sorakozó volt vagy 70 percen át, egyenként mint a birkákat megszámoltak ismét. Elkezdtem olvasni dr. Dermer könyvét románul Máramarosról. Sokat nem értek belőle. De forszírozni fogom azért. Állítólag a 45 éven felülieket talán hazaküldik. Ezek mind csak találgatások.

XII. 11.
Svidorsky Gyula internált társamtól hallottam:
„Wenger-Pollák dva bratanky
Jak dó szablyi, jak dó szlanky."[84]

XII. 12.
Csodálatos, hogy milyen élénken tudok álmodni! Az alsókerti nyárialmafa alatti kis patakot láttam, kristálytiszta volt a medre és kis alagutat vájt ki a kvarckristályos kőzetben, az almafa mellett pedig szikláin forrás fakadt! Később Matolcsiéknál voltam és Jenő bácsi szólt: „Pali, azonnal gyere le a telefonhoz, az öreg Perényi Zsiga keres!" Lesiettem, a telefont sehol sem találtam, rohantam össze-vissza a lakásban, de telefonálni

[84] Magyar változata: „Lengyel, magyar – két jóbarát, együtt harcol, s issza borát.".

nem tudtam. Kisvártatva felébredtem. Még valamit láttam álmomban, most már nem emlékszem. Ma délután Braun hadnaggyal elmondattuk a Lorettói litániát[85], aztán pedig egy olvasót a kis kápolnában. Borsóleves volt, egy cseppig megettem. Kényszerítettem magamat. Szép az idő, hűvösebb van. Süt a nap. Bakancsomat kitisztítottam. Munkára vasmunkások jelentkeztek tegnap. Tabódy főhadnagy jelentkezett mint hegesztő. Tanfolyamot végzett. Repülőgépek járnak körül és bombázásokat lehetett hallani. A sár óriási, a táj igen szép. A szolyvai víz behozatala szünetel. Teát már régen nem kaptunk. A faluból kellene birsfa vagy bodzafa teát felhozatni… Jankó nem felelt. Úgy látszik elmenekült innen. Senki nem törődik velünk. Rengeteg hír van, hogy Debrecenbe, Diósgyőrbe, Szamborba[86] vagy Pestre kell mennünk! A nagy vonat már Beregszászig jár állítólag! Csak már hazamehetnénk!

XII. 16.

Szolyván vízért kint voltam ma a kútnál. Minden el van hanyagolva. Egy alezredes (cseh) járt itt ma feleségével együtt. Lehet, hogy haza fognak engedni. Minden bizonytalan. Legjobb ha keveset ír az ember, de megjegyzek mindent. Tegnap dúdoló estet rendeztem egyedül, Olgicámnak énekeltem a tudott magyar dalokat. Holnap talán folytatom.

„A ti utcátokban"

A ti utcátokban fényesebb a csillag...
Szebbek a virágok, édesebb az illat,
Melegebb a napfény, hűvösebb az árnyék,
Talán meg is halnék, ha oda nem járnék.

A ti utcátokban minden ablak tárva
Csak a te ablakod van előttem zárva,
Nem vár ott senki, mégis odajárok,
Szebbek ott az esték, szebbek a virágok.

……

[85] Lorettói litánia: a Boldogságos Szűz Máriát köszöntő és segítségül hívó imádság. Lásd tárolt változatát: Lorettói litánia. In: http://www.szuzmaria.com/tag/lorettoi-litania

[86] Ukrajna, Drogobicsi (Lvovi) terület: Novij Szambor

Viszik a menyasszony selyemágyát
Csengő szánon viszik a ládáját
A ládáját telis-telis-tele
De a szíve vágyik visszafele.

XII. 17. Vasárnap délután

Ma fogyott el az eperdzsem és a kenyér. Árkossy csomagot kapott és sonkát adott uzsonnára, házi fehér kenyeret. Teát főztünk, hársfát is tettem bele, kérve egy bajtárstól. Megsütöttem a burgonyát, azt az egy darab szőlősit és a három darabot, amit a szolyvai víznél találtam. Délelőtt a fürdőben voltunk, ott elvesztettem az Olgicától kapott szép fésűmet. Igen sajnálom. Szilágyitól kaptam egy szép Jonatán almát, felét eltettem holnapra. Találtam egy negyed, kissé penészes hagymát, letakarítottam, jó lesz, egy pici szalonna még van ahhoz. Még van 2-3 cikk fokhagyma is. Elhatároztam, ha haza kerülök, állandóan fogok dolgozni, hogy eredményem legyen. Vajon mi lesz a jó? Nem kellett volna Szigeten maradnunk? Isten, segíts haza! Tegnap egy cseh képviselő és egy nő voltak itt, azok szerint „Újévre" otthon leszünk. Nem mer az ember hinni! Ma nagy tömeget hoztak be, civil népet. A fürdő borzalmas volt!! Ez egy külön novellaanyag.

XII. 18.

Újhold van, a csillaggal szépen fényeskedik. Az éhségtől alig bírtam járni. Tegnap a templom egerét láttam és két kis verebet. Sok a veszekedés a tisztek között. Este kása volt, erőre kaptam. Lenyírtak. Holnap ismét fertőtlenítés lesz. Kínos ez az élet itt. Remélni, kitartani!!!

XII. 19. Kedd reggel

Összecsomagoltam, vártuk a rémes hírt, hogy megyünk a rémfürdőbe. Örömhír jött, a tegnapi kérelmemet, mit az orosz százados elé terjesztettem, hogy a kis fürdőbe menjünk, honorálták és ma odavezettek. A hír hallatára a szoba megéljenzett, mert én voltam a tegnapi kérelmező. Azért sok tréfa is hangzik el, az élelmezés a fő tárgy. Ma buris volt ebédre, fokhagymával és margarinnal ízesítettem. Dr. Divald Kornél megköszönte a vasárnap neki juttatott kis sonkát. Ma egy betegnek adtam az ebédem maradékából, pedig magam is megettem volna azt a keveset. De most látja az ember, hogy mennyivel jobb adni, juttatni, mint kérni vagy kapni. Bence

Béla jött át ma ide, azt mondja, hogy a Szabó Pista felesége nem volt itt. Eszerint lehet, hogy leveleim nem jutottak el haza. Kevés a hely, a lehetőség, azért kevesebbet is írok. Nem sok az értelme. Pedig köteteket lehetne írni. Megjegyzem, hogy éjjel öt óra tájt egy gyönyörű piros és kék, zöldes fényt adó állócsillagban gyönyörködtem. Olgicámra gondolva imádkoztam. Ilyen drága, szép vezércsillag Ő nekem, mint az a szép fényes csillag az égen. Mi volna, ami felém ragyogna, ha Ő nem lenne az enyém, ha abba a siralomvölgyébe Ő az én drága kis fiaimmal nem várna reám? És ott kint az én édes jó Anyukám is vár reám. Dolgozni, alkotni, tenni szeretnék Érettük! A nagykertet látom magam előtt, ahol kapálni, fákat takarítani fogok, mert nem hiszem, hogy más foglalkozásra lehetőségem volna. Ma azt hallottam, hogy az aknaszlatinai aknába behatolt a víz.

XII. 21. Csütörtök
Csodaszép felhők, hangulat naplementével sárga hó halom fénylik. Nagy perspektívák, szép színek, melegek, barnászöldek, a hegyek lilás barnás vörösek. Ma írtam haza Bélával, íziben délelőtt át is küldtem. Társasjáték Kaizerrel és Szabóval, én nyertem 54-44-56 pont. Ma jobb a hangulatom. Tegnap rossz hangulatban voltam. Kértem csomagot. Fenyőt nézek ki karácsonyra. Ma megszámoltak, 2 és 1/2 órát kellett a hidegben állni, reggeltől délig. Egészen keleti rendszer.

XII. 22.
Délután megjött a csomag. Egy kenyér, egy kis csomag zsír, egy kis üveg lekvár.

XII. 24.
Dorist láttam álmomban, Budapesten, le volt rongyolódva. Szállodába ment. Egy másik fekete-fehér ruhás csábító nőt is láttam. Károly körúton sétáltunk együtt, amikor Doris jött. Más képeket is láttam, ezekre nem emlékezem. De igen! Anyukámmal a .... utcán, hárman tanakodtunk, erre elkiáltottam magam: Kit gyilkoltak meg? A másik szobából erős zaj ütötte meg a fülemet. Kiderült felébredve, hogy mellettem valaki hangosan köhögött és én erre kezdtem el kiabálni a hálóteremben.
Szemem gyenge, megvizsgáltatom. Talán nem lesz komoly bajom. Ma írok haza. Dr. Divald Kornél unokatestvére is itt van Nagyszőlősről, ő is akar írni neki, hogy csomagot kérjen.

XII.26.
Levelet küldtem haza. Leköltöztünk a földszintre. Karácsony este kis fát állítottunk, ünnepély is volt. Állítólag a Dalnoki hadtestbe kell menni. Nincs kedvem írni. Cinkéket láttam ma, ott ahol szoktam kémlelni. Szemem javul.

XII.27.
Karlik Antal zászlós bajtárs ma éjjel meghalt kiütéses tífuszban. Tabódy Zsoltnak unokaöccse volt. Ipolyságról látogatóba ment Ungvárra és onnan került ide, 23 éves volt. Koporsót nem tudunk keríteni. Ködszitálás és nagy hideg van. A kis verebek kedvesen szedegetik a morzsákat. Szemem már hál'Istennek nem fáj! Kicsit a torkom karcol. A vadrózsák rügyei kövérednek. Jégvirágos az ablak. 45-50 éves embereket állítólag össze kell írni. Ma éjjel álmomban Szigeten jártam és Nagy Gyulát láttam a Guderáék lakásában. Nagy tömeg, köztük Király Pista is, a Hollósy udvaron gyülekezett, ide jöttem ki én is, és én egyenruhában (idegen) voltam. A bizottság előtt Nagy Gyulát és az arra érdemeseket lefestettem. Döntés előtt felébredtem. Nem sok célja van a naplóírásomnak. Tegnap fáradt voltam, ma kissé vidámabb vagyok. Ülőgumóim fájnak. A kápolnánál egy kis Taraxacum officinálé volt a napokban kinyitva a tavaszi napsütéstől. Dr. Divald botanizál és ezt örömmel vette tudomásul. Lagymatag ember. Szellemileg, testileg tespedünk. Ócska, zsíros papírokat olvasunk. Ma elkezdtem ismét a román könyv olvasását. Szalonnám elfogyott. Kenyér kevés van. Lassan semmi hazai nem lesz.

XII. 31.
Vége az évnek. Este lesz egy kis Szilveszter-esti műsor. Bár már hazamehetnénk. Állítólag január 6-án a tábort felosztják. 40–50 éves civileket már összeírtak (…)

1945. I. 3.
Ma az a hír terjedt el, hogy nem mehetünk haza csak a háború végén, de talán egy más táborba kell mennünk. Csomagolni fogok, rendbe hozom a hátizsákomat.

I. 7.
Ma elkezdett havazni, a táborparancsnok kihirdette, hogy a Miklós Béla hadseregébe írásbelileg lehet jelentkezni. A kormány a németek ellen fordult és az új magyar hadseregnek is harcolnia kell. Jelentkezni fogunk, ha arra kerül sor. Mikor szabadulunk, azt még nem tudni.

I. 12.
Ma délután Gyallayné csomagot hozott és személyesen átadta nekem. Stefán engedélyével a kis tábori ház előtt. Olgica bundájával és muffjával volt, egylovas szekerén. Sógorával, Gallay Gézával is beszéltem, Szabó Pista jelentése alapján, akik a másik táborban vannak. Telepátia. Napok óta várom a csomagot és íme.

I. 13
Ma állítólag 88 aknaszlatinai bányász és 3–400, 45–50 éves „bumáskával" távozott a táborból. Ezek egyikéhez juttattam köszönő levelet Gyallay Géza útján, mert nevezett szerint sógornője már tegnap délután hazatávozott. Stark közölte, hogy 3000 pengőt átadott a kantinosnak, aki talán holnap fog elmenni, 2000 pengőt magánál tartott liszt bevásárlására.

I. 16.
Ma komoly hó esett. Délután 1 órakor orvosi bizottság elé vezettek, de az „Afíceri nye?!"[87]-kiáltással kizavarta a derékig meztelen 6 vagy 7 urat. Erős északi szél fúj. Gyönyörű naplemente volt szép világítással. Úgy szeretnék festeni és a világtól távol csak a családomnak élni... De az élet egy kegyetlen, céltalan küzdelem, melyben a harc örökös, de nem a természet erői ellen, hanem a legrondább fenevad, az embertárs állat küzd saját fajrokonai ellen, éspedig mindig a gyengébb, a kifinomultabb, műveltebb ellen. A nyers erő, a bárdolatlanság győzedelmeskedik a fennségesebb felett. Pedig Isten célja az emberiséggel más: a lélek finomodása, javulása, hogy Neki dicsőségére dolgozhassék és emelkedhessék.
A vezetők visszaélnek ezzel. Csak a durvát, az álnokot, az állatiast nézik. A részletekről megfeledkeznek...

[87] Tisztek nem

I. 17.
Szent Antal napja. A kis Anti (Imre) fiacskámra gondolok. Ma az összes zsidók úgy volt, hogy elmennek, de este visszatartották őket. Ugyanígy Szabó Pista ma jelezte, hogy nem mehetett tegnapelőtt mint 45 éves. 50 pengőt Starktól kértem és átadtam Szabó Pistának az útra. Klein úrral (Nagyszőlős görög templomnál) üzentem, hogy mindenkit csókolok és vágyom haza. Tegnap este dr. Király Gáborral szóváltásom volt, háromszor leintett engem a kályhánál, mire én azt mondtam neki, hogy l.f.sz.!?
Délután Flóris nagy jelenetet rendezett, a lekvárétel miatt, kis üvegszem volt a lekvárban. Tabódy ezt nehezményezte a szobának. Wolf és Tabódy szóba sem állnak már egymással. Wolf Flórisra is rászólt és erős szóváltás volt. Ezt én szégyellem, de ez úgy látszik a fogsággal jár. A … (Király) tegnap azzal fenyegetődzött, hogy amint kiszabadulnak, eljárást fog indítani. Braun hadnagy letaknyosozta Gyukits zászlóst. Ez kikérte magának. Ez a fogság...[88]

87. DOBSA LAJOS LÁGERNAPLÓJA

Részletek

Dobsa Lajos
szül: 1926–1944
Szolyva Fogolytábor 23-ik sz.d. 15-ös barakk
Isten nevében kezdem el ezt a gyászos meghurcoltatást.
Tiszakeresztúr. 1944. november 18-án
Dobsa Lajos (aláírás)

1944. november 18-án
Szombat reggel otthon összecsomagoltunk háromnapi élelmet, aztán elmentünk a templomba. Onnan aztán mindenki hazament és elbúcsúztak a családtól, hozzátartozóktól és elindultunk T. Újlakra[89].

[88] Badzey Pálnak ez volt az utolsó bejegyzése. Mielőtt Novi Számborba vitték volna, jegyzeteit átadta Stark Nándor nagybocskói tisztviselő bajtársának, aki szabadulása után átadta a jegyzeteket Badzey Pál feleségének. Badzey Pál festőművész Novi Szamborba érve tüdő- vagy mellhártyagyulladásban 1945 tavaszán meghalt. Holttestét ismeretlen helyen közös gödörbe dobták.

[89] Tiszaújlakra

– T. Újlakról délután elindultunk B.szásznak[90]. T. Újlakon közénk szaladt egy autó, egy kicsit belénk gázolt.
– Sötét este lett, mire beértünk Benébe.
– Itt meg háltunk egy istállóban. (Még elég jó szállás volt, habár aludni nem lehetett, mert még tetőfokán volt a hangulat és még szokatlan volt a szállás is.)

19-én Vasárnap
Reggel megindultunk Benéből és rövid pihenőkkel folytattuk utunkat B.szászig. A Kishegy alatt találkoztunk előzőleg elmentek hozzátartozóival, akik figyelmeztettek, hogy minden értékeinket küldjünk vissza vagy dugjuk el, mert elkoboznak tőlünk mindent. Igaz is volt. Délután beértünk B.szászba és elszállásoltak az adóhivatalba. Ott aztán mindenki keresett szállást magának, csináltunk papírból ágyat és lefeküdtünk, hogy pihenjünk egy kicsit, alig feküdtünk le, jött a parancs, hogy csomaggal sorakozó a folyosón, ott aztán 2-sével betoltak egy oldalszobába és elszedtek minden apróságot tőlünk. 11 óra felé aztán lefeküdtünk, reggelig nyugodtan maradtunk. Reggel aztán egy román zsidó ébresztőt csinált bottal.

20-án Hétfő
Reggel megint csak tovább mentünk kisebb pihenőkkel, de annál több Daváj-jal: (Továbbal): estére beértünk Munkácsra. Elszállásoltak egy nagy épületbe az állomás mellé. Itt aztán megháltunk, jobban mondva csak megszálltunk, mert igen siralmas volt a helyzetünk. Pistát már be kellett vinni, mert menni már nem bírt, oly beteg lett. Este aztán félrebeszélt, de később magához jött, úgyhogy el is aludt kicsit. (...)

24-én Péntek
Éjfél után pár perccel ébresztőt csináltunk, mert már kiabáltak, hogy reggeliért minden századból 4 ember. Tudniillik tegnap meg lettek szervezve a századok, mi lettünk a 23-as civil század. Hajnalban aztán aki akart, evett a babból, amitől jobbat kap otthon a kismalac, mert ez csupán bab és meleg víz. Reggel aztán 400-at összeszedtek közülünk és kivitték munkára, egész nap téglát hordtunk étlen-szomjan, megállás nél-

[90] Beregszásznak

kül, mert partizánkísérettel voltunk, ezek olyan szedett-vedett cigányok voltak és hajtottak bennünket. A keresztúri fuvarosok ott voltak, éppen mellettünk hajtottak el, beszélni nem nagyon tudtunk, mert a sorból nem lehetett kiállni, mert rögtön lőtt a partizán, így hát csak egy pár szót kiálthattunk hozzájuk. Egész sötét este lett, mire abbahagytuk a munkát és a kapunál vagy hatszor megszámoltak, míg beengedtek a szállásunkra. Akkor aztán 4-en elmentek közülünk vacsoráért. No de ez megint csak a bableves volt. (Tudniillik itt nem is lehet mást főzni és ebédet főzni, mert itt mindég van tizenhétezer ember, vegyes katona és civilekkel, és nincs idő főzni, csak ilyen eledelt, ezt pedig úgy főzik, hogy a bab mindég föl éjjel-nappal és a reggeli osztás megkezdődik éjfélkor és tart délig. A forró főtt babra öntenek enyhes vizet és kész a főzelék.) Déltől aztán kezdődik a vacsoraosztás, mely tart 10-11 óráig, ugyanaz, mint a reggeli. Kenyeret valamikor kapunk 5-ön-6-an meg 13-an, mikor hogy, egy komiszt - ez az étkezésünk. (...)

December 1-én Péntek
Ma az a hangulat, hogy a csehek átvették a közigazgatást és sorozás lesz 9-én otthon és akkorára haza kell nekünk menni. No de ebben nem hittünk később, mert 2400 ember elment tőlünk munkára.

2-án Szombat
Ma reggel azzal jöttek be a fiúk, hogy itt egy keresztúri szekér, mely csomagot hozott. Kapott is fele a keresztúriaknak utánpótlást, ahogy elneveztük egymás közt. Tovább folyt az élet, egyhangúan, mint ezelőtt, este éneklés és lefekvés. (...)

4-én Hétfő
Jókor reggel bejött egy táb. csendőr és mondta, hogy századonként csomaggal sorakozó. Csomaggal együtt elvittek a fürdőbe és fertőtlenítőbe, a fürdő egész jó volt, csak a ruhát kellett sokáig várni a fertőtlenítőből, csak egy cipőben és nagykabátban kellett várni egy betonozott hideg helyiségbe. Mire túlestünk rajta, egész este lett. Akkor aztán megreggeliztünk, és megvacsoráztunk egyszerre. Este beszélgettünk egy kicsit, de igen roszszul érezte mindenki magát, mert jól meghűltünk, és egész nap víz nélkül voltunk a fürdőben, és siettünk a szállásunkra, hogy legalább iszunk egy jót, de mikor bejöttünk, itt nem tudtunk inni, mert a vízcsap elszorulott.

Szerencsére megindult az eső és a csatornából csorgott egy nagyon kevés igen hideg víz, ebből ittunk egy-egy kicsit, mert ez sem nagyon volt, mert csak szemetelt az eső. 6-1/2 7 óra felé aztán lefeküdtünk. (...)

8-án Péntek

Éjfélkor már nem lehetett aludni, mert már ilyenkor mindenki fönt van, mert nem bírja az ember teste a fekvést, és éjfélkor már megkezdődik a reggeli osztás, és olyan veszekedés van, hogy kibírhatatlan. 7 óra felé aztán jött a parancs, hogy a 23-as századtól 50 ember sorakozó, és gyerünk fáért. Egy nagy hegyen kell keresztülmenni, és onnan kell a vállon hordani a fát, kb. 5 km. Mikor ezt meghallottam, gyorsan elmentem a gyengélkedő elé, mert ott nem keresik az embert. Amikor elment az 50 ember, visszajöttem és megreggeliztem a hazaiból, de akkor megint kértek 25 embert még fáért, hála Istennek ezt is hamar megtudtam és gyerünk vissza a gyengélkedő elé. Később visszajöttem, akkor már visszajött az 50 ember és kiosztották a kenyeret és a cukrot, kenyeret 8-an kaptunk egyet, cukrot egy evőkanállal. Ebből aztán főztünk teát, a komiszkenyér részért a katona foglyoktól lehet venni teaport. Mire megfőztük, akkor már megint sorakozó az egész szobának, de én már csak ragaszkodom az előbbi szokásaimhoz, gyerünk a gyengélkedő elé. Mikor odamegyek, hallom, hogy a 17 éveseket megvizsgálják és a gyengéket eresztik haza, no fene, mondom, gyerünk be, én is fölcsaptam 17 évesnek és mentem orvosi vizsgára, de azt mondta az orosz orvos fhdgy[91], hogy daváj majd a következő transzporttal elmegyek. Jól van, mondtam, és még megkérdeztem, hogy mikor megy a következő menet, azt mondta, hogy 4-5 nap múlva. Gondoltam, hogy egy kicsit sok lesz, majd teszünk valamit, hogy ne legyen olyan hosszú idő. Először is megborotválkoztam, mert ez is mutatja, hogy nem 17 éves vagyok. Másodszor pedig várom a fejleményeket, de előre is úgy érzem, hogy holnap megint szerencséltetem látogatásommal az orvost. (...)

11-én Hétfő

Hajnalban sorakozó a századunknak és 60-an elindultunk munkára, de mire a belső kapuhoz értünk, már kivonultak munkára, így mi vártunk a kapunál szakadó esőben vagy 2 órát, akkor aztán visszajöttünk a szál-

[91] főhadnagy

lásra, hogy majd később megyünk ki fáért a hegyre, de közbe megkezdték a csomagok beadását, be is hoztuk mindnyájan, de még meg sem bonthattuk, mert lógni kellett elfelé, mert fertőtlenítésre zavartak, addig, amíg a fertőtlenítőből vissza nem jött, aki nem tudott olajra lépni, nem lehetett visszajönni a szállásra.
Mire visszajöhettünk este lett éppen.

12-én Kedd
Reggeli éjfél után, aztán hajnalban sorakozó, megint 60 embert kellett munkára adni a sz.d-nak.[92]
Már én is kimentem, mert vágytam egy kis friss levegőre. Igaz, hogy drága levegő volt, mert meghajtottak a sárban, és késő estig kint voltunk. Mikor bejöttünk, megvacsoráztunk és lefeküdtünk. (...)

14-én Csütörtök
Reggeliosztás éjfélkor, hajnalban aztán sorakozó fürdőbe és fertőtlenítőbe, de mikor kiadták a parancsot a sorakozóra, a keresztúriaknak fele olajra lépett, én elmentem a tábor szélén lévő kis kápolnába, ottan van az egész tábor területén az a hely, ahonnan nem hajtanak sehova. Majd ha valaki olvassa azt a kérdést, hogy miért lógunk meg, ha fertőtlenítésről van szó, hát én egyszerűen leírom egy fürdés és fertőtlenítés történetét. Reggel jókor sorakozik kb. 1000 ember. Ezt a tömeget behajtják egy nagy üres épületbe, és onnan 40-esével viszik át egy másik épületbe, ahol fürödni lehet, ott aztán le kell vetkőzni és minden ruhát fel kell fűzni egy karikára és azt beviszik a fertőtlenítőbe, ami igénybe vesz kb. két órát, már a ruha bent létét értve 2 óráig. Addig bakancsba és egy nagykabátba kell várni egy rossz betonos épületbe. És ez a fertőtlenítés minden második nap van, úgyhogy ha mindég mennénk, akkor egy héten belül már ruha sem lenne rajtunk, mert a gyengébb minőségű ruha egyszerűen szétmállik, ez hát a mi fürdéstől való lógásunk titka.

20-án Szerda
Ma még korábban felkeltünk, mert kényszerítve voltunk egy felsőbb hatalom által, aminek mi nem mondhattunk ellent: a hidegnek. Este szépen kitisztult és reggelre igen erősen felfagyott. Úgyannyira, hogy

[92] századnak

fekve is fáztunk a szállásunkon. Hajnalban sorakozó, előbb reggeliért, aztán fáért, a reggeli a tegnap este ki lett főzve és kimerték egy faládába, úgyhogy a finom bableves reggelre megfagyott, és így hát nem lehetett megenni. Még ezidáig legalább megmelegítették és úgy meg lehetett enni felfűszerezve egy kicsit belőle. Sokan éhen sorakoztak, mert a hazai elfogyott, már nekem is elfogyott 2 napja, így aztán azt mondtam magamban, hogy nem adtok enni, én meg nem hozok fát, és ellógtam már jókor reggel a sorakozóról. De csak kint a hidegbe lehetett lógni, mert bentről hajtották a népet a hegyre, 10 óra után aztán, aki nem ment valahová munkára, elmentünk az irodára jelentkezni, t.i. mindenkinek jelentkezni kell az irodában. Fölírják nevét, apja nevét, szül. évét, foglalkozását, nemzetiségét, lakhelyét, századát és hogy honnan és mikor hozták el. Délután volt még egyszer sorakozó fáért, de ellógtunk szerencsésen. Este aztán még egy kis ideig beszélgettünk, még ma is állítják a 22-ére való hazamenetelt.

22-én Péntek

A hazamenetelről szó sincs és nem is lesz egyhamar, az ébresztő és reggeliosztás a hajnali időben megtörtént. Már a híg bablevest mindnyájan megettük, mert éhesek vagyunk ám, habár ilyen jókor nem ízlik a bableves, de ha most nem eszünk, akkor estig nézhetjük az eget éhen. Mikor kezd világosodni, rögtön sorakozó és kiállottunk a belső kapuhoz, hogy megyünk fáért a hegyre. Itt aztán álltunk abban a jó reggeli hidegben vagy 3 órát, úgyhogy teljesen összefagytunk. Végre aztán lecsatoltak a hátuljáról kb. 200 embert és visszaküldtek a szállásunkra, de ott is csak úgy fáztunk tovább, mint kint. Ez a fáért menés úgy történik, hogy hajnalban kizavarják a népet a belső kapuhoz, kb. 1000-et, ott aztán felsorakoztatnak 5-ösével, és ebből megyen fáért mikor 400, mikor 500, de azért kint fagyoskodik 1000, míg aztán 1/3-mada elszökik, a többi aztán visszatér a körletbe.

Karácsony szent estéje

Elérkezett az a boldog este, amit mindenki igen nagyon várt, de sokan úgy vártuk, hogy talán akkorára már meglesz az, amit mindenki szeretett volna, a szabadulásunk. No de az Isten ezt másképp intézte, és mi belenyugszunk az ő akaratába, mert tudjuk, hogy az Isten itt is velünk van, és ha Isten velünk, ki lehet ellenünk. Mikor besötétedett, megkez-

dődött az éneklés, és van köztünk egy tanító, aki istentiszteletet tartott mindnyájunknak. Aztán csoportokba álltunk és úgy jártunk az egyik községbeliektől a másik községbeliekhez és kölcsönösen megkántáltuk egymást. Az éneklések közben egyszer csak fölsírt nagy szomorúan egy hegedű bánatos hangja, mikor aztán minden ajak megnémult és nagy megilletődéssel hallgatta a hegedű húrjaiból előjött szent éneket. Alighogy visszaszökkentünk a szomorú valóságba, belépett a szállásunkra 12 német katona fogoly (a magyar foglyok közt van kb. 18 német fogoly) és nagyon szépen énekelgettek, elénekeltek vagy 4-5 éneket, és utána szépen felköszöntöttek németül, de volt kettő közte, aki tudott egy kicsit magyarul és tolmácsolták nekünk, aztán gyűjtöttünk nekik egy kis hazait és megvendégeltük úgy, ahogy tőlünk lehetett. Ez az éneklés kb. 10 óráig tartott, míg végre aztán mindenki nyugovóra tért, mert tudtuk, hogy holnap is úgy kell fölkelni, mint máskor, hiába van a Karácsony, itt nem számít az ünnep.

25-én Hétfő, Karácsony első napja

Megérkezett a várva várt Karácsony napja, de sajnos nem úgy lett, ahogy vártuk, mert hiába kértük az orosz papságot[93], hogy engedélyezze meg legalább az első napot, hogy ünnepelhessük meg és ezen a napon ne hajtanának fáért a hegyre, de falra hányt borsó, épp úgy hallgatták meg, mint aki süket. Hajnalba korán keltünk, mert most már igen hideg van, és a szállásunk olyan, mintha kint feküdnénk, a föld bent is megfagy, ahol nem fekszik ember. Mikor megvilágosodott, jöttek a cs. csendőrök és bejelentették, hogy a mi barakkunk ma fürdőre megy. Mi aztán felkészültünk és sorsunkba beletörődve elindultunk a fürdőbe. De mire a fürdőbe ért a csoport, egy páran ellógtunk, de egész nap bujkálni kellett, mert fogdosták az embereket dolgozni, vagy fát hordani, aki elment fürdőre azok is egész estére jöttek vissza jól megfázva, és meghűlve. Délelőtt mielőtt elmentünk volna fürdőre, bejött egy katona és egy gyönyörű felköszöntőt mondott, amelyet megörökíttek itt.

Fogoly Karácsony

Valahol messze távol, kis város szélén van egy fogolytábor.
Sok embert hoztak mindenfelől oda,

[93] parancsnokságot – a szerk.

Sokunknak szomorú lett most az otthona,
Hiszen otthon hagytuk kedves hitvestársunk,
Apánkat, anyánkat, édes kis családunk,
Szívünk majd megszakad a hazai vágytól,
Lelkünk mélyéből is csak a honvágy lángol.
A várt szent Karácsony este ránk köszöntött,
Sajnos nem lehetünk családjaink között.
Elsodort bennünket a sors kegyetlen keze,
Távol családunktól, messze idegenbe,
És most itt kuporgunk, kemény deszkapadon,
Sok hosszú, álmatlan, hideg éjszakákon,
Szemünk majd leragad, álmosak vagyunk,
De a sok bánattól aludni nem tudunk.
Úgy vergődünk mi itt, mint egy rab madár,
Mely kalitkájából szabadulásra vár.
Mi is arra várunk, szent szabadságra,
Hogy visszarepülhessünk a családi házba.
Szomorú most otthon a Karácsony napja,
Hiányzik hazulról a jó édesapa,
Nincs aki elkezdje a vacsoraimát,
Nincs aki szétszelje a karácsonyi almát,
Ez lett az életünk legszomorúbb napja,
Fájó szívvel gondolunk meleg otthonunkra.
Szemünk könnybe lábad a Karácsony szóra,
De azért, bajtársak, ne essünk kétségbe
Összekulcsolt kézzel tekints föl az égre,
Térden állva kérjük az egek Urát,
Hozza meg nekünk is a várt szabadulást.
Hiszen az nem lehet, hogy sokezrek kérése
Ne találjon rá egy megértő szívre.
Majd elmúlik egyszer szomorú fogságunk,
akkor lesz nekünk is boldog Karácsony.

Szolyva

1944. december 25-én

Ez a mi sorsunk, amint itten le van írva, sőt még szomorúbb, mert igen sokan hullanak napról napra többen közülünk ki. Már egész szájról száj-

ra száll, ha valaki gyenge, hogy ne búsulj, vége a szenvedésnek hamar, mert lassan kiszállít a szürke (T.i. a halottakat egy kis szürke és egy kis piros ló hordja ki mindennap). (...)

29-én Péntek

Ma reggel sorakozó volt fürdőre, egy páran ellógtunk, de a többi meséli, hogy fűtetlen terembe kellett meztelen várni a ruhára vagy két órát. Ma már közénk is lecsapott a halál sújtó keze és kiragadott közülünk egy bajtársunkat, név szerint Pógyor Istvánt. Megtettünk minden tőlünk telhetőt, hogy haza tudjuk küldeni földi maradványait, de minden kérésünk süket fülekre talált, így aztán őt is mint a többi sok, sok bajtársunk testét kiviszi a kis szürke utódja (t.i. a szürke is megdöglött) és eltemetik őt egy közös sírba. Sajnos mi foglyok vagyunk és még csak el sem temethetjük úgy, mint embert, mert aki meghal (napi átlag 15-20-ig), azt levetkőztetik és úgy meztelen fölrakják a szekérre, mint az ölfát és berakják szalmával, és 4 ember kimegy egy fegyveres kísérettel és elhantolják, ennyiből áll egy fogoly temetés.

1945. október 30-án

December 29-én azzal a gyászos eseménnyel be is fejeztem a naplóírást, mert már tovább nem volt idő írni, mert minden pillanatban zavartak hol ide, hol oda munkára, mert azt mondták, hogy úgyis megyünk már haza nemsokára. Így biztatgattak jan. 18-ig. 18-án este kiadták a parancsot, hogy holnap hajnalba sorakozó. Reggel fel is sorakoztunk 1200-an és megindultunk gyalog erős ruszki kísérettel Lengyelországnak. Kilenc nap meneteltünk 25–30 fokos hidegben és háromszor kaptunk enni, a szállásunk a hó, takarónk a szép fényes csillagos ég. Január 28-án megérkeztünk Novi Szamborba[94]. Itt tudtuk még csak meg, hogy mi a fogoly élet. Itt volt egy nagy elosztó láger, ide vittek be minket is, de már annyi fogoly volt (német, magyar, román, bolgár, észt, lett, litván), hogy szállás nem volt, mindenki ott feküdt, vagyis ült vagy állt, ahol tudott. Az idő megenyhült és az eső esett, úgyhogy a drót közt térdig erő sár lett (abba jó volt feküdni, mert nem kemény). Itt töltöttünk 8 napot, itt aztán már szétszóródtunk az orosz puszták négy világtája felé. Egy páran még keresztúriak együtt voltunk és február 18-án bevagonírozunk, ismét 8

[94] Ukrajna, Drogobicsi (Lvovi terület): Novij Szambor

napi kemény utazás éhen, egy vagonba 120 embert zavartak be, úgyhogy ülni alig lehetett.

Febr. 26-án aztán a Sztalinói[95] körzet Makiewkai[96] 16-os lágerbe vezényeltek. Itt aztán végig éheztük a tavaszt, a nyárt és félig az őszt. 1945. október 6-án aztán bevagoníroztunk 1000 ember közül 120-an (a látszatra, hogy eresztik a foglyokat) és elindult a vonat hazafelé Ukrajnán és Lengyelországon keresztül. 14-napi vonatozás után beértünk Máramarosszigetre, itt két nap voltunk lágerbe. Itt aztán elbocsátottak haza.
1945. október 23-án aztán hazaérkeztünk 6-od magammal.

88. BUCSELLA JÓZSEF LÁGERNAPLÓJA

(Részlet[97])

I.

„Már a gyerekkorom is tele volt szenvedéssel. A hivatalos okmányok szerint Tiszasásváron (Trosztnik) születtem. Valójában az erdőben hozott a világra az édesanyám, mert az apám elűzte a háztól. Ezt a nagyanyámtól tudom, mert ő vezette le a szülést. Az anyámra nem is emlékszem. Még nagyon kicsi voltam, amikor meghalt.

Az apám nehéz természetű ember volt, akinek számtalanszor meggyűlt a baja a hatósággal. Sajnos, én is ilyesféle örökséget kaptam tőle. Állandóan jöttek a finánckok, hogy behajtsák az adót. Apám ugyanis nem akart fizetni. Az anyám halála után nem sokkal megnősült. A mostohaanyám ki nem állhatott. Folyton áskálódott ellenem, s a két lányát ajnározta. Minden követ megmozgatott, hogy megszabaduljon tőlem.

Egy szép nap elküldtek Nagyszőlősre kenyeret vásárolni. Akkoriban ez keserves feladat volt. Négy napot álltam gyakorlatilag étlen-szomjan a sorban, mire sikerült hozzájutni egy fél vekni fekete kenyérhez. Marta a gyomromat az éhség. Mire hazaértem, az utolsó morzsáig megettem a kenyeret. Kegyetlenül elvertek. Ám nem a fizikai bántalmazás fájt, hanem az, hogy az apám kitagadott és elzavart a háztól egy fél vekni miatt.

---

[95] Ukrajna, Sztálini (Donyeci terület): Sztalino ma: Donyec
[96] Ukrajna, Sztálini (Donyeci terület): Makejevka, Lenin-bánya
[97] Megjelent: Kárpáti Igaz Szó, 2006. július 6., július 20.

Egy ideig az erdő volt az otthonom. Egy nap rendőrök jöttek és nyakon csíptek. Néhány nap múlva már egy donecki szénbányában robotoltam. Keresetlen szavakkal illettem a rám felügyelő úgynevezett nevelőket. Forrófejű ifjúként szidtam a szocialista rendszert. Ennek az lett a vége, hogy kisvártatva Csecsenföldre kerültem. Miért épp oda, nem tudom. Tény, hogy ott el voltam szigetelve a külvilágtól. Miközben állandóan milicisták vigyáztak rám, én birkákat legeltettem. Egy évet húztam ott le.

Besoroztak katonának és bármilyen furcsa, hazakerültem Kárpátaljára. Ungváron szolgáltam, de a parancsnokaimnak nem sok örömük tellett bennem. Makacs, önfejű ifjú voltam és utáltam a kommunistákat. Lázítottam a bajtársaimat, szidtam előttük a rendszert, ami miatt többször bezártak a karcerbe. Válaszul meg-megszöktem az alakulattól. Minden alkalommal az erdőbe menekültem. Persze mindig elfogtak és a belső elhárítás alaposan megdolgozott. Semmit nem tudtak kiverni belőlem, mert nem volt mit. Nem voltam én sem beépített nyugati kém, sem ellenforradalmár. Csak egy nyugtalan és a világgal haragban lévő ifjú, aki nem akart betörni.

S akkor elkövetkezett 1956. október 24-e. Ezt a dátumot megjegyeztem, mert ekkor fordult nagyot az életem kereke. Riadóztatták az alakulatunkat és Budapestre vezényelték. Nem akartam a fajtámra fegyvert fogni. Apámtól, aki szintén nagy magyarkodó volt, azt megtanultam, hogy: ne bántsd a magyart! Útban Budapest felé én megszöktem az alakulatomtól. Tudtam, hogy a dezertálásért akár főbe is lőhetnek, de akkor ez érdekelt a legkevésbé. Én a sanyarú sorsom ellenére magyar gyerekként és a nációmhoz való ragaszkodás szellemében, Petőfi hazaszeretetét a magamévá téve nőttem fel.

Szóval megszöktem a szovjet seregből. A Bükkben bujdokoltam mindaddig, míg rám találtak Kádár János ávósai. Bekerítettek. Próbáltam kisurranni a gyűrűből, de úgy lőttek rám, mint valami céltáblára. Persze, elfogtak és átadtak a szovjet hadbíróságnak. A Magyarországon állomásozó Déli Hadseregcsoport hadi törvényszéke elé kerültem. A hadbíróság golyó általi halálra ítélt.

Emlékszem arra a napra, amikor falhoz állítottak. Nem volt halálfélelmem. Bekötött szemmel álltam hóhéraim előtt. Emlékszem az eldördült lövésre, valami csattanásra a fejemben. Nem tudom, mi történt, s hogyan, de pár nap múlva egy világhírű moszkvai klinikán tértem ma-

gamhoz. Azt, hogy hová kerültem, csak jóval később tudtam meg. De ez már egy másik történet.

II.

Senkinek nem hiányoztam és nemkívánatos elem voltam az állam szemében. A kórházban jókat beszélgettem a „bolondokkal", akik bölcsen azt mondták: „Ha eddig normális voltál, mostantól dilisnek kell lenned." A szavak értelmét hamarosan megérthettem. Másnap felvittek a második szintre. Ott volt a női osztály. Kivételeztek velem, mert a nők számára rendkívüli kezelések voltak előírva. A férfiak ugyanis sokkal gyávábbak és hamarabb megnyílnak a kínzóik előtt, mint a nők.

A fejemre húztak egy fazékszerű szerkezetet, amiből drótok álltak ki. Ez volt az elektromos fazéknak nevezett agymosó. Amikor bekapcsolták az áramot, villámütésként cikázott át rajtam a halál érzete. Majd újabb kapcsolás történhetett, mert a következő percben már nagyon is élőnek éreztem magam. Ez a kezelés, amit a többiek csak agymosásnak neveztek, mindennap megismétlődött. „A lelkedet akarják", mondták a sorstársaim. Csakhogy az én lelkem valahol mélyen elrejtőzött, nem tudták megkaparintani.

Az idő összefolyt. Nem tudom, hány hónapig vagy évig gyötörtek az agymosóval, de végül megunhatták, mert onnan egy fogolytáborba kerültem. Ott már voltak magyarok is. Azonnal körbefogtak és a magyarországi eseményekről faggattak. Lelkesen meséltem nekik az otthoni szabadságharcról. Vesztemre, mert akadt a hallgatóim között, aki rohant jelentést írni. Rám fogták, hogy fellázítottam a rabokat, és rá akartam bírni őket az őrség lefegyverzésére. A csapattal pedig Moszkva ellen vonultam volna. Ez persze abszurd kitaláció volt.

A lázadás szításának vádja csak a fogvatartóim műve lehetett, mert ezt követően sokkal lelkesebben láttak hozzá a kínzásomhoz. Gúzsba kötöztek és a fogolytársaim gyűrűjében a földre löktek. Azokat, akik megsajnáltak és megpróbáltak megitatni, vagy csak szóltak hozzám, kegyetlenül megverték.

Három napig tartott ez a szenvedés. A harmadik napon ismét gépkocsiba ültettek és az út végén Szibéria azon részén találtam magamat, ahol a rénszarvasokon kívül más élőlényt alig lát az ember. Abban a lágerban végre felolvastak egy hivatalos bírósági végzést, mely szerint 35 év szabadságvesztésre ítéltek. A sarkkör azonban túlzottan kemény

volt a számomra. Fogvatartóimban volt annyi emberség, hogy egy idő múltán megromlott egészségi állapotom miatt melegebb égtájon lévő lágerbe helyeztek át.

Nagyon beteg voltam, amikor a Kazahsztán északi részén lévő lágerben elhelyeztek. Ott kórházba kerültem. A korábbi helyen elszenvedett kínzások nyomokat hagytak a testemen, ezért az új helyen megoperáltak. A kórházból kikerülve munkát is kaptam. Azt mondták a fogva tartóim, hogy mindenkinek dolgoznia kell.

Sokat gondolkodtam a kórházban töltött idő alatt. A magyar forradalom élesen hatott a sorsunkra. A velem együtt a Gulágra került magyarok sorsáról is volt némi tudomásom. Akkoriban ezekről tilos volt beszélni. Olyan volt ez a számunkra, mint amilyen az inkvizíció lehetett a középkori Spanyolországban. A magyarokat, mint hitetlen, megbízhatatlan kutyákat, üldözték a kommunista pribékek. Arról ma is mélyen hallgat az orosz államhatóság, hogy hová tűntek el a Szibériába hurcolt magyar forradalmárok ezrei. Az én tudomásom szerint sokan a szibériai nyelvrokon törzseknél leltek menedékre, új otthonra.

Visszaemlékeztem az oroszok bejövetelét követő évekre, amikor Sásváron kitört a vallásháború. A virágzónak mondott keletről jöttek pravoszláv pópák, akik a milícia támogatásával megszállták a görög katolikus templomot. A saját szememmel láttam, ahogy rabláncra verték a magyarokat, a görögkeleti vallásúakat és a jó Isten tudja, hová hurcolták őket...

A kazahsztáni lágerban összesodort a sors egy német asszonnyal, akit szintén politikai okokból hurcoltak el, és ítéltek sok évi szabadságvesztésre. Őt is, engem is csak fasisztáknak neveztek az őreink. Ez az asszony lett a feleségem, akivel megoszthattam a rabság, a számkivetettség keserű kenyerét. A kommunisták elrabolták életem ötven évét, mert magyar voltam, s mert nem akartam 1956-ban fegyvert fogni a fajtám ellen.

Fél évszázad, kimondani is sok, hát még végigküzdeni az állandó üldöztetés közepette. Csak nemrég változott meg minden, amikor új személyi igazolványt kaptam és abba már nem került bele a „rendkívül veszélyes egyén" bejegyzés. Azt mondták, minden meg van bocsátva, nyugodtan utazhatok bárhová. Csak az elrabolt éveket, a fiatalságomat nem kaphattam vissza...

(Forrás: Kárpáti Igaz Szó, 2006. július 6., július 20.)

VII. SÍRVERSEK

89. SÍRFELIRATOK

Ó, de fájt a szívem régen
Minden jó férjemet a sors elhívta tőlem.
De kérem Istent, úgy vezéreljen engem,
Hogy két árva gyermekem felnevelhessem.

Beregújfalu, köztemető

Ó, de nehéz lett az életem,
Midőn jó férjemet elvitték tőlem,
Ki itt hagyott három árvát.
De Istenben Bízva mindig reménykedtem,
Mert erős volt a hitem.

Beregújfalu, köztemető
Punykó Mária *(Beregújfalu) gyűjtése*

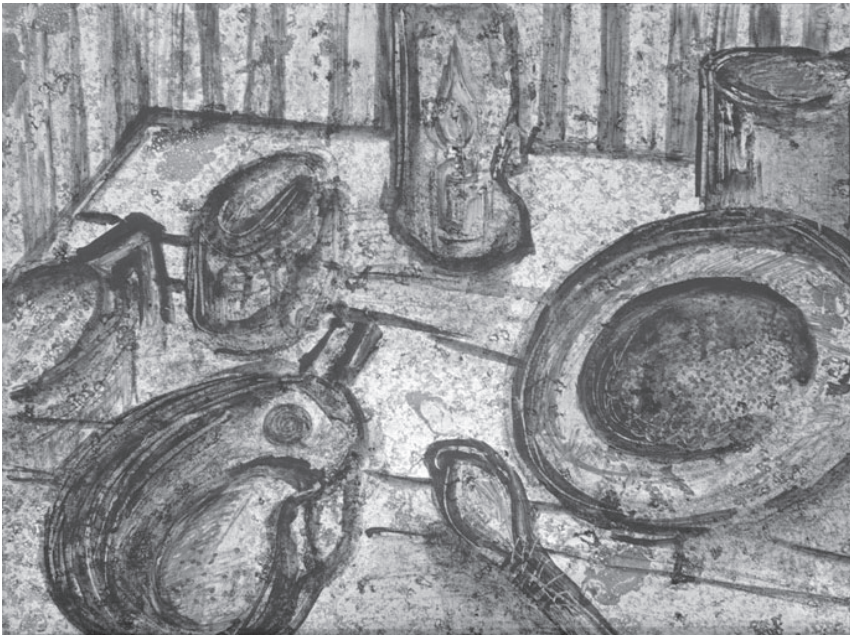

UTÓSZÓ HELYETT

90. KÁRPÁTALJAI MIATYÁNK

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, bocsáss meg nékünk, mert kételkedtünk.
Nem abban, hogy vagy-e egyáltalán, hanem azért, hogy oly messzire kerülvén egymástól ki mertük mondani, meg mertük kérdezni egymástól és magunktól:
Atyánk, miért hagytál el minket?
Miért csuktad össze pilláidat ránk tekintvén, megfosztva minket hitet éltető
szemeid fényétől és melegétől?
Bocsásd meg, mert mi hagytunk el Téged.
Te ezt tudod, de lelki megnyugvásunkért, gyónásként hadd mondjuk:
Atyánk, a sátán kerített hatalmába minket, elrabolta mindenünket, egyik kezünkben kenyeret tartottunk, a másikkal fedelet magunk és szeretteink fölé – ennyit hagyott meg nekünk.
Gyarló emberként féltünk imára kulcsolni kezeinket, mert elejtvén valamelyiket – megsemmisülünk.
Szenteltessék meg a Te neved, mert reménytelenségbe tiport évtizedeinkben neveddel tettük elviselhetővé testi-lelki fájdalmainkat, vágyva-remélve országod eljöttét.
Ne vádolj minket türelmetlenséggel, de legyen meg a Te akaratod már ma, amint a mennyekben, úgy a földön is.
A mindenség végtelenjében földi létünk pillanatnyi:
add meg hát Atyánk, hogy élni akarásunkat a Te akaratod tegye elviselhetővé.
Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma és holnap is.
Add, hogy búzánkat anyaföldünkbe vethessük, kenyerünket anyanyelvünkön nevezhessük.
Adj biztató kitartást, hogy ne süllyedjünk a napi küzdelmek kilátástalanságába,
hogy feléd fordíthassuk kérges tenyerünket és érdes lelkünket, hogy legyen bátorságunk és időnk Téged kérni:
bocsásd meg vétkeinket, taníts meg újra, hogy őszintén valljuk és tegyük:

mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.
Mi akik végigszenvedtük a poklok éveit, hova vétkek kénnyszerítettek vétkezni, kérünk: adj
erőt és időt megbocsátani embereknek, nemzeteknek, évtizedeknek.
És ne vígy minket a kísértésbe, hogy elégedettek legyünk magunkkal, ne engedd,
hogy sanyargatóink szenvedéseit látva-hallva, a bosszú bódulatába zárkózva kárörvendjünk.
Szabadíts meg a gonosztól, mely itt van közöttünk felöltvén az anyagiasság és önimádat csábító palástját.
Bízva és reménykedve fordulunk most és mindig Hozzád:
tarts meg szülőföldünkön, emelj fel magadhoz, add meg Atyánk, hogy kegyességed tanúi és részesei legyünk, mert Tiéd az Ország a Hatalom és a
Dicsőség most és mindörökké Ámen.

Írta: **Dr. Szöllősy Tibor** *(Beregszász, 1940.)*

2. FEJEZET

KÁRPÁT-MEDENCEI KITEKINTŐ

91. A FOGOLYKIVÁLTÓ BOLDOGASSZONYHOZ

(A „robotosokért”)

Újfalu/Szigetújfalu
Note: *Viktor Pócsik*
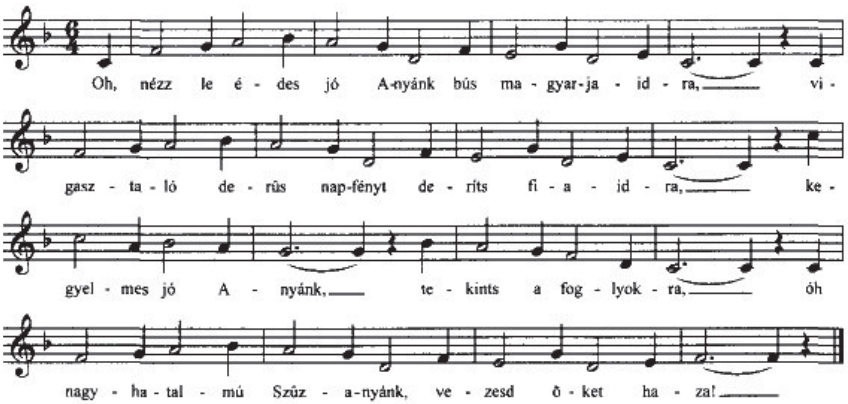
92. ZÁRVA TARTOTT RABOK ÉLETE

Egy szép szerda reggel mikor felébredtünk,
Dobszó útján az iskolába igyekeztünk,
Hogy egy kapitánynak beszédét meghalljuk,
– így történt, hogy mink a cselfogdába jutottunk.

Átkozott nemzetség, mit tettél hazánkkal,
Sok-sok magyar népet juttattál rabláncra,

Sok-sok anya szívét darabra szaggatád,
Mikor karjaikból minket kiszakítottál.

Nem esett meg szíved a sok-sok könnyeken,
Mit ragyogni láttál a szülői szemeken.
Záporként hullt könnyünk, de mit értünk vele,
Fel kellett pakolni a hosszú sor szekérre.

A fölött (?) állottak a szüléink mellettünk,
Kísért a falunkból a sírás és a jajszó,
Nagy nehéz szívvel búcsúztunk falunktól,
Este 8 órakor érkeztünk Szerencsre.

feküdtünk helyünkre,
Nem tudtuk feledni az otthoni fészket,

Eszünkbe jutottak a drága szép emlékek,
Szüleink oda is eljöttek utánunk.

Mi is alig vártuk, hogy őket meglátjuk,
Mert Isten után nekünk legelső a szüle,
Kitől elraboltak talán mindörökre.

Kicsi szülőfalunk most ma isten veled,
A sors kegyetlen keze messze sodor tőled,
Szüléink és testvéreink imát rebeg értünk,
Kicsi falunk papja is imádkozik értünk,
Hallgassa meg Isten buzgó imádságát,
Ne sirassa szüle elárvult gyermekét,
Adja vissza Isten mindenki kedvesét.

Elindult Szerencsről az a hosszú vonat,
Melynek kupéjába írom e sorokat,
Gondolatunk *haza-haza*szálldos,
Kis falunkba az Édesanyánkhoz.

Édes hazánk messze hagytunk Téged,
Nap-nap után imát mondunk érted.

Énekeljünk a zsoltárok közül – Istennek
Hogy segítsen meg minket.

Elértük az ukrajnai határt,
*..,.. .unk itt nem talál határt,
……
Bontsátok szárnyatok,
…….
Ahol szabad nép……...
Van egy ország……..
Kit rabságra elítélt.

Tiszaladány-Donbász, 1945.
B. M. *(Tiszaladány, Dobozi Eszter gyűjtése)*

**Töredékesen maradt fenn az utolsó versszak.*

93. A CEGLÉDI FOGOLYTÁBOR TÉGLAFALAINAK VERSFELIRATAIBÓL

(1945 tavaszán)

Civil vagyok, Isten
Látja lelkemet és
Mégis hadi fogoly
Lettem. Nem
Gondolod, hogy
Ez nem lehet?

Szamosvári K.

***

Nincs olyan rabság
Mely örökké tart!

Névtelen fogoly

* * *

Meleg otthon terített asztala
Vajon mikor lesz számunkra
Vetett ágy, puha takaró,
Mikor lesz ismét, oh?
Asszonyi karok ölelése,
Kisgyermekünk nevetése
Lesz-e életünk víg zenéje?

Névtelen fogoly

* * *

Hét hónapja fogoly vagyok,
Hét hónapja borsó levest kapok.
Eljött a 12 óra jött a rossz borsó
Hogy egynapos korában egye meg a pondró.

Névtelen fogoly

* * *

Szitakötő, szitakötő,
Színes szárnyú selyembogár
Szívárványos színekre száll.
Nincs is tovább, itt a vége
S most valami nagyot mondok.

Egyszer-egyszer kisidőre
Csak ameddig él e dőre
Színes szárnyú selyembogár
Leszek-e még én is boldog?

Névtelen fogoly

* * *

Hétfő hét múlik hét utána
dél előtt és dél után napkelte és
napáldozás semmi műsor
változás

Molnár *(Budapest)*

Kedd Ború napfény nem ragyog
Be felhősek az ablakok karom
ásítva szétvetem. De hosszú még
e hét nekem.

Molnár *(Budapest)*

Szerda miért kelünk olykor
Ha volna most egy zongorám
Eljátszanám bús bánatom,
Nem volt még ily sivár
Napom.

Molnár *(Budapest)*

Csütörtök mindig ugyanaz
torkomat folytja a panaszkodás
élek én hát élet ez".

Molnár *(Budapest)*

94. KÖZÖS KÖNYÖRGÉS AZ ÚRHOZ

(Részlet)

Édes Istenem, ne hagyd, hogy elvesszünk,
Hogy hazátlanok legyünk az idegenben,
Adj nekünk hajlékot és mindennapi kenyeret,
Uram, szánj meg minket, és irgalmazz

Nekünk, bűntelen szegényeknek.
Mindent elvettek tőlünk,
Boldogságunk és örömünk elszállt.
Uram, add vissza nekünk hazánkat…

Horlovka[98], 1945.
Adatközlő: Hauck Mihályné Lauer Rozália (Pécs)

95. ITT CSAK RÓJUK A NAPOKAT EGYMÁS UTÁN…

(Naplórészlet)

„Itt csak rójuk a napokat egymás után. Mint az állatok örökké azt keresve, hogy tudunk többet lógni, lopni, hogy legyen mit enni, minél jobbat, többet. Csak a test és mindig a test. A lélekben csupán az a kis imádság marad amit reggel, délben, este elmondunk, ha elmondunk. Azt is lustán, legtöbbször szórakozottan, álmosan, fáradtan. Néha aztán túltesszük magunkat mindenen. Mulatunk, táncolunk, mint akinek semmi bajuk. Olyanná lettünk, mint a részeg ember akit az alkohol kábít. Minket az elkeseredés kábít. llyenformán próbálunk felejteni. Aztán mikor „kijózanodunk", amikor megszólal a józan ész rájövünk, hogy itt, csak itt vagyunk, minden hiába, rajtunk nem változtat semmi."

1945. szeptember 10–16.
Véber Irén *(Mérk)*

96. KARÁCSONYI VERS

(Szövegtöredék)

Havas határok messzi távolából
könnyes szemek bús fátyolán keresztül...
anyámék arca fájdalmasan rezdül,
s a várt csodák – oly messze, messze távol...

1945 karácsonya, Oroszország, Karl Marx láger
Antalfy István *(Kecskemét, 1924.)*

[98] Gorlovka a Sztalini (Donyeci) terület egyik bányavárosa Kelet-Ukrajnában, ahol munkatáborok működtek.

97. ANYÁM, HA LÁTNÁD

A hajam tövig le van vágva.
Kopasz fejemre hull a hó.
Átok s ima ráfagy a számra,
és nincs a fájdalomra szó.

Anyám, ha látnád:
Rabruhámat nem tartja össze csak a folt.
Jobban él otthon, aki gyilkolt,
áruló volt, csalt és rabolt.

Testemet feltöri a deszka.
Bőrömet marja a rovar.
Tetű, poloska és rühatka
váj belém karmaival.

A bánya mélyén, lenn a sárban
naponta megmártom magam,
sebzett térdemen csúszva, mászva,
s hátamra hideg víz zuhan.
Itt-ott véremtől piroslik a szén:
a fekete arany.

Anyám, ha látnád:
Szöges drót mögött éjjel-nappal.
Géppisztolyosok és szuronyok kísérnek
a munkába járva.
A lábaimra drótozott kapcám, kalucsnim csupa lyuk.

Kinn a földeken, mint az állat,
húzzuk az ekét, a boronát.
És ha nem elég mély a szántás
Ostor nyomát érzi a hát.

Öreg orosz sír: – kis magyarkák,
s barázdált arca csupa könny.

– Szegény magyarkák hát van Isten?
Hajcsárunk néz, merő közöny.
nem tudja, hogy félrevezették,
s nem vagyunk ellenségei.
Apja vagy testvére halálát úgy véli rajtunk leveri.

Anyám, ha látnád:
mezítláb koldul a te lányod,
egy-két krumplit, kenyérhajat.
Kásájából az orosz asszony kanálnyit tenyerembe ad.
És tányérjából – szánakozva – társaimmal is harmatol.
A fia talán épp ott nyugszik a falunk szélén, valahol.

ANYÁM, a hajam ki fog nőni,
szénpor nem ül majd arcomon.
De többé nem leszek a régi,
bár lesz ételem, italom.
Tört hitemmel szabadon járok,
újra a magyar ég alatt.
De lelkem holtig rab marad!

Novij Donbasz[99]*, 1946.*
Szerző: **Tiszai Gyula** *(Tarcal)*

98. SZERETNÉM, HA HAZAÉRNÉK (LEVÉL A TÁVOLBÓL)

Istenem, engedd meg,
Hogy egyszer hazatérjek.
Nem bánom, ha otthon
Koldusszegény leszek,
Csak magyar legyen
Újra a levegő

[99] Novij Donbasz Ukrajnához, a donyeci (Sztálini) területhez tartozik.

Csak magyar a dal
A nóta, a hegedű.
Csak magyar legyen
minden, ami körülvesz.

A templom, édesanyám,
Imám és a könnyem.
Hisz itthon még
A sirás sem bánat.
Édes a kenyér,
édesek az álmok,
Édesanyánk arca,
testvéreink szeme
Szerető szóval,
gyengédséggel tele.

Még a temető is
boldogság tanyája,
Oda is hazahív
jó apánk fejfája.
Engedd meg Istenem,
hogy mind hazatérjünk,
S templomunkban újra
két térdre térdeljünk,
Hogy zúgva szálljon fel
elédbe az imánk,
Melyben háladalt zeng
Rebegve a szánk…

Oroszország, 1945. március 5. Donbaszi 1029-es láger.
Szebeni Ilona. Dr. Berzeviczi Józsefné
Szerednyei Etelka *(Szerencs) versesnaplójából.*
Lejegyezte: **Suskó Margit** *(Verőce).*

99. HADIFOGOLY LEVELE AZ ÉDESANYJÁHOZ

Ne sírjál, jó Anyám! Ne higyj a rossz szónak,
Hiszen jól megy dolga a Te rab fiadnak.
Papiros, faforgács akad az ágyamban,
Ahol pihenhetem nehéz fáradalmam,
Zúg a szél a Volga folyó felett,
Édes szép Hazámból várok üzenetet.
Ahol nincs most más, csak bánat, szomorúság,
Mert felütötte fejét a sok igazságtalanság.
Nem bántottunk senkit, nem voltunk gonoszok,
Csak igaz, jószívű becsületes Magyarok, amíg
Be nem jöttek a zabráló davajok[100].
Ha valaha egyszer is haza is mehetünk
Haza segít minket a mi jó istenünk,
Istenem! Teremtőm! De jó is lesz nekünk,
Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk.
Világos utakon indulunk majd haza
Örömkönnytől csillog ezredünk vonata.
Sok-sok forró csókot küldök már előre,
Mikor megérkezünk a drága magyar földre.
Ha majd otthon újra találkozunk, mindenki ünnepel,
Hogy mit érzünk, azt csak a szemünk, a szívünk mondhatja el.
Bánatot, örömet mindent elfeledünk, csakhogy újra együtt lehetünk,
Hála Neked jóságos, édes jó istenünk.
A jó isten megsegít, és én viszontlátom Hazám,
Jönnék már – csak!!! Ne sírj drága Édesanyám!

Novij Donbasz, 1945–1946.
Ismeretlen szerző

[100] 'Lásd: zabrálás: fosztogat, harácsol'. Az orosz zabraty ('elvesz, elvisz') átvétele a braty ('vesz, visz') igéből. Davajok – gyerünk, orosz szó, a szovjet katonákat ilyen gúnyszóval illették.

100. KŐVÁLOGATÁS

1945. március, Oroszország

Novidombász hideg telén
Szénbányában dolgoztam én
Sok kislány a barátnőm
Mindenben a segítőm.
Bátyámék a föld gyomrában
Nagyon nehéz beosztásban
Robbantottak, sprejcoltak
Térden csúszva dolgoztak.
Csúszdán csúszva jött a szén
Csillogón és feketén
A köveket megcéloztuk
Kezünkkel meg kikapkodtuk.
Mikor éppen oltást kaptunk
Fájdalmunkban kínlódhattunk
Dermedt kezünk még is szorgos
Arcunk, lábunk hideg, fagyos.
Csillénket, hogy megraktuk
Vállunkkal már tolhattuk
Gyönge testünk remegett
Csillénk mégis megeredt.
Dolgunkkal, hogy végeztünk
Egyre azon merengtünk
Mi lehetett nagy bűnünk
Amiért úgy szenvedtünk.
A Nap éppen lemenőben
Sok barát a temetőben
Honnan volt a nagy erőnk
Te tudod csak teremtőnk.

Luttenberger Mária *(Taksony)*

101. LÁGERÉLET

1945. augusztus, Brodcki[101]

A láger, hogy megérkeztünk
Látványtól megdermedtünk
Talajvízzel térdig állt
Pince, amely reánk várt.
Fiúk, lányok összefogtunk
Nagy köveket odahordtunk
Bátyám és a barátai
Jól értik mi a „dáváj".
Gondosak és nagyon gyorsak
A kövek máris sorakoznak.
A köveken mi sírva léptünk
A priccsekhez csak így érhettünk.
Zokogva mind odaestünk
Jó Istenünk, mi lesz velünk?
A férfinép is mind nagyon fél
Mögöttünk volt már egy nagy tél.
Életünket, hogy még mentsük
Ruháinkat szépen elcseréltük
Olajat, cukrot, lisztet kaptunk
Munkásoknak így megmaradtunk.

Luttenberger Mária *(Taksony)*

102. A LÁGER KÖZELÉBEN EGY KIS HÁZ

1946

A láger közelében egy kis ház
Orosz Mamka ott reánk vár
Malac visítása biztatva rí
Minket a házba oda is hív.
Pitvar előtt gőzölgő tál
Illata ízesen felénk száll

[101] Ukrajnához, a donyeci (Sztálini) területhez tartozik.

Milyen finom, jó a zamata
Jólesik a finom falatka.
Igaz a koszt a malacnak készült
De általa nekünk az élet megszépült.
Jaj, drága Szüleink, jó hogy nem láttátok
Kibírhatatlan lenne a nagy bánatotok.
Sok magyar rab leányka, édesanya
A sorsuk itt kegyetlen és mostoha.
Lesz-e még tavasz, jön-e még nyár?
Tudom, hogy Édesanyám nagyon vár.

Luttenberger Mária *(Taksony)*

103. LEVÉLNAPLÓ

„Vasárnap délután van , a hó nagy pelyhekben hull .
A láger csendes , kivonulás nem volt ma.
Az emberek megtisztálkodnak,
általános fürdés , ruhacsere.
Plenniéknél[102] ilyen a vasárnap,
nem különbözik a hétköznapoktól, nem úgy , mint otthon.
Hej , hova is lettek azok a szép, boldog vasárnapok?
Boldog órák, még egyszer legyek boldog,
mint régen. Csak még egyszer haza tudjak menni,
ezt a rossz álmot, mindent elfeledni.
Szomorú lesz még rá is gondolni.
írtam ezt 1947. IV . 13-án délután 5 órakor a 2. számú kórházban mint szanitár.

Nyizsnyij Tagil[103] *7153/5. sz. láger.*
Filep János *(Kislónya, 1925.)*

[102] Foglyoknál
[103] Nyizsnyij Tagil város Oroszország Szverdlovszki területéhez (Ural-hegység szibériai térsége) tartozik.

104. BÚCSÚZOM TŐLED…

Búcsúzom tőled kis falum,
Búcsúzom tőled jó anyám.
Akik úgy szerettek engem,
Soha sem látlak talán.
Gyermekkori szép emlékek,
Hogyha rátok gondolok,
Szememből a fájdalomnak
Nehéz könnyei csorognak
Elnézem a madarakat,
Boldogan szállnak tova,
De előttem be van zárva
A láger nagy kapuja.
Fenn az égen bárányfelhők
Úsznak napnyugat fele,
Üzenetet küldök tőlük,
Drága szülőföldemre.
Otthon lévő szeretteim,
Isten áldjon meg bennetek,
Ha itt lehelem ki ifjú lelkem,
Sose felejtsetek engemet.

Tagil, 1947. május 4.
Filep János *(Kislónya, 1925.)*

105. BERKENYEI ELHURCOLTAK ÉNEKEI
(1945–1948)

Te tarlós föld, ha végigmegyek rajtad én,
eszembe jut a régi zord idő.
Nyár este volt, madár dalolt a fán,
ott kóborolt a rab magyar leány.
Megszólítnak, mért búsulsz te oly nagyon,
mert nincs hazám, s messze van otthonom.
Ott sír anyám, nem tudja hol vagyok,

két éve már levelet nem kapott.
Az életünk reménytelen,
itt szenvedünk a messzi muszka földeken.
Ó jó anyám a lelkem innét hozzád hazaszáll,
elmondani, hogy lányod messze jár.
És hogyha majd szenvedésünk végetér,
nem ismer ránk szülő és jó testvér.
A nehéz sors minket úgy összetör,
mert mindig csak a honvágy gyötör.
Jó istenünk nagyon kérünk,
minden imánkat csak tehozzád emelünk.
Magyar anyák, imádkozzatok ti is érettünk,
hogy a rabságból már hazatérhessünk.

* * *

Ha égből földre néz szemed,
Anyánk, ha bút és bajt keres
Ha nézed itt a föld porát,
Ki jár itt véres Golgotán
Magyarokra nézz, sorsuk mily nehéz,
Ó szánd meg őket, vigasztald őket,
Viharban annyit szenvedőket.
Óh Szűz Anyánk, Te jól tudod,
Nekünk csak szenvedés jutott,
Vesd áldó két szemed reánk
És felragyog még Golgotánk.

Magyarokra nézz, sorsuk mily nehéz,
Óh szánd meg őket, vigasztald őket,
Viharban annyi szenvedőket.
Idegen földön, óh Anyánk,
Hol nincs otthonunk és hazánk,
A foglyok szíve haza sír,
Szép magyar földre visszasír.
Magyarokra nézz, sorsuk mily nehéz,
Óh szánd meg őket, vigasztald őket,

Viharban annyi szenvedőket.
Kiket elföd más hon pora,
S így nem jöhetnek már haza,
Szívünk fohásza Hozzád száll,
Könyörögj értünk Fiadnál!
Anyánk, reánk nézz, könnyünk mily nehéz
Ó szánj meg minket, vigasztalj minket,

* * *

Ó nézz le, édes Szűz Anyánk, hű magyarjaidra
Vigasztaló derűs napfényt adjál fiaidra
Refr. Kegyelmes jó Anyánk tekints a foglyokra
Ó nagyirgalmú Szűz Anyánk vezesd őket haza

Messze idegen fogságba szenvednek fiaink
Dicsérnek és áldanak hallgasd meg fiaid
Refr. Kegyelmes jó Anyánk tekints a foglyokra
Ó nagyirgalmú Szűz Anyánk vezesd őket haza

* * *

Fájó szívvel emlékezünk a Ti szenvedéstekre!
Akik ott a csatatéren meghaltak a veszélyben.
Refr. Kik messze távolban idegen országban
Nyugszanak közös sírban.

Koszorúkat sem vihetünk a Ti sirhalmotokra
Mert nem tudjuk hol van a sír az
Idegen országban.
Refr. Kik messze távolban idegen országban
Nyugszanak közös sírban.

* * *

Buzgó imával jönnek hozzád
Bajjal sújtott hű gyermekid.

Esdő imánk a mennybe felszáll
Nem szűnnek meg könyörgeni
Hogy férjeinket s a jó apát
A hőn szerető gyermeket
Segítsd haza szeretteinket
S mindig áldják majd szent neved.
Jó Szűz Anyánk esengve kérünk
Ne hagyd magukra gyermekid
Anyai szíved melegével óvjad segítsd szeretteid!
Vezesd lépteik azon útra, mely otthonukba elvezet.
Hogy kis családjuk hű körében
Magasztaljanak Tégedet.

* * *

Édes Jézus, kérünk Téged hallgasd hő imánk
Vezesd vissza gyermekeinket férjet s jó apát.
Segítsd vissza otthonukba a sok szenvedőt,
Hogy kis falunk templomába dicsérjenek ők.
Jó Szűz Anyánk esdve kérünk pártfogold
Imánk nyerd meg kérünk szent fiadnál
Mit szívünk kíván. Szerettünket segítsd
Óvjad, hogy mi hamarább ölelhessük karjainkban
Édes Szűz Anyánk!

1945–1947
Ismeretlen szerző
Schmidt József *gyűjtése (Berkenye, 2013.)*

106. A SZERENCSI PÁLYAUDVAR INDULÁSI OLDALÁN…

A szerencsi pályaudvar indulási oldalán,
Könnyes szemmel búcsúzik el a sok magyar lány.
Szomorúak a lányok, könnyes az orcájuk,
Mióta fogságban vannak szennyes a ruhájuk.

Csak még egy csók, egy ölelés utoljára,
Ez a vonat berobog a sötét éjszakába.

1945 januárja
Ismeretlen szerző. Lejegyezte: **Árvay Attila** *(Szerencs).*

107. MEGY A VONAT…

Megy a vonat, az Isten tudja, hová,
Benne négyezer magyar, elhagyva otthonát.
Erőszakkal kiszedték a földből,
Mely mint a kar ölelte körül…

Magyarok voltunk:
Az Isten tett azzá!
Kicsinyek voltunk:
Nem nőttünk naggyá…

Nagy volt az erő, mely egyszerre ránk szakadt,
Lenyomta a kicsit, s a szíve kiszakadt.
Most sírunk és könnyezünk, mert minden fáj,
Mi velünk történik, hisz nincs már megállj!

Elkapott a szél,
Mely zúgva zúg,
Nincsen számunkra
Többé egy kis zug…

Leszünk idegen nép robotoló népe,
Míg anyánknak otthon könnybe lábad képe.
Siratnak bennünket éj- s napon át,
Virrasztva imában sok-sok éjszakát.

Nem baj, elmegyünk,
Százszor szenvedünk,

Vissza egészen
Biztos, hogy jövünk!...

Leszünk még egyszer kicsinyek-nagyok
Mind-mind együtt otthon s falunk
Kicsi házába az öröm visszatér,
Melyből minden nótát elsodort a szél…

Édesanyánk arca
Még egyszer felvidul,
S testvéreink arcán
Boldog öröm kigyúl.

S legyünk újra szabadok, nótásak, nagyok,
Hazamegyünk élni, dolgozni éjen és napon.
S minden, mi történik, csúnya álommá lesz,
Ukrajna, robot, s minden szenvedéshely…

1945. február 5.
Szerednyei János *(Vagon, Deákfalva)*

108. A SZENTHÁROMSÁG NEVÉBEN NYUGODJATOK BÉKÉBEN

(Dallama: Örülj vigadj tisztaságban…, Hozsanna 168.)

1. A Szentháromság nevében nyugodjatok békében,
akiknek édes hazánkért folyt ki a piros vére.
Kik messze távolban, idegen országban,
nyugosznak közös sírban.

2. Fájó szívvel emlékezünk a ti szenvedéstekre,
kik a málenkirobotban meghaltatok a mélyben.
Kik messze távolban, idegen országban,
nyugosznak közös sírban.

3. Nem tudjuk, hogy hol sírotok, nem hintünk rá virágot,
értetek a Jóistenhez mennybe küldjük imánkat.
Kik messze távolban, idegen országban,
nyugosznak közös sírban.

4. Koszorúkat nem vihetünk a ti sírhalmitokra,
mert nem tudjuk, hol van a sír az idegen országban.
Kik messze távolban, idegen országban,
nyugosznak közös sírban.

Nagy Attila *karnagy gyűjtése (Harkály, Taktalórántháza)*

109. A RABOK IMÁJA

(az ismert Magyarok imája című dalszöveg változata)

Bús Magyarok imádkoznak égi Atyánk Hozzád,
Fordítsd felénk, Magyarokra jóságos szent orcád!
Sírva sírunk, fohászkodunk, hozzád sír a lelkünk
Ennyi tenger sok fájdalmat, miért is érdemeltünk.

Bús Magyarok imádkoznak, hallod Atyánk, hallod?
Sem testünkkel, sem lelkünkkel nem kívánunk harcot!
Megbocsájtunk mindazoknak, akik reánk törtek,
Csak még egyszer add vissza a drága magyar földet.

Pusztul, vérzik mindenfelé házunk és a Földünk,
Összefolyik a vérünkkel mindennap a könnyünk!
Fáj a szívünk, a lelkünkben össze vagyunk törve,
Küldd le nekünk a békesség angyalát a földre!

Nagy Attila *karnagy gyűjtése (Harkály, Taktalórántháza)*

110/2. BÚS MAGYAROK IMÁDKOZNAK… (I.)

(az ismert Magyarok imája című dalszöveg teljesebb változata)

Bús Magyarok imádkoznak égi Atyánk Hozzád,
Fordítsd felénk, Magyarokra jóságos szent orcád!
Sírva kérünk, fohászkodunk, Hozzád száll a lelkünk,
Ennyi tenger sok büntetést meg nem érdemeltünk.

Bús Magyarok imádkoznak, hallod Atyánk, hallod?
Se testünkkel, se lelkünkkel nem kívántunk harcot!
Megbocsátunk mindazoknak, akik reánk törtek,
Csak még egyszer add vissza a drága magyar földet.

Pusztul, vérzik mindenfelé házunk és a Földünk,
Összefolyik a vérünkkel mindennap a könnyünk!
Fáj a szívünk, a lelkünkben össze vagyunk törve,
Küldd le nekünk a békesség angyalát a földre!

111/3. BÚS MAGYAROK IMÁDKOZNAK… (II.)

(az ismert Magyarok imája c. dalszöveg rövidebb változata)

Bús magyarok imádkoznak
Égi atyánk hozzád.
Fordítsd felénk magyarokra
Jóságos szent orcád.
Sírva kérünk, fohászkodunk,
Hozzád száll a lelkünk.
Ennyi tengersok fájdalmat
Meg nem érdemeltünk.

Tagil, 1947. május 4.
Filep János *(Kislónya, 1925.)*

112/4. A RABOK IMÁJA

(az ismert Magyarok imája című dalszöveg változata)

Bús magyarok imádkoznak égi
Atyánk hozzád,
Fordítsd felénk, magyarokra
Jóságos, szent orcád!
Sírva sírunk, fohászkodunk,
hozzád sír a lelkünk.
Ennyi tenger sok fájdalmat,
miért is érdemeltünk.

Bús magyarok imádkoznak,
hallod Atyánk, hallod?
Sem testünkkel, sem lelkünkkel
nem kívánunk harcot!
Megbocsájtunk mindazoknak,
akik reánk törtek.
Csak még egyszer add vissza
a Drága Magyar Földet.

Hercegkút, 1945. január 2.
Stumpf Lászlóné Nagy Mária *versesnaplójából,*
Suskó Margit *gyűjtése (Veréce).*

113. ELHURCOLTAK HAZATÉRÉSÉRE (I.)

Eljöttünk Tehozzád, Jézusunk Szent Anyja
Mennyi sok szenvedés, mennyi bánat van ma
Szűz Anyánk, Mária, ne hagyj minket árván!
Az Isten házában szeretettel vársz ránk.

Eljöttünk tehozzád, jó Édesanyánkhoz,
A szomorú szívek vigasztalójához.
Szűz Anyánk, Mária, ne hagyj minket árván!
Az Isten házában szeretettel vársz ránk.

Sok vihar, háború zúgott el felettünk.
Csendes hajlékunkból száműzöttek lettünk.
Szűz Anyánk, Máriánk, ne hagyj minket árván!
Az Isten házában szeretettel várasz ránk.

Nagy Attila *karnagy gyűjtése (Harkály, Taktalórántháza)*

114/2. ELHURCOLTAK HAZATÉRÉSÉRE (II.)

Eljöttünk Tehozzád, Jézusunk Szent Anyja
Mennyi sok szenvedés, mennyi bánat van ma
Szűz Anyánk, Mária, ne hagyj minket árván
Az Isten házában szeretettel várasz ránk.

Eljöttünk tehozzád, jó Édesanyánkhoz
A szomorú szívek vigasztalójához
Szűz Anyánk, Mária, ne hagyj minket árván
Az Isten házában szeretettel várasz ránk.

Nagy vihar, szenvedés zúgott el felettünk
Békés hajlékunkból száműzöttek lettünk
Szűz Anyánk, Mária, ne hagyj minket árván
A szentkúti templomban szeretettel várasz ránk.

Ismert népi ének

115. BEH RÉGEN VÉREZEL, SZEGÉNY MAGYAR!

Beh régen vérezel, szegény magyar!
Fegyvernek éle, s bűnöd átka mar.
Remegve kérdem: tán már el se jő
A gyászos múlt után a jobb jövő?

De Jézusom szelíd-feddőn felel:
Kicsiny hitű, miért kételkedel?

Én Úr vagyok vész és vihar felett.
Hozzám kiálts, magyar, s megmentelek.

Hozzá kiálts, magyar, s megment az Úr.
S a réginél, meglásd, jobb lesz az új.
Csak bűnös, önző, tépett életed
Megváltó Jézusod kezébe tedd.

Amit vétkeztél, megbocsátja azt,
A sok tövisből mind rózsát fakaszt.
Terhed saját vállára átveszi,
Áldást adó kezét meg rád teszi.

Termő talaj lesz ősi telked is,
Termő talaj lesz hősi lelked is;
Amíg abban növekszik búza s rozs,
Az ige terem ebben százszorost.

A most terád gonosz fogát fenő
Vad ellenség hozzád tanulni jő,
S te, mert nyertél, adsz is bocsánatot,
Lelkednek kincseit tovább adod.

Mint sziklagát éltél egy ezredet.
Vad ár paskolt, rongált és rengetett.
Ha Jézus újra épít, akkoron,
Leszel dicső világító torony.

Beh régen vérezel, szegény magyar!
Fegyvernek éle s bűnöd átka mar;
De sok jajodnak véget vetni jő
Jó Jézusod, s vele a jobb jövő.

1944.
Katonanóta. Ismeretlen szerző.

116. HA FELMEGYEK AZ URALI HEGYEKRE…

Ha felmegyek az urali hegyekre,
Feltekintek a csillagos egekre.
Csillagos ég, merre van a magyar hazám?
Merre sirat engem az édesanyám?

Ufalej[104]*, 1947.*
Lejegyezte: **Zsigmond József** *(Marosvásárhely)*

117. EZ A VONAT MOST VAN INDULÓBA…

Ez a vonat most van indulóba,
Az eleje fel van virágozva.
A belseje sárga,
Hazamenő hadifogoly számára,
Mennek haza végleges szabadságra!

Kistim[105]*, 1948*
A szovjet fogságban is énekelt nóta-részlet.
Lejegyezte: **Zsigmond József** *(Marosvásárhely)*

118. MAJD HA EGYKOR VÉGE LESZ A SOK-SOK SZENVEDÉSNEK

Majd ha egykor vége lesz a sok-sok szenvedésnek,
Nézzétek el a fogolynak, ha egy kicsit részeg,
Megszabadult a haláltól, hazavisz az útja,
Kifelé áll a táborból a szekere rúdja.

1948
A szovjet fogságban is énekelt nóta-részlet.
Lejegyezte: **Zsigmond József** *(Marosvásárhely)*

---

[104] Ufalej v. Verhnyij Ufalej-Pos település Oroszország Cseljabinszki területéhez (az Ural-hegység szibériai térségében) tartozik.

[105] Kistim település Oroszország Cseljabinszki területéhez (az Ural-hegység szibériai térségében) tartozik.

119. DAL A HELYSZÍNRŐL

Most a muszka azt mondta, hogy
megnyerte a háborút.
Megszállta a szép hazánkat
minket pedig elhurcolt.

Azt hazudta, hogy csak egy
mészoc raboti,
és azután mindnyájunkat
haza fognak majd hozni.

Most már elmúlt egy jó éve,
hogy minket ide hozott.
Dolgozunk itt, robotolunk,
mint otthon az állatok.

Nem hallunk mi itten
soha egyebet:
davaj bisztra! Ez ád nékünk
mindennapi kenyeret.

No meg a tiszt majd' minden nap
a tolmácsnak azt mondja:
szkora damoj, hamar haza
megyünk mi majd májusban.

Hej, de hányszor mondták
ezt már minekünk!
És még most is azt a vacak
káposztalevest esszük.

Novij Donbasz[106]*, 1945.*
Hoffman József *(Hercegkút)*

[106] Donyec-medence, Ukrajnához tartozik.

120. TÁBORI GONDOLAT

Ott, ahol a Donyec vize messze földön kanyarog,
Bús szívemmel, mindig csak rád gondolok.
Terád, édes, hű párja a szívemnek.
Hisz én téged még nagyon szeretlek.

Itt hervadok a harkovi vasgyárban,
Hej, most vagyok ám én igazi árva!
Nincsen párom, se kisfiam, se anyám,
Még a nap is szomorúan süt le rám.

Este, mikor lefekszem a vaságyra,
Gondolatom a kisfalunkat járja.
Megnézem, mit csinál az a három árva,
Kinek messze földön hervad a gazdája.

Bízva kérem a jó Istent arra,
Hogy még egyszer segítsen hazámba.
Hadd öleljem az én kis családom,
Az lesz az én minden boldogságom.

Harkov[107]*, 1945.*
Pál Dénes *(Nagybalog)*

121. FOGOLY MAGYAR REGGELI IMÁJA

A vonat egyhangú zakatolása hallik
Hosszú szerelvény fut a síkon át
Lezárt vagonban, szuronyos őrök közt
Fogoly magyar virrasztja át a hosszú éjszakát.

Társai alusznak. Nehéz sóhajok szállnak
A zsúfolt tömegből az ég Ura felé

[107] Harkiv, oroszos formában Harkov (ukránul: Харків, régies ukrán írásmóddal: Харьків, oroszul: Харьков) Ukrajna második legnagyobb városa.

A meggyötört, virrasztó fogoly felül és
Imát mormol, könnyei folynak befelé.

1944.
Csengeri Sándor *(Hódmezővásárhely)*

122. CSAK EGY GALLYACSKÁT

Nem kell naptár, úgyis tudom, mi van ma.
Rég számoltam: még húsz nap, tizenöt...
és most... állok a szűk falak között,
és úgy fojtom a könnyeket magamba.

Nincs karácsonyfa, gyertyák sárga fénye,
anyám szívének drága melege,
szívemben él már csak a szép rege:
régmúlt karácsonyok angyalzenéje.

...Csak egy fenyőgallyacskát küldenétek
a fenyőről, amely alatt ma álltok,
amelyről gyertyák fénye hull reátok,
amely alatt ma rólam is beszéltek.

Csak egy gallyacskát! Egy, csak egy kis ágat,
s már nem érezném egyedül magam!
De így... karácsony éjszakája van,
egyedül vagyok, szemem könnybe lábad.

Bulovenka[108], 1948 karácsonya
Anatalfy István *(Kecskemét, 1924.)*

[108] Bulovenka bányatelepülés az ukrajnai Donyeci (Sztalini) területhez tartozik.

123. KARÁCSONYI VERSES LEVÉL

Havas határok messze távlatából
Könnyes szemek bús fátyolán keresztül
Régmúlt karácsonyok emléke rezdül,
S fény hull rám rég száraz karácsonyfákról.
Karácsony jött megint, mert jár az óra,
...és otthon kis gyertyát is gyújtanak ma...
de üres a fa, semmi sincs alatta,
s kishúgom könnye titkon hull a hóra.
Idegen földön de fáj a Karácsony...
Keserű kínban jajdul fel a lélek...
Idézünk régi, édes kis meséket,
És oly szép a karácsonyi álom.
...Havas határok messze távlatából
könnyes szemek bús fátyolán keresztül
anyámék arca fájdalmasan rezdül,
s a várt csodák oly messze, messze távol...
Millió csókkal, Pityu.

Bulovenka, 1948 karácsonya
Anatalfy István *(Kecskemét, 1924.)*

124. RAB KARÁCSONY

Elült a szél a késő éjszakában,
Homály borítja földünk bús egét.
Kihalt a táj, csupán egy néma tábor
Mereszti félve száz villanyszemét.

Körötte semmi zaj: a zord vidékre
A téli éj mogorva csendje ült,
Pihenni tért már rég árva népe:
Az elgyötört had rég elszenderült.

A nagy barakkot néma csönd borítja,
S a fáradt, csüggedt foglyok álmait
Csupán az őrnek lépte háborítja,
Ha olykor-olykor a barakkokba nyit.

De csitt: az egyik csöndes, szűk sarokban
Gyakorta éled félénk, gyönge zaj-
Sugárzó szemmel, boldog-izgatottan
Suttogni kezd két árva rab magyar.

Az ő szívük felömlő sóhajára
Betölti most barakkjuk halk zugát:
E két ember ma szívrepesve várja
A bűnös föld megváltó Krisztusát.

Mit szívük mélye mindig féltve rejtett,
Ma újra hallják áhítatuk szavát,
S eszükbe jutnak régen elfelejtett
Kedves, vidám Karácsony-éjszakák…

S szemüknek megtört, halvány csillogása
Csodás, sugárzó fénnyé változik:
Mély csönd borul, a zsúfolt, szűk hodályra
A két magyar csöndben imádkozik.

Az ég urához esdeklő imájuk
Magasra száll hitüknek szárnyain,
S szívük mélyén apró gyertyalángok

A durva őr! Az ünnep éjfelében
Hiába harsan káromló szavad:
Magyar raboknak meggyötört szívében
Ma este minden, minden út szabad!

S Krisztus úr a tiszta téli éjben
Halkan kopogtat két szív ajtaján,

S könnycsepp ragyog a két magyar szemében
Csöndes, csodás Karácsony-éjszakán.

Cseljabinszk[109], 1948.
Galgóczy Árpád *(Szamosangyalos, 1928.)*

125. CSENDESEN, BÁGYADT HANGON DUDORÁSZTAM

Csendesen, bágyadt hangon dudorásztam:
Jézus Szíve, szeretlek én,
Segíts át az élet tengerén.
Ha vihar kél fejem felett,
Legyen oltalmam szelíd Szíved!
Minden veszélyt elűz egy mosolyod,
Lelkem megnyugszik, ha Veled vagyok.
Jézus Szíve, szeretlek én,
Segíts át az élet tengerén!

Ekibasztuz[110], 1952. február 28.
Rózsás János *(Budapest, 1926.)*

126. RIDEG, FEHÉR BARAKKFALAK

(Az *Aranyvégű cigaretta* dallamára)

Rideg, fehér barakkfalak,
Rongyos, foltos emberek,
S a végtelen nyomorúság
Vesznek körül engemet.

[109] Cseljabinszk (oroszul: Челябинск) város Oroszországban a Cseljabinszki terület központja (az Uralhegység szibériai térségében).
[110] Ekibasztuz település Kazahsztán egyik területi központja.

Hosszú éveken keresztül
Nem értem egy jó napot,
S a végtelen nyomorúság
Bennem mély nyomot hagyott.

Megtanultam megbecsülni
A fekete kenyeret,
S a könnyekig meghatódni,
Ha megszánnak engemet.

Hideg, szeles téli napok
Fokozzák a szenvedést.
A tomboló hóviharban
Nem találok enyhülést.

Odahaza fiatalon
Szebb jövőre készültem,
Most a mások jóvoltából
Tengetem az életem.

Jaj, de fáj a megalázás
Büszke álmaim után,
A csillogó ábrándokból
Az emlék maradt meg csupán.

Mégis úgy vágyom még élni,
Úgy vágyom még szeretni,
Minden búmat elfeledve
Új életet kezdeni

Mindent, mindent elvesztettem,
De a reménység hiteget:
Vágyaim valóra válnak,
S szeretni fognak engemet!

Ekibasztuz, 1952.
Rózsás János *(Budapest, 1926.)*

127. FÉLHOMÁLY DERENG A BARAKKBAN

Félhomály dereng a barakkban,
Fülledt, füstös a levegő.
Az ablak vasrácsán keresztül
Látszik a futó felhő.
Gondolataim messze szállnak,
Oda, hol nincsen drót és rács,
Ahol szabadon él az ember,
S a vágyainak nincsen gát.

A vasrács közé beszorítva
Múlik fiatal életem.
Nem ismerem az örömöket,
Csak a szenvedés a részem.
Tépelődöm én magamban,
Gyötör, kínoz a gondolat:
Vajon oka vagyok-e annak,
Megérdemlem-e sorsomat?

A zűrzavaros háborúban
Senki nem tudta, mit tegyen.
Pártoskodásban, széthúzásban
Bomlott a belső fegyelem.
Hiába omlott a sok hős vér,
Hiába minden könny és gyász,
Összeomlott az ellenállás,
Eredmény lett a börtönrács.

Minden fájó emlékezésben
Vigasztal az a gondolat:
Nem futottam el akkor gyáván,
Magam vállaltam sorsomat.
A megalázás és üldözés
Erkölcsileg nem törhet meg:
Az igazságért szenvedek én,
Nem veszett el a becsület!

Ekibasztuz, 1952.
Rózsás János *(Budapest, 1926.)*

128. KESERŰ, PANASZOS A RABKENYÉR NÉKEM…

(Kis ablakok nyílnak egymás után sorban c. dal dallamára)

Keserű, panaszos a rabkenyér nékem,
Végtelenül nyúlik az én szenvedésem.
Nem hoz már enyhülést az ábrándos álom,
Megszabadulásom hosszú rabság után
Mindhiába várom.

Bizonytalanságban telnek el az évek,
Elfut fejem felett a fiatal élet.
Nincs egy boldog emlék, csak a sötét napok,
Amikor engemet a kegyetlen vaksors
Idegenbe hajtott.

Miért is születtem erre a világra,
Ha nincs nékem jogom a fiatalságra,
Ifjúkor hajnalán rám szakad az átok,
Messze idegenben, virágtalan köves
Pusztaságban járok.

Szeretnék még hinni a szabadulásban,
Jó lenne még élni a szülőhazában.
Hűvös lombok alatt, virágos udvaron,
Szerető szívek közt elfeledném talán
Minden búbánatom.

Milyen különös is az emberi lélek,
Árvaságomban is a reménység éltet.
Hiába ver a sors mostoha kezekkel,
Megcsalt szívem titkon hiteget még mindig
A szebb jövendővel!

Ekibasztuz, 1952.február 28.
Rózsás János *(Budapest, 1926.)*

129. RIADALOM VAN A LÁGERBEN…

Riadalom van
a lágerben,
megjött a hír,
hogy hazamegyünk,
őszi lombhullásra
otthon leszünk!

Szívünkben titokban,
A láng fellobban:
Hátha az álmok
Valóra válnak,
Tél beálltával
Otthon leszünk…

Ekibasztuz, 1952.október 6.
Rózsás János *(Budapest, 1926.)*

130. ÁLOM

Nagyon szeretnélek egyszer csak meglátni,
Egy pillanatra a lelkeddé válni,
Gondolatoddá, az érzéseddé lenni,
Ami Te vagy, mindent magaméva tenni.

Lennék a bánat könnyeid mögött,
Mosolyodban lennék örömöd,
Lennék a vágyad, kétséged, szerelmed,
Lennék a Benned rejtőző sejtelmek.

Lennék kísértő, titkos álmod,
Reggel, ébredéskor első sóhajtásod.
Lennék az egész, Benned forró élet,
Egyszer önmagamból láthatnálak téged.

Átrepülnék a drótkerítés felett,
Álmodni egy szebb életről Veled.
Megálmodtam: nem lesz drótkerítés,
Álommá szépül majd minden szenvedés.

Tambov[111]*, 1946 októbere*
Szamos Ede *hadifogoly*

131. ÚGY MEGYÜNK...

Úgy megyünk mi egymás mellett,
mintha hazamennénk,
kedves bátyám, mintha nem is
hadifoglyok lennénk,
ránk tette szőrös kezét
a vörösök cárja,
istentelen bolsevikok
Sztálin atyuskája.

1945 májusa.
Pál Sándor *hadifogoly*

132. RAZZIA VAN MEGINT, ÚJRA…

Razzia van megint, újra,
Sorakozó az udvarba',
Vetkőzés, majd kihallgatás,
Hol egy ütés, hol egy rúgás,
Szívem reszket, ajkam dadog,
Mert én csak egy fogoly vagyok!

1945 júniusa
Hegedűs Jakab *(Szápár)*

[111] Tambov (oroszul: Тамбов) város Oroszország európai részén, Moszkvától 480 km-re délkeletre. A Tambovi terület közigazgatási, gazdasági és kulturális központja.

133. FOGADALOM

Mindennapom ünnepnap lesz, hogyha hazatérek! Egy száraz darab barna kenyér kalácsként lesz étek. Verjen meg a nagy úristen, hogyha többet kérek.

Az élet nagy iskolát ad! leckéje egy tragédia, dráma, Tegnap még valaki voltam, senki vagyok máma! Átkozott légy mostoha sors, szennyes véres bűnös kezed Semmi mást nem lehet várni csak rosszakat tetőled?

Széjjel zúztad ifjúságom bohó szép világát, Rámtetted a rabkölöncöt Krisztus keresztfáját!
Tele könnytől, kínos úton csörgő béklyómat húzom. Ki tudja, hogy meddig bírom?

Nagypéntek, egy új nagypéntek! Húsvétot már nem remélek. Felsikolt bennem a lélek! Miért? Meddig? Vagy míg élek? Nem! én már többet nem remélek nem is kérek. Szívem az ver! Még sem élek!

A végső erőm összeszedve öklömmel
A sorskereke küllőibe vágok,
S a mindentől megváltó halál! Terád várok!

Potyma, 1947.
Völgyi József *(Várpalota)*

134. ŐSZ A GULÁGBAN

Lehulltak a falevelek, itt van az ősz újra,
Zord a telünk, vigasztalan minden a számunkra
Nem látsz itt egy virágot sem, kihalt erdő, mező
Akár a sivatag, akár egy temető.

Darvak vándorolnak, északról le délre,
Engem itt feledve a zordon orosz télre…

Tőlük küldök üzenetet szép Magyar hazámba,
Ne hullajtsd a könnyeidet jó anyám hiába.
Lelki erőm ne hagyjál el! Oh segítsd kibírni!..
De nehéz is évről évre csak remélni, remélni.

Hótakaró alatt zöldet hoz az élet,
Drága Anyám! Édes hazánk! Meglátlak még téged.

Mordvinföld, Potyma, 5. láger, 1951.
Völgyi József *(Várpalota)*

135. ÁLMAIMBAN MINDIG OTTHON JÁROK…

(Részlet)

Álmaimban mindig otthon járok, mint az árnyék, csendesen,
Körüljárom a kedves szobákat, s könnyes szemmel álmotok lesem.
Rácsókolom hálám csókját kezetekre, s aztán búcsúzom,
Csak könnyem marad a párnákon és szívemben a néma fájdalom.
Reggelenként, ha felébredtek s találtok a párnán könnyeket,
Gondoljátok azt, hogy otthon jártam, s imádkoztam értetek.

GULAG-tábor
Rózsa Ferenc *hadifogoly*

136. FÖLDI, HAZAMEGYÜNK!

Hűvösödnek már a pockingi reggelek,
keletről ragyognak biztató fényjelek.
Ne szomorkodj, földi, fogjuk össze kezünk,
hasad már a hajnal: földi, hazamegyünk!

Maradjon itt, kinek bűn mardossa lelkét,
feszítsétek fára, tűz égesse testét,
de a mi nevünkben ne merjen beszélni,

mert ha még most sem tud emberien élni,
megtanítja arra izmos, erős öklünk,
mert történjék bármi: földi, hazamegyünk!

Tárogató sír a cseri dombok alján,
nap mint nap boldogan vár reád egy kislány.
Megnyílik, kitárul, összedobban szívünk,
nincs messze az idő: földi, hazamegyünk!

Maradjon itt, kinek bűn nyomja a lelkét,
legyen sváb szolgája, föld vesse ki testét,
de a mi nevünkben ne merjen beszélni,
mert ha még most sem tud emberien élni,
megtanítja arra izmos, erős öklünk,
mert történjék bármi: földi, hazamegyünk!

Édesanya, gyermek, hűséges feleség
remegve kérdezi: Jössz-e már? Élsz-e még?
Ökölbe szorítjuk mindnyájan a kezünk,
poklon keresztül is: földi, hazamegyünk!

Maradjon itt, kinek bűn zavarja álmát,
ne is lelje soha sehol nyugodalmát,
de a mi nevünkben ne merjen beszélni,
mert ha még most sem tud emberien élni,
megtanítja arra izmos, erős öklünk,
mert történjék bármi: földi, hazamegyünk!

1945. augusztus 2.
Szakály Dezső *(Celldömölk, Alsóság)*

137. PÓCS ILONKA BALLADÁJA

Esős, borús, ködös novemberi napon
Pócs Ilonka[112] fekszik a gyászos ravatalon.
Még a természet is siratja szegénykét,
Oly korán elveszett ifjúi élete.
Két évvel ezelőtt raboltak el téged,
Huszonnyolc társaddal messzevitt a végzet.
Sokat szenvedtél hős, de hazaérkeztél
Hogy szép hazád földjén végre megpihenjél
Huszonegy esztendőt mért neked az Isten
És keresztül mentél sok szenvedésen
Tested összetörték, lelked erősödött,
Most már boldogan élsz az angyalok között.

Az emlékezetünk fáklyáit meggyújtva,
Hullatjuk könnyünket gyásszal koporsódra
Nyitott ravatalon úgy szólasz minékünk,
Hogy mi ebből újabb erőt meríthetünk
Emészt a bú, gond, összetört a bánat
Zúgolódásra te nem nyitottad szádat,
Kereszt után jön a ragyogó (?) korona.
Aki ezt megleli, nem veszhet el soha.
Nyugodj hát csöndesen őseid földjében
Legyen álmod békés az ondi temetőben.
Szüleid, testvéred vigasztalja Isten
Teneked már boldog lakhelyed van ott fenn!

1947. július 26.
Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna *(Ond).*
Lejegyezte Suskó Margit (Verőce).

[112] Pócs Ilonka ondi elhurcolt 33 hónapot raboskodott Donbasz 1028. sz. lágerében.

138. DONBASZ-KRASZNOARMEJSZK

Parancsnokom mondta –
Subinó a címet –
Ez a két szó így lett nekem hírhedt.
Moziba elmennek,
Krasznoarmejszkba járnak
Felesége elvisz néha lánya vigyázójának.
Jólesik, hogy bíznak bennem
És embernek néznek, látnak.
Én Holának szólítom, ő szólít Helénának
A kicsi lánykát Szvetocskát szeretem
Ilyenkor a számat is megvendégelem.

1947
Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna *(Ond).*
Lejegyezte Suskó Margit (Verőce).

139. KARÁCSONY

De sok magyar-anya özvegy
És árva indulna el ide
Zarándok útjára
Hogy innen vihessen egy maréknyi földet
Ami beborított apát, testvért, férjet
Sebzett, vérző szívük talán
Megszakadna,
Ha látnák, hogy nincs sír,
Senkinek sincsen hantja!
Gödörben nyugszanak egymás hátán-hegyén
Húszan vagy harmincan, amennyi belefér?

Nyomtalan eltűnnek
Jeltelen kupacban,
Tömegsír

Magyar – Sír
Tömeg – Sír
Magyar – Sír

1947.
Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna *(Ond).*
Lejegyezte Suskó Margit (Verőce).

140. FOHÁSZ

A jó istent én csak mindig
Arra kérem,
Még egyszer lehessek
Családom körében.
Meglássam szüleim
És a kedves férjem,
Ebből a nagy szenvedésből
Vigyen haza engem.
Testvéreimet is
Megláthassam újra,
Csókolhassuk egymást
Egymásra borulva.
Ölelhessem ismét
Akiket otthagytam
Erőszakkal hoztak ide,
Nem magam akartam
Aki velünk tette boldog ne
Lehessen,
A gonoszságáért verje meg az
Isten.

Nagy ünnepet jelent május elseje,
De a gyomrunk üres,
Még korpalevessel, s gerslivel
Sincs tele.

Mégis imádkozunk a földreborulva, édes magyar hazánk
Mikor látunk újra?
Arcunkat kezünkbe temetjük,
– Istenem –
Könnyek között kérünk, maradja
Velünk, velem
Sír az egész ország odahaza
Biztos
Ki tudja a balsors mireánk
Még mit hoz
Így ünnepeljök itt ma Május Elsejét.
Magyarok Istene, tekints le,
Sír a néped!

Szabadnapos voltam,
Kezdtem ruhát mosni
De félbehagyatták gyorsan csak
Kifelé válykot vetegetni.
Ez itt a pihenés?
Ágyunk csupasz deszka.
Nincs semmi fölötte, nincs semmi
Alatta.

1947.
Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna *(Ond).*
Lejegyezte Suskó Margit (Verőce).

141. 1946. AUGUSZTUS ILONA-NAP

Szerencsen titokban lehajoltam szépen,
És egy marék földet titkon elcsempésztem.
Táskám alján tartom, meg-megnézegetem
Ez a föld eldobott, és mégis
Szeretem,

Ott a szülőföldem fent a Tiszatáján
Számkivetett lettem de mégis.

1946. augusztus
Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna *(Ond).*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

142. DONBÁSZI VERSES NAPLÓ

Donbász, 1029. láger

Nem írok én naplót,
Mert megöl a bánat,
Csak kezembe veszem néha
Tintaceruzámat.

Lovocsne, 1945. február

A vonat begördült,
Itt állt is egy kicsit,
De a Magyarokat ismét
tovább viszik.
Nem nyilik az ajtó, lakattal
van zárva, hol állunk meg
végre, mindenki azt várja.

Donbasz, 1945. február

Este van, zetorral hordanak be
Minket, hideg fabarakkok
Fogadnak bennünket
Ígérik, hogy holnap priccseket
Csinálnak, nem fekszünk a földön,
Mint otthon az állat.

1945. március

Készül a beosztás végleges
Munkára. Vérzik a kenyértől a
Magyarok szája.
Fölsebez a szálka, nem is tudjuk
Enni, uborkalevessel próbáljuk
Lenyelni.

Odahaza talán kabát nélkül járnak,
De itt még árt a fagy a kéznek
S lábnak.
Lábunkról a bakancs és a vizes
Kapca, bőrrel együtt jön le Isten
A tanúja.

1945. március

Úgy vagyunk Böskével, mint két
Édestestvér, pedig férjemnek is
Csak unokatestvér.
Együtt irigyeljük, de jó a madárnak
Magyarország felé, hazánkba is
Szállhat.

1945. április

Kész volt a beosztás
Végleges munkára.
A kertészkedésből elég is volt mára.
Unjuk a káposztát enni és ültetni.
Mondták a palántát fordítva
kell tenni.
Fordítva bedugtunk egy csomó
Palántát
Mégis visszafordult, bámulták,
Csodálták.

Egytől egyig mind áll a guta
Üsse meg
Megfogant, hogy még több
Káposztát főzzenek.

Vencsellő, 1945

De nagy bánat szállt a mi kis
Falunkra,
Sok anya jár gyermekeit
Siratva
Gyermekeit hová viszik, ki tudja,
De sok anya jár az utcán zokogva.
Édesapák, merre visz az utatok,
Akik itthon árvákat is hagytatok,

Akik itthon könnyek között küzdenek,
Nyomorban él majd sok asszony
És gyermek,
Ne maradjon senki árván, özvegyen,
Ne hagyd őket apa nélkül
Istenem.

Donbász, 1946. október 7-én.
Vojtó Ferencné Vinnai Ilona *(Gávavencsellő)*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

143. FÉRJEMNEK

Messze, távol a harcmezőn
Vagy
Nyugat felé mégy, én Keletre.
Mindketten fegyverek között,
Pedig szívünk békét szeretne,

Megérzed-e, hogy most rabolnak el,
Üres otthon lesz, ha majd

Hazaérsz,
Ugye kedvesem, nem felejtesz el,
Ahogy remélek, te is úgy remélsz.

„Bízz és remélj, hogy visszatérjek”,
Akarj élni, hogy én is éljek.

Donbász, 1946. október 7-én.
Vojtó Ferencné Vinnai Ilona *(Gávavencsellő)*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

144. A CEGLÉDBERCELI GYŰJTŐTÁBORBAN

A berceli iskolában van egy
Fogolytábor.
De sok szegény magyar család van oda bezárva,
A jó Isten tudja, mi lesz a
Mi sorsunk, idegen országban,
Szomorú rabságban
De sok édesanya hullatja könnyeit,
Mert elvitték szegénytől
Drága gyermekeit.

Ne sírja, édesanyám, vissza fogok
Jönni, mert az a jó Isten fog
Miránk vigyázni.
De sok szegény árva gyerek fog
Itthon maradni, mert elvitték drága szüleit.
– Ne sírjatok, árvák, haza fogunk
Jönni, mert az a jó Isten fog
Reánk vigyázni.

Donbász, 1946.
Tiszai Gyula *(Tarcal)*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

145. A SZERENCSI KASZÁRNYÁBA

A szerencsi kaszárnyába,
De sok kislány van bezárva.
Fáj a szívük Szegényeknek,
Jobban, mint a Legényeknek.
– Ne sírjatok szép leányok,
Nem soká tart a zárkátok,
Esztendőre vagy kettőre
Hazajöttök Kenézlőre.

1945. január 2.
Stumpf Lászlóné Nagy Mária *(Hercegkút).*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

146. TISZA PARTJÁN VAN EGY KUNYHÓ

Tisza partján van egy kunyhó,
törött rajta ablak, ajtó.
– Édesanyám járkál benne
a két szeme könnyel tele
szegénynek.

– Ne sírj, ne sírj édesanyám.
Szabad lesz még magyar hazám.
Szabad lesz majd hazamenni,
karjaidban megpihenni.

– Mi lesz, ha én hazamegyek?
Él-e még, akit szeretek?
Megérem-e, hogy az anyám
csókkal vár a kiskapunál
engemet?

1945. január
Szentesi Józsefné Takács Júlianna *(Kenézlő).*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

147. DONBÁSZI MOZAIKOK

Csillagos ég, merre van a
Magyar hazám?

Kivittek az ukrajnai bányába.
Itt szívja el életemet a bánya.
Éjjel-nappal hull a könnyem,
mint a zápor,
de messzire kerültem a hazámtól.

Kivittek az ukrajnai vidékre.
Feltekintek a csillagos
nagy égre.
Csillagos ég, merre van a
Magyar hazám,
merre sirat engem az
édesanyám?

1945. január

***

Édesanyám, de sokat mondogatom,
hogy a lányod hol van,
tudod-e vajon!
Ha tudnád, hogy mennyi
sokat éhezem a szíved
is megszakadna érettem.

Nem tudom, hogy miért
hoztak el engemet, de
a bánat megöli szívemet.
Bányamunkát végzünk éhen
szüntelen.
Azt se tudod édesanyám,
Hogy eltörött a jobb kezem.

1947. január

***

Már hosszú két éve, hogy
ennyit szenvedünk.
Semmi remény nincs, hogy innen
hazamegyünk.
Ha még egyszer mégis
Magyar földre érnék,
megcsókolnám minden porát,
amelyre majd lépnék/lépek.

Szeretettel gondolunk mind
szép magyar hazánkra.
De még jobban a sok jó
édesanyára.
Akik három éve térden
állva kérik, hogy az Isten
mindnyájunkat vigyen haza
nékik.

1947. január

148. HÚGOMNAK

Egy van édes
Kedves kis húgom!
Ragyogó fájó szemed
Könnyel telt jól tudom.
Kis Húgom, Rád emlékezem
Nem kis feladat
Még az emléked is.

Mosolyra derít
Minden küzdelmet,
Minden szenvedést,

Minden megalázást,
Sok-sok megvetést,
Embertelen munkát,
Földalatti harcot,
Sárban való csúszást,
Porba fuló jajszót.

Éhséget, fáradást,
Fáradságot, kínzást,
Mindent elviselek
Abban a reményben,
Az Isten elhozza
S betölti reményem,
Újra meglátni,
Keblemre ölelni
Téged is kis Húgom,
S veled örülni
A viszontlátásnak
Újra együtt menni a templomba,
Esténként sétálni
Ülni a kapuba,
Együtt szeretni szeretteinket.

Donbász, 1947.
1028-as láger

149. ANYÁM, HA LÁTNÁD

Anyám, ha látnád,
Anyám, ha szárnyon-titkon
Idejönnél,
S előttem csendben, szótlan
Megjelennék.
Anyám, tudom, hogy sírnál.

Anyám, ha látnád,
Ahogy piszkosan járok-kelek,
Ahogy éhen és fáradtan
Munkába megyek.
Anyám, tudom, hogy sírnál.

Anyám, ha látnád,
Amint egy vékonyka kötélen
A mélybe leszállok,
S ott féreg módra lyukakat
Furkálok.

S látnád, mint űznek, hajtanak,
Kínoznak,
Gúnyolnak, nevetnek, örülnek
Kínomnak.
Anyám, tudom, hogy nagyon
Sírnál.

Anyám, ha látnál,
Hogy nincs nyugtom soha,
Hogy nincs szép álmom,
S minden olyan mostoha.
Mindig piszkosan,
Mindig éhesen.

Mindig elfáradtan,
Sokszor erőtelen,
Sokszor kigúnyolva,
Félrerúgva százszor.
Mindig lenyomva
A terhek súlyától,
Üldözve, hajtva.
Nem szabadon szállni,
Hová más akarja,
Mindig arra járni.

Rab módon élni
Mindenből kifosztva,
Mint gonosz kezek által
Átvagdalt gyümölcsfa.

Anyám, ha így látnál,
Tudom, megsiratnál.
Tudom, hogy a lelkem
Lelkeddel takarnád.
S zokognál úgy,
Hogy még a szíved is
Tudom, megszakadna.

1946, Úrnapja.
Balák Andrásné Kocsis Mária *(Bodrogkisfalud).*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

150. KI RÁJUK KAPARTA EZT A RÖGÖS FÖLDET

Ki rájuk kaparta ezt a
rögös földet,
aki betakarta, az se tudna
többet.
Békében haltak meg, még sem
volt ravatal.
Itt fekszik, itt porlad sokezerenyi
magyar.
Sok ártatlan magyar.
Sok védtelen magyar.

***

Van itt még néhánynak a hazai
Földből.
Mások is megőrzik, én is féltve
Őrzöm.

Patakzik a könnyünk, amikor
Ránézünk,
Nem lehet leírni ilyenkor
Mit érzünk.
Nekem a reményem teljesen elfogyott,
Talán soha, soha többé
Nem járok ott.
Magyar földet én már
Sosem taposhatok?

***

Sok magyar lány lopott szenét
A lágerbe behozta.
Bejöttünk s mind előbújt a
Sok éhes poloska,
Ők is jobban szeretik a meleget,
A poloskát kiirtani nem lehet.
Csipnek, marnak, futkároznak
A falon.
Álmunkban is poloskát nyomunk
Agyon.
Körös-körül piros a fal,
Vérünkkel van kifestve.
Így pingálunk.
Nincs pihenés, hiába jön az este.

1946. január
Plósz Mihály *(Alsózsolca).*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

151. TÁVOL A HAZÁTÓL

Ezerkilencszáznegyvenöt január havában.
Elindult egy vonat nagy Oroszországba.
Édes szép országunk a jó Isten véled.
Elbúcsúzunk tőled édes szülőhazánk.

Hiábavaló volt könnyetek árja.
Elment kis faluncskánk huszonnyolc szép lánya.

Idegen országban, nagy nagy messzeségbe,
Tizennyolc nap után megérkeztünk végre.
El lehet képzelni, rossz is rá gondolni,
A puha fészekből ily messzire hullani.
Én voltam közöttük a legkisebb leány
Sokat siratgatott szegény édesanyám.
Forró imádságát meghallgatta Isten,
Hazahozott engem erőben, épségben.
Ha nem is mondanám, el lehet képzelni
A nehéz fájdalom a szívet hogy tépi.

Amikor kiértünk várt a nagy ridegség.
Az otthontalanság a sokféle kétség.
Így teltek el lassan a szomorú napok,
Szálltak kebleinkből nagy, nehéz sóhajok.
Keserű a kenyér az idegen földön.
Jó Atyánk engedd meg, hogy mind visszajöjjön.
Magyarok Istene, hallgasd meg panaszunk.
Mert nélküled árvák, kifosztottak vagyunk.
Két év elteltével hoztam hírt rólatok.
Nektek meddig tart még mostoha sorsotok?

Jó magyar testvérek, felkérlek titeket,
Legyen közöttetek megértés, szeretet.
Éljünk békességben, imádkozzunk értek,
Kik a háborúnak mártírjai lettek.

Szánd meg, Atyánk, néped,
Kit balsors tépett.
Nyújtsd ki védő karod tengerén
Kínjának, hozz rá víg esztendőt.
Mi már megbűnhődtük a
Múltat s jövendőt.

Kenézlő, 1945. január
Dévald Frigyesné Kendi Ilona *lágernaplójából*
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

152. SAJÁT KIS HÁLAIMÁM

Édes, drága őrangyalkám
Sok éven át vigyáztál rám
Szenvedésem enyhítetted
Bánatomat könnyítetted.
Munkában és munka után
Megnyugvást csak Te adtál.
Fohászaim Neked adtam
Napi erőm Tőled kaptam.
Most, hogy idős, beteg lettem
Ölelj át és maradj velem.
Ámen.

Taksony, 1996 augusztusa
Misek Pálné Luttenberger Mária *(Taksony)*

153. (EGY LÁGERLAKÓ EPILÓGUSA)

MIÉRT?

Miért volt a felszabadulás 1945-ben?
Miért csúfolták meg a népet vele,
Miért hurcolták az ártatlan embereket,
Gyermekeket, élni akaró felnőtteket,
Miért bántották a békés családokat
A felfegyverzett katonák,
Tankokban jövő erők,
Miért hazudtak, felszabadítóknak
Becézték őket,
Náluk ez volt a szabadság,
Mért szenvedett ennyi ember ártatlanul
Miért csináltak ennyi özvegyet és árvát,
Miért nem hagytak élni,
Ha nem tudtak jobbat adni.
Miért nem tudjuk elfelejteni,

Mert ezt nem lehet.
Mennyire vártuk azt a napot,
Hogy induljunk haza,
Hát eljött öt évvel később,
Milyen hosszú volt az öt év,
Nyomorban, meggyalázva, megritkulva
Szenvedtünk, de miért, miért!
Megjöttünk, mert vártak,
Igaz mást is vártak, de nem érthették meg
Mennyi szenvedőt hagytunk idegen földbe nyugodni,
Bár sohasem fognak megpihenni,
Mert magyarnak magyar föld a pihenő helye.
„Hazámba vágyom Duna-Tisza partja vár
Mert szebb itt az élet, szebben dalol a madár."
Milyen vággyal és könnyes szemmel
Énekeltünk a 1028-as láger udvarán,
Most már lassan feledésbe megy,
Mert igen fogyatkozunk.
Gyermekeinknek legyen ez csupán emlék,
Minden elmúlik egyszer, minden végéhez ért,
Múljon el a háborúnak minden emléke.

2011. szeptember
Fodor László *(Rakamaz, Nyíregyháza)*
a Donbász 1028. sz. láger lakója
Lejegyezte **Suskó Margit** *(Verőce).*

3. FEJEZET

VÁLOGATÁS A SZOVJET FOGSÁGBAN KELETKEZETT NÉMET NYELVŰ LÁGERÍRÁSOKBÓL

(Írások a svábok szenvedéstörténeteiből)

154. ELHURCOLT DUNAI SVÁBOK DALAI. EGYNÉHÁNY PÉLDA A FREIBURGI "IVDE" GYŰJTEMÉNYÉBŐL

(Schell Csilla /IVDE Freiburg)

A délnémetországi, freiburgi IVDE[113], amely a kelet-európai németség néprajzát kutatja, őriz olyan dalokat, amely a térségből elhurcolt németek, a „dunai svábok" Oroszországba és Ukrajnába való elhurcolása idején születtek. Az intézetbe többféle úton került anyag két fő forrástípusból táplálkozik. Egyrészt vannak „első kézből", tehát a nyugatra menekült ill. kitelepített németség által (túlélők ill. honfitársak, tanúk) szóbeli közlés alapján rögzített adatok. Ezek tehát ha nem is az eredeti lágerekből, hanem a német elosztótáborokban, de az eseményekhez még időben közel, annak a hatása alatt feljegyzett dalok, versek. A másik forrás a később felgyűlt irodalom, a kisebb nagyobb közösségek nagyszámú, folyamatosan megjelenő emlékirodalmában felbukkanó adalékok: a falumonográfiákban (Heimatbücher) és közösségek sajtójában (Heimatblätter) publikált költemények, imák, versek, dalok, amelyeket maga az emlékező közösség adott ki – saját maga és az utódok számára. (Ez a Nyugat-Európában szabadon és intenzíven kibontakozó emlékirodalom sokban segített a kitelepítés és elhurcolás traumáinak feldolgozásában és e téma a társadalom felé való közvetítésében. Ez a publikációs fórum a lágerekből Magyarországra visszaérkező túlélőknek a rendszerváltásig tudvalevőleg nem adatott meg.) Az előbbiekben felsoroltakon

[113] A keleti németség néprajzát archiváló és kutató intézet, az Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa, 2013-ig Johannes-Künzig-Intézet néven szerepelt az intézetalapító neve után.

kívül további IVDE-gyűjteményekben is szerepelnek az elhurcolásra vonatkozó későbbi keletű adalékok: az intézetalapító Johannes Künzig és felesége, Waltraud Werner-Künzig, valamint Gottfried Habenicht, mindhárman néprajzkutatók, maguk is készítettek hangfelvételeket a hangarchív számára túlélőkkel.

A kutatói szabadságában nem korlátozott nyugati kutatótársadalom korán felfigyelhetett az igen nagy mennyiségben megjelenő *menekültfolklórra,* amelyet az 1960-as években ismét fellendülő nyugat-német népzenekutatás is intenzív figyelemmel kísért. Hinrich Siuts a *„Zeitschrift für Volkskunde"* legrangosabb szakfolyóiratban, a *„Napjaink új népdalai"* című cikkében a láger- és menekültdalokat a legfiatalabb történelmi-politikai dalfajnak nevezi, miután már Hans Diplich 1948-ban önálló tanulmányban méltatta a lágerdalt, mint önálló dalfajtát[114]. (Sőt, már az első világháború után is született értékes hadifogoly-dalgyűjtemény[115].)

A német kutatás elsősorban néprajzi ill. népzenekutató szemszögből közelített ehhez az irodalomhoz. S ennek előnye – a belletrisztikaival szemben –, hogy nem vagy kevésbé kéri számon a költemények esztétikai értelemben vett „értékét". Ami a versek, dalok, parafrázisok „értékelésekor" feltűnik, inkább az a vonás, hogy a daloknak „nem volt ideje" lecsiszolódni. A sokszor énekelt, kedvelt dalok, főként vándorstrófák – szó szerinti értelemben is, tehát lágerről lágerre vándorló dalok – alakultak, csiszolódtak, ám a népdal rövid élete folytán nem érlelődhettek ki úgy, mint a népdalköltés hagyományos útja során. Azonban „minőségtől függetlenül" minden dalnak hasonló funkciója volt: ahogy 1981-ben a Jarek falucska lágerdalait megjelentető gyűjteménye előszavában Konrad Scheierling fogalmaz, *„a legnagyobb megpróbáltatások alatt [...] az éneklésnek hallatlan nagy felszabadító szerepe lehetett"*[116].

Az IVDE-beli anyag első módszeres átkutatását a zenetudós és népdalkutató Gottfried Habenicht végezte el és jelentette meg egy a

---

[114] Diplich, Hans, Leid und Lied. Südostdeutsche singen in den Lagern des Elends und des Todes [Dal és szenvedés. Dél-keleti németek dalolnak a nyomor és a halál táboraiban]. In: Christ unterwegs 2.1948 N8. 8 (augusztus), 9-13. O. Bővített újranyomtatás: Das donauschwäbische Lagerlied [A dunai sváb lágerdal]. In: Festschrift Dr. Adam Krämer z.80. Geburtstag. Sindelfingen 1986 (Donauschwäbisches Schrifttum, 23) 155-173. pp.

[115] Schünemann, Georg: Das Lied der deutschen Kolonisten in Rußland. Mit 434 in deutschen Kriegsgefangenenlagern gesammelten Liedern [A német telepesek dalai Ororszországban] (Sammelbände für vergleichende Musikwissenschaft, 3), München, 1923.

[116] Scheierling, Konrad: „In der Batschka liegt ein Dörflein, welches Jarek wird genannt…"[„Bácskában van egy falucska, Jarek a neve"]. In: Der Donauschwabe 31.1981 Nr. 32 (Aug.09), 4. o.

deportációban és kitelepítés(ek) során keletkezett dalkincset összegző gyűjtményes kiadásban. Műve találó címe a német eredetiben szellemes – ám a magyarban alig visszaadható – hangátvetéssel a dal és a szenvedés rokonságát jelző *„Leid im Lied"*[117]. Az alábbiakban néhány példát ismertetek a feldolgozott összesen 30 daltípust részletesen kommentáló, számos variánst felsoroló anyagból.

Bár ez a gyűjtemény nem tekinthető reprezentatívnak, mégis kirajzolódik, hogy egynéhány lágerdal sokak által énekelt és kedvelt, azaz közkeletűnek számíthatott. Ilyen a *„Steht ein Lager bei Stalino"* kezdetű dal, amelyről azt írja Alfred Karasek, hogy 1945 körül keletkezhetett és azóta bejárva a világot mindenhova eljutott, ahol dunai svábok élnek[118].

Karasek az elsők közé tartozott, akik felfigyeltek az elhurcoltak dalaira. A háború után a felsőbajorországi Piding-i elosztótáborban mindjárt fel is kereste a Szövetségi Köztársaságba került embereket. 1952-es cikkében beszámol arról, hogy a táborlakók szerény hajlékainak falán is megtalálhatók a kint Oroszországban élő falubelijeik életéért könyörgő imádságok és más emlékek, és olyan becsben tartják ezeket, mint a búcsújárásból származó emlékeket. Karasek megjegyzi, hogy nemcsak emlékmiséket, hanem búcsújárásokat is tartottak földijeik megmeneküléséért.[119]

Az alább közölt dalt már csak úgy emlegették, mint a "Karácsonyi elhurcoltak dalát" (Lied der Weihnachtsverschleppten). Hol és mikor keletkezhetett, pontosan nem tudjuk. Romániai és jugoszláviai területekről elhurcoltak körében igen népszerű volt. Egy adatközlő visszaemlékezése szerint (Leonhard Jung / Kruševlje), írja Karasek, fiatal lányok költötték a sztalinói lágerben. Karasek az általa felgyűjtött variánsokból azt közli, amely szerinte a "legformásabb", s amelyet 1952. május 20-án Pidingben fiatal lányok énekeltek el neki. A dalt egy az első világháborús a dunai svábok körében igen ismert dallamra énekelték ("Als wir im Jahre 1915").

---

[117] Gottfried Habenicht: Leid im Lied. Südost- und ostdeutsche Lagerlieder und Lieder von Flucht, Vertreibung und Verschleppung. [Szenvedés a dalban. Dél-kelet-európai lágerek és menekültek, elhurcoltak dalai.] Freiburg 1996. 472 oldal, számos kottával. Gustav Wabro, a baden-württembergi menekültügyekért felelős államtitkár írt bevezetőjében ajánlást.

[118] Karasek, Alfred: Lied der nach Rußland Verschleppten [Az Ororszországba hurcoltak dalai]. In: Neuland, Nr. 23. 5. Jg. 1952 (június 8-i szám), 5. o.

[119] Uo.

(1. példa) *Lied der Weihnachtsverschleppten* (*Karácsonyi elhurcoltak dala*)

1. Das war zu Weihnachten 44
Für uns eine bittere Nacht,
Wie man uns hat von zu Hause,
Von Eltern und Kindern fortgebracht.
Und man brachte uns nach Rußland
In ein fremdes, ödes Land,
II: Hier in eine Kohlengrube,
Das war uns allen unbekannt. :II

2. Dann in dieser Kohlengrube
Hatten wir gar bittre Zeit,
Manchmal gab es nicht zu essen,
Und wir haben oft geweint,
Wenn wir dachten an die Heimat,
An das ferne Elternhaus,
II: Wo die Mutter ganz alleine,
Weinend geht wohl ein und aus. :II

3. Manchmal gab es bittre Kälte,
Uns erfroren Fuß und Händ‘,
Manche wollten sich das Leben nehmen,
Doch der Schritt ward ihnen schwer,
II: Weil sie dachten an die Kinder,
Die zu Hause weinen sehr. :II

4. Dachten an die alte Mutter,
Für die ist gar schwere Zeit,
Weil der Vater und der Bruder
Stehen an der Front im Streit,
Und die Tochter ist in Rußland,
Das ist alles bitter schwer.
II: Und die Mutter denkt im Stillen,
Ach wir seh’n uns nimmermehr! :II

5. Kommt ein Vöglein angeflogen:
Komm und setz‘ dich her zu mir,
Setz‘ dich nieder an mein Fenster,
Singe mir der Freiheit Lied!
Warum willst nicht länger bleiben?
Wohin steht dir denn dein Sinn?
II: Willst mir nicht die Zeit vertreiben?
Weil ich in der Grube bin? :II

6. Hab zu Hause auch ein Nestlein,
Das ist goldig, zart und fein,
Drinnen sitzen Vater und Mutter
Und die Schwestern alle mein!
Manchmal fragen dann die Kleinen:
„Wo mag unsre Mutter sein?“
II: Und Großmutter sagt mit Weinen,
„Tief in Rußland, ganz allein!“ :II

7. Fliege Vöglein, hin zu ihnen,
Setz‘ dich an das Fenster dort,
Klage du mein Leid dann ihnen
An dem lieben Heimatort.
Sag‘ der Mutter, sag‘ den Kleinen,
Sag‘ es auch den Schwestern mein:
II: „Viele Tränen muß ich weinen,
Weil ich bin so ganz allein! :II

Lássunk további példákat a dunai sváb lágerdalok gyűjteményéből. A „Leid im Lied” gyűjtemény 79. számú dala az alábbi, amely Magdalena Tisch szül. Neumann naplójából származik, aki 1945 és 1948 között Csaszovjarban volt lágerfogoly. A dalt hazatérte után is énekelte. Lánya – aki megtanulta a dalt tőle – másolta le a naplót 1994-ben, majd szalagra is énekelte 1994-ben Würzburgban. A szöveg érdekessége – és a szólásszabadág ékes bizonyítéka – a ritkábban olvasható, az elbocsátó óhazát keserű, kendőzetlen nyíltsággal vádoló sor a harmadik versszakban:

„Bis in die Ukraine, in das Steppenland,
Hat Rumäniens Feigheit uns hinein verbannt.“

Körülbelüli fordításban: *„Az ukrán sztyeppék országáig / űzött minket Románia gyávasága.“*

(2. példa) Weit gezogen über Berg und Tal / „Rußlandlied“ („Oroszországi dal“)

1. Weit gezogen über Berg und Tal
Grüß ich dich, oh Heimat, tausendmal,
Sehr betrübt und traurig muß ich von dir gehen,
Lebt wohl, ihr Lieben, auf Wiedersehen.

2. In den Viehwaggonen, auf wenig Stroh,
Und dazu die bittre Wassernot,
Bei geschlossenen Türen über Stein und Kies,
Hat man uns geführet in das „Paradies“.

3. Weit Überall wohl durch die weite Rund‘
Führt der Zug uns weiter, Stund für Stund‘;
Bis in die Ukraine, in das Steppenland,
Hat Rumäniens Feigheit uns hinein verbannt.

4. Aber wir sind alle stark und groß
Und wir spüren gar nicht diese Not,
Und wir werden alles tapfer überstehen,

5. Auf der Fahrt in diesem fremden Land
Sahen wir so manches Unbekannt‘;
Denn wir konnten selten von zu Hause fort,
Von der schönen Heimat, unser Lieblingsort.

6. Sind wir jetzt auch in Verlassenheit
Wendet sich doch einmal diese Zeit;
Denn wir werden alle wieder heimwärts ziehen,
Wenn für uns die Rosen wieder einmal blühn.

(3. példa) A „Leid im Lied“ gyűjtemény 82. számú dala a már említett népszerű „Tief in Rußland bei Salino” igen sok, 29 kisebb-nagyobb szöveges variációval.

1. Tief in Rußland bei Stalino
Steht ein Lager, streng bewacht,
Drinnen wohnen deutsche Menschen,
Die man aus dem Banat gebracht.

2. Und die herzen dieser Menschen
Schlagen traurig, ernst und schwer,
Möchten wieder nach der Heimat,
Sehnen sich nach ihr so sehr.

3. Für sie gibt es nur noch Arbeit,
Oft im kalten, eisigen Wind,
Müssen so ihr Leid ertragen,
Weil sie deutsche Menschen sind.

4. Kennen nur noch Not und Plag,
Niemals eine Herzensfreud‘;
Tragen Not und Sorgen schweigend
Und ihr schweres, bittres Leid.

5. Ihre Gedanken aber eilen
Nach der Heimat immerdar,
In der sie ihre Lieben haben,
Wo es so schön und herrlich war.

6. Wenn sie dann von ihnen sprechen
Und vom einzigen, großem Glück,
Ihre Herzen beinah brechen,
Sehnen sich nach ihr zurück.

7. Und die Lieben in der Heimat
Sind seit langem schon allein,
Und die Kinder haben keinen Vater,
Und jetzt auch kein Mütterlein.

8. Wenn sie dann mal leise fragen:
Wo sind denn unsre Mütter hin?
Wird man ihnen weinendsagen:
Mußten all nach Rußland ziehn.

9. Es vergehen Tag‘ und Nächte
Monate und manches Jahr,
Und in diesem fremden Lande,
Bleichte sich mein blondes Haar.

10. Sollte ich in Rußland bleiben
Sollt‘ ich hier begraben sein,
Grüßt mir nochmals meine Heimat,
Und mein liebes Mütterlein.

11. Alle haben doch die Hoffnung,
Daß es einmal anders wird,
Denn nach jedem schweren Winter
Es auch einmal Frühling wird.

12. Auch für uns kommt mal die Stunde
Wo man uns entlassen wird,
Dann geht’s heim zu euch, ihr Lieben,
Oh wäre das ein großes Glück!

S végül ismét egy érdekes példa a fogolyfolklór színességét bizonyítandó. A romániai bánsági, egykor német Sanktanna közösség emlékkönyvéből származó dal[120] a keserű humor példája, amelybe orosz jövevényszavak szövődnek. Dallama a dunai svábok körében ma is ismert és közkedvelt „Lustig ist das Zigeunerleben” („Mily vidám a cigányélet”) mulatódal. A dalt 1987-ben Gottfried Habenicht Barbara Weigleintól, a felvétel évében 69 éves glogowatzi adatközlőtől hangszalagon is rögzítette.

[120] Reinholz, Johann: Das heutige deutschsprachige Liedgut der Gemeinde Sanktanna – unter besonderer Berücksichtigung seines Brauchtumsbezuges [A mai Sanktanna német nyelvű dalkincse – különös tekintettel a szokásokkla kapcsolatos dalokra]. Dormagen, [o. J.] Ugyenezen mulatódal más „feldolgozását“ Titói lágerlakóktól jugoszláviai bánsági adatközlőktől Alfred Karasek 1952-ben is már lejegyezte. Habenicht: Leid im Lied, 159 o.

(4. példa) Lustig ist es in Rußland leben („Milyen vidám az élet Oroszországban”)

1. Lustig ist es in Rußland leben, faria, faria, ho!
Essen geben sie uns zu wenig, faria, faria, ho!
Zu Norme muß es immer sein,
Sonst gibt es nur Suppe allein.
Faria, faria, faria, faria, faria, faria, ho![121] (A refrén két sora minden versszak végén megismétlődik.

2. Wenn wir in die Arbeit marschieren,
In der Reihe von drei bis vieren,
Schau'n wir alle so traurig drein,
Denken, es könnt' ja schon Abend sein.

3. In der Arbeit angekommen,
Wird die Haue zur Hand genommen;
Denn wir hacken ja so gut
Und wir decken das Gras nur zu.

4. Tut uns dann der Hunger plagen,
Schau'n wir nach dem Essenwagen;
Rennen wir an den Kochtopf hin,
Daß die Köchin kommt von Sinn'.

5. Sind dann uns're Kastollen[122] gefüllet,
Schrei'n wir wieder: Es war zu wenig
Denn der Löffel war wieder nicht voll!
Denken: der Teufel wird dich einmal hol'n.

6. Wenn die Sonne dann wird sinken,
Fragen wir: Hat's nicht geklingelt?
Rennen in das Lager zurück,
Nach dem Hleba geht auch schon der Blick.

[121] A sorok végén álló mulatókifejezés „faria“ és refrén két sora minden versszak végén megismétlődik.

[122] Kastolle: fazék;
Hleba: kenyér
Jubki tauschen: elcserélni a vattakabátot
Moloko: tej

7. Wenn der Leutnant nicht tut lauschen,
Gehn wir unsre Jubki tauschen,
Rennen wir in die Erdhütt‘ hinein,*
Fragen: Könnt hier nicht Moloko sein?

A „SCHWÄBISCHE TÜRKEI”

Baranya megye

155. GEDICHT DER SALACKER VERSCHLEPPTEN

„Als wir kamen an Donaurand,
da hörten wir, wir kommen in das ferne Russland.
Auf Gepäck schreiten wir langsam vorbei,
schwer und büsend war uns dieser Gang.
Stürmisch und eisig war die Nacht,
Unsre Last hat uns manchmal auf die Knie gebracht.
Auf der Donau mussten wir warten,
Bis eine Brücke war geschlagen.
In Baja bekommen wir ein Quartier,
da war kein Fenster, keine Tür.
Eine schwere Nacht
haben wir im Keller zugebracht.
Schwer und betrübt voll Schmerzen
schlich sich Heimweh in unsere Herzen.
Weit hinaus aus Ungarns Fluren
führten uns die Eisenbahnspuren.
Im Waggon war es eine Qual,
36 war unsere Zahl.
Hart und gepresst nebeneinander wir lagen,
dass wir in der Nacht nicht konnten schlafen.
Und als wir sein gefahren dahin,
die Kälte war ja wirklich schlimm.
Wir, doch wir halten es aus,
vielleicht kehren wir doch noch einmal nach Haus.

Und auf unsrer langen Fahrt
sehen wir manches Heldengrab.
Die Schneeflocken fallen herab
Auf ein manches stilles Grab.
Sie decken ganz weiß die dunkle Erde zu,
darunter schliefen Kämpfer ihre letzte Ruh.
Die kalte Erde deckt sie zu,
darunter ihr mancher Liebster ruht.
Ein Holzkreuz schwang auf ihrem Grab,
niemand weiß, wer darunter schläft.
„Liebstes Kind, Mutter, Bruder und Freunde mein,
versorgt nur alles daheim.
Halt euch nur von der Kälte hutsam ein,
Es weint ja in Russland euer armes Weiselein.
Meine Lieben, nehmet es nicht euch zu Herzen,
ich lebe ja hier in Heimwehschmerzen.
Mein Herz ist ja immer so traurig und schwer,
weil ich nur immer denke, ich sehe euch nicht mehr.
Ich tröste mich immer im Stillen,
und ich kehre wieder heim mit Gottes Willen."

Mein Herz war ja immer so schwer,
Weil ich nicht kann mein Liebsten sehn.
Wir reisen schon vierzehn Tage dahin,
Bis ich einmal ihn kann sehn.
Sie kamen so eilig zu unserem Zug
Und rufen: „Herzliebster, lebst du noch?"
Ich eile vor Freude zum Fenster hin.
Und konnte kaum reichen ihm die Hand,
da griffen ihn die Russen an.
Es war ja nur ein Augenblick,
da trieben sie ihn in sein Arrest zurück.
Er ist von mir mit freudigen Herzen geschieden,
weil er hofft, wir sehen einander wieder.
Mein Liebster tröstet mich
mit seinem letzten Blick,
Und schaut noch einmal mit schwerem Herzen zurück.

Wir hoffen doch, wir kommen wieder zusammen,
aber die falschen Russen trennen uns von einand.

Unser Zug rollt immer weiter nach Russland hinein,
Mein Liebster sein Zug holt uns gar nicht mehr ein.
Mein liebster Bruder war in meinem Zug,
er musste von mir änder fort.
Das Kreuz drückt mich so ganz allein,
weil ich von allen zwei so getrennt muss sein.
Ich komme in eine Baracke hinein,
Ich hoffe, vielleicht werde
ich sie sehn.Ich kann ja fragen, wen ich will,
niemand weißja, wo sie sind.
„Ach, liebe Mutter,
wenn's ihr tät wissen,
dass wir drei so sind zerrissen,
liebe Mutter, euer Herz möchte vergehn,
wenn ihr arme Weise möchtet sehn"

Am 15. März hatte ich einen schweren Tag,
da ich mein Bruder zum erstenmal sah.
Ich eilte vor Freude so eilig hin,
und konnte einige Minuten kein Wort reden mit ihm.
Ich weinte so bitterlich und schaute ihn an:
„Ach Bruder, ach Bruder, wie verlassen stehst du da?"
Er konnte vor Schmerzen kaum reden ein Wort,
weil er muss wieder von mir fort.
„Ach lieber Bruder, wie schaust denn du aus,
der Hunger schaut dir ja aus den Augen heraus."
Mein Bruder neigt seinen Kopf hinab,
denn es rollen die Tränen seinen bleichen Wangen herab.
„Ach liebe Schwester mein,
wenn uns das Mütterlein möcht sehen daheim,
ihr tät ja ihr Herz vergehn, wenn sie ihre Kinder möcht sehn!"

Ach wie weit bin ich heute von meines Vaters Grab,
es ist ja heut so ein schöner Tag,

wo ich keine Palmen kann stecken auf sein Grab.
Ich weine hier im Stillen
und denke, hier sind ja so viele.
Ich kniee mich nieder und verrichte mein Gebetlein:
„Ach Vater im Himmel mein,
wie verlassen sind heute dein' Weiselein.
Heute fließen ja Seufzer und Tränen,
weil wir das Grab unseres Vaters nicht können sehen.
Aber es wird einsmal kommen,
dort am Himmel droben
für uns ein Wiedersehn..."

156. KLARA BURGHARDT: GROSNIJ[123]–KAUKASUS

(An meinen Onkel, Simon Burghardt, an alle Zwangsarbeiter)

Schwere Schneeflocken fallen,
gefroren, steinhart die Erde.
Wind pfeift durch die Wüsten,
trauriggrau steht die Baracke.

Dünner Rauch qualmt in den Himmel,
zitternde Sklaven sitzen im Stillen.
Weinen, Schmerz und nur Sorgen,
in der Ferne die verzweifelten Lieben!

Auf einmal im Stillen
vom Mund eines Jungen
ertönt eine Stimme.
Eine leise Harmonika
und dazu das Lied
von der weiten Heimat,
so schön, so lieb!

Tränen in den Augen,
einander umarmend,

[123] Groznij az oroszországi Csecsenföld fővárosa a Kaukázus térségében.

das Lied vom Zuhause
summen die Tausend'.
Die Heimat ist da,
auch wenn nur
-für einen Moment!

Jahre vergingen, still ist das Lied.
Der Junge gestorben, still die Musik.

(C) 2006

157. EIN LIED VON DEN VERSCHLEPPTEN NACH RUSSLAND
AZ OROSZORSZÁGBA ELHURCOLT NÉMETEK ÉNEKE
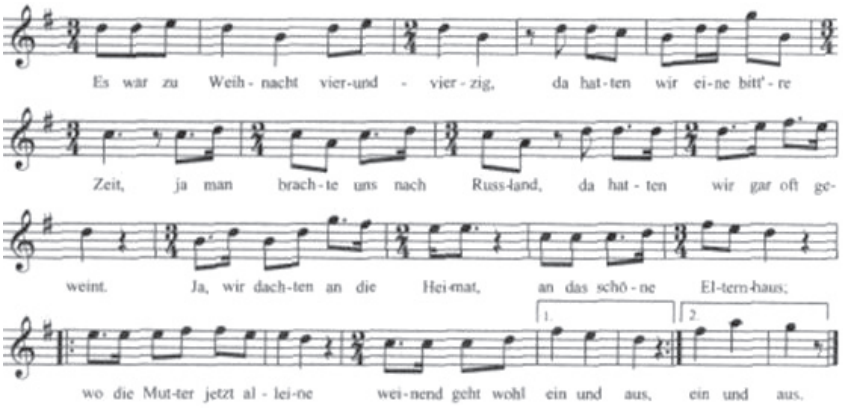
Altglashütte/Obanya notiert von Viktor Póosik

2. Lieber Vogel kam geflogen,
Komm und setz dich her zu mir!
Setzt dich nieder an mein Fenster,
Singe mir mein Freiheitslied!

Oftmals fragen sich die Kleinen,
Wo mag uns’re Mutter sein?
||:Grossmutter, sie sagt dann weinend,
Sie ist in Russland ganz allein. :||

3. Lieber Vogel, fliege weiter,
Fliege zu mein’ Elternhaus!
Setz dich nieder an ihr Fenster,
Tausche meine Grüße aus!
Sag, dass ich sie innig liebe,
Bei ihnen weit nun steht mein Sinn.
||:Dass ich sie im Herzen trage,
Wenn ich auch in Russland bin. :\\

4. Doch vergehen Tage, Wochen,
Monate und vier-fünf Jahr1.
Und der Kummer und die Sorgen
Richten mir mein schwarees Haar.
Sollt’ ich in der Grube sterben,
Hier in diesem öden Land?
||:Grüsset meine Ellern, G’schwister,
Sagt, ich starb für’s Vaterland! :||

UTÓSZÓ HELYETT

ISTENHEZ FOHÁSZKODÓ SZABADSÁGVÁGY ÉS AZ ÉLTETŐ SZERELEM, SZERETET MOTÍVUMAI A SZTÁLINI TÁBOROKBAN RABOSKODOTT KÁRPÁTALJAI MAGYAR HADIFOGLYOK LÁGERFOLKLÓRJÁBAN ÉS LÁGERKÖLTÉSZETÉBEN[124]

Több mint negyedszázada kezdtem el gyűjteni és kiadni a II. világháborús hadifogoly- és munkatáborok akkor még a tabutéma kategóriába besorolt „*oral history"*-jellegű emlékanyagát, a szóbeli visszaemlékezéseket, az úgynevezett *„fejben írt lágerverseket*"[125], amelyeket ma már a magyar folklorisztikában a szakirodalom[126] lágerfolklórként és a hagyományos magyar népköltészet szerves részeként, illetve modern folklórként tart nyilván. Névtelen, illetve egyes esetekben nevesített szerzői azok köréből kerültek ki, akik magyar katonaként orosz fogságba estek, internált civilként *„háromnapos munkára"* vagy politikai elítéltként, munkaszázadba hurcoltként a GUPVI és a GULÁG szögesdrótja mögé kényszeríttettek.

---

[124] Elhangzott: 2012. október 5-én Székesfehérvárott, *„Szerelem – sötét verem (?)" A határon túli magyar irodalom napjai* című konferencián, a Vörösmarty Társaság szervezésében.

[125] Dupka György áldozatos munkája nyomán a '90-es években az ungvári Intermix Kiadó gondozásában több a témával foglalkozó gyűjteményes kötet is napvilágot látott: Istenhez fohászkodva. Verses levelek, imák, a sztálini lágerekből (1944-1957). 1992; Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944-1946). 1993, Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből (1944-1992). 1993.Lásd:. Fedák László: A kolimai magyarok hitvallása c. versével. Megjelent: Hadifogoly Híradó, 1999. 2. sz. 6. old. Forgon Pál: Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak. Egy kárpátaljai református lelkész a Gulágokon. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1992., Nagy László: Deportálásom - fogságom története. In: Szabolcs-Szatmári Szemle, 1989. 4. 378-389., 1992., Mandrik Erzsébet: A pokol bugyraiban. Intermix Kiadó, Budapest-Ungvár, é.n. Megjegyzés: a 25., 29., 30. és 33. sz. (Fedák Lászlótól lejegyzett lágerversek szerzőjük megnevezése nélkül a következő kiadványokban jelentek meg: Szente Zoltán: Magyarok a szovjet lágerekben (visszaemlékezés). Küzdőtér. A JATE Galiba Kör Társadalomtudományi kiadványa. 1988. 2. sz. 45., 106. old.;
Kolimai magyar lágerversek, 1946–1953. Kortárs. 1989. 7. sz. 117. old. Dupka György gyűjtése.

[126] Küllős Imola: *A II. világháborús hadifogság és a sztálini lágerek folklórja.* http://www.otka.hu/index.php?akt_menu=1191

A gyűjtemény első 1992-es kiadásából befolyó összeget a Szolyvai Emlékpark építésére ajánlottam fel. A második kiadására 1996-ban került sor, amelyhez felkérésemre előszót S. Benedek András nemrég elhunyt irodalomtörténész írt. Idézek belőle: *„Évtizedekig a legnagyobb bűnük közé tartozott Kárpátalján a magyarság 1944–es tömeges elhurcolásának felemlegetése. Egyetemre, főiskolára csak az az árva fiatal juthatott, aki lehetőleg nem magyarnak vallotta magát, s legfőképpen a német fasiszták áldozatának tüntette fel édesapját az akkoriban még patikamérlegen mért önéletrajzban.*

Az emberek, az özvegyek és árvák, a barátaikat a lágerek jeltelen temetőiben hagyó hazatértek azonban nem felejthetnek. Épp az illegalitás miatt vált mindez sajátos folklórrá. A szájról szájra, kéziratról kéziratra terjedő emlékezések, az ott átélt szörnyűségek „irodalmi" lenyomata először több mint két évvel ezelőtt látott napvilágot, a független kárpátaljai magyar könyvkiadás első produktumaként.

Nem az irodalmi érték az elsőrendű tehát ebben a gyűjteményben, amely inkább drámai dokumentum, mint antológia. Napjaink drámai eseményei azonban arra figyelmeztetnek, hogy csak a hiteles, megszenvedett tanúság válhat tanulsággá."[127]

Az ismert lágerkrónikások, a lágerverseket hazahozó túlélők közül, sajnos a szovjet birodalom összeomlását kevesen érték meg. Az általunk közreadott lágerversekre a szakma mégis felfigyelt. Köztük Küllős Imola, Vasvári Zoltán és Tarczai Béla és más elismert folklórkutatók, akik ezeket az alkotások a II. világháborús hadifogság és a sztálini lágerek sajátos folklórjaként értékelték. *Áldozatok*[128] címmel Kárpát-medencei szintű gyűjteményt is kiadtak, amelyekbe a mi gyűjtésünkből a fogoly- és munkatáborok prózai és verses emlékanyagából is többet átvettek. Ezek a ránk maradt közköltészeti versek, szóbeli vagy írott visszaemlékezések közelmúltunk tragikus kordokumentumai, amelyek beláthatatlan érzelmi oldalról világítják meg a haláltáborok embervilágának egyéni és közösségi tragédiáit. A táborokban keletkezett fogolyköltészet esztétikai szempontból nem mérhetők Radnóti Miklós kockás füzetében fennmaradt költeményeihez, vagy Pilinszky János lágerköltészetéhez,

[127] *Istenhez fohászkodva.* Verses levelek, imák, a sztálini lágerekből (1944-1957).

[128] *Áldozatok*. A második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágerek folklórjából. Összeállítók: Küllős Imola - Vasvári Zoltán. Folklórsorozat, L harmattan KFT, Budapest, 2006.

sem a klasszikus népköltészet értékeihez. Osztom Tarczai Béla álláspontját, miszerint ezek az alkotások azért *„fontosak, mert hűen tükrözik sok ezer fogoly akkori lelkiállapotát, érzésvilágát... Akik a fogságban verseket, dalokat írtak, nem voltak költők, még csak gyakorlott versfaragók sem (néhány kivételtől eltekintve). Őket a körülmények tették költővé, mondhatni: alkalmi költővé, mert legtöbbjük azóta se vett tollat a kezébe. A lágerköltészet gyökere az a rendkívül gazdag népköltészeti, népzenei hagyomány, amelyet minden táborlakó tudata mélyén ismert és amelyre támaszkodott.”* [129]

I.
Az Istenhez fohászkodó szabadságvágy, az éltető szerelem, szeretet motívumai a lágerírásokban

A túlélőktől tudjuk, hogy a szovjet fogolytáborokban elsősorban elővigyázatosság miatt, illetve papír és írószer híján – fejben készült a vers, a lágerima, a lágerballada és más fogolyvers, hírvers. Balogh Sándor, a szernyei kántortanító és rímfaragó, akit nyolc évre ítéltek, szintén fejben írta rigmusait, olvasom a *Kemény, konok ember* című költeményében: *„Gondolatban írok,/Az őr idelásson?!.../ Emlékezetemben/ Tartom az írásom.”*[130]

Karig Sára József Attila-díjas költő és műfordító[131] 1947–1953 között politikai fogoly volt, főleg Vorkután raboskodott, egyik versében a *„fejbeírás”* tényét megerősíti: *„A költő itt a hóba ír,/ mert nincs papír./ A jég hátán senki sem él,/ kemény a tél./ S a lét csak tárgyi tévedés:/ az érv kevés./ Ha él, ha vall, ha néha sír,/ a hóba ír,/ hogy itt is költő- és magyar -/ és jót akar, /hogy itt is hinni, írni mer,/ hogy írni kell.* (Karig Sára: *Sarkövezet,* versek, 1995.)

Az ungvári Fedák László, aki a hírhedt kolimai aranybányában sínylődött, közel 30 verset írt fejben, tőle jegyeztem le a 1946–1953-ban született *„Kolimai magyar lágerversek”*-et, amelyből egy ciklus – *Küzdőtér* – a JATE Galiba Kör Társadalomtudományi kiadványa, 1988. 2. sz. (45. és 106.

---

[129] Tarczai Béla: Szellemi élet a fogolytáborokban (355.p.). – IN: http://epa.oszk.hu/02000/02030/00033/pdf/HOM_Evkonyv_40_347-359.pdf

[130] Balogh Sándor: *Kemény, konok ember…* - In: *Istenhez fohászkodva*…,47.p.

[131] *Új magyar irodalmi lexikon. H-Ö.* Főszerkesztő: Péter László. Második, javított, bővített kiadás. Akadémiai Kiadó, 2000, 1049.p.

old.); a *Kortárs,* 1989. 7. sz. (117. old.) is megjelentettem. Ezek közül ismertté vált *„A kolimai magyar rabok hitvallása":*

„Nem félünk a szenvedéstől,/ nem félünk a kínzástól/ Nem félünk a börtönöktől,/ Nem félünk a haláltól,//Attól félünk, hogy rabságba/ Éljük le életünket,/ Hogy szép hazánk, Magyarország/ Rákosinak rabja lesz. // Adjál nekünk jó istenünk,/ Annyi erőt, kitartást,/Hogy hazánkat, nemzetünket/ tegyük újból szabaddá." [132](1950.)

A lágerversek keletkezéséről Örkény István, a *Lágerek népe* című művében tesz említést: *„...Sok költőt szült a hadifogság: sajnos, túlnyomórészt rosszakat. De a gyémánt is a saját porával csiszolódik: talán egymáson gyalulják meg a tükörlapjukat ők is, a költők. (..) Dalfoszlányok születtek, nem dalkoszorúk, alkalmi versek és színdarabok íródtak, de nem születtek remekművek... Nem kultúra ez, de szándék és igény. Erős szándék és egyre növekvő igény: íme, a két gyümölcs, amit a hadifogság termett."*[133]

A fogolyversek általában a lágerélet mindennapi valóságáról, az éhezésről, betegségről, halálról, hidegről, az otthonról, a honvágyról, a hazatérésről szólnak. De témaként jelennek meg a családi ünnepek, erőteljesen a szent karácsony, a szeretet ünnepe is: *„Szent karácsony estje most reánk köszöntött,/ Itt ünnepeljük meg a szögesdrót között." (...) Szomorú otthon is a karácsony napja,/ Nem ül az asztalnál a jó édesapa./ Nincsen otthon a férj, a sok drága testvér,/ Pusztító halálba sodort el a szél./ Nincs, aki megkezdje az esti imát,/ Ünnepi asztalhoz ültesse családját. //*

Ez a mi életünk legsötétebb napja,/ Bús szívvel gondolunk a meleg otthonra./ Szemünk könnybe lábad a karácsony szóra,/ Vajon nehéz sorsunk mikor fordul jóra?/ Pusztít a tífusz itt, arat a döghalál,/ Sok jó magyar testvér haza nem jut el már./ Kiviszi szürke ló éjjel a temetőbe,/ Jeltelen, dermesztő, jeges sírgödörbe..."[134] (Holozsi Károly: *Fogolykarácsony Szolyván.* Szolyva, 1944 karácsonya).

---

[132] *Istenhez fohászkodva...* Verses levelek, imák, a sztálini lágerekből (1944-1957). Összeállította, a jegyzeteket és az utószót, a kronológiát írta Dupka György. Ungvár-Budapest, Intermix Kft., 1992, 44-45. p. A továbbiakban Istenhez fohászkodva…

[133] Vö. Örkény leírásával arról, mit kértek a hadifoglyok egy „kívánsághangversenyen" egy kaukázusi táborban. Örkény István: Lágerek népe, Bp. 1981, 127 p.

[134] *Istenhez fohászkodva*…, 14. p.

A fogolytáborban a szilveszter is szívbemarkoló ünnep, hazavágyó emlékezés és reménykedés: *„Fogoly szilvesztere milyen is lehetne,/ Korpa a kenyere, répa a levese./ Patakokban folyik millióknak vére,/ Itt arat a halál kényére–kedvére./ Édesanyák jaja, özvegyek sóhaja,/ Árvák tenger–könnye hozzád kiált, Uram,/ Fel a magas égbe./ Irgalmazz nékünk e siralom völgyében,/ Szánd meg árva néped, bocsásd meg bűneink,/ Töröld le arcunkról a bánat könnyeit.”*[135] (A fogoly szilvesztere, Szolyva, 1944. december 31. Szerzője ismeretlen.)

A hitéletet, a vallásgyakorlást a foglyok között raboskodó lelkészek titokban biztosították, aki kidőlt, annak tanítványa tartotta az emberekben az istenhitet és a szabadsághitet. Kárpátalján 139 görög katolikus, több mint 20 református és római katolikus pap volt elítélve, elmondásaik szerint a lágerbeli foglyok, még a korábbi ateisták is *„a hit és a vallás vigasztaló erejét igényelték”.*

1944. november 18–20. között a szovjetek Kárpátaljáról *„háromnapi munkára”* elhurcolták a 18–50 éves férfiakat. Az emberek útközben, a vagonban egyházi énekeket és az emlékezet mélyebb rétegeiből előkerült könyörgéseket énekeltek. Ezek közül szájhagyományként a legelterjedtebb könyörgés az ismeretlen kárpátaljai szerzőtől származó *Ezer fogoly imája 1944-ben* címmel vált ismertté, első szakaszából idézek:

„Ezer fogoly küldi imáját az égbe,/ Hallgasd meg hát, Uram, kérésünket végre./ Könyörögve kérünk, segíts haza minket,/ Bűneiben szenvedő fogoly népeidet./ Mi Atyánk, Úr Isten, ki fenn vagy az égbe,/ hallgasd meg hát sok-sok kérésünket végre.”[136]

Ez a lágerima táborról táborra járt, csoportosan és egyenként is, hangosan vagy lelkük bensejében mormolták a lágerima 35 sorát, amely magába foglalta a rabbá tett emberi sorsokat, érzéseket (a megalázottságot, a honvágyat, a kétségbeesést, az Istenbe vetett hitet, az éhség miatti gyötrelmet, az otthon maradottak iránt érzett gyöngéd szeretetet és az éltető szerelmet stb.). Ehhez a lágerimához nagyon hasonló tartalmú más versek, verses levelek tucatjai születtek. A túlélőknek köszönhető, hogy hazahozták, mert magukénak érezték és a továbbiakban szabadon variálták az anonimmá vált közös dalokat, verseket.

[135] *Istenhez fohászkodva…*, 16. p.
[136] *Istenhez fohászkodva…*, 12. p.

Ezeknek a lágerekben megfogalmazott könyörgéseknek a központi alanyai elsősorban az *„egek Ura”,* az *„Úr Isten”,* a *„kegyes Isten”, „én Istenem”,* Jézus, akihez a rabok szabadulásukért fohászkodtak, hogy segítse őket haza, *„áldást kérnek”* az otthon hagyottakra. Mert várja őket a családi kör: a kedves szülő, a jó Apa és a *„drága jó Anya”,* „*Édesanyák jaja”,* a *„könnyező édesanya”,* a kedves testvér, a *„szerető család”, „otthon lévő szeretteim”, „édes, drága lelkem”,* a *„hitves”,* az *„otthon maradt kedves”,* az *„árván maradt édes hitestárs”*,a *„jó feleség”,* az *„özvegyek sóhaja”,* a gyerekekről gondoskodó *„hű asszony”*, a *„kedves gyerek*”, az „*árván maradt gyermekek.”*

A versírók *„cselfogdába jutott”, „bűnben szenvedő foglyoknak”, „tarisznyás gyász magyaroknak”* mondják magukat, akiket a *„gonosz szellem keze elhurcolt”* a fogolytáborba. Itt minden egyes szál férfi *„rab madár”*-ként él, *„Ki kalitkájában szabadulásra vár.”* A sok-sok szenvedéstől *„arat a hálál kényére-kedvére”* és *„Soknak fakeresztjét messze-messze- távol, / Idegen országban verdesi a zápor*”[137]. Az elcsüggedők legyengülnek, sorra elhullnak, aki lélekben és isteni hitben is erős, és akinek a lelki mankója a család, a hitves, az a borzalmakat túléli.

A lágerimákban így biztatják, vigasztalják egymást és önmagukat:

„*Imádkozzál az Istenhez:/ ez egyszer még megsegítsen...”.* Egy másik versben közösségi felszólítást találunk: *„Bajtársak, ne essünk kétségbe, /összekulcsolt kézzel tekintsünk az égre,/ küldje el nekünk is a várt szabadulást.”*

A lágervers-krónikások nyíltan megnevezik az elvesztésükért felelős *„gonosz szellemet”* is és átkot szórnak a fejére:

„Sztálin Jóska, te vad hóhér,/ megfordulhatsz sírodban,/ átok veri porcikádat,/ nem pihenhetsz nyugodtan.//Álnok szavad, hazug szavad,/ de sok népet ámított,/ megszenvedték hatalmadat az ártatlan magyarok.”[138] (*Lágerballada,* Szerzője ismeretlen, Szolyva, 1944.)

„És bűnöm volt még szókimondó igazságos érzetem,/ A „háromnapos munka” érthetetlen, nagyon fájó végzete./ Számon mertem kérni sok ezer testvérem s apám halálát,/ Bírálni az istenített Sztálin embertelen hibáját.”[139] (Vadnay András: *Verses levél kislányaimnak.* 1950.)

---

[137] *Istenhez fohászkodva…*, 17. p.
[138] *Istenhez fohászkodva…*, 11. p.
[139] *Istenhez fohászkodva…*, 46. p.

„Te vagy, te vagy, Sztálin Jóska,/ A gaz postarabló,/ Véreskezű tömeggyilkos,

Hóhér, gyújtogató. (...) Ott lógsz majd a Vörös téren,/ Tested a szél himbálja,/ Nem lesz ember a földtekén,/ Aki téged sajnálna."[140]

(Fedák László: *Sztálin arcképe* (Részlet), Kolima, 1952.)

A lágerben meghalt Holozsi Károly benei gimnazista *Felajánlom neked* című láger-himnuszában, (amelynek a szövegét egy rabtársának diktálta le, aki hazatérve a lágerből, megzenésítette) a szenvedőkért tesz lelkiadományt*: „Felajánlom neked Jézusom az én szívem,/ Gyámolítsd, őrizd meg reményem és hitem!/ Tárd ki a szívedet, áraszd ránk malasztodat,/ Oszlasd szét felettünk Istenünk haragodat!/ Pusztul a kincs, pusztul az élet,/ Örökké él a tiszta lélek./ legyen ezért lelkünk/ A legdrágább, mely minden kinccsel felér.*"[141]

Ma az el nem csüggedő rabok dalának tartott verset a kárpátaljai katolikus templomokban himnuszként éneklik.

Több lágerballada foglalkozik a közösségi és egyéni tragédiákkal. Fedák László *Nagy Jóska halálát* balladában énekli meg:

„Sír az erdő, zúg a tajga,/ Haldoklik egy rab magyar,/ Sebe vérzik, arca sápadt,/ Nem megy többé már haza// (...) Itt alussza álmát / A vad Kolimán."[142]

Elterjedté váltak a lágeréletről szóló hírversek költései is:

„Egy szép szerda reggel, mikor felébredtünk,/ Dobszó útján az iskolába igyekeztünk,/ hogy egy kapitánynak beszédét meghalljuk,/ Így történt, hogy mink cselfogdába jutottunk.//

Átkozott nemzetség, mit tettél hazánkkal,/ Sok-sok magyar népet juttattál rabláncra,/ Sok-sok anya szívét darabokra szaggatád,/ Mikor karjaikból minket kiszakítottál..."[143] (Egy szép szerda reggel…1944. Szerzője: ismeretlen)

Már fentebb említett imák, fohászok, könyörgéseken kívül gyűjteményünkben a lírai népdalok bizonyos műfajait is megtalálhatjuk: pl. kesergők, siratók, illetve a lágerben elvesztett szerető siratója:

---

[140] *Istenhez fohászkodva…*, 50. p.
[141] *Istenhez fohászkodva…*, 21. p.
[142] *Istenhez fohászkodva…*, 52-53. p.
[143] *Istenhez fohászkodva…*, 11. p.

„Azt írták a donbászi vidékről,/ Véresen ment le a nap az égről,/ De sok vér folyt az idegen földre,/ De sok bányász aludt el örökre.//

Azt írta egy kislány levelébe,/ Él–e még a régi szeretője?/ Él–e még vagy gondol–e még rája/ Valahol ott a nagy Oroszországba.//

Válasz jött a kislány levelére,/ Hogy öltözzön a szíve feketébe./ Szeretője hűségesen várja/ Odafenn a fényes mennyországba."[144]

(Azt írták… 1947., szerzője ismeretlen)

Egy másik változatban a lágerben halt fiú üzenete édesanyjának:

„Isten veled szülőföldem,/ Ahol én születtem,/ Szüleimtől testvéreimtől//Nagyon távol estem.//

Nem zúgnak itt a harangok,/ Templomba sem járnak,/ Szegény fogoly azt sem tudja,/ Mikor van vasárnap.//

Megássák a fogoly sírját/ A szolyvai völgybe,/ Környes–körül ráhajlik/ A fenyves erdő zöldje.//

Csak egy anya, édesanya/ Sírdogál magában,/ Mert meghalt a kedves fia/ A fogolytáborban.//

Jó pajtásaim titeket is/ Áldjon meg az Isten,/ Keressétek fel a sírom/ A szolyvai völgyben.//

Írjátok meg az anyámnak,/ Ha tudtok felőlem,/ Hogy a fiát már ne várja./ Éhség eltemette.//

Fogolyima, fogolyének/ A búcsúztatója,/ Vérrel hímzett hótakaró/ Lesz a takarója."[145] (*Fogolyének*. 1947. Szerzője ismeretlen. Egyik rabtársától lejegyezte a kisbégányi születésű Komári András volt fogoly, Makijevka, Donyecki terület.)

A lágerköltészetnek is témája az örök szerelem, amely burkoltan vagy nyíltan több lágerversben felbukkan.

Az otthon maradt kedveshez címzett *„életben maradok vagy nem maradok"* motívum szólal meg több verses levélben is:

„Édes, drága lelkem/ Sajnálhatsz te engem – hiába,/ Talán haza megyek majd/ Nemsokára.//

Vagy nem megyek innen haza,/ S nem csókolom pici piros szádat,/ Felejtsd el a velem töltött/ Holdvilágos nyári éjszakákat.//

Felejsd el az ölelésem,/ Csókjaimat, ajkam mosolygását,/Hisz valahol Orsa alatt/ Közös sírom nekem is megássák."[146]

---

[144] *Istenhez fohászkodva…*, 27. p.
[145] *Istenhez fohászkodva…*, 27-28. p.
[146] *Istenhez fohászkodva…*, 21-22. p.

(Gaál Sándor: *Hó szállong Orsa felett.* Orsa, 1945 decembere).

A vers szerzője kisdobronyi, verses levelében megjövendölte saját halálát, az éh- és fagyhalál áldozata lett, a lágerből barátja, Úr Sándor hazahozta és átadta gyászoló özvegyének és majd eljuttatta címemre.

Azonban több lágerversben, illetve vereses levélben az erőt adó családi háttér, a hitves iránt érzett hatalmas szeretet és szerelem gyógyír a szenvedő rab lelkének, hogy átvészelje a rabságot, hogy a halálsejtelmét a szabadságvágy uralja, hogy a halál küszöbén is az élethez görcsösen ragaszkodjon. Számukra ezek az érzések táplálták a túlélés reményét. Az egyik uráli aranybányában robotoló kígyósi Tar Géza mindennapi fájdalmát leküzdve, a képzelet szárnyán hazajár erőgyűjtésre:

„Elszállok én is úgyis lélekben hozzátok,/ Bármily nagy is e hegy, tetején áthágok…!/ Lélek előtt nincs gát, sem erős hatalom:/ Ölelem asszonyom, drága pici lányom."[147]

(Tar Géza (Kígyós): *Sötét nagy hegy.* Aranybánya, 1954. május 2.)

Ugyanezzel a versmotívummal találkozhatunk Szamos Ede rab Tambovban, 1946 októberében fogalmazott lágerversében: *„Átrepülnék a drótkerítés felett,/ Álmodni egy szebb életről Veled./ Megálmodtam: nem lesz drótkerítés,/Álommá szépül majd minden szenvedés."* [148] (*Álom)*

A fentebbihez hasonló családi szeretet utáni vágy kifejezője Rózsa Ferenc verse, melynek utolsó néhány sorát idézem:

„Álmaimban mindig otthon járok, mint az árnyék, csendesen,/Körüljárom a kedves szobákat, s könnyes szemmel álmotok lesem./ Rácsókolom hálám csókját kezetekre, s aztán búcsúzom,/ Csak könnyem marad a párnákon és szívemben a néma fájdalom./ Reggelenként, ha felébredtek s találtok a párnán könnyeket,/ Gondoljátok azt, hogy otthon jártam, s imádkoztam értetek."[149]

A 25 évre elítélt benei Horváth Simon a parasztember tömör bölcsességével fogalmazza meg Herszonban, 1954-ben írt verses levelében a rab fohászát: *„Mint virrasztó a hajnalhasadásra,/ Úgy vágyok, várok a szabadulásra.*"[150] Az ő és sok ezer kárpátaljai fogoly esetében csak az 1955-ben megadott amnesztia után következett be.

---

[147] *Istenhez fohászkodva*…, 55. p.

[148] Tarczai Béla: Szellemi élet a fogolytáborokban (356.p.). – IN: http://epa.oszk.hu/02000/02030/00033/pdf/HOM_Evkonyv_40_347-359.pdf

[149] Tarczai Béla: Szellemi élet a fogolytáborokban (355.p.). – IN: http://epa.oszk.hu/02000/02030/00033/pdf/HOM_Evkonyv_40_347-359.pdf

[150] Horváth Simon: *Sötét ég alatt. Lágerversek, vereses levelek*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2004., 118.

A lágerkultúra szerves részét képezik a fogságba esett, letartóztatott, elítélt hivatásos írók, költők, művészek és más tehetségek munkái is. Az említett Örkény István és Karig Sárán kívül Lengyel József, Jobbágy Károly és mások is hozzájárultak élőszóval, írással fogolytársaik testi-lelki egyensúlyának fenntartásához. Ezekben a lágerekben más nemzetek írói is szolidárisak voltak velük. A legkiválóbbak közül említem a magyar Rózsás Jánossal együtt raboskodó orosz Alekszandr Szolzsenyicint, az ungvári Mészáros Sándorné együtt raboskodott Karig Sárával és hatására foglalkozott lágernapló írással.[151]

A személyesen átélt fogolyélet emlékeiről sokan utólag, már itthoni környezetben írásos visszaemlékezésekben foglalták össze. Ennek már ma jelentős irodalma van Kárpátalján is.

II.
Miről szólnak a lágerlevelek?

A családjuktól elszakított, a kegyetlen pusztulásra ítélt lágerlakóktól a sztálinisták úgyszólván elvettek mindent, de hitüket mégsem tudták megtörni, hiszen Istenre bízták sorsuk alakulását, az elcsigázottak Istenhez fohászkodtak haláluk órájában, a borzalmakat túlélők Istentől várták a szabadulást. Az élni akarás írattatta velük azokat a leveleket, amelyekben napi fohászaikat fogalmazták meg.

A jelen gyűjteményben közzétett dokumentumértékű szövegek a Kárpátaljáról internált vagy koncepciós per folyamán elítélt és kényszermunkára hurcolt magyar rabságban töltött életét, szenvedéseit, kínzásait, vagyis a retorziókat örökítik meg.

A levelek szerzői között szinte minden társadalmi réteg képviseltetve van, hisz a begyűjtéskor nem volt különösebb szelektálás. Egyes levélírókra már csak a túlélők, a hozzátartozók emlékeznek. Több írásos emléknek sikerült azonosítani megfogalmazóját.

Ezért is fontosnak tartjuk összegyűjteni és közreadni a lágerleveleket, mert minden egyes csiszolatlan mondata őrzi a megmaradás hitét. Az érzelmileg telített sorokból, szavakból tengernyi szenvedés olvasható ki. E szenvedésre épült az istenhez fohászkodók hite, az Isten, a Család

[151] Mészáros Sándorné: *Elrabolt éveim a Gulágon*. Emlékirat. Intermix Kiadó, Ungvár. Budapest, 2000., 59. p.

és a Hazaszeretet hite. Ez táplálja ma a mi hitünket is, erőt ad nekünk a fennmaradáshoz, magyarságunk fel nem adásához.

Közös, stílusbeli motívum csoportok a láger-levelekben

Az alább közölt motívum csoportokat az általam eddig kiadott gyűjteményekből[152] válogattam:

Folyamodás és fohászkodás Istenhez motívum csoport:

„…Adjon a jó Isten mindnyájatoknak erőt egészséget..." (Turda-levél)

„… hátha megsegít a jó Isten, hogy még élhetek…" (Turda-levél)

„… a jó Isten… csak ő benne bízhatunk ő segíthet rajtunk ha erős hittel bízunk benne…" (Turda-levél)

„… a jó Isten adjon Nektek mindnyájatoknak elviselhető, kellemes karácsonyi ünnepeket..." (Badzey-levél)

„… Ha a jó Isten is úgy akarja, okosan élve meg fogjuk tudni tartani egészségünket..." (Badzey-levél)

„… Adja azonban a jó Isten … mégiscsak kikerülhessünk" (Badzey-levél)

„…Hála Istennek egészséges vagyok..." (Badzey-levél)

„… a jó Isten erőt adjon nekünk..." (Badzey-levél)

„…vezéreljen bennünket a jó Isten..." (Badzey-levél)

„…bár adná az Isten … szeretnék már hazamenni" (Badzey-levél)

„… áldja meg a jó Isten, drága jó Anyukámat, az egész kis családomat..." (Badzey-levél)

„… Isten vele édes, drága, jó Anyukám…" (Badzey-levél)

„… Hála Istennek egészséges vagyok…" (Nagy-levél)

„… Ha Isten megsegít, … hazakerülök…" (Nagy-levél)

„… Áldja meg őket a Mindenható…" (Nagy-levél)

„… imádkozzon az Istenhez, hozza haza rab fát…" (Fedák verses levele)

„… Majd megsegít az Isten…" (Varga-levél)

Imádkozás a családért, hozzátartozókért motívum csoport:

---

[152] *Istenhez fohászkodva…*, (Turda-levél: 23. p.), (Nagy-levél: 17. p.), (Fedák-verses levele: 52.), (Ferenc-verses levél: 15.), (Holozsi: Fogolykarácsony…: 14.p.), (A fogoly szilvesztere:16.p), (Emberaszaló…: 19.p.), (Fogolytábor bús lakói: 25.p.), (Berta Károly. 1944. november havában: 28.p.), (Filep János. Búcsúzom tőled: 43.p.), (Balog Sándor: Elraboltak:55.p.) (Balog Sándor: Minap éppen:59.)., *A haláltáborból* (Badzey Pál szolyvai naplója.), Összeállította: Badzey Imre, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1996., Dupka György-Horváth Sándor: *'56 Kárpátalján.* (Dokumentum-gyűjtemény), Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.

„…Minden nap …. Imádkozom Értetek, kis kápolna van itt, abban oltárkép, mely elém varázsolja a Ti képeteket…” (Badzey-levél)

„… tessenek Mind imádkozni, hogy... hazakerülhessünk és viszontláthassuk egymást” (Badzey-levél)

„… imádkozzanak érettem, hogy hazamehessek dolgozni a családért” (Badzey-levél)

„… sokat imádkoztam érte…” (Badzey-levél)

„… imádkozott fiadért…” (Fedák verses levél)

Megszólítások motívum csoport:

„Kedves családom és kedves édesanyám!” (Turda-levél)

„Kedves feleségem!” (Turda-levél)

„Kedveseim!” (Badzey-levél)

„Kedves jó Anyukám!”(Badzey-levél)

„Drága édes kis Lelkem, Olgicám!” (Badzey-levél)

„Szeretett gyermekeim!” (Badzey-levél)

„Kedves jó Anyuka és Apuka!” (Badzey-levél)

„Édes Olgicám, aranyos gyermekeim!” (Badzey-levél)

*„Kedves jó szüleink és Mind, Ti kedveseim!” (*Badzey-levél)

„Drága jó Anyukám!” (Badzey-levél)

„Kedves jó Szüleim!” (Badzey-levél)

„Olgicám édes! Drága kicsi lelkem!” (Badzey-levél)

„Drága jó Édesanyám, Öcsém és Húgom!” (Nagy-levél)

„Drága Édesanyám” (Nagy-levél)

„Kedves Boris rokon” (Ferenc-verses levél)

„Szeretett, kedves, drága, jó Édesanyám!” (Varga-levél)

Búcsúzás, üdvözlés motívum csoport:

„… szeretettel csókol mindenkit, kézcsókjával küldve… szeretettel: Pali.” (Badzey-levél)

„… Mindenkit sokszor csókolok…” (Badzey-levél)

„…sokat gondolok Rátok, a mielőbbi viszontlátásig, maradok szerető férjed: Pali.” (Badzey-levél)

„… Szeretettel küldöm csókjaimat és áldásaimat!” (Badzey-levél)

„… maradok forrón szerető férjed, imádó apucitok az öregek tisztelő veje: Pali.” (Badzey-levél)

„… Ezerszer csókolja és áldását, köszönetét küldi szerető, hálás fia: Pali.” (Badzey-levél)

„… Milliószor csókolom Édesanyámat… szerető fia: Jenő.” (Nagy-levél)

„Minél előbbi otthoni viszontlátás örömében sokszor csókolom szeretett szüleimet és testvéreimet Öcsi." (Varga-levél)

Állat motívum-csoport:

„… Szinte nem tudtuk már mire vagyunk különbek az állatnál" (Hatodik levél)

„… hol van a határvonal az ember és állat között…" (Hatodik levél)

„… megmutatta a nagy titkot, az emberbaromban az isten arcát…" (Hatodik levél)

„… legalább csak olyan lenne a kosztunk, mint otthon a kijáró disznóknak…"

(Nagy-levél, 7)

*„… Ártatlan vagyok, akárcsak a madár..." (*Ferenc-verses levél)

Reménytelenség motívum csoportja:

„… kifognak bennünket engedni, de ezt nem igen érjük meg..." (Badzey-levél)

„… De a végzet ezt így rendelte el és bele kell nyugodnunk határozatába bár a jövőnk teljesen ismeretlen" (Badzey-levél)

„… végelgyengülésben elhunyt, szép halála volt…" (hatodik levél)

„… de még boldogabb, aki meghalt..." (hatodik levél)

„… hogyan kerülök haza…" (Badzey-levél)

Kitartás, remény motívum csoport:

„… most csak az a fontos, hogy kitartsunk… életkedvünket megőrizzük…" (Badzey-levél)

„… ilyen családért érdemes szenvedni…" (Turda-levél)

„… táplálom hitemet…" (Turda-levél)

„… mostmár egészen jól megy sorunk…" (Nagy-levél)

„… sokszor reményünk nagyobb, máskor kisebb..." (Badzey-levél)

A szeretet, a kedves iránt érzett hűség ragaszkodás motívumcsoport:

„… árván maradt édes hitestársunk,..." (Holozsi: Fogolykarácsony…)

„A fogolytáborban nem is lehet ünnep,/ Hiszen kalitkában a madár sem örülhet." (A fogoly szilvesztere,)

„Gondolsz-e másra, mint a szülőházra, /Benne hitvesedre,..." (A fogoly szilvesztere)

„Foglyok éhen tűnődnek…/ Asszonyaink által küldött/ csomagjaink eltűnnek." (Emberaszaló…)

„Fájó sóhajunk az égig felér,/ Odahaza az asztalon van-e most kenyér,/ Nem nélkülöz-e a hű asszony, a kedves gyerek, /tudnak-e még mosolyogni otthon a szemek." (Fogolytábor bús lakói)

„Ölelős karok várnak majd haza,..." (Fogolytábor bús lakói)

„Hej, de sokat vártak otthon a szerető családba." (Berta Károly. 1944. november havában)

„Otthon lévő szeretteim,/ Isten Áldjon meg bennetek,/Ha itt lehelem ki ifjú lelkem,/ Sose felejtsetek el engem." (Filep János. Búcsúzom tőled)

„Elraboltak tőled, Édes, / Hárman jöttek értem." (Balog Sándor: Elraboltak)

„Hű feleségem „Urálon túl"/ megháborodott a sok gondtul." (Balog Sándor: Minap éppen)

Ime, a sztálini lágerekből küldött levelek, verses levelek legfőbb stílusbeli motívum csoportjai, amelyek egyben a levelek főbb nyelvi építőelemei, amelyek számunkra nyelvi gazdagságot, felemelő erőt jelentenek.

Végezetül még egy példát említenék. Magyar származású szovjet katonaként nem volt hajlandó harcolni magyar testvérei ellen a fancsikai Bucsella József. Regénybe illő kalandos út és mérhetetlen szenvedés várt rá, mivel Budapest ostroma idején csatlakozott a felkelőkhöz, a szovjet katonai törvényszék halálra ítélte.[153] Hihetetlen, de a kivégzését túlélte, a koponyacsontba fúródott golyót kioperálták, majd felgyógyulása után 35 évre ítélték, a Mordvin ASZSZK 7. sz. lágerében is megfordult, majd örökös száműzetésre vitték Szibériába, az ezredforduló után tért haza. Mint emlékiratában írja: *„A kommunisták elrabolták életem ötven évét, mert magyar voltam, s mert nem akartam 1956-ban fegyvert fogni a fajtám ellen."*[154]

Amikor megkérdeztem, milyen lelkierővel rendelkezett túlélni a lágerek, majd kényszer száműzetés szörnyűségeit. Válasza: az Istenbe vetett hit, az éltető szerelem, szeretet és a szabadságvágy. Naplójában is leírja, hogy az egyik kazahsztáni lágerben összehozta a sors egy német asz-

---

[153] Dupka György: *'56 és Kárpátalja.* Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2006., 66-70.p.

[154] Bucsella József: *Sorsok megírva. Életem elrabolt ötven éve.* –In: *Igazi Kárpáti Igaz Szó*, 2006. július 6., július 20.

szonnyal, akit szintén politikai okokból hurcoltak el és ítéltek sokévi szabadságvesztésre: *„Őt is, engem is csak fasisztáknak neveztek az őrök. Ez az asszony lett a feleségem, akivel, megoszthattam a rabság, a számkivetettség keserű kenyerét.”* Ebből a lágerszerelemből egy lánygyermekük született, a száműzetésben feleségét elvesztette, de szerelmük virágával, lányával hazatért és szabadságvágya is beteljesült. Bucsella József sorsa egy beteljesült szerelemélmény és szabadságérzés lélekerősítő története, jövőbe mutató példakép számunkra a kárpátaljai kisebbségi létben is.

Dupka György

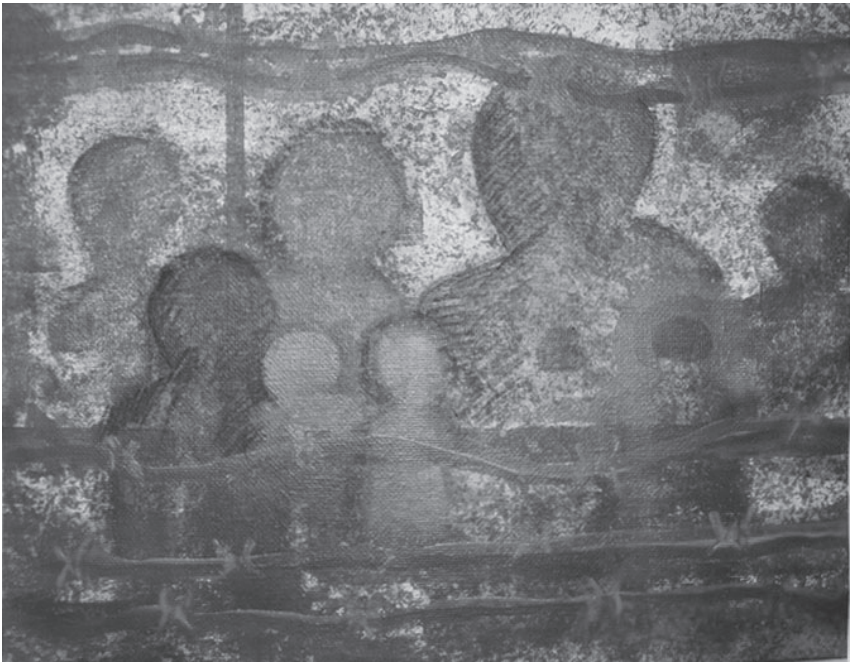

JEGYZETEK

1. A szovjet rabságot elrendelő dokumentumokról

1944–1960 között a sztálini kommunista és katonai diktatúra a háborúvesztést követően számos csapást mért a Kárpát-medencei magyarságra és németségre. Ezt perdöntő módon bizonyítják a sorozatos megtorlásokat, népirtást elrendelő dokumentumok is, amelyek a hadifogolyszerzéssel, etnikai tisztogatással, németként/magyarként való internálással, kitelepítéssel, törvénytelen ítélkezésekkel, a kelet-közép-európai térségnek durva szovjetizálásával stb. kapcsolatosak.

A kegyetlen leszámolást már előrevetíti V. Molotov, a Szovjetunió külügyi népbiztosának levele, amelyet Sir A. C. Kerrhez, a moszkvai brit nagykövethez intézett: „A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott … a felelősséget nemcsak a magyar kormánynak kell viselni, hanem kisebb vagy nagyobb mértékben a magyar népnek is." (Moszkva, 1943. június 7.)[155]

Az első csapást Kárpátalja esetében a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának 1944. november 13-án hozott 0036. számú Szigorúan titkos határozata okozta. Részlet a dokumentumból:

„A Front Katonai Tanácsa E L R E N D E L I:

1. A városok, mezővárosok és nagyközségek katonai komendánsai ez év november 14-től 16-ig bezárólag vegyék nyilvántartásba a német és a magyar hadseregben szolgált katonákat és tiszteket, nemzetiségüktől függetlenül.

2. Vegyék nyilvántartásba mindazokat a 18 és 50 év közötti német és magyar nemzetiségű hadköteles személyeket, akik jelenleg Kárpát-

[155] Forrás: Malenkij robot „Egyetlen bűnünk a származásunk volt..." Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot"-ra a sztálini lágerekbe 1944/45-1955. Szerkesztő/Editor: Dr. Bognár Zalán. Felelős kiadó: Matkovits-Kretz Eleonóra. Kiadja: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009. 15. p. – Dr. Bognár Zalán a tanulmány szerzője az idézetet a következő forrásból merítette: V. Molotov, a Szovjetunió külügyi népbiztosának levele Sir A. C. Kerrhez, a moszkvai brit nagykövethez, Moszkva, 1943. júniius 7. In: Juhász Gyula. Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978. 158–159. pp.

Ukrajna felszabadított területén élnek, valamint a magyar rendőrség és csendőrség valamennyi tisztviselőjét és alkalmazottját, akik Kárpát-Ukrajna felszabadított területén tartózkodnak.

3. A katonai komendánsnak a fent említett személyek nyilvántartásba vételéről szóló parancstervezete JÓVÁHAGYANDÓ.

A katonai komendánsok a nyilvántartásba vétel alkalmával mindenkivel közöljék, hogy 1944. november 18-án ismét jelentkezni kötelesek és a november 18-ra másodszor beidézett valamennyi személyt:

a/ a német és a magyar hadsereg volt katonáit és tisztjeit tartóztassák le és konvojban, mint az ellenség katonáit, irányítsák őket a hadifogoly-gyűjtőhelyekre.

b/ a Kárpát-Ukrajna felszabadított területén élő német és magyar nemzetiségű hadköteles személyeket csapatonként, listák szerint konvojban irányítsák a hadifogoly-gyűjtőhelyekre.

A magyar rendőrség és csendőrség tisztviselőiről és alkalmazottairól készült teljes nyilvántartási anyagot a letartóztatottakkal együtt ez év november 18–19-én adják át a legközelebbi „SZMERS"-egységeknek és a hadtápterületet fedező határőr-alakulatok felderítő szerveinek. (...) MELLÉKLET: a katonai komendáns parancsa." [156]

Fagyejev vezérőrnagynak, a 4. Ukrán Front hadtápterületét fedező NKVD-csapatok parancsnokának 1944. december 17-én keltezett végrehajtó jelentése szerint többek között Kárpátalján: *„Folyó év november 18-tól december 16-ig a hadtápterületet fedező NKVD-osztagok összesen 22 951 főt tartóztattak le és irányítottak hadifogoly-gyűjtőhelyekre, köztük: 14 202 katonát, tiszthelyettest és tisztet, 8564 német és magyar*

[156] A 0036. sz határozat aláírói: **Iv. Petrov** hadseregtábornok, a 4. Ukrán Front parancsnoka. A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagjai: **L. Mehlisz** vezérezredes, **Novikov** vezérőrnagy, **Kariofilli** tüzér vezérőrnagy. Hitelesítve: **Usztyinov** gárdaőrnagy, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának titkára (a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának körpecsétje). Forrás: RGVA. F. 32885, op. 1. gy. 243, l. 36-37. Továbbá: CGACA f. 31885. op. 1. Szpr. 243. – Ark. 36-37. Másolat. Gépiratos. Másolatának tartalmát a Kárpátaljai Megyei Tanács rehabilitációs bizottsága 1991-ben megtartott ülésén hozták nyilvánosságra. Magyar nyelven először megjelent: Dupka György, Korszun Alekszej: A "málenykij robot" dokumentumokban. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 83. Ungvár-Budapest, 1997, 71-73. pp. Ukránul először megjelent: *Тернистий шлях до України.* Збірник архівних документів і матеріалів „Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 рр. XX століття". Упорядник: О. Д. Довганич. Видавництво Закарпаття, Ужгород, 2007. 427-429. pp.

nemzetiségű hadkötelest, 185 csendőrt és rendőrt. A hadtápterület megtisztítására indított akció folytatódik." [157]

A második csapásként értelmezhető az Állami Honvédelmi Bizottság 7161. számú, Sztálin aláírásával kiadott határozata a munkaképes német lakosság internálásáról Bulgária, Magyarország, Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia területén és munkavégzésre a Szovjetunióba küldésükről. Részlet a dokumentumból: *„Moszkva, Kreml, 1944. december 16.*

Szigorúan titkos! Az Állami Honvédelmi Bizottság határozatot hozott:

1. A Szovjetunióba történő munkára irányítás céljából mozgósítani és internálni kell Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária és Csehszlovákia Vörös Hadsereg által felszabadított területén tartózkodó valamennyi munkaképes németet – a 17 és 45 év közötti férfiakat és a 18 és 30 év közötti nőket.

Le kell rögzíteni, hogy a mozgósítás mind a német és magyar állampolgárságú, mind pedig a román, jugoszláv, bolgár és csehszlovák állampolgárságú németekre vonatkozik.

2. A mozgósítás irányítását a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága végezze (Berija elvtárs).

A Szovjetunió Belügyi Népbiztosságát kell megbízni a gyűjtőhelyek megszervezésével, az internáltak fogadásával, a szerelvények összeállításával és indításával, valamint útközben történő őrzésével.

Az internált németek gyűjtőhelyekre érkezésének üteme szerint kell a Szovjetunióba indítani a szerelvényekkel.

3. Kötelezendő Malinovszkij és Vinogradov elvtárs – Románia, Tolbuhin és Birjuzov elvtárs – Bulgária és Jugoszlávia vonatkozásában:

A. az adott ország kormányzati szervein keresztül hajtsák végre az 1. pontban említett németek mozgósítását és internálását;

---

[157] Az NKVD No. 5032P jelentés aláírói: **Fagyejev** vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front hadtápterületét fedező NKVD-csapatok parancsnoka, **Boszij** ezredes, törzsfőnök. Forrás: CGACA f. 32885. op. 1. Szpr. 243. – Ark. 48-50. Eredeti. Gépiratos. Másolatának tartalmát a Kárpátaljai Megyei Tanács rehabilitációs bizottsága 1991-ben megtartott ülésén hozták nyilvánosságra. Magyar nyelven először megjelent: Dupka György, Korszun Alekszej: A "málenykij robot" dokumentumokban. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 83. Ungvár-Budapest, 1997.71-73 p. Ukránul először megjelent: *Тернистий шлях до України.* Збірник архівних документів і матеріалів „Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 рр. XX століття". (311. sz. ügyirat). Упорядник: О. Д. Довганич. Видавництво Закарпаття, Ужгород, 2007. 520-521. pp. Pontosított változata: "Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944-1945 рр." Архівні документи і матеріали. Упорядник. (88. sz. ügyirat). О. М. Корсун. Редакційна колегія: З.М. Кізман, Ю.Ю. Дупко, А.М. Фукс. Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», Ужгород, 2011. Видавництво Закарпаття, Ужгород, 2012. 165-166.pp.

B. a szovjet belügyi népbiztosság megbízottaival, Apollonov és Gorbatyuk elvtárssal közösen biztosítsák, hogy az illetékes katonai és polgári hatóságok megtegyék a szükséges intézkedéseket az érintett németek gyűjtőhelyeken való megjelenése érdekében.

Utasítani kell Malinovszkij és Tolbuhin elvtársat – Magyarország esetében és Petrov elvtársat – Csehszlovákiában, hogy a városparancsnokokon keresztül e határozat 1. pontjának megfelelően kihirdessék a front parancsnoksága nevében a németek internálása érdekében szükséges rendelkezéseket, valamint a szovjet belügyi népbiztosság megbízottaival közösen biztosítsák a mobilizálandó németek gyűjtőhelyeken történő megjelenése érdekében szükséges intézkedések megtételét.

4. Engedélyezni kell az elszállítandó németek számára, hogy magukkal vihessenek meleg ruházatot, tartalék fehérneműt, ágyneműt, edényeket személyes használatra és élelmiszert, összesen 200 kg súlyig fejenként.

5. Meg kell bízni Hruljov elvtársat, a Vörös Hadsereg hadtápfőnökét és Kovaljov elvtársat, a Vörös Hadsereg központi szállítmányozási főhivatal parancsnokát, hogy biztosítsák az internáltak szállításához a vasúti szerelvényeket és gépkocsikat, valamint étkeztetésüket útközben.

6. Valamennyi németet a donyeci szénmedence szénbányászatának és a Dél vaskohászatának helyreállítási munkálataira kell irányítani.

A munkahelyekre érkező németekből 1000 főből álló munkás zászlóaljakat alakítsanak ki.

A Honvédelmi Népbiztosság (Golikov elvtárs) biztosítson minden zászlóalj számára 12 tisztet a Vörös Hadseregben szolgálatra korlátozottan alkalmasak közül.

7. Az internáltak munkahelyükön történő fogadásának megszervezését, elhelyezésüket, élelmezésüket, valamint az érkező németek valamennyi egyéb létfeltételének biztosítását és a munkájuk megszervezését a szénbányászati, valamint a vaskohászati népbiztosság végezze. (...)

10. A németek internálását 1944 decemberében és 1945 januárjában le kell bonyolítani, s a munkahelyre érkezésnek 1945. február 15-ig meg kell történnie." [158]

---

[158] Forrás: RGASZPI F 644. op. 2. gy. 425. 82-84. o. Eredeti gépirat. Közli: Szovjetszkij faktor. Tom I. 1944–1948. 116–118. o. Megjelent magyarul: Iratok a magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez, 1944. október–1948. június. (Szerk. Vida István.) Budapest, Gondolat, 2005. 384 p.
Tárolt változat: http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=90%3A19441216&catid=54%3Airattar&Itemid=85&lang=en (2014-05-2.)

A harmadik csapás Kárpátalja esetében az 1944. december 18-i 22. sz. dekrétum a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa különleges bíróságának létrehozásáról. (Megjegyzendő: a polgári társadalom szétzúzása, kulcsszereplőinek elítélése, likvidálása, lágerbe zárása érdekében hasonló rögtönítélő, katonai hadbíróságokat állítottak fel más elfoglalt területeken is.) Részlet a dokumentumból: *„A rendkívüli bíróság hatáskörébe a következő ügyek tartoznak:*

a) a megszálló hatóságok vezető szerveiről;

b) a magyar rendőrség és csendőrség tagjairól;

c) a Kárpátontúli Ukrajna polgárai közül kikerült árulóiról és segítőtársairól, akik saját népük kárára szilárdították a megszálló rendszert;

d) a magyar és német szervek titkos ügynökeiről;

e) olyan személyekről, akik a megszállás idején kegyetlenül és erőszakosan léptek fel a néppel szemben;

f) olyan személyekről, akik szabotálják a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa által végzett tevékenységet, és akik felszabadítónk, a Vörös Hadsereg ellen irányuló propagandát folytatnak;

g) olyan személyek ellen, akik a hatóságok képviselőivel és közéleti személyekkel szemben lépnek fel;

h) olyan személyek ellen, akiknek tevékenysége a nemzeti vagy vallási ellenségeskedés szítására irányul;

i) a fasiszta pártok tényezői ellen;

j) más olyan bűntények ellen, melyek megtárgyalását a különleges bíróság által szükségesnek ítélték meg. (...)

Büntetőjogi felelősségrevonásként a rendkívüli bíróságnak joga van tíz évig terjedő börtönbüntetést vagy golyó általi halálbüntetést kiszabni az érintett vagyonának elkobzásával."[159]

A negyedik csapás Kárpátalja, Magyarország, és más országok esetében az NKVD 1945. január 11-i 0016. sz. parancsa a szovjetellenes elemek letartóztatásáról. Sztálin támogatásával Berija belügyi népbiztos ál-

[159] A dekrétum aláírói: I. I. Turjanica, P.P. Szova, P.I. Lintur, I. M. Vas, J. I. Ivasko, M. V. Moldavcsuk, M. V. Cuperjak, Sz. I. Weisz, Sz.V. Boreckij, I. J. Kercsa, G. I. Ruszin, I. J. Kerecsanyin, F. I. Csekan, D. M. Tarahonics, C. I. Borkanyuk, I. I. Kopolovics, V. M. Teszlovics saját kezűleg. ***Forrás:*** VISZTNIK Nararodnoj Radi Zakarparszkoji Ukrajini. Urjadovij Organ Narodnoji Radi Zakarpatszkoj Ukrajini, Uzsgorod, 30 grudnya 1944. Csiszla 3. 15-16. p. Először magyarul közölve: „Sötét napok jöttek..." (Koncepciós perek magyar elítéltjeinek emlékkönyve 1944-1957) Dupka György közreadásában. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 10. Ungvár- Budapest, 1993., 121-124 p.

lította össze és küldte meg a frontok Katonai Tanácsainak az SZSZKSZ NKVD № 0016. 1945. január 11-én kelt rendeletét, amely értelmében 1945 januárja-februárja során Kárpátalján, a vele határos szlovákiai, magyarországi és lengyelországi térségekben elkezdődött az otthonukban tartózkodó polgárokkal szemben a harmadik *„begyűjtési"* hadművelet.

Az 1945 januárjától április 15-ig lebonyolított, több elfoglalt országot, illetve a front mögötti hátországot is érintő akcióról Berija belügyi népbiztos szigorúan titkos beszámolót[160] (Iktatószáma: N-438/b. 1945. április 17.) küldött a SZU legfelsőbb vezetőinek, köztük Sztálinnak, Molotovnak, az SZKP KB Politikai Bizottsága és a GKO tagjainak. A szovjet társadalomra különösen veszélyes ellenséges elemeket az NKVD irányításával tömegesen tartóztatták le nemcsak Kárpátalján, hanem a vele határos szlovákiai, magyarországi, lengyelországi és más országok lakosságának körében megszervezett nagyszabású átvilágítások, ellenőrzések, razziák következtében. A jelentés adatai szerint az NKVD-egységek összesen 215 540 főt tartóztattak le. A fogvatartottak nemzetiségi megoszlása: 138 200 német, 38 660 lengyel, 3 200 magyar, 1 130 szlovák, 390 olasz, 27 880 a Szovjetunió állampolgára (orosz, ukrán, fehérorosz, litván, lett, kazah stb.).

A fogságba kerültek további sorsára vonatkozó adatok: a 225 540 kiszűrt főből 148 540 főt az NKVD táboraiba küldtek, további 62 000 fő az NKVD frontvonal mögötti börtöneiben, lágereiben vizsgálati fogságban volt. A letartóztatási akció közben, a legközelebbi gyűjtőtáborig elindított gyalogmenetben 5000 fő meghalt.

A munkára alkalmatlanok további sorsáról is döntöttek, csak azok nyerhették vissza szabadságukat saját személyükre vonatkozóan, akikre az NKVD, a SZMERS kihallgató tisztjei terhelő bizonyítékokat nem találtak. A többiek ügyét rögtönítélő bírósági eljárásra a katonai bíróság hatáskörébe utalták. A „letartóztatások" egészen 1948-ig kitolódtak.

Az ötödik csapás Kárpátalja esetében: határozat a német és magyar családok kitelepítéséről. Ivan Turjanica, Kárpát-Ukrajna Néptanácsának elnöke aktívan közreműködött a Szovjetunió Belügyminisztériuma 1946. január 15-én kiadott № 1034. rendeletének végrehajtásában is, amely a kárpátaljai német nemzetiségű lakosok tömeges kitelepíté-

[160] Lásd: 29. sz. ügyirat (ZUN/83-85), eredeti forráshelye: ГАРФ, -Ф. 9401. - Оп. 2. Спр. 95. Арк. 263-255. Особлива папка. N-o1-1. Копія. Машинопис.

sét irányozta elő. A rendelet többek között azokra terjedt ki, akik *„a német–magyar megszállás idején leginkább kompromittálták magukat, többek között: a német nacionalista szervezet, a Volksbund tagjai és támogatói, az SS-tagok családtagjai, akik a visszavonuló német csapatokkal együtt Németországba menekültek, majd visszatértek otthonukba.”* Hasonló határozatokat adott ki a Turjanica vezette néptanács is. Ezek közül a № 3233. és a № 3234. 1945. augusztus 4-i keltezésű. Az előbbi megállapítja: *„…el kell végezni a német és azon személyek kitelepítését, akik a német–magyar haderővel menekültek el, majd pedig visszatértek Kárpát-Ukrajna területére”.* A másik a magyarokra vonatkozik: *„Ami Kárpát-Ukrajna területének a magyar megszállóktól való megtisztítását illeti, figyelembe véve a nép érdekeit és akaratát, elrendeli azon magyarok kitelepítését, akik Kárpát-Ukrajna ellenség általi megszállásakor érkeztek a területre.”*

Mindkét rendeletet a helyi belügyi főosztálynak és a körzeti népbizottságoknak NKVD-irányítással kellett végrehajtania 1945 augusztusa folyamán. A német családok válogatott kitelepítése csupán fél év múlva, 1946 márciusában történt meg. Az SZSZKSZ Belügyminisztériumának 1946. január 15-i, №1034., illetve 1946. február 24-én kelt № 1-2749. belső rendelete alapján Kárpátaljáról az első, 1 969 fős csoportot Tyumeny megyébe deportálták. 1949-ben pótlólagosan 701 németet ugyancsak Tyumeny megyébe deportáltak, ahol erdőkitermelésre fogták őket.

A Volksbund aktív vezetőit és támogatóit, valamint az SS-tagokat a SZMERS kémelhárítói kivégeztették.

Kizman Zoltán, a Kárpátaljai Német Szövetség elnökének közlése szerint[161] összesen több mint 3 000 németet deportáltak Szibériába és Kazahsztánba, ahol embertelen körülmények közepette dolgoztak és közülük sokan elpusztultak.

1974-ben végül megadták nekik a visszatérési és letelepedési hivatalos engedélyt, létszámuk erősen megfogyatkozott.

A felsorolt „csapások” következtében a kutatók 850–950 ezer főben adhatják meg a Kárpát-medencéből deportált magyar és német civilek, a szovjet hadifogságba esett katonák, valamint a koncepciós perekben elítéltek és a Szovjetunióban raboskodók együttes számát. Ha pedig az erdélyi, vajdasági, felvidéki teljes képet bemutatni szándékozó kutatá-

[161] АЛМАШІ, М. М. (szerk.): Відділ у справах національностей Закарпатської ОДА, Центр Культур Національних Меншин. Інформаційний бюлетень № 4., Ужгород, 2003. 18. p.

sok is megindulnak és napvilágra kerülnek a vesztességlisták, akkor meghaladhatjuk az egymilliós számadatot is. Egybehangzó vélemény az is, hogy a nélkülözések, a megerőltető kényszermunka, az embertelen, antihigiénikus körülmények, a járványos betegségek, fagy- és éhhalál következtében az elhurcoltak 30–40 %-a a GUPVI és a GULAG táboraiban, szibériai száműzetésben vesztette életét. Az elhurcoltak közül a fogságbaeséstől a céltáborig való eljutásig borzasztóan sokan haltak meg, azonban ezekről az emberveszteségekről nem vezettek nevesített statisztikát. A sztálini vezetés a magyarság és németség népirtását előre megfontolt szándékkal idézte elő.

2. A rabságban született lágerírások

Gyűjteményünket a Kárpát-medencei magyarságot, németséget ért 1944–1960 közti internálások, üldöztetések, koncepciós perek következtében a sztálini lágereiben elpusztult áldozatok emlékének ajánljuk.

Az egybegyűjtött lágerírásokból megismerhetjük a Szovjetunióba elhurcolt táborlakók, mártírok, hősök szenvedéstörténetét. Továbbá nyomon követhetjük a népcsoportok, politikai árnyalatokat képviselő foglyok mindennapi életét, kiket a kommunista diktatúra rabtartói egyszerű fizikai megsemmisítésnek teszik ki. Szembesülhetünk a haláltáborokban, börtönökben végbemenő emberi pusztítás, bezártság, rabság, az emberi humánum sárba tiprásának rémisztő képével, amely maga a valóság.

Az emberek, az özvegyek és árvák, a barátaikat a lágerek jeltelen temetőiben hagyó hazatértek azonban nem felejthetnek. Épp az illegalitás miatt vált mindez sajátos „Istenhez fohászkodó", hitet, reményt tápláló közösségi folklórrá. A szájról szájra, kéziratról kéziratra terjedő lágerírások, az ott átélt szörnyűségek „irodalmi"-, illetve folklór lenyomata először több mint két évtizeddel ezelőtt látott napvilágot, a független kárpátaljai magyar könyvkiadás első produktumaként. Nem az irodalmi érték az elsőrendű tehát ebben a gyűjteményben, amely inkább drámai dokumentum, mint antológia. Napjaink drámai eseményei azonban arra figyelmeztetnek, hogy csak a hiteles, megszenvedett tanúság válhat tanulsággá.

A válogatott lágerírások gyűjteménye lágerballadákat, lágerimákat, könyörgéseket, fohászokat, hitvallásokat, fogolyénekeket, továbbá

ismert népdalok, zsoltárok, nóták dallamára írt lágerdalokat, hírvivő verses regéket, krónikákat, verses leveleket, naplókat stb. tartalmaz. A lágerköltemények főleg a „Teremtő Atyához", a családhoz, a szeretett hitveshez, szülőkhöz, barátokhoz, a nemzethez, a szeretett szülőföldhöz költött strófák sokasága, amelyek egyben a rabok lelkének kristálytiszta tükre is, sok minden kiolvasható belőle.

A gyűjtemény szöveganyagának forrásáról, a szerzőkről, az adatközlőkről az alábbi jegyzetek nyújtanak eligazító áttekintést.

1. AJÁNLÁS HELYETT

Az írás szerzője: Forgon Pál, (Szernye, 1913). Szibéria, 1951–1955. Forrás: Forgon Pál: Ábeltől Antipásig. Verses Biblia-értelmezések. Koporsók, temetések, sírok a Biblia világában. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1994 – 8–9.pp.

1. FEJEZET

I. LÁGERBALLADÁK, ÁTKOT SZÓRÓ LÁGERVERSEK

(Szülőföldtől való búcsúzások)

2. LÁGERBALLADA

A 16 versszakos írás szerzője ismereten. Nagy Zoltán Mihály egy idős csonkapapi lakostól jegyezte le 1991-ben azzal a feltétellel, hogy amíg él, nevét titokban tartja. A ballada továbbadója sem ismeri a szerzőt, a szolyvai lágerben tanulta meg szövegét. Első kiadása: *Istenhez fohászkodva... Verses levelek, imák a sztálini lágerekből 1944–1947.* Összeállította, a jegyzeteket és az utószót, a kronológiát írta: Dupka György. – Ungvár-Budapest: Intermix Kft., 1992 – 9–11. pp. [A továbbiakban: *Istenhez fohászkodva…*]

3. BÚCSÚZÁS

A lágerírás 1944. december 3-án keletkezett. Szerzője a Feketepatakról 18 évesen elhurcolt Nagy Jenő (Feketepatak, 1926 – Ungvár, 1995) túlélő, aki Grúziában, Ocsemcsiriben raboskodott, majd 1946 júniusában tért haza szülőfalujába. Később a nagyszőlősi magyar tannyelvű középiskola nyugdíjas tanáraként Ungváron telepedett le. Az ő nevéhez fűződik az internáltak rehabilitásának kezdeményezése és az átélt láger-

történetek közzététele Kárpátalján. Még a lágerben emlékezetben fogalmazott írását 1991-ben juttatta el készülő gyűjteményünk részére. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 11. p.

4. NAGY JÓSKA HALÁLÁRA

A lágerírás 1953-ban, Kolimán keletkezett. Szerzője: Fedák László (Ungvár, 1911. szeptember 15. – Ungvár, 1991. október 20.) író és sportújságíró, sportvezető. A Kárpátaljai Megyei Bíróság 1948. december 18. napján őt jogerősen 25 év javítómunkára elítélte és elküldte az oroszországi Magadán megyében lévő kolimai különleges táborba. A hruscsovi politikai „enyhülés" következtében 1956 márciusában idő előtt szabadult, majd nyugdíjazásáig több éven keresztül az Ungvári Szpartak utánpótláscsapatát irányította (1956–1971). Halála után őt rehabilitálták (1992. február 20.) *„Fejben írta"* lágerverseit, szabadulása után a távoli Kolimán született alkotásait évtizedeken keresztül emlékezetében őrizte, csak néhány évvel halála előtt vetette őket papírra és juttatta el gyűjteményünk részére. Lásd még: http://hu.wikipedia.org/wiki/Fedák_László. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 15. p.

5. SZTÁLIN ARCKÉPE *(*Részlet*)*

A lágerírás 1952-ben, Kolimán keletkezett. Szerzője: Fedák László (1911–1991) író és sportújságíró, sportvezető. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 50. p.

II. LÁGERIMÁK, KÖNYÖRGÉSEK, FOHÁSZOK, HITVALLÁSOK

6. EZER FOGOLY IMÁJA 1944-BEN

Szerzője ismeretlen, a vers szájhagyomány útján terjedt el, valószínűleg 1944 decemberében, karácsony előestéjén keletkezett a szolyvai gyűjtőtáborban. A kárpátaljai magyarság, különösen a túlélők körében ez a legismertebb lágerima, többféle változata vált ismertté. A túlélők egybehangzóan állítják, hogy ez volt a napi imádságuk. Így szövegét – aki tehette – átírta, s a lágert látogató asszonyok pedig szent áhítattal, Istenhez fohászkodva terjesztették szeretteik körében. A hozzám eljuttatott egyik változatát az *Évgyűrűk '90* című évkönyvben, a miskolci *Holnap* című folyóiratban és a *Kárpátalja* című kétheti lapban is közzétettük. Eleinte

Balog Sándor szernyei református kántortanító és költő írásának tulajdonítottuk, azonban fia, a Magyarországon letelepedett ifj. Balog Sándor írásbeli reagálása szerint kijelentette, hogy ezt az eléggé ismert imát nem az édesapja írta, mivel ő elkerülte az 1944-es internálást, Sztálin lágerébe 1949 után került, amikor politikai motivációval ítélték el: „a szovjet nép ellenségének" nyilvánították. Így Balog Sándor lágerversei 1949 után születtek. Lásd a vers első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 12. p.

6/2. ISMERETLEN MAGYAR KÖLTŐ: EZER FOGOLY IMÁJA 1944-BEN

A 36 soros Ezer fogoly imája 1944-ben című lágervers rövidebb, de elterjedt változata, a Vásárhelyen szervezett megemlékezésen Benkő László szavalta el. Forrás: Történelmi Vitézi rend Csongrád megye Közösségi szervezet. Levente-megemlékezés 2014. 04. 04. 18.00 /Vásárhelyen/. In: **HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/MEDIA/SET/?SET=A.841324349216130.1073741877.574885425860025&TYPE=3 (LETÖLTÉS: 2014-11-2.)**

6/3. FOGOLYIMA

A 36 soros Ezer fogoly imája 1944-ben című lágervers rövidebb, de elterjedt változata. Lejegyezte: Nagy András beregszászi lakos, egy „malenykij robot" 8. sz. lágerének túlélője (Jenakijevo, 1945. november).

7. FOGOLYKARÁCSONY SZOLYVÁN

A lágerírás 1944 decemberében, Szolyván, karácsony előestéjén keletkezett. A lágerima szerzője Holozsi Károly, Benéből származó beregszászi gimnáziumi diák. Az 1944/1945 iskolai évben lett volna nyolcadikos. Ehelyett sokadmagával háromnapos munkára hurcolták, onnan pedig többé nem tért vissza. Elgyötört lélekkel, baljós előérzettel 1944 karácsonyára a szolyvai táborban verset írt, s ezt többek között földije, Horváth László (Bene, 1926.) túlélő fogolytársa hazamenekítette, részben általa is vált ismertté (Lásd: Horváth László: *Élet a halál árnyékában.* Emlékeim a „malenykij robot"-ról; Horváth Simon: *Sötét ég alatt.* Lágerversek. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 98-99.pp.) A vészterhes időkben, amikor tiltották nemzeti imádságunk éneklését, Kárpátalja magyarjai templomokban és egyéb gyülekezetekben himnusz helyett itt közölt versét énekelték. Először *„A beregszászi magyar gimnázium története 1864–1989"* című kötetben került közlésre (Ma-

gyarságkutató Intézet, Budapest, 1990. 279–280. old.). Holozsi Károly lágerimájának kárpátaljai elterjedését, egyes sorainak átköltését igazolja a hozzánk eljuttatott többféle változat is: Nagyberegen 1989-ben Mester Magda, Nagydobronyban 1990-ben Orosz Ildikó, Nagypaládon 1990-ben Juhász Béla, Királyházán pedig Tegze Elemér túlélő jegyezte le és juttatta el címünkre. Tegze Elemér visszaemlékezése szerint 1944. december 25–én Szolyván közösen fogalmazták fogolytársaival. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 14. p.

7/2. FOGOLY KARÁCSONY

A Holozsi Károly *Fogoly karácsony Szolyván* című 40 soros versének rövidített változata, folklorizált átköltése. Egy katonafogolytól lejegyezte Dobsa Lajos (1926) tiszakeresztúri túlélő, aki lágernaplójában 1944. november 25-én ezt írta: *„Délelőtt mielőtt elmentünk volna fürdőre, bejött egy katona és egy gyönyörű felköszöntőt mondott, amelyet megörökítek itt.”*

7/3. FOGOLY KARÁCSONYA A SZOLYVAI TÁBORBAN

Holozsi Károly átköltött versének változata. 1990-ben Juhász Béla (Nagypalád) gyűjtése.

7/4. 1944. SZOLYVAI FOGLYOK KARÁCSONYA

A lágerírás Szolyva, 1944. december 25-én keletkezett. Holozsi Károly átköltött versének változata. Lejegyezte Tegze Elemér túlélő (Királyháza) Beküldte: 1990. XII. 7.

8. HOZZÁD KÖNYÖRGÜNK

A lágerírás 1945 telén, Szolyván keletkezett. Szerzője Horosz Lajos, akit Ungvárról hurcoltak el. Lágerverse 1945-ben született. Hazatérését követően hunyt el.

9. KÖNYÖRGÉS

A lágerírás 1946-ban, Ocsemcsiri munkatáborában keletkezett. Szerzője ismeretlen. Nagy Jenő feketepataki túlélő egyik rabtársától tanulta a verset és 1991-ben adta át közlésre Dupka Györgynek. Újraközlések: Küllős–Vasvári 2006., 281–282. pp). Lásd még: Pawel Wyszkovwski: Katolikus üldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a

kommunista rezsim alatt (1917–1944–1991) Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, Esztergom, 2013., 253.p. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 22. p.

10. A FOGOLY SZILVESZTERE

A lágerírás 1944. december 31-én a szolyvai gyűjtőtáborában keletkezett. Szerzője ismeretlen. Nagyberegen Mesterné Füzesi Magda gyűjtötte 1990-ben. Közlése szerint egy bizonyos Bodnár Bálint írta át a vers szerzőjétől még a szolyvai lágerben. Hogy kitől, arra nem emlékezett, viszont az átírt szöveg alatt feltüntette a keletkezési dátumot: „Szolyva, 1944. december 31." Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 10. p.

11. Ó, ÉDES JÉZUSOM

A lágerírás 1949 folyamán fogságba esésének évében keletkezett. Szerzője: Bendász István (Borhalom/Boboviscse, 1903. augusztus 3. – Beregszász, 1991. augusztus 13.) felsőveresmarti (Velika Kopanya) görög katolikus parochus.1949. május 27-én tartóztatták le, 25 évre ítélték, 1955 januárjában rokkantan tért haza. Fogságának történetéről könyvet írt. Az *Ó édes Jézusom* című ima forrás helye: Bendász István: *Öt év a szögesdrót mögött. Egy kárpátaljai görög katolikus pap naplója a Gulágon.* Harmadik bővített kiadás, Ungvár, Kárpáti Kiadó, 2012., 136–137. pp.

12-13. ÉNEK A LÁGERBEN, FOHÁSZ A LÁGERBŐL című lágerversek 1949 folyamán Norilszk munkatáborában keletkezett, *„szívből született énekek*". Szerzője: **Zimányi József** *(Törökszentmiklós, 1917. október 16. – Nyíregyháza, 1998. szeptember 10.)* református lelkész. Így emlékszik vissza lágerversei születésére: *„ A mosodában, mivel sok időm is volt, sokszor az ismert hallelujákat énekelgettem, vagy dúdolgattam, ahogyan nekem adatott. És a halleluják mellett sok verset is írtam, természetesen magyarul. Sőt néha dallamuk is született. Sokszor énekeltem… A lágerben vagy száz ilyen verset írtam dallammal vagy anélkül is mindig énekeltem, dörmögtem őket magamban."* (Hargita Árpád: *Tűzoszlopoddal jéghegyek között. Zimányi József életútja.* Fundamentum Alapítvány, 1995. 160–170. pp.) A második világháború előtt Munkács segédlelkésze, majd Mezőgecsében, Tekeházán stb. szolgált. 1946. október 16-án a 30. születésnapján tartóztatták le, mint a Bethánia mozgalom

aktív tagját 7 évre ítélték, 1953. január 3-án szabadult. Ismertté vált az is, hogy Horkay Barna lelkésztársával levelet írt Sztálinnak, amelyet a KGB beregszászi hivatalában egy őrnagy vett át. *„Hatalmas Sztálin! Isten a német fasizmust sok orosz és más nép fiainak vérével törte le. Te a győzelem dicsőségét is magadnak tulajdonítottad. Mindenben Isten helyére helyezted magad. Hatalmas búzamezők mellett nagy táblákon hirdette a dicsekvő felírás: Isten nélkül és imádság nélkül, de műtrágyával és traktorral! Ezért az Úr meg fog alázni, mint Nabukodonozort. Saját fiaid fognak megvetni téged. Amíg időd van, szállj magadba, adj dicsőséget a felséges Istennek! Ez a népednek is a javára lesz. A gőgös Belsazár egy éjszaka birodalmával együtt elveszett. Zimányi József és Horkay Barna”* 1959-ben Magyarországra költözött, Álmosdon telepedett le. Forrás: *Kárpátalja,* 2001. december 21. 49. szám. Lásd bővebben meghurcoltatásának, fogságának történetét: Hargita Árpád: *Tűzoszlopoddal jéghegyek között. Zimányi József életútja.* Fundamentum Alapítvány, 1995. Lásd még: Zimányi József lelkipásztor élete. In: http://www.vargamakai.com/zima_e.html

14. RAB FOHÁSZ

A lágerírás 1954. november 8-án Herszon (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon (Bene, 1899–1971) benei földműves. Túlélte a szolyvai haláltábort, hazajött, majd mint kulákelemet 1949-ben letartóztatták, 25 évre ítélték, 1955-ben szabadult. Lásd bővebben a kettős szerzőjű (fia és apa) kiadványt, amely lágerversét tartalmazza: Horváth László: *Élet a halál árnyékában.* Emlékeim a „malenykij robot”-ról; Horváth Simon: *Sötét ég alatt.* Lágerversek. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 118 p.

III. FOGOLYÉNEKEK

(Ismert zsoltárok, népdalok, nóták dallamaira)

15. FELAJÁNLOM NEKED

A lágerírás 1945 telén, a szolyvai gyűjtőtáborában keletkezett. Holozsi Károly benei származású beregszászi gimnazista nevéhez fűződik az ismert katolikus karizmatikus ének elterjesztése a szolyvai hadifogolytáborban. Először Balázs Ádám budapesti újságíró közlésében jelent meg a *Magyar Hírek,* 1989. 13. számában. Balázs Ádám jegyzete szerint ezt

a verset a kárpátaljai katolikus templomokban himnuszként éneklik, a munkácsi templomi kórus Paskai László bíboros 1989-es látogatása alkalmából adta elő. A jegyzetben még ez áll: *„… 1945-ben a benei születésű Holozsi Károly egy ukrajnai munkatáborban halála előtt írta ezeket a sorokat. Mint utolsó imáját egy volt rabtársa zenésítette meg, s a munkácsi templom karnagya írta át orgonára."* Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 21. p.

15/2. FELAJÁNLOM NEKED, JÉZUSOM, AZ ÉN SZÍVEM

A katolikus karizmatikus ének teljesebb változata. Forrás: Felajánlom neked Jézusom az én szívem.doc (2014.11.30.)

15/3. FELAJÁNLOM NÉKED, ISTENEM, AZ ÉLETEMET

Angolul, szlovákul, latinul és magyarul is elterjedt a karizmatikus ének hasonló tartalmú változata. Forrás: Szentkúti plébánia, Jászberény.
In:http://jaszbereny-szentkut.5mp.eu/web.php?a=jaszbereny-szentkut&o=b2sdEz2EoK
Lásd: dallamát angolul: http://5mp.eu/fajlok/jaszbereny-szentkut/03_www.5mp.eu_.mp3 (2014.11.30.)

16. FOGOLYTÁBOR BÚS LAKÓI…

A lágerírást 1945 telén a szolyvai gyűjtőtáborában is énekelték. Szerzője ismeretlen. Szövegét a lágerből Eszenybe hazatért Báthory Miklós jegyezte le 1946. december 25-én. Az eredeti kézírásos szöveget Medriczky Milánné ajánlotta fel közlésre 1991-ben Ungváron. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 25. p.

16/2. HADIFOGOLY DAL

(*Ott, ahol zúg a négy folyó* dallamára)
A *Fogoly tábor bús lakói kezdetű* dalnak valószínűleg ez az eredeti változata. Lásd: Bognár Zalán–Jójárt György–Reznák Erzsébet: *Téglákba vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története és téglafalainak feliratai.* Kossuth Múzeum, Cegléd, 2013. című nagyszerű monográfiában Reznák Erzsébet tanulmányának a *„Fogolytábor bús lakói, fáradt emberek..."* címe azonos a szóban forgó lágerdal első sorával. Munkájában ezt a következőkkel indokolja: *„Fogolytábor bús lakói, fáradt emberek..." – a címet a ceglédi fogolytábor egyik túlélőjétől köl-*

csönöztem." Az idetűzött lábjegyzet az elsődleges forrásra utal: Jeney Gábor: A fogság. Nagypapi emlékei alapján 1945–1948. (CKMA 6283-2013). *„Tőle tudom azt is* (mármint Jeney Gábortól – szerk.), *hogy itt keletkezett az a „Hadifogoly dal", amelyből ez az idézet származik, és amelyet egymás biztatására énekelgettek a szabadulásban örökké bízó, kényszerből összezárt emberek... Annak a háborúnak és annak a rabságnak régen vége már, ehhez hasonló tragédia nem szabad, hogy előforduljon ebben az országban…"* Az idézett a könyv 13–14. oldalain olvasható.

Lásd még: Jeney Gábor: *A fogság. Nagypapi emlékei alapján 1945-1948.* (részlet), (CKMA 6283-2013). A láger-beszámolót Jeney Gábor unokája, J. GY. közölte le. A ceglédi gyűjtőtáborba került egykori hadifogoly kilencvenéves korában családja számára készítette a beszámolót. Amelyből megtudjuk a következőket: *„A foglyok verset is költöttek, amit az „ott, ahol zúg a négy folyó" dallamára énekeltünk. Íme a vers: Hadifogoly dal „Fogoly tábor bús lakói fáradt emberek…"* kezdetű és a 240–241. oldalon található versszöveget betűhíven a gyűjteményünk tartalmazza.A folklorizálódott *Hadifogoly dal* az oroszországi munkatáborokban is ismertté vált, hiszen Ceglédről bevagonírozták a hadifoglyokat a Szovjetunió felé, akik különböző lágerekbe kerültek és a Cegléden keletkezett lágerdalt szájról szájra adták tovább.

17. AZT ÍRTÁK A DONBÁSZI VIDÉKRŐL…

A lágerírás 1947 folyamán Donyec-medence (Ukrajna) egyik munkatáborában keletkezett. A *Túl a Tiszán faragnak az ácsok...* dallamára énekelték (Szövegíró, zeneszerző: Matók Béla.) A lágernóta szövegének szerzője ismeretlen. A lágerballadát Penckóferné Punykó Mária vette fel hangszalagra Tihor Júlia 57 éves beregújfalusi asszonytól, szép énekhanggal. A gyűjtés ideje: 1988 decembere. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 27. p.

18. FOGOLYÉNEK

A lágerírás 1947 folyamán Donyec-medence (Ukrajna) egyik munkatáborában keletkezett és a *Megásták a baka sírját az Uzsoki völgyben* című nóta dallamára énekelték. Szerzője ismeretlen. Egyik rabtársától lejegyezte a kisbégányi születésű Komári András volt fogoly (Makijevka, Donyeci terület, 1947). A gyűjtemény részére 1990-ben Kromák András

juttatta el. Először a *Kárpátalja* című lap hozta le 1990. november 24-i számában. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 27. p.

19. IDEGENBE ELTEMETTETTEK FELETT

(dal. 35. zsolt. Perelj Uram)

A lágerírás 1947 folyamán Boriszov (Belorusszia/Fehéroroszország) egyik „zöld" (erdei) munkatáborában keletkezett. A munkatáborból hazatért szalóki református magyarok írták ezt a zsoltárt a *Perelj Uram* című 35. zsoltár dallamára (ismeretlen szerző). A szalókai túlélők 1989 novemberében a falu mártírjainak emelt emlékmű leleplezése idején gyászszertartás közepette énekelték el a helyi temetőben. Lejegyezte Soós Kálmán Szalókán, 1989-ben. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 42. p.

20. MEGUNTAM, MEGUNTAM…

A lágerírás 1958. március 8-án Csernuhinban (Mordvinföld) munkatáborában keletkezett. Szerzője Varga János (Feketeardó, 1940. május 22.). Mint a Nagyszőlősi Magyar Középiskola keretében létrehozott politizáló ifjúsági szervezet tagját röplapok terjesztéséért 1957. június 24-én tartóztatták le, 5 évre ítélték, ahonnan 1959. május 22-én szabadult. Forrás: Dupka György – Horváth Sándor: *56' Kárpátalján. Dokumentumgyűjtemény.* – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993., 143 p.

21. A KANYARGÓ TISZA MENTÉN…

Több száz túlélő által megerősítést nyert, hogy a folklorizálódott magyar nótát, illetve dalszöveget valamennyi szovjet fogságba hurcolt, honvágyban szenvedő kárpátaljai magyar ember ismerte, gyakran énekelte. Az 1989-ben megtartott beregszászi konferencián a túlélők kívánságára közösen énekelték el egy hegedűs kísérettel. Szövegíró: Dóczy József (1863–1911).

IV. HÍRVIVŐ VERSES REGÉK, KRÓNIKÁK

22. EMBERASZALÓ INTÉZET SZOLYVÁN

A lágerírás 1945 (1944). november 27-én a szolyvai lágerben keletkezett. A nagypaládi túlélők körében vált ismertté. Az úgynevezett „akasztófahumorral" telített verses levél szerzője ismeretlen, Juhász Béla gyűjtése

(Nagypalád, 1989.). Ekkor küldte el címünkre is. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 27. p.

23. SZILVESZTER ESTI HADIFOGOLY EST

A lágerírás 1944. december 31-én a szolyvai lágerben keletkezett. Szerzője a hadifogoly Antal Sándor zászlós. A verses krónikát még Szolyván Badzey Pál jegyezte le lágernaplójában. Forrás: *A haláltáborból (Badzey Pál szolyvai lágernaplója). Összeállította: Badzey Imre. – Budapest-Ungvár: Intermix Kiadó, 1994., 28-31. pp.*

24. 1944. NOVEMBER HAVÁBAN

A „verses krónika", illetve elbeszélő költemény 1946–1947 között keletkezett. Szerzője a mezővári Berta Károly, aki 510 verssorban örökíti meg rabtársai pusztulását. Berta Károly elhunyta után az eredeti kézirat a muzsalyi Dancs Irénnek, a helyi református templom kulcsőrzőjének a tulajdonába került. A kommunista diktatúra éveiben több másolat készült az eredeti kézirat alapján. A túlélők, hozzátartozók révén Kárpátalja különböző településeire is titokban eljutott. A mezőváriak kálváriáját elbeszélő kéziratot először a Budapestről Muzsalyba érkező falukutatók, az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium III./A osztályos diákjai hozták nyilvánosságra 1989 júniusában. Ennek egyik példányát Bilics Éva Rahóról juttatta el hozzánk közlésre. A szöveget eredeti megfogalmazásban publikáljuk. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 28-42. p.

V. VERSES LEVELEK A LÁGEREKBŐL

25. KEDVES BORIS ROKON…

(Verses levél Szolyváról. Részlet)

A verses levél 1944. december 27-én, Szolyván keletkezett. Szerzője egy bizonyos Ferenc nevű civilként ártatlanul elhurcolt magyar. A Csonkapapiban élő Nagy Zoltán Mihály őrzi eredetijét, amelyet az egyik túlélő juttatott el címére. Nagy Zoltán Mihály elemzése szerint *„ezekhez az írásokhoz nem is mint költői alkotásokhoz kell közelítenünk, hanem mint ama korszak hiteles dokumentumaihoz; ebbéli minőségükben az írások értéke felbecsülhetetlen."* (Részlet az 1989-es beregszászi emlékkonferencián elhangzott előadásából. In: *Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944-1946),* Dupka

György közreadásában. – Ungvár-Budapest: Patent-Intermix, 1993., 232–234. pp.) Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 15. p.

26. VERSES LEVÉL KISLÁNYAIMNAK

A verses levél 1950 folyamán, Nyugat-Szibériában a Szalehardtól kb. 20 km-re lévő Pecsora egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője a beregszászi Vadnay András elítélt. Gyűjteményünk részére 1989-ben juttatta el. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 45. p.

27. ÉDESANYÁMNAK

A verses levél 1955-ben, Kolimán (Szibéria) keletkezett. Szerzője: Fedák László (1911–1991) Kárpátalja helytörténésze, aki 1947–1956 között a szibériai Kolimán raboskodott. Lágerversét „fejben" írta meg. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 60. p.

28. MARISKÁNAK

A verses levél 1954. július 12-én, Herszon (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot"-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 107. p

29. KERESZTLÁNYOMNAK

A verses levél 1954. augusztus 12-én, Herszon (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot"-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 110. p.

30. PISTA BÁTYÁMNAK

A verses levél 1954. szeptember 19-én, Herszon (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot"-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 113-114. pp.

31. ERZSI TESTVÉREMNEK

A verses levél 1955. január 16-án, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon benei földműves. Forrás:

Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 121-122. pp.

32. MIKLÓSKÁNAK

A verses levél 1955. január 30-án, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 127. p.

33. JOLÁN TESTVÉREMNEK

A verses levél 1955. január 30-án, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 128. p.

34. GYERMEKEIMNEK

A verses levél 1955. február 3-án, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője: Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 128–130. pp.

35. KLÁRIKÁHOZ, A KIS UNOKÁHOZ

A verses levél 1955. február 15-én, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője: Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 130–131. pp.

36. LACI FIAMNAK

A verses levél 1955. március 1-jén, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője: Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 133–136. pp.

37. MÉG EGYSZER KLÁRIKÁHOZ

A verses levél 1955. március 12-én, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője: Horváth Simon benei földműves. For-

rás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 138. p.

38. MARISKA LÁNYOMNAK ÉS MIKLÓS VEJEMNEK
A verses levél 1955. március 17-én, Krivoj Rog (Ukrajna) egyik GULAG-táborában keletkezett. Szerzője: Horváth Simon benei földműves. Forrás: Horváth László. *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot”-ról.* Horváth Simon. *Sötét ég alatt. Láger-versek.* 2004. 139-141. pp.

39. GYERMEKEMHEZ
A verses levél 1945. augusztus 18-án Gorlovka 21. sz. (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Bakura Sándor (Tiszaágcsernyő, 1914. január 24. – Eszeny, 1981 novembere) elhurcolása idején Debrecenben vasúti tisztviselő volt. Szabadulása után Eszenyben telepedett le, a versírást abbahagyta, később eszenyi német szakos tanár, majd igazgató-helyettes lett. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 91-96. pp.

40. FELESÉGEMHEZ... *(Feleségem fényképe)*
A verses levél 1945. augusztus 19-én, Gorlovka 21. sz. (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Bakura Sándor. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 92-93. pp.

41. ÉDESANYÁMHOZ
A verses levél 1945. november 9-én, Gorlovka 21. sz. (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Bakura Sándor. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 94. p.

42. LEVÉL HAZA
A verses levél 1946 folyamán, Gorlovka 21. sz. (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Bakura Sándor. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 95. p.

43. MÁSODIK LEVELEM
A verses levél 1946. január 11-én, Gorlovka 21. sz. (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Bakura Sándor. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 95-96. pp.

44. LEVÉL AZ OTTHON MARADTAK NEVÉBEN…
A verses levél 1945. január 1-jén, Nagydobronyban keletkezett. Szerzője Szanyi F. (J.) Gyuláné Bátyi Zsuzsanna (Nagydobrony, 1927.) földműves asszony, az elhurcolt édesapák, fiúk védelmében, az otthon maradt árvák, nők, anyák nevében fogalmazta meg Istenhez is fohászkodó verses levelét.

VI. LÁGERKÖLTEMÉNYEK
(Családhoz, a szeretett hitveshez, szülőkhöz, barátokhoz, a nemzethez költött strófák)

45. HÓ SZÁLLONG ORSA FELETT
A lágerírás 1945 decembere folyamán Orsa (Gomelhez, a 189. sz. lágerhez tartozott) (Belorusszia/Fehéroroszország) egyik munkatáborában, illetve 4660. sz. rabkórházában keletkezett. Szerzője valószínűleg Gaál Sándor/Dezső (?) (Kisdobrony, 1924.) földműves. Az írás felhívásunk nyomán 1990. december 8-án került birtokunkba. Feladója közlése szerint a kisdobronyi K. Úr Sándor jegyezte le az akkor 18–20 éves Gaál Sándortól/Dezsőtől (?) 1945 decemberében, akivel Orsán együtt raboskodott . A vers szerzője éh- és fagyhalál áldozata lett. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 21. p.

46. AZ UNGVÁRI BÖRTÖNBEN *(Részlet)*
A lágerírás 1949. április 10-én, Ungváron, a helyi börtönben keletkezett. Szerzője Fedák László politikai fogoly. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 51. p.

47. HAZAMEGYEK
A lágerírás 1945. augusztus 20-án, Gorlovkán (Ukrajna), a helyi munkatáborban keletkezett. Szerzője Bakura Sándor 1944-ben Debrecenből internált civil. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghur-*

colt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 93. p.

48. 1946. JANUÁR

A lágerírás 1946. január 1-jén, Gorlovkán (Ukrajna), a helyi munkatáborban keletkezett. Szerzője Bakura Sándor 1944-ben Debrecenből internált civil. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 94-95. pp.

49. EMLÉKÜL

A lágerírás 1950 folyamán (Oroszország, Nyugat-Szibéria) Szalehardtól kb. 20 km nyugatra (Pecsora) lévő GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Vadnay András (Beregszász) elítélt, politikai fogoly. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 44. p.

50. MORDVINORSZÁG DE SZOMORÚ!

A lágerírás 1950. április 25-én (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Forrás: Balog Sándor: *Sorsüldözöttek.* Galéria Kiadó, Ungvár-Budapest, 1992. 14-15.p.

51. KEMÉNY, KONOK EMBER…

A lágerírás 1955 folyamán (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Balog Sándor szernyei kántortanító, politikai elítélt. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 46. p.

52. AMIKOR ELHAGYTAK… *Huszti Bélához*

A lágerírás 1950. szeptember 15-én (Oroszország, Irkutszk megye) Bratok/Bratszk egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Ágoston Béla (Mezőtúr, 1928. augusztus 27.) hajóstiszt hadnagy, akit 25 évre elítéltek, 1955. november 20-án szabadult (Lásd: Rózsás János: *Gulag lexikon,* Püski, Budapest, 2000. 12. p.) Ágoston Béla együtt raboskodott Bratszkban 1950 táján Huszti Béla beregszászi református tiszteletessel. Mint politikai rabok, részt vettek a Bratszk mellett létesített, a világ egyik legnagyobb vízierőművének felépítésében. Ágoston Béla

verses köszönőlevelét Huszti Bélához írja *„emlékül azért a sok jóságért és szeretetért, amelyben részesítette”* a tiszteletes a lágerélet nehéz pillanataiban. Huszti Béla hagyatékában Horváth Sándor bukkant rá erre az írásra, majd azt közreadta a *Kárpátalja* 1991 augusztusi számában. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 48. p.

53. A KOLIMAI MAGYAR RABOK HITVALLÁSA

A lágerírás 1950 folyamán, (Oroszország, Szibéria) Kolima egyik GULAG-munkatáborában keletkezett. Szerzője Fedák László ungvári politikai fogoly. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 44. p.

54. A KOLIMAI RABOK HIMNUSZA

A lágerírás 1951 folyamán, (Oroszország, Szibéria) Kolima egyik GULAG-munkatáborában keletkezett. Szerzője Fedák László ungvári politikai fogoly. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 49. p.

55. MIKOR MAGAM VAGYOK… *(Részlet a szerző önéletrajzi költeményéből)*

A lágerírás 1953. december 1-jén (Oroszország, Szibéria) az Ural térségében lévő Aranybányában, az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Tar Géza (Kígyós). Lágerírásait 1991-ben Nagy Zoltán Mihály író juttatta el címünkre. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 52. p.

56. HAZAMEGYÜNK…

A lágerírás 1954. január 18-án (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Huszti Béla beregszászi református lelkész, politikai elítélt, aki 1949. március 25. és 1956. május 8. között a molotovi javító–munkatáborban tartózkodott, ahol maga is magyar rabtársainak írt verseket, így is éltetve bennük a hitet, a reményt. Huszti Béla hagyatékát fia bocsátotta Horváth Sándor rendelkezésére, amelynek feldolgozását magára vállalta. Ezt az írást a *Kárpátalja* 1991 augusztusi számában adta közre. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 53. p.

57. SÖTÉT NAGYHEGY…

A lágerírás 1954. május 2-án (Oroszország, Szibéria) az Ural térségében lévő Aranybányában, az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett.

Szerzője a kígyósi Tar Géza (Kígyós, 1925) túlélő. A helyi sajtóban lágerköltészetéről cikk jelent meg: Nagy Zoltán Mihály, Kovács Miklós: *„Úgy érzem, tollat kell ragadnom"- bemutatjuk Tar Géza népköltőt* - In: Kárpáti Igaz Szó, 1991. Lágerírásait 1991-ben Nagy Zoltán Mihály író juttatta el címünkre. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 54. p.

58. BÚS „BABILON"– BAN…

A lágerírás 1955 folyamán (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Balog Sándor szernyei kántortanító, politikai elítélt. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 58. p.

59. ELRABOLTAK…

A lágerírás 1955. április 23-án (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Balog Sándor (Nagydobrony, 1894. július 7. - Szernye, 1958. november 3.) szernyei kántortanító, az ottani Gyöngykaláris énekkar megalakítója. *„A szernyei Gyöngykaláris emlékkönyve"* című gyűjtemény szerzőjeként és karvezetőként hatalmas színpadi sikereket ért el Kárpátalján a 30-as években. Az ügybuzgó néptanítót 1947-ben perbe fogták, s mint a szovjet nép ellenségét az ungvári bíróság 8 évre elítélte. Ítéletét teljesen kitöltötte. Szibériában raboskodva ő is fejben fogalmazta verseit, egyik részét Simon Zsigmond asztélyi református lelkész jegyezte le és hozta haza. A másik részét hazatérve Balog Sándor vetette papírra. Ezek a lágerversek hiteles kordokumentumok. Nem tartotta magát költőnek, a fogolyként írt versei inkább versformájú dokumentumok a szenvedésről, reményvesztésről, honvágyról, szeretetről. Ebben rejlik jelentőségük. Szernye hálás népe 1991. június 17-én emlékművet állított a helyi magyar iskola kertjében, így örökítve meg Balog Sándor református kántortanítónak, a falu szellemi napszámosának emlékezetét. Nagy Zoltán Mihály *„Balog Sándor lágerverseiről"* címmel tartott előadást 1989-ben a beregszászi emlékkonferencián, ahol az elsők között mutatta be a költő alkotói életútját. Közlésre verseit fia, ifj. Balog Sándor ajánlotta fel, aki 1990-es években édesapja verseit könyv alakban is megjelentette. (Lásd: Balog Sándor: Lágerből lágerbe. Galéria Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.) ifj. Balog Sándor *„Édesapám tragédiája"* címmel beszámolt az alábbi könyvében: Balog

Sándor: *Sorsüldözöttek*. Galéria Kiadó, Ungvár-Budapest, 1992. 12–18. pp. Ebből a könyvből tudjuk meg: „A lágerben együtt volt báró Keresztesi Elemérrel, Kapri-Hidi Józseffel, Őr Tar Ignác szernyei bíróval. A lágerbeli pletykákat mindig elsőként Őr Tar Ignác tudta meg – Balog Sándor elmondásai alapján – annak ellenére, hogy nem tudott oroszul: „Vén Tar Ignác minden hírt meghall" – terjedt el közmondásként a rabok és hazatérve az itthoniak között. A fogságban kísérleteztek rajtuk, akár az állatokon. Miután visszatért, elmesélte hozzátartozóinak és legközelebbi barátainak, hogy milyen szörnyű dolgokon is kellett átmennie neki és a többi elítéltnek. Beültették nyakig hideg vízbe, gumicsövet vezettek le a torkán, majd telepumpálták szintén hideg vízzel és várták a reakciót. „Úgy felfúvódtak akár a békák, még a szemük is kidülledt a nagy nyomás miatt, rettenetes feszítő érzés volt." Eközben és ezután vallatták az embereket, megkérdezve, hogy akarnak-e visszamenni a hideg vízbe, vagy bevallanak mindent. Ezután már könnyű volt azt mondani „bevallom", vagy aláírni a bűnösséget bizonyító dokumentumokat, még ha nem is volt bűnös az ember. A szabaduló levelét május elején kapta meg e szavakkal:
„– Sándor bácsi, sok tévedés volt…
– Ez jelentette a rehabilitálásomat 8 évi szenvedés után." – írta Balog Sándor visszaemlékezésében." 1958. november 3-án halt meg, két évvel az annyira várt szabadulás után. Sírja a beregszászi református temetőben van. Törvényes rehabilitálására az UKGB Kárpátaljai Irodájának 37. számú, 1990. május 30. keltezésű irata szerint került sor. 1991 júniusában emléktáblát avatott a falu lakossága és a KMKSZ szervezete a Szernyei Általános Iskola kertjében. Hányattatott élete ellenére megőrizte méltóságát, a haza iránti szeretetét. In: Obán Melinda: A Szernyei Gyöngykaláris tevékenységéről – avagy anekdota Balog Sándor életéről. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Tárolt változat: http://rozvanyidavid.fw.hu/news.php?extend.471.4 Lásd a lágerversek első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 55. p.

60. MINAP ÉPPEN…

A lágerírás 1955. április 14-én (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Balog Sándor szernyei kántortanító, politikai elítélt. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 59. p.

61. MÁS TÁBORBA…

A lágerírás 1955. április 21-én (Oroszország, Mordvinföld) Voronyezs, Potyma térségében az egyik GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Balog Sándor szernyei kántortanító, politikai elítélt. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 58. p. Megjegyzendő: Balog Sándor csonka versét tévesen Nagy András beregszászi lakosnak tulajdonították az alábbi kiadványokban: Nagy András: *„Dobszóra elsöpört a fúvós zivatar" a sztálini munkatáborokba.* Emlékfoszlányok. KMMI-füzetek 2010., 17-18. pp. Tárolt változat:
http://kmmi.org.ua/uploads/books/KMMI-fuzetek/09-KMMI-fuzetekNagy_Andras.pdf

Malenkij robot „Egyetlen bűnünk a származásunk volt..." Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot"-ra a sztálini lágerekbe 1944/45-1955. Szerkesztő/Editor: Dr. Bognár Zalán. Felelős kiadó: Matkovits-Kretz Eleonóra. Kiadja: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009., 236 p. Tárolt változat:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/malenkij_robot/pages/014_Mellekletek.htm

„Gondolatban írok.
Az úr ide lásson?!...
Emlékezetemben
Tartom az írásom.

Más táborba visznek innét.
Mennyi élmény!
Nem is hinnéd.
Itt a tetű majd megevett.
Ott majd bolha lesz ehelyett.

Poloska meg? Én Istenem?
Itt talán a fán is terem.
Csak a kenyér meg az étel
Kevés mindig, nincs kivétel.

A Golgota útját járom
E borzalmas rabvásáron.
Óh, Istenem, hová legyek?
Vár már a „rév”... Megyek-megyek.

62. [MÁR CSAK 32 KG VAGYOK 20 ÉVES LÉTEMRE]

A lágerírás 1945 novemberében–január 18-án (Kelet-Ukrajna) Jenakijevo térségében az egyik munkatáborban keletkezett. Szerzője Nagy András *(Péterfalva, 1925. június 18.)* beregszászi lakos, a 8. sz. láger túlélője. Forrás: Nagy András: *„Dobszóra elsöpört a fúvós zivatar” a sztálini munkatáborokba.* Emlékfoszlányok. KMMI-füzetk 2010., 17-18. pp. Tárolt változat:
http://kmmi.org.ua/uploads/books/KMMI-fuzetek/09-KMMI-fuzetekNagy_Andras.pdf

63. ÉNEKEK ÉNEK

Ismeretlen költő verse 1947 körül keletkezett, a nagyberegi református templomban Gecse Margit (Nagybereg) szavalta el. Füzesi Magda gyűjtése. Forrás: Emléktöredék. In: Kárpátaljai Hírmondó X. évfolyam, 4. szám, 2014. december, 32. p.

VII. LÁGERBŐL ÍRT LEVELEK

64-72. ALMÁSSY GÉZA LEVELEI FELESÉGÉHEZ A SZOLYVAI GYŰJTŐLÁGERBŐL

Az 1. sz. levél 1944. november 26-án, a 2. sz. levél/cédula (keltezés nincs rajta), a 3. sz. levél 1944. november 30-án, a 4. sz. levél 1944. X. 4. (elvétette a keltezést, valójában december 4-én), az 5. sz. levél 1944. december 11-én, a 6. sz. levél december 27-én, a 7. sz. levél december 27 után, a 8. sz. levél 1945. január 19-én a szolyvai gyűjtőtáborban keletkezett. A 9. sz. levelét 1945. január 20-án, szombati napon írta. Ez a legutolsó üzenet. Ez a levél búcsú a családtól, ám a majdani hazakerülés, a viszontlátás reménye hatja át; nem tudhatta, hogy ez az öröm számára többé nem adatik meg. A felsorolt levélüzenetek címzettje: Almássy Gézáné Varga Julianna (Beregszász, 1903. június 3.), aki tehervagonra felkapaszkodva, szekérrel, gyalogosan vitt és küldött életmentő csomagot éhező férjének. A levélíró férje Almássy Géza (Mezőkaszony, 1907-1945) a beregszá-

szi Neuvelt Malom főkönyvelője. Két gyermeket hagyott hátra félárván: Gábor (1937), Magda (1940). A családapát munkahelyéről 1944. november 18-án hurcolták el, egy ideig a szolyvai gyűjtőtáborban raboskodott, majd betegen társaival hajtották őket Novij Szamborba, ott végelgyengülésben meghalt, tömegsírba temették. Almássy Gézáné Varga Julianna unokatestvére Lőrinc Bertalan jelen volt Almássy Géza eltemetésénél, testéről a szovjet katona lehúzta bőrkabátját, amelynek a belső zsebében ott volt néhány levél, egy fénykép (felesége két gyerekkel), kérte a katonát, hogy átvegye rokona papírjait, aki aztán a fogolytáborból hazatérve átadta feleségének, aki csak így hitte el, hogy férje soha nem tér haza. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 64-77. pp.

73-76. BADZEY PÁL LEVELEI SZOLYVÁRÓL

„Szolyva, zárt tiszti fogolytábor"-ból Dr. Badzey Pál 1. sz. levele közeli családtagjaihoz (édesanyjához, feleségéhez, Olga, gyermekeihez 1944. december 21-én), 2. sz. levele feleségéhez, gyermekeihez, szüleihez 1945. január 19-én, 3. sz. levele feleségéhez, gyermekeihez, szüleihez 1945. január 19-én vagy 20-án, 4. sz. levele édesanyjához 1945. január 19-én vagy 20-án keletkezett, amely egyben a legutolsó üzenet. A levélíró Dr. Badzey Pál (Máramarossziget, 1899. november 2. – Sztarij Szambor, 1945) jogász, a nagybányai festőiskola harmadik generációs festőművésze. 1917–1918 között 10 hónapot – mint tüzérzászlós – az olaszországi hadszíntéren tölt. Majd a Jogi Akadémia hallgatója, 1923-ban Pécsett megvédi doktori disszertációját. 1927–1929, majd 1930–1934 között a nagybányai festőiskola telepén tanul, életét a festészetnek szenteli. 1941-ben családot alapított, felesége a Nagyszőlősről származó Mán Olga. 1944 őszén a Máramarossziget – háború elől – Nagyszőlősre költözött családjával. Itt éltek felesége szülei, Dr. Mán Aurél és neje, báró Perényi Mán Mária. 1944. november 4-én született kisebbik fia, Antal Imre Tamás és 1944. november 18-án kezdődött meg élete utolsó tragikus szakasza. A sztálinisták 1944. november 18-án háromnapos munkára elhurcolták Nagyszőlősről. Az ezután történteket vázaltosan írja le jegyzeteiben. Mielőtt Szolyváról Novi Szamborba vitték volna, jegyzeteit, zsebóráját, imakönyvét és aranygyűrűjét Stark Nándor nagybocskói tisztviselő bajtására bízta,

akitől a szolyvai lágert őrző katonák úgyszólván mindent elvettek, de csodálatos módon meghagyták a jegyzeteket. Testileg és szellemileg legyengülten, Novi Szamborba érve tüdő- vagy mellhártya-gyulladásban 1945. április 15-én meghalt. Holttestét ismeretlen helyen közös gödörbe dobták. A fennmaradt leveleivel, jegyzeteivel kifejezi az ő és bajtársai testi és lelki szenvedéseit, borzalmas körülmények között írt sorait az utókor szíves figyelmébe ajánljuk. Badzey Pál fia, Badzey Imre adta át Dupka Györgynek közlésre az eddig megőrzött, a szolyvai gyűjtőlágerben keletkezett kéziratot. Lásd: *A haláltáborból. (Badzey Pál szolyvai lágernaplója).* Összeállította: Badzey Imre. – Budapest-Ungvár: Intermix Kiadó,. é. n.

77. BAKURA SÁNDOR LEVELE FELESÉGÉHEZ

A lágerből írt levél 1945. szeptember 29-én, Gorlovka 21. sz. (Ukrajna) munkatáborában keletkezett. Szerzője Bakura Sándor (Tiszaágcsernyő, 1914. január 24. – Eszeny, 1981 novembere), aki elhurcolása idején Debrecenben volt vasúti tisztviselő, felesége, az eszenyi születésű Szentimrey Erzsébet éppen várandós volt ekkor. Szabadulása után Eszenyben telepedett le, a versírást abbahagyta, később eszenyi német szakos tanár, majd igazgató-helyettes lett. Forrás: Bagu Balázs: *Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival*. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2004., 90-91. pp.

78. DEÁK GYÖRGY BEREGSZÁSZI GIMNÁZIUMI TANÁR LEVÉLNAPLÓJA:

A lágerből írt levelek 1945. február 17. – március 11. között, Boriszov 21. sz. (Belorusszia/Fehéroroszország) munkatáborában, illetve a hírhedt „zöldlágerben" keletkeztek. Páratlanul értékes ez a levélnapló, hitelességéhez semmi kétség sem férhet. Feleségéhez Deákné dr. Bartha Katalinhoz és születendő leányához (Anikóhoz), valamint gyermekeihez írt lírai hangvételű levelei, amelyeket vele együtt elhurcolt tanítványai dr. Nagy Sándor és Huszti Sándor mentettek meg és juttatták el a címzettekhez. **Deák György** a Beregszászi Állami Főgimnázium testnevelő tanára volt, 1939-től 1944-ig tanított tornát. A fiú cserkészcsapat (később Esze Tamás nevét vette fel) parancsnoka volt. Több országos és helyi sportegyesületben különböző vezetői tisztségeket töltött be. A sztálinisták 1944. november 18-án a beregszászi gimnáziumból több tanítványával

együtt háromnapos munkára elhurcolták. Felesége **Deákné dr. Bartha Katalin** 1939 januárjától 1944 őszéig magyar és latin nyelvet, bölcsészetet és művészettörténetet tanított a Beregszászi Állami Főgimnáziumban. Férje tragikus halála után négy gyermekével Debrecenben telepedett le, az itteni egyetem nyelvészeti tanszékén adjunktusként működött. 1962-ben az ELTE tanára, ebben az évben védte meg kandidátusi értekezletét. A Tudományos Minősítő Bizottság 1988-ban a nyelvtudományok doktorává avatta. A továbbiakban nyelvészprofesszorként folytatta tudományos munkásságát. Forrás: A Beregszászi Magyar Gimnázium története 1864–1989. Szerkesztette: Benda István, dr. Orosz László. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990., 84. p., Csanádi György: *Régi beregszásziak.* Beregszász, 2001., 82-83. pp., Megjegyzendő: mindkét kiadványban tévesen van feltüntetve, hogy Deák György *„Szolyván hunyt el 1944 őszén a „háromnapos munka" áldozataként."* A lágerből írt levelek és túlélő tanítványai (dr. Nagy Sándor, Huszti Sándor) tanúsága szerint Szolyváról Boriszovba hurcolták, ott halt meg 1945. március 11-én flekktífuszban.

79. CSAPLÁR JÁNOS LEVELE AZ UNGVÁRI HUBER JÁNOSNÉHOZ

(*Részlet)*

Huber Jánosné (Ungvár) 1989-ben juttatta el címünkre Csaplár János levelét, amelyet szabadulása előtt írt az egyik lágerből, 1946-ban. Levelében leírja férje, Huber János halálát, aki 1945. február 25-én hunyt el Novij Szambor egyik kórházában. Forrás: Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből (1944–1992). Dupka György közreadásában. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993., 24-25. pp.

80. NAGY JENŐ FEKETEPATAKI INTERNÁLT LEVELE HOZZÁTARTOZÓIHOZ

(*Részlet)*

A lágerből írt levél 1945. szeptember 19-én, Tiflisz 21. sz. (Grúzia) munkatáborában keletkezett. Szerzője Nagy Jenő feketepataki internált. A levél szövegét Nagy Jenő túlélő ajánlotta fel közlésre 1989-ben a beregszászi emlékkonferenciát követően. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 17. p.

81. TURDA MIHÁLY TEKEHÁZI LAKOS LEVELE CSALÁDJÁHOZ A BELORUSSZIAI MINSZK KÖRNYÉKI LÁGERBŐL

(Részlet)

A lágerből írt levél 1946. augusztus 25-én, a Minszk környéki (Belorusszia/Fehéroroszország) munkatáborában keletkezett. Szerzője Turda Mihály tekeházi internált. Keresztyén Balázs nagyszőlősi kutató pedagógus olvasta fel a birtokában lévő levelet az 1989 novemberében megtartott beregszászi emlékkonferencián, az ott elhangzott előadása keretében. Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva*… 23. p.

82. BENDÁSZ ISTVÁN GÖRÖG KATOLIKUS LELKÉSZ ILLEGÁLISAN KÜLDÖTT LEVELE CSALÁDJÁHOZ

A lágerből írt levél 1951. szeptember 27-én, Karaganda (Oroszország) egyik GULAG-munkatáborában keletkezett. Szerzője Bendász István görög katolikus parochus. Forrás: *Bendász István: Öt év a szögesdrót mögött. Egy kárpátaljai görög katolikus pap naplója a Gulágon. Harmadik bővített kiadás. – Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2012., 204-207. pp.*

83. RÉSZLETEK PUSKÁS LÁSZLÓ GÖRÖG KATOLIKUS LELKÉSZ LÁGERLEVELÉBŐL

Szerző: Puskás László. Forrás: Kárpátaljai vértanúk, könyörögjetek érettünk.

In: http://www.regi.mindszenty.katolikus.hu/vh57/57_1.html#

84. RÉSZLETEK ÁRVAY DEZSŐ RÓMAI KATOLIKUS LELKÉSZ NŐVÉRÉNEK KÜLDÖTT LÁGERLEVELÉBŐL

Szerző: Árvay Dezső tiszaújlaki plébános (Szatmárnémeti, 1904.) Forrás: Kárpátaljai vértanúk, könyörögjetek érettünk. In: *http://www.regi.mindszenty.katolikus.hu/vh57/57_1.html#Új források az üldözött kárpátaljai római katolikus papokról*

85. VARGA JÁNOS VOLT POLITIKAI FOGOLY LEVELEI CSERNUHINBÓL HOZZÁTARTOZÓIHOZ

(Részletek)

Az első levél 1958 márciusában, a második levél 1959. március 3-án keletkezett. Forrás: Dupka György-Horváth Sándor: *56' Kárpátalján.*

Dokumentumgyűjtemény. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993., 142-147. pp.

VIII. NAPLÓK, NALÓRÉSZLETEK

86. DR. BADZEY PÁL JEGYZETEI A SZOLYVAI ZÁRT TISZTI TÁBORBÓL

A lágerjegyzetek 1944. november 18.–1945 januárja között keletkeztek a szolyvai gyűjtőtáborban. Lásd: a 72–75. sz. jegyzetet. Forrás: *A haláltáborból. (Badzey Pál szolyvai lágernaplója).* Összeállította: Badzey Imre. Intermix Kiadó, Budapest-Ungvár. é. n.

87. DOBSA LAJOS LÁGERNAPLÓJA

A lágerjegyzetek 1944. november 18.–1945. január 19. között a szolyvai gyűjtőlágerben, illetve 1945. február 26. között a Makijevka közelében lévő 16. sz. munkatáborban keletkeztek. Ez a lágernapló pótolhatatlan, hiteles bizonyítéka a megtörtént borzalmaknak, szerzője megrázó képet fest az elhurcoltak mindennapi szenvedéseiről. Szerzője Dobsa Lajos (Tiszakeresztúr, 1926.), aki hazatérése után kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba és ott hunyt el. 2010-ben Dobsa Lajos rokona egy lágernaplót juttatott el a Kárpátalja című hetilap szerkesztőségébe, amelyet két részben leközöltek. A szöveget gondozta: Fischer Zsolt. Forrás: Első rész: *Kárpátalja,* 49. sz. 2010. december 3. Dobsa Lajos lágernaplója, I. rész. Tárolt változat: http://www.karpataljalap.net/archivum/516szam/v10.html Kárpátalja, 49. sz. Második rész: *Kárpátalja,* 50. sz. 2010. december 10. Dobsa Lajos lágernaplója, II. rész. Tárolt változat: http://www.karpataljalap.net/archivum/517szam/v1.html

88. BUCSELLA JÓZSEF LÁGERNAPLÓJA

Bucsella József fancsikai születésű fiatalember 1956-ban a szovjet hadsereg katonájaként került Magyarországra a forradalom leverésére. Bevetése előtt megtagadta a parancsot, dezertált, azonban hosszas keresés után a katonai járőrök elfogták. A szovjet hadbíróság ítélete alapján a dezertálásért halálraítélték, azonban, mivel kivégzése nem sikerült, kegyelmet kapott, életfogytiglanra ítélték. Közel 50 éven át volt távol szülőfalujától – tudjuk meg a *Sorsok megírva. Életem elrabolt ötven éve* című naplójából. Bucsella József orosz nyelven írt élettörténete lenyűgöző. Az anyagot a belügyi főosz-

tály egyik Felsősáradra való munkatársa juttatta el a Kárpáti Igaz Szónak, amelyből részleteket közölt belőle magyar szöveghű fordításban.

IX. SÍRVERSEK

89. SÍRVERSEK

A lágerbe hurcolt és odahalt férfiak emlékére Beregújfalu köztemetőjében sírversek keletkeztek. Felgyűjtésével a községben évekig tanító Punykó Mária magyar szakos tanár foglalkozott. Forrás: P. Punykó Mária: *Reggelt adott az Isten. A szenvedés évei kárpátaljai népi elbeszélésekben.* Györffy István Néprajzi Egyesület. Debrecen, 1993., 10-11. pp.

UTÓSZÓ HELYETT

90. KÁRPÁTALJAI MIATYÁNK

Dr. Szöllősy Tibor (sz. Técső, 1940.) *Kárpátaljai Miatyánk*-ja különböző emlékrendezvényeken gyakran elhangzik, így sok településen megismerhették, terjesztették hagyományőrző csoportok tagjainak közreműködésével. Forrás: VEZESS! 1995/20., Tilinkó, Mikolai Bertics Mihály honlapja: http://tilinko.hu/antologia/mikolai/dr-szolossy-tibor/
Beválogatták az imák, áldások gyűjteményébe is. Lásd: http://www.egymasert.eoldal.hu/cikkek/kedvencek/imak---aldasok-.html

2. FEJEZET

KÁRPÁT-MEDENCEI KITEKINTŐ

91. A FOGOLYKIVÁLTÓ BOLDOGASSZONYHOZ

Forrás: Malenkij robot „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini lágerekbe 1944/45-1955. Szerkesztő/Editor: Dr. Bognár Zalán. Felelős kiadó: Matkovits-Kretz Eleonóra. Kiadja: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009., 135 p.
Tárolt változat:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/malenkij_robot/pages/014_Mellekletek.htm(2014-11-30)

92. ZÁRVA TARTOTT RABOK ÉLETE

Forrás: Dobozi Eszter: „*Csak a napnyugtát níztük...” Elhurcolt magyar nők a Donyecben.* Debrecen, 1991. A szerző a tiszaladányi 1945 januárjában elhurcolt gyermeklányok öregkorban elmondott visszaemlékezéseit gyűjtötte össze dokumentumkötetté. A 33-35. oldalon olvasható a lágerírás, amelyhez a kötet szerzője a következő magyarázatot fűzi: „A vers, amely töredékesen maradt fenn egy foszló sárga papíron, az egyik elhurcolt asszony, akkor még leány keze írását őrzi, a szerzője is ő maga volt. Egy sorstársa, B. M.-né konyhaszekrénye fiókjából került elő. Hosszas, titkolt aggodalmaskodás után vehette csak elő, mert miután egy egész délutánt átbeszéltek, szólt csak: „Volna még itt valami, nem tudom, megmutassam-e? Nem kellene magnóra mondani. Ezt itt nem, hogy átkozott nemzetség. Én nem átkozom őket. Megbocsátottam én már, ami történt. Háború vót, nekünk meg ez a sors jutott.” S ült a konyhában összetett kézzel. Nálánál nagyobb megadással csak öreg, nagyothalló édesanyja húzta össze magát a kora tavaszban is jóleső meleget hömpölyögtető tűzhely mellett. Feltűnően kicsi arca világított a homlokára is árnyékot vető nagy fekete kendőből.

A vers szövege nem is annyira poétikai értékei s a benne fel-feltűnő folklór hagyományok miatt tarthat érdeklődésünkre ezúttal számot, hanem a sorokban rejlő emberi tapasztalatokért, annak tanulságáért, hogy miként dolgozta fel szerzője a vele történteket, miként tudja önnön egyéni sérelmeit a nagy egészet érintő folyamat részeként szemlélni, miképpen azonosul eközben az egész nemzet közösségével, s hogyan lehet, hogy a sorscsapások súlya alatt nem hogy csökken, ellenkezőleg, erősödik benne a nemzettel való azonosságnak tudata. De beszél a szöveg a maga egyszerűségében és töredékességében is arról, hogy a szenvedések átélőjükben mindegyre követelik a magyarázatot.”

Megjegyzendő: a lágerírás csonka változatának első kiadását lásd itt: *Istenhez fohászkodva…* 11. p.

93. A CEGLÉDI FOGOLYTÁBOR TÉGLAFALAINAK VERSFELIRATAIBÓL

A lágerversek 1945 tavaszán keletkeztek a ceglédi fogolytáborban, a névtelen szrzők téglákba vésték: Forrás: Bognár Zalán-Jójárt György-

Reznák Erzsébet: *Téglákba vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története és téglafalainak feliratai.* Kossuth Múzeum, Cegléd, 2013. Lásd az említett könyvben: *51. ábra, 91. p., 96. ábra, 106. p.,* 137. ábra *120. p.*, *167. ábra. 130. p.*, *187. ábra, 137. p.*, *188-191. ábra. 137-138 pp.*

94. KÖZÖS KÖNYÖRGÉS AZ ÚRHOZ *(Részlet)*

A lágerírás 1945-ben, Horlovkán, az itteni munkatáborában keletkezett, az imádságot magyarul és németül az asszonyok együtt mondták. Hauck Mihályné Lauer Rozália túlélő közlése. Forrás: *Több mint élettörténetek, sorsok...* Pécs, 2009., 24. p.

95. ITT CSAK RÓJUK A NAPOKAT EGYMÁS UTÁN…

A lágerírás 1945. szeptember 10-16. között a Donyec-medence egyik munkatáborában keletkezett. Szerzője Véber Irén (Mérk). Közlésre felajánlotta Tircsi Richárd (Budapest). Megjegyzése szerint: „Az idézet Véber Irén naplójából van, aki odakinn vezette egy éven keresztül titokban ezen írását és sikerült hazacsempésznie (jövőre szeretném kiadni, mert eddig ez nem történt meg). A bejegyzés 1945. szeptember 10–16-i dátum alatt olvasható. Véber Irén egyébként mérki tanítónő volt, aki nem sokkal a hazajövetele után gyermekszülés közben meghalt. Legyengült szervezete nem bírta ki a szülést. Féltették is a gyermekvállalástól, de ő a férjével normális életet szeretett volna élni egy abnormális világban..." Lásd még Demeter Zayzon Mária: *Kutatások a tizenhárom hazai nemzetiségről – magyar nyelven. Hetedik válogatás a nemzetiségek néprajzi köteteiből – 2014. c.* cikkét, amelyből megtudjuk, hogy *„Tircsi Richárd a Szovjetunióba 1945–1949 között kényszermunkára elhurcolt, a Szabolcs-Szatmár megyei mérki és vállaji németek történetét, szörnyű élményeit ismerteti számtalan konkrét adat, forrásirodalom és naplórészlet alapján (Véber Irén naplója 1945-ből). A szerző maga is mérk-vállaji kötődésű, kutatását nagyszülei emlékének ajánlja. Úgy véli, hogy „a rendszerváltás óta napvilágot látott munkák (...) kitűnő és átfogó képet nyújtanak az elhurcolásokról. Ugyanakkor kívánatos árnyalni az országos képet az elhurcolás részletes történetével az egyes települések esetében." A hazaérkezések és találkozások szívszorító történeteit gyűjtötte össze, idézi fel."*

Tárolt változat: http://nemzetisegek.hu/repertorium/2014/04/belivek_44-47.pdf (2014-12-03.)

96. KARÁCSONYI VERS *(Szövegtöredék)*

A lágerírás 1945 karácsonya idején Oroszországban, a Karl Marx lágerben keletkezett. Szerzője ismeretlen. *Antalfy István (Kecskemét) túlélő közlése. Forrás: HH 1994/10. http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f05.htm*

97. ANYÁM, HA LÁTNÁD

A lágerírás 1946 folyamán a Donyec-medencében, Novij Donbasz egyik munkatáborában keletkezett. Az ismeretlen fogolyszerző költeményét szájról szájra adták tovább, közösen is énekelték. Ez a lágerírás többek véleménye szerint *„az átélt borzalmak tán legkifejezőbb és naturális lefestése”.* A tarcali svábok körében elterjedt legteljesebb változatának szerzője Tiszai Gyula (Tarcal), aki 1946-ban Novij Donbaszon raboskodott. A hazatért túlélőtől Suskó Margit (Verőce) jegyezte le. A lágerírást Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el gyűjteményünk részére, amely egyébként a következő kiadványban jelent meg: Kalapos Gábor: *Rabok mégis szabadok. Ko(ó)rkép – az 1944-45-ben a Szovjetunióba, málenkij robotra hurcoltak csodás élettörténetei.* Kiadja a Megbékélésért Polgári Szövetség, Verőce, 2014., 160-161. pp.

Megjegyzendő: a *„Malenkij robot avagy a magyarországi németek kényszermunkára hurcolása a Szovjetunióba különös tekintettel a Pest megyei újhartyáni svábok deportálására 1944-1949”* című dolgozatában Sósné Lauter Adrienn a dőlt betűs szövegrészek nélkül adta közre (Új Hartyán város. Német önkormányzat. Málenykij robot. In: http://www.ujhartyan.hu/malenykij_robot.) (2014-12-13)

További újraközlések: H. P.: Sokukat egy életre tönkretette a malenkij robot. (A cikkben beágyazva közlik Tarcali István neve alatt Anyám, ha látnád… címmel a verset.) In *Tököli Tükör,* 2013. május 20. p. Tárolt változat: http://www.tokol.hu/dokumentumok/Tokoli_Tukor/Tokoli%20Tukor%202013-1-2%20majus.pdf

A Donyec-medence egyik kényszermunkatáborából küldött levél. Majdán Ferencné *„Három év három órában”* című kötetéből. Forrás: *Malenkij robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini lágerekbe 1944/145-1955.* Szerkesztő: dr. Bognár Zalán. Kiadja: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre. Pécs, 2009., 238.p.

98. SZERETNÉM, HA HAZAÉRNÉK (LEVÉL A TÁVOLBÓL)

A lágerírás Oroszországban, 1945. március 5-én Novij Donbasz a 1029-es lágerében keletkezett. Hazahozta és szövegét terjesztette Szebeni Ilona. Dr. Berzeviczi Józsefné Szerednyei Etelka (Szerencs. Lejegyezte: Suskó Margit (Verőce). Megjegyzendő: a verses levelet középre zárt formában *Levél a távolból* címmel és más cím alatt több kiadvány leközölte, illetve átvette. Lásd: *Egy kényszermunkatáborból küldött levél.* Majdán Ferencné *„Három év három órában”* című kötetéből. A lágerírást Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el gyűjteményünk részére, amely a következő kiadványban jelent meg: Kalapos Gábor: *Rabok mégis szabadok. Ko(ó)rkép – az 1944-45-ben a Szovjetunióba, málenkij robotra hurcoltak csodás élettörténetei.* Kiadja a Megbékélésért Polgári Szövetség, Verőce, 2014., 160-161. p.

99. HADIFOGOLY LEVELE AZ ÉDESANYJÁHOZ

Szerzője ismeretlen. Forrás: *Kötelékrepülés 2010. Puskás Tivadar Távközlési Technikum. Tárnok és környéke a második világháborúban.* Dr. Horváth László összeállítása. 4. sz. melléklet.

100. KŐVÁLOGATÁS

A lágerírás Novij Donbasz egyik munkatáborában 1945-ben keletkezett. Szerzője Luttenberger Mária (Taksony). *Forrás: Lágerversek, Lágerszerelem, Lágeremlékek.* In: Taxon Taks, Taksony, http://taks.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=68:lagerversek-lagerszerelem-lageremlekek&catid=37:hirek&Itemid=60

101. LÁGERÉLET

A lágerírás Novij Donbasz egyik munkatáborában 1945-ben keletkezett. Szerzője Luttenberger Mária (Taksony). *Forrás: Lágerversek, Lágerszerelem, Lágeremlékek.* In: Taxon Taks, Taksony, http://taks.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=68:lagerversek-lagerszerelem-lageremlekek&catid=37:hirek&Itemid=60

102. A LÁGER KÖZELÉBEN EGY KIS HÁZ

A lágerírás Novij Donbasz egyik munkatáborában 1945-ben keletkezett. Szerzője Luttenberger Mária (Taksony). *Forrás: Lágerversek, Lágerszerelem, Lágeremlékek.* In: Taxon Taks, Taksony, http://taks.

hu/index.php?option=com_content&view=article&id=68:lagerversek-lagerszerelem-lageremlekek&catid=37:hirek&Itemid=60

103. LEVÉLNAPLÓ

A lágerírás 1947. április 13-án Nyizsnyij Tagil 7153/5. sz. lágerében keletkezett. Szerzője Filep János (Kislónya, 1925.). Forrás: Filep János*: Egy volt hadifogoly emlékezése (1944–1948).* In: http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/405-435.pdf

104. BÚCSÚZOM TŐLED…

A lágerírás 1947. május 4-én Nyizsnyij Tagil 7153/5. sz. lágerében keletkezett. Szerzője Filep János (Kislónya, 1925.). A szerző megjegyzése: *„Ezt a pár sort akkor írtam, mikor nagyon elkeseredtem és azt gondoltam, hogy talán soha sem megyek haza. Ha majd e pár sort olvasod, gondolj rám, ki a messze idegenben szenvedett. Egy a sok közül. Jegyzem egy szomorú vasárnap. Tagil, 1947. máj. 4-én."* Forrás: Filep János*: Egy volt hadifogoly emlékezése (1944-1948).* In: http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/405-435.pdf

105. BERKENYEI ELHURCOLTAK ÉNEKEI

Schmidt József gyűjtése (Berkenye, 2013.). Forrás: Schmidt József: *Málenkij robot 1945-48.* Kiadja a Német Nemzetiségi Önkormányzat, Berkenye, 2013., 26-28. p. Tárolt változata: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Rendszergazda/Cookies/Dokumentumok/Downloads/malenkij-robot_20130923%20(1).pdf (2014-11-28.)

106. A SZERENCSI PÁLYAUDVAR INDULÁSI OLDALÁN…

Forrás: Árvay Attila gyűjtése, a Szerencsi Német Önkormányzat elnökének személyi archívumából, 2014.11.27. A lágerírás szerzője ismeretlen. Keletkezési ideje: 1945 januárja. *„A szerencsi pályaudvaron, a rakamazi lányok ezekkel a kockás papírra írt verssorokkal búcsúztak hozzátartozóiktól, akiknek a lovas szovjet katona ostorcsapásai ellenére sikerült a közelükbe férkőzniük."*

107. MEGY A VONAT…

Szerzője: Szerednyei János. Vagon, Deákfalva, 1945. február 5. Forrás: Árvay Attila gyűjtése, a Szerencsi Német Önkormányzat elnökének sze-

mélyi archívumából, 2014.11.27. *„A verset az ismeretlenbe tartó vonaton fagyoskodó Szerednyei János szerencsi származású rakamazi római katolikus vértanú pap 1945. február 5-én vetette papírra, aki 1947 nyarán egy bányaszerencsétlenségben veszítette el az életét.”*

108. A SZENTHÁROMSÁG NEVÉBEN NYUGODJATOK BÉKÉBEN

(Dallama: *Örülj vigadj tisztaságban…, Hozsanna 168.)* Nagy Attila karnagy gyűjtése (Harkály, Taktalórántháza, 2014.). A dal szerepel a kórusok műsorában.

109. A RABOK IMÁJA

Éneklik az ismert *Magyarok imája* című dalszöveg változatára. Nagy Attila karnagy gyűjtése (Harkály, Taktalórántháza, 2014.). A dal szerepel a kórusok műsorában.

110/2. BÚS MAGYAROK IMÁDKOZNAK (I.)

A rabok imája ismertté vált az Abasári Kórus előadásában *Bús magyarok imádkoznak* címmel is. In: https://www.youtube.com/watch?v=cPg7NlFwoGY (Feltöltés: 2010. február 14.)
Lásd még: Csacsi Csabi előadásában *Magyarok imája* címmel: In: https://www.youtube.com/watch?v=RezrbH-sR-g (Feltöltés: 2009. február 10.)
Lásd még: Imák 24: http://nyusziatya.blog.hu/2007/09/01/imak_24

111/3. BÚS MAGYAROK IMÁDKOZNAK (II.)

Az ismert *Magyarok imája* című dalszöveg rövidebb változata megtalálható Filep János (Kislónya, 1925.) lágernaplójában. Forrás: Filep János*: Egy volt hadifogoly emlékezése (1944-1948).* In: http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/405-435.pdf Lásd első kiadását: *Istenhez fohászkodva…* 43. p.

112/4. A RABOK IMÁJA

Stumpf Lászlóné Nagy Mária versesnaplójából, Hercegkút, 1945. január 2. Suskó Margit gyűjtése (Veréce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

113. ELHURCOLTAK HAZATÉRÉSÉRE (I)

Nagy Attila karnagy gyűjtése (Harkály, Taktalórántháza).

114/2. ELHURCOLTAK HAZATÉRÉSÉRE (II)

Ismert népi ének. Nemrég közismertté vált Maczkó Mária előadásában. Lásd: http://nepenek.wordpress.com/category/uncategorized/ (2012. november 14.)

115. BEH RÉGEN VÉREZEL, SZEGÉNY MAGYAR!

Katonanóta. Szerzője ismeretlen. 1944. Az egri gyalogezred volt hadifoglyai 1944-ben énekelték a szovjet lágerekben. Gyűjtés: Heves Megyei Honvéd Hagyományőrző Egyesület.
Forrás: http://egrigyalogezred.hu/news.php?extend.28.8

116. HA FELMEGYEK AZ URALI HEGYEKRE…

Ufalej (1947). A szovjet fogságban énekelt nóta-részlet. Forrás: Zsigmond József: *Apám nyomán Szibériában. Az én háborúm és fogságom történetéből 1944-1948.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002., 116. p.

117. EZ A VONAT MOST VAN INDULÓBA…

Kistim (1948). A szovjet fogságban énekelt nóta-részlet. Forrás: Zsigmond József: *Apám nyomán Szibériában. Az én háborúm és fogságom történetéből 1944-1948.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002., 156-157. pp.

118. MAJD HA EGYKOR VÉGE LESZ A SOK-SOK SZENVEDÉSNEK

1948. A szovjet fogságban is énekelt nóta-részlet. Forrás: Zsigmond József: *Apám nyomán Szibériában. Az én háborúm és fogságom történetéből 1944-1948.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002., 156-157. pp.

119. DAL A HELYSZÍNRŐL

Szerzője Hoffman József (1945) Donyec-medence. A hercegkúti internált elhurcolásuk első évfordulójára írta ezt a nótát Ukrajnában. Forrás: Bódisz Attila: *Sváb túlélők a szovjet kényszermunkáról. „Azt mondták, Nyíregyházára megyünk”* In: *Magyar Narancs* online:
http://magyarnarancs.hu/kismagyarorszag/azt-mondtak-nyiregyhazara-megyunk-svab-tulelok-a-szovjet-kenyszermunkarol-84665

120. TÁBORI GONDOLAT

A lágerírás Harkovban, 1945 folyamán keletkezett. Adatközlő: Pál Dénes (Nagybalog). Forrás: Koós István: *Nagybalogi tragédiák*. Kiadta: a Rákóczi Szövetség Balogvölgyi Helyi Szervezete, 2006., 59. p.

121. FOGOLY MAGYAR REGGELI IMÁJA

Adatközlő: Csengeri Sándor, Hódmezővásárhely, 1944. Forrás: https://www.facebook.com/media/set/?set=a.841324349216130.1073741877.574885425860025&type=3

122. CSAK EGY GALLYACSKÁT

A lágerírás Bulovenka melletti munkatáborban, 1948 karácsonyán keletkezett. Szerzője Anatalfy István (Kecskemét) hadifogoly. *Forrás:* Tarczai Béla: *Szellemi élet a fogolytáborokban*. In: http://epa.oszk.hu/02000/02030/00033/pdf/HOM_Evkonyv_40_347-359.pdf

123. KARÁCSONYI VERSES LEVÉL

A lágerírás Bulovenka melletti munkatáborban, 1948 karácsonyán keletkezett. Szerzője: Anatalfy István (Kecskemét) hadifogoly. Forrás: *HH 1996/6.*
Forrás: *Hadifoglyok írják… http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f02.htm*

124. RAB KARÁCSONY

A lágerírás a Cseljabinszk melletti munkatáborban, 1948 karácsonyán keletkezett. Szerzője a szovjet rabságba került Galgóczy Árpád (Szamosangyalos, 1928. november 8.), később ismerté vált magyar költő, műfordító. 1945-ben szovjetellenes szervezkedés vádjával a szovjet hadbíróság elé állították, 20 év szabadságvesztésre és kényszermunkára ítélték. 1948 januárjában érkezett meg az első lágerbe, az uráli Cseljabinszkba. Egy évvel később a legnépesebb gyűjtőtáborba, a Karaganda környéki Szpászkra került. Itt sok művelt, nagy tudású – a sztálini zsarnoksággal szembeszálló – orosz rabtársa volt, köztük Szuvorov dédunokája, valamint költők, festők, államférfiak, egykori nemesek leszármazottai. Ők ismertették meg vele az orosz költészetet. 1954-ben szabadult, de csak 1960-ban térhetett haza. Dolgozott segédmunkásként, volt műszaki fordító és szinkrontolmács is. A későbbiekben XVIII–XX. században élt orosz, ukrán költők műveinek sokaságát ültette át magyar nyelvre.

Forrás: *Szemelvények a Gulág memoár-irodalmából. Ártatlan magyar és német áldozatok sorsa a Gulágokon és a „malenkij robot" táboraiban.* Összeállította és szerkesztette: Zsíros Sándor tanár, a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága alapító elnöke. Kiadja a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága, Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány. 2012., 174-175. pp. Lásd még: http://hu.wikipedia.org/wiki/Galgóczy_Árpád

125. CSENDESEN, BÁGYADT HANGON DUDORÁSZTAM

A lágerírás 1952. február 28-án (Kazahföldön) az Ekibasztuz körzetében lévő GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Rózsás János (Budapest, 1926. augusztus 6.) 10 évre elítélt politikai fogoly. Magyarországra csak 1953. december 3-án térhetett haza. A GULAG világáról több emlékirata, dokumentum-gyűjteménye és GULAG lexikona jelent meg. Forrás: Rózsás János: *Keserű ifjúság II.* Szabad Tér Kiadó, 1989., 259. p.

126. RIDEG, FEHÉR BARAKKFALAK

(Az *Aranyvégű cigaretta* dallamára). A lágerírás 1952 folyamán az Ekibasztuz (Kazahsztán) munkatáborában keletkezett az *Aranyvégű cigaretta* dallamára énekelték. Szerzője Rózsás János. Forrás: Rózsás János: *Keserű ifjúság II.* Szabad Tér Kiadó, 1989., 259. old.

127. FÉLHOMÁLY DERENG A BARAKKBAN

A lágerírás 1952 folyamán az Ekibasztuz (Kazahsztán) munkatáborában keletkezett. Szerzője Rózsás János. Forrás: Rózsás János: *Keserű ifjúság II.* Szabad Tér Kiadó, 1989., 326. old.

128. KESERŰ, PANASZOS A RABKENYÉR NÉKEM…

A lágerírás 1952. február 28-án az Ekibasztuz (Kazahsztán) munkatáborában keletkezett és a *Kis ablakok nyílnak egymás után sorban* című dal dallamára énekelték. Szerzője Rózsás János. Forrás: Rózsás János: *Keserű ifjúság II.* Szabad Tér Kiadó, 1989., 363-364. pp.

129. RIADALOM VAN A LÁGERBEN…

A lágerírás 1952. október 6-án (Kazahföldön) az Ekibasztuz körzetében lévő GULAG-munkatáborban keletkezett. Szerzője Rózsás János (Buda-

pest, 1926. augusztus 6.) Forrás: Rózsás János: *Keserű ifjúság II.* Szabad Tér Kiadó, 1989., 328. p.

130. ÁLOM

A lágerírás 1946. október folyamán, Tambov (Oszország) egyik munkatáborában keletkezett. Szerzője Szamos Ede hadifogoly. 1943–1945 között Örkény István író is (mint volt munkaszolgálatos) ebben a hadifogolytáborban raboskodott, aki majd 1945 tavaszán a Moszkva melletti krasznogorszki hadifogolytábor Központi Antifasiszta Iskolájába került. *Forrás:* Tarczai Béla: *Szellemi élet a fogolytáborokban*. In: http://epa.oszk.hu/02000/02030/00033/pdf/HOM_Evkonyv_40_347-359.pdf

131. ÚGY MEGYÜNK...

A lágerírás 1945 májusában keletkezett, szerzője Pál Sándor hadifogoly. Lejegyezte Szilassy Sándor – Budapest. Forrás: HH 1995/5. Forrás: *Hadifoglyok írják*... http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f02.htm

132. RAZZIA VAN MEGINT, ÚJRA…

A lágerírás 1945 júniusában keletkezett, szerzője Hegedűs Jakab (Szápár). In: HH 1993/6. Forrás: *Hadifoglyok írják*... http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f02.htm

133. FOGADALOM

A lágerírás 1947 folyamán *a* Potyma melletti munkatáborban keletkezett, szerzője Völgyi József (Várpalota), akit 20 évre ítéltek és 1945–1953 között Mordvinföldön, Potyma lágerében raboskodott. 1953. november 26-án térhetett haza. A Szovjetunió Legfelső Bírósága 1972. december 18-án bűncselekmény hiányában rehabilitálta. Völgyi József munkásköltőnek (így nevezte magát) számos verse született a lágeri élet gyötrelmei között. *„A vereseiben, a jó Istenben vetett hit mellett az embertársak, barátok, bajtársak iránti szeretet kihallik belőle, és visszhangra talál mások szívében."* Völgyi József: A magyar holokauszt. Emlékirataim prózában és versben. (Az eredeti Viczina Józsefet önként magyarította Völgyire). Forrás: SZEMELVÉNYEK A GULÁGOK MEMOÁRIRODALMÁBÓL. Ártatlan magyar és német áldozatok sorsa a Gulágokon és a „malenkij robot" táboraiba.

Összeállította és szerkesztette: Zsiros Sándor tanár, a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága alapító elnöke. Kiadja: Gulágkutatók Nemzetközi Társasága, Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány, Pécs, 2012., 47. p. Elektronikus változata: http://www.zsalex.hu/dokumentumok/Gulag_memoar.pdf

134. ŐSZ A GULÁGBAN

A lágerírás 1947 folyamán a Potyma melletti munkatáborban keletkezett, szerzője: Völgyi József (Várpalota). *Forrás: Szemelvények a Gulág memoár-irodalmából. Ártatlan magyar és német áldozatok sorsa a Gulágokon és a „malenkij robot" táboraiban. Összeállította és szerkesztette: Zsíros Sándor tanár, a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága alapító elnöke. Kiadja a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága, Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány. 2012., 32. old.*

135. ÁLMAIMBAN MINDIG OTTHON JÁROK…

(Részlet) A lágerírás a GULAG-táborban keletkezett, szerzője Rózsa Ferenc hadifogoly. Forrás: Tarczai Béla: *Szellemi élet a fogolytáborokban*. In: http://epa.oszk.hu/02000/02030/00033/pdf/HOM_Evkonyv_40_347-359.pdf

136. FÖLDI, HAZAMEGYÜNK!

A lágerírás 1945. augusztus 2-án hadifogságban keletkezett, szerzője Szakály Dezső (Celldömölk, Alsóság). Forrás: HL hadifogoly-gyűjtemény. Forrás: http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f05.htm

137. PÓCS ILONKA BALLADÁJA

A lágerírás 1947. július 26-án keletkezett. Szerzője Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna (Ond). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

138. DONBASZ-KRASZNOARMEJSZK

A lágerírás 1946-ban keletkezett. Szerzője Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna (Ond). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

139. KARÁCSONY
A lágerírás 1946-ban a Donyec-medencében keletkezett. Szerzője Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna (Ond). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

140. FOHÁSZ
A lágerírás 1946-ban a Donyec-medencében keletkezett. Szerzője Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna (Ond). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

141. 1946. AUGUSZTUS ILONA-NAP
A lágerírás 1946-ban a Donyec-medencében keletkezett. Szerzője Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna (Ond). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

142. DONBÁSZI VERSES NAPLÓ
A lágerírás 1946. október 7-én a Donyec-medencében keletkezett. Szerzője Vojtó Ferencné Vinnai Ilona (Gávavencsellő). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

143. FÉRJEMNEK
A lágerírás 1946. október 7-én a Donyec-medencében keletkezett. Szerzője Vojtó Ferencné Vinnai Ilona (Gávavencsellő). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

144. A CEGLÉDBERCELI GYŰJTŐTÁBORBAN
A lágerírás 1946-ban a Donyec-medencében keletkezett. Szerzője Tiszai Gyula (Tarcal). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

145. A SZERENCSI KASZÁRNYÁBA
A lágerírás 1945. január 2-án szovjet rabságban keletkezett. Szerzője Stumpf Lászlóné Nagy Mária (Hercegkút). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

146. TISZA PARTJÁN VAN EGY KUNYHÓ
Ismert népdal alapján a lágerírás 1945. januárban szovjet rabságban keletkezett. Szerzője Szentesi Józsefné Takács Julianna (Kenézlő).

Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

147. DONBÁSZI MOZAIKOK

Ismert népdal alapján a lágerírások 1945-1947 között szovjet rabságban keletkezett. Szerzője Balák Andrásné Kocsis Mária (Bodrogkisfalud). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

148. HÚGOMNAK

Az írás 1947-ben a donbászi 1028. sz. lágerben keletkezett. Szerzője Balák Andrásné Kocsis Mária (Bodrogkisfalud). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

149. ANYÁM, HA LÁTNÁD

Az írás 1946-ban, Úrnapján, a Novij Donbasz-i 1028. sz. lágerében keletkezett. Szerzője *Balák Andrásné Kocsis Mária (Bodrogkisfalud).* Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

150. KI RÁJUK KAPARTA EZT A RÖGÖS FÖLDET

Az írás 1946. januárban, Novij Donbasz egyik lágerében keletkezett. Szerzője *Plósz Mihály (Alsózsolca).* Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

151. TÁVOL A HAZÁTÓL

Az írás 1945. januárban keletkezett. Szerzője Dévald Frigyesné Kendi Ilona (Kenézlő). Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

152. SAJÁT KIS HÁLAIMÁM 1996

Szerző: Misek Pálné Luttenberger Mária (Taksony). Forrás*: Lágerversek, Lágerszerelem, Lágeremlékek.* In: Taxon Taks, Taksony, http://taks.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=68:lagerversek-lagerszerelem-lageremlekek&catid=37:hirek&Itemid=60

153. (EGY LÁGERLAKÓ EPILÓGUSA) MIÉRT?

Az írás 2011 szeptemberében keletkezett. Szerzője: Fodor László (Rakamaz, Nyíregyháza) Novij Donbasz 1028. sz. lágerlakó. Lejegyezte Suskó Margit (Verőce). A gyűjtemény részére Fehér Tibor (Felsőzsolca) juttatta el.

3. FEJEZET

VÁLOGATÁS A SZOVJET FOGSÁGBAN KELETKEZETT NÉMET NYELVŰ LÁGERÍRÁSOKBÓL

(Írások a svábok szenvedéstörténetéiből)

154. ELHURCOLT DUNAI SVÁBOK DALAI. EGYNÉHÁNY PÉLDA A FREIBURGI "IVDE" GYŰJTEMÉNYÉBŐL (SCHELL CSILLA /IVDE FREIBURG)

Schell Csilla felkérésünkre küldte el dolgozatát, amelyben áttekinti a németek anyanyelvén a szovjet rabságban született lágerfolklórját, dalait, ezekből szemelvényeket is közöl.

155. GEDICHT DER SALACKER VERSCHLEPPTEN

Forrás: „Messze voltam én fogságban, nagy Oroszországban…" Magyarországi németek szovjet kényszermunkán 1944/1945-1949. „Malenkij robot" interjúkötet. Szerkesztette Márkus Beáta. Felelős kiadó. Matkovits-Kretz Eleonóra. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2013. A kötet szerkesztője a 33-35. oldalon közölt vershez a következő lábjegyzetet fűzte: A vers Burghardt Klára gyűjtéséből származik, aki hozzájárult, hogy kötetünkben is részleteket közöljünk belőle. A teljes kézirat várhatóan Tränen meiner Ahnen címen fog megjelenni. A vers eleje hiányos, pontos szerzője ismeretlen, a Szalatnakról elhurcoltakkal történteknek állít emléket. Tárolt változata: http://www.academia.edu/8954208/_Messze_voltam_én_fogságban_nagy_Oroszországban_._Magyarországi_németek_szovjet_kényszermunkán_1944_1945-1949._Malenkij_robot_interjúkötet_

156. Klara Burghardt: GROSNIJ -KAUKASUS

(An meinen Onkel, Simon Burghardt, an alle Zwangsarbeiter) Forrás: Forrás: Malenkij robot „Egyetlen bűnünk a származásunk volt..." Német

és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini lágerekbe 1944/45-1955. Szerkesztő/Editor: Dr. Bognár Zalán. Felelős kiadó: Matkovits-Kretz Eleonóra. Kiadja: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009., 240. p. Tárolt változat:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/malenkij_robot/pages/014_Mellekletek.htm (2014.11.30.)

157. EIN LIED VON DEN VERSCHLEPPTEN NACH RUSSLAND
AZ OROSZORSZÁGBA ELHURCOLT NÉMETEK ÉNEKE

Forrás: Malenkij robot „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini lágerekbe 1944/45-1955. Szerkesztő/Editor: Dr. Bognár Zalán. Felelős kiadó: Matkovits-Kretz Eleonóra. Kiadja: Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009., 133. p.
Tárolt változat:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/malenkij_robot/pages/006_A_tulelok_tapasztalatainak_tukreben.htm (2014-11-30)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek

ADORJÁN ANDOR: *A halál árnyékában. Magyar rabszolgák Szibériában.* Pápa, 1993.

BOGNÁR ZALÁN: *Magyarok hadifogságban Magyarországon. Hadifogoly-gyűjtőtáborok Magyarországon 1944–1945. Argumentum, 2010.*

BOGNÁR ZALÁN: *Hadifogolytáborok és (hadi)fogolysors a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon 1944–1945.* Kairosz Kiadó,Budapest, 2012.

BAKURA SÁNDOR–DUPKA GYÖRGY–KOVÁCS ELEMÉR–KOVÁCS ERZSÉBET–MOLNÁR D. ERZSÉBET–TÓTH ZSUZSANNA: **„***Otthon a könny is édes". 1944–1945. Kényszermunkára hurcolt kárpátaljai magyarok és németek nyomában a Donyec-medencében.* Tanulmányok, hatásvizsgálatok, interjúk, riportok hivatalos iratok, vallomások tükrében. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2009.

BALOG SÁNDOR: *Sorsüldözöttek*. Galéria Kiadó, Ungvár – Budapest, 1992.

BALOG SÁNDOR: *Lágerből lágerbe.* Galéria Kiadó, 1993.

BENDÁSZ ISTVÁN – BENDÁSZ DÁNIEL: *Helytállás és tanúságtétel.* A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria-Écriture, Ungvár – Budapest, 1994.

BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY: *Ez hát a hon...* Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991. Mandátum – Universum, Budapest – Szeged, 1991.

BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Monográfia. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1993.

BOTLIK JÓZSEF: *Görög katolikus vértanúk a Kárpát-medencében 1914-1976.* Budapest, 2010.

CSANÁDI GYÖRGY: *Régi beregszásziak.* BeregInfó hetilap kiadásában, Beregszász, 2001.

CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrásában*. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából. PoliPrint, Ungvár, 2004.

DOBOZI ESZTER: „Csak a napnyugtát níztük…" Elhurcolt magyar nők a Donyecben. Csokonai Kiadóvállalat, Debrecen, 1991.

DUPKA GYÖRGY: *'56 Kárpátalján.* Dokumentumgyűjtemény. Társszerző: HORVÁTH SÁNDOR. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1993.
DUPKA GYÖRGY: *A „malenykij robot" dokumentumokban.* Társszerző: KORSZUN OLEKSZIJ. Előszó: TÓTH MIHÁLY. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1997.
DUPKA GYÖRGY: *Kárpátaljai magyar GULAG-lexikon.* Lefejezett értelmiség 1942–1957. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1999.
DUPKA GYÖRGY: *„Keressétek fel a sírom..."* Szolyvai emlékkönyv a „malenykij robot" 60. évfordulójára a sztálinizmus kárpátaljai magyar áldozatairól 1944–2004. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2004.
DUPKA GYÖRGY:*'56 és Kárpátalja.* Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2006. Második, javított kiadás: Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2006.
DUPKA GYÖRGY: *„Népünk temetője: Szolyva".* A Kárpát-medencei magyarság kegyhelye. A szolyvai gyűjtőtábor történetéből 1944–1945. KMMI-füzetek VI., Beregszász, 2009.
DUPKA GYÖRGY: *„Hova tűnt a sok virág..." Időutazás az Uralba magyar és német rabok (1941–1955) nyomában.* Történelmi szociográfia. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2013.
DUPKA GYÖRGY: *A mi Golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentésektükrében, 1944-1946*). Szolyvai Emlékparkbizottság-Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012.
Egyetlen bűnünk magyarságunk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944–1946). Szerkesztés, összeállítás: DUPKA GYÖRGY. Ungvár-Budapest, Patent – Intermix, 1993.
„Egyetlen bűnünk a származásunk volt..." Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robotra" a sztálini lágerekbe 1944/45–1955. Szerk.: DR. BOGNÁR ZALÁN. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009.
Emberek az embertelenségben. Szerkesztette: ZSIROS SÁNDOR. Gulágkutatók Nemzetközi Társasága, 2010.
FAZEKAS ÁRPÁD, DR.: *Elhurcoltak.* Nyíregyháza, 1944–1948. Határszél Kft, Nyíregyháza, 1989.

FORGON PÁL: *Ábeltől Antipásig* Verses Biblia-értelmezések, koporsók, temetések a Biblia világában. Intermix Kiadó, 1993.
GALGÓCZY ÁRPÁD: A túlélés művészete, Valo-art, 2007.
GULÁCSY LAJOS: *Mélységből a magasba.* Önéletírás, bizonyságtétel az elmúlt időkről. Szerkesztette. KOVÁCSNÉ MARTON ERZSÉBET. Második, bővített (magán) kiadás, 2009.
HORVÁTH LAJOS: *Kárpátalja képviselete a magyar országgyűlésben 1938-1945.* Tarsoly Kiadó, Budapest, 2002.
Istenhez fohászkodva... 1944. Szolyva. Verses levelek, imák a sztálini lágerekből, szemelvények a hozzátartozók visszaemlékezéseiből. Szerkesztés, összeállítás: DUPKA GYÖRGY. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1992.
Itt volt a végállomás... A Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének erdélyi és felvidéki útja. Szerk. dr. Bognár Zalán. 2011.
Jó pásztor volt. Gecse Endre kárpátaljai mártír tiszteletes emlékkönyve. Felelős szerkesztő: GORTVAY ERZSÉBET. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2003.
KÁLMÁNDI PAPP LÁSZLÓ: Svábok a paradicsomban. Corvin Kiadó, Déva, 1997.
KOPP MÁRIA – SKRABSKI ÁRPÁD: Magyar lelkiállapot. Végeken Kiadó, 1995.
KORMOS VALÉRIA – VÁRHELYI ANDRÁS: Emberrablás orosz módra. Kelenföld Kiadó – Magyar Nők Lapja Egyesület, 1990.
KORMOS VALÉRIA: A végtelen foglyai. Magyar nők szovjet rabságban 1945-1947.
KOVÁCS VILMOS: *Holnap is élünk*. Regény. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1965. Második kiadás: Csokonai Kiadó – Kárpáti Kiadó, Debrecen – Ungvár, 1989. Harmadik kiadás: Intermix Kiadó, 2007.
KUN MIKLÓS – IZSÁK LAJOS (szerk.): Moszkvának jelentjük… Titkos dokumentumok, Századvég Kiadó, Budapest, 1994.
LÉBER-SOMOGYVÁRY MÁRIA–SOMOGYVÁRY VILMOS: „Ahol én voltam, ott nem voltak hősök…" Női Gulag – szovjet hadifogság, Auktor Kiadó, 2003.
LUKÁCS GYULA, DR. KEMÉNYFI BÉLA: Magyar foglyok a szovjet lágerekben és a börtönökben 1945-1953 – Moszkva nem hisz a könnyeknek –, Somogy Megyei Levéltár Somogy Megyei Pedagógiai Intézet, Kaposvár, 1996.

MENCZER GUSZTÁV: A Gulág rabtelepei – A bolsevizmus népirtásának színtere, Századvég Kiadó, Budapest, 2007.
MAJNEK ANTAL: *A kárpátaljai római katolikus egyház története.* In: *Útközben,* 1998.
RÓZSÁS JÁNOS: *Gulag-lexikon.* Püski, Budapest, 2000.
RÓZSÁS JÁNOS: *Keserű ifjúság. I-II.* Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989.
„Sötét napok jöttek..." Koncepciós perek magyar elítéltjeinek emlékkönyve 1944–1955. Szerkesztés, összeállítás: DUPKA GYÖRGY. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1993.
Szemelvények a GULAG memoár-irodalmából. Összeállította és szerkesztette: Zsíros Sándor tanár, a Gulag Kutatók Nemzetközi Társasága alapító elnöke. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2013.
VARGA ÉVA MÁRIA: *Magyarok szovjet hadifogságban (1941-1956). Az oroszországi levéltári források tükrében.* Russica Pannonicana, Budapest, 2009.
WYSZKOVSZKI PAWEL: Katolikus üldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991). Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, Esztergom, 2013.
ZSIGMOND JÓZSEF: *Apám nyomán Szibáriában. Az én háborúm és fogságom történetéből 1944-1948.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002.

Tanulmányok

CSATÁRY GYÖRGY: *Az 1944-es elhurcolás a Területi Állami Levéltár anyagainak tükrében.* In: *Évgyűrűk '90.* Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány. Kárpáti Kiadó.
DOBOS FERENC: *Magyarok a senkiföldjén. „Malenykij robot" a keletszlovákiai Bodrogközben és Ung-vidéken. Regio – Kisebbségi Szemle,* 3. évf., 4. sz., 1992.
DUPKA GYÖRGY: *„Otthon a könny is édes..."* 1944–1955 Kényszermunkára hurcolt kárpátaljai magyarok és németek nyomában a Donyec-medencében. Társszerzők: BAKURA SÁNDOR, KOVÁCS ERZSÉBET, KOVÁCSELEMÉR,MOLNÁRD.ERZSÉBET,TÓTHZSUZSANNA. Tanulmányok, hatásvizsgálatok, interjúk, riportok hivatalos iratok, vallomások tükrében. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2009.

DUPKA GYÖRGY: *Levelek a szolyvai lágerből.* In: A 20. századi magánlevelek nyelvi világa. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból. Budapest, 2003.

DUPKA GYÖRGY: *A Kárpát-medencei németek és magyarok internálásával kapcsolatos fontosabb dokumentumok az orosz levéltárakban (1944-1955*). (Utószó). In: „*Messze voltam én fogságban, nagy Oroszországban…" Magyarországi németek szovjet kényszermunkán 1954/1945-1949. „Malenkij robot" interjúkötet.* Szerkesztette: Márkus Beáta. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2013.

ZELEI MIKLÓS: A 342-es határkő (Negyedszázad Kárpátalján). Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kiadása, Ungvár, 2006.

Internet-irodalom

Malenykij robot. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola LIMES Társadalomkutató Intézete *60 éve hurcolták el Kárpátalja magyar férfilakosságát* címmel megtartott nemzetközi tudományos- és emlékkonferenciájának anyagai. http://kmf.uz.ua/mr/index.html (2012)

Idegennyelvű irodalom

GOTTFRIED HABENICHT: Leid im Lied. Südost-und ostdeutsche Lagerlieder und Lieder von Flucht, Vertreibung und Verschleppung. Johannes-Künzig-Instítut für ostdeutsche Volkskunde, Freiburg, 1996.

Publikált levéltári dokumentumok

Magyar Hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok. (1941-1953). Főszerkesztő: VARGA ÉVA MÁRIA. Moszkva-Budapest, ROSSZPEN-MKTTK, 2006.

Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944-1945 рр. Архівні документи і матеріали. Упорядник: О. М. КОРСУН. Редакційна колегія: З.М. КІЗМАН, Ю.Ю. ДУПКО, А.М. ФУКС. Видавництво Закарпаття, Ужгород, 2012.

Második világháborús halotti kimutatások

Béke poraikra… Dokumentum-emlékkönyv a II. világháborúban a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról és munkaszolgálatosokról. Szerk.: BÚS JÁNOS. Varietas 93 KFT, Budapest, 1999.

Publikált és kéziratos interjúk, levelek, feljegyzések, visszaemlékezések

BADZEY PÁL: *A haláltáborból.* Szolyvai lágernapló. Összeállította: Badzey Imre. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1996.

BAGU BALÁZS: *Életutak.* Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival. Intermix Kiadó, 2004.

BALOGH SÁNDOR: Magyarok kollektív felelősségre vonása. História 2005/9. p. 11.

BENDÁSZ ISTVÁN: *Öt év a szögesdrót mögött: egy kárpátaljai pap a Gulag munkatáboraiban.* Abaliget, Lámpás, 2000.

„Élő történelem". Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből 1944–1992. Szerkesztés, összeállítás: DUPKA GYÖRGY. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1993.

FORGON PÁL: *Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak.* Egy kárpátaljai magyar református lelkész a Gulagon. Budapest, Kálvin, 1992.

FORGON PÁL: Ábeltől Antipásig. Verses Biblia-értelmezések. Koporsók, temetések, sírok a Biblia világában. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1994.

HORVÁTH LÁSZLÓ: *Élet a halál árnyékában. Emlékeim a „malenykij robot"-ról;* HORVÁTH SIMON: *Sötét ég alatt.* Lágerversek. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2004.

KURMAI-RÁTI SZILVIA: *A „malenykij robot" a túlélők visszaemlékezéseinek tükrében.* Mélyinterjúk id. Pocsai Vince és Nagy András túlélőkkel. KMMI-füzetek XIV., Beregszász, 2011.

LUSZTIG KÁROLY: *Töredékek.* Napló, Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2007.

MANDRIK ERZSÉBET: *A pokol bugyraiban.* Egy viski parasztlány a sztálini lágerekben. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1994.

MÉSZÁROS SÁNDORNÉ: *Elrabolt éveim a Gulágon.* Emlékirat. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2000.

NAGY ANDRÁS: *„...Dobszóra elsöpört a fúvós zivatar" a sztálini munkatáborokba.* Emlékfoszlányok. KMMI-füzetek IX., Beregszász, 2010.

NAGY JENŐ: *Megaláztatásban.* A kárpátaljai magyar férfiak deportálása 1944 őszén. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1992.

PATAKY FERENC letétbe helyezett emlékirata, 1992. (Dupka György archívumában).

DR. ORTUTAY ELEMÉR: *„... holnap is felkel a nap”* Emlékeim. Intermix Kiadó, 1993.
OZSVÁTH LAJOS: *Királyháza korok váltóin.* Emlékfoszlányok a legrégibb időktől 1945-ig. Intermix Kiadó, 1995.
STEINER FERENC levelei, archív felvétel. (Dupka György archívumában).
SZOBOSZLAY MÓNIKA: *Mementó. A Kárpátaljai magyar holocaust története Técső tragédiájának tükrében.* Técső, 2000.

Kutatócsoportban terepgyakorlaton

2009. június 26.–július 4. *Polgári lakosság internálása „malenykij robotra” a Szovjetunióba* elnevezésű projekt: **az EU EACEA támogatásával a** malenkij robotosok nyomában Donyec és Luganszk megyékben a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre szervezésében. A helyi szemtanúk bevonásával felkeresték, azonosították és dokumentálták az említett településeken egykor működtetett munkatáborokat, fogoly-temetőket. Tárolt változat: http://www.haboruskeresosszolgalat.hu/#id=&t=103&page=2 (2009)

2011. május 4-9. Kutatócsoportban terepgyakorlaton *Erdélyben. „Itt volt a végállomás”* című uniós pályázat részeként és a *„Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek”* című projekt keretein belül a kutatók, túlélők a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre–Német Kör szervezésében végiglátogatták, azonosították és dokumentálták azokat a helyszíneket, ahol elosztó és gyűjtőtáborok voltak: *Nagykároly, Szaniszló, Szatmárnémeti, Érmindszent, Nagyszeben, Nagydisznód, Brassó, Ligetfalva, Marosvásárhely, Szászrégen, Nagyenyed, Déva, Lugos, Temesvár, Arad.* 2011–2012 között a pécsi Német Kör hasonló kegyelet és emlékező utat szervezett a Vajdaság (Szabadka, Zombor), Felvidék és Kárpátalja területére, azonosították, dokumentálták azokat a helyszíneket, ahol gyűjtőlágerek, lágertemetők voltak. http://www.nemetkor.hu/index.php/hu/galeria/category/2-kepek (2011)

2012. június 29.–július 10. Kegyeleti és kutatóút az Ural térségében: Perm megye *(Perm),* Szverdlovszk megye *(Jekatyerinburg),* Cseljabinszk megye *(Cseljabinszk),* Baskírföld *(Ufa).* A felsorolt

területeken 35 egykori második világháborús kényszermunkatábort, civil internált- és hadifogoly temetőt azonosítottunk, dokumentáltunk. Tárolt változat: http://www.haboruskeresosszolgalat.hu/#id=&t=164&page=(2012), http://www.nemetkor.hu/index.php/hu/galeria/category/5-ural(2012), http://www.nemetkor.hu/index.php/hu/galeria/category/4-konferencia (2012).

Egyéb

ОЛЕКСІЙ КОРСУН: Завдяки Юрієві Дупко в нашій історії стало менше „біли плям". In: Новини Закарпаття, 2012. N-44-45. 21 травня.

Tényfeltáró dokumentumfilmek

SÁRA SÁNDOR: *Csonka-Bereg.* Dokumentumfilm-sorozat, 1988.

GULYÁS GYULA – GULYÁS JÁNOS: *Malenykij robot.* Filmszociográfia. Századvég Kiadó, Budapest, 1990.

SÁRA SÁNDOR: *Magyar nők a GULAG-on.* Dokumentumfilm-sorozat I-II-III., 1992. Lásd még: *Csonka-Bereg.* Az 1944 őszén elhurcolt férfiak sorsáról készült dokumentumfilm-sorozat, 1988.

HAVASI JÁNOS – JURKOVICS JÁNOS: *Idegen ég alatt.* (Az Urál-térségi lágerekben elhunyt magyar foglyok emlékének adózik az 57 perces film.) Szeged. 2012. http://www.port.hu/idegen_eg_alatt/pls/w/films.film_page?i_film_id=136919 (2012)

GOLOVCHUK OKSANA: „ЦІНА ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ ЖИВИХ." Film-rekviem. A kárpátaljai magyarok és németek internálásának és deportálásának folyamatáról 1944-1955 között. (48,57 perc). Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси 1944-1955 рр. Фільм-реквієм. 2014 рік. (48,57). Ідея: Зігхард Рашдорф та Михайло Товт. Автор сценарію та тексту: Оксана Головчук. Оператор-постановник і режисер: Олександр Гриців. Tárolt változat: https://www.youtube.com/watch?v=gclOzg8mk8I (2014)

„A képeket soha sem látjuk egymagukban,
amit látunk, az mindig több a puszta látványnál.”

Michael Butor

MEMENTO*:* *a felejtés – száműzés, az emlékezés – szabadulás*

Aktualitást e gondolatnak az ad, hogy a 2014-es esztendő több szempontból is az emlékezés éve: az első világháború kitörésének századik, a holocaustnak pedig hetvenedik évfordulója. Ugyanakkor a Szovjetunióba való deportálásoknak, a Kárpát-medence magyar és német lakosai, civilek és katonák elhurcolásának is ugyanúgy 70. évfordulója.

Mai társadalmunk közösségi tudatában emlékük már igencsak meghalványult.

A művészet az elmondhatatlan tolmácsa, mert sérelmek mindig vannak, voltak és sajnos lesznek, nemcsak a háborúkban, hanem a békés hétköznapokban is. Hogy hogyan kell túlélni, embernek maradni és hogyan kell kezelni a kis és nagy sérelmeinket – ez az örök kérdés, s éppen erre tanít meg minket számos lágerlakó története.

A valóság tudatos agyonhallgatása a XX. század egyik tragédiája. Számtalan eszközhöz folyamodva rabolták el emberek ezreinek életét. Napjainkban sajnos már egyre kevesebben vannak, akik túlélőként emlékezhetnek hadifogságuk borzalmaira.

Munkáim ilyen emlékszilánkok, de nem az egykori történetek illusztrációi kívánnak lenni, hanem inkább e trauma közös feldolgozásának, mélyebb megértésének terápiás eszközei. A vizuálisan ábrázolt különböző lágermotívumok az érzékeket a gondolatok felé terelik. A szögesdróton innen a nézők reflektáló képességére van szükség.

Az októberi napokban lesz éppen 70 esztendeje, hogy Erdély szellemi fővárosából mintegy 5 000 magyar és német, vagy németes nevű, civil fiút és férfit hurcoltak el a „felszabadítás” jelszavával érkező Vörös Hadsereg katonái. A foglyok közül csak minden második tért haza. Róluk megemlékezni, emléküket nyilvánosan ápolni, a velük történtekről írni, de még erről beszélni sem lehetett évtizedeken keresztül.

A kiállítással emlékművet szeretnék állítani annak a sok száz, ezer hősnek, akik megjárták a hadifogság kálváriáját.

M. Lovász Noémi

TARTALOM

1. Ajánlás helyett (Forgon Pál) 6

1. FEJEZET

I. LÁGERBALLADÁK, ÁTKOT SZÓRÓ VERSEK

2. Lágerballada *(ismeretlen szerző)* 9
3. Búcsúzás *(Nagy Jenő)* 11
4. Nagy Jóska halálára *(Fedák László)* 12
5. Sztálin arcképe *(Részlet, Fedák László)* 13

II. LÁGERIMÁK, KÖNYÖRGÉSEK, FOHÁSZOK, HITVALLÁSOK

6. Ezer fogoly imája 1944-ben *(ismeretlen szerző)* 15
6/2. Ismeretlen magyar költő: Ezer fogoly imája 1944-ben *(ismeretlen szerző)* 16
6/3. Fogolyima *(ismeretlen szerző)* 17
7. Fogolykarácsony Szolyván *(Holozsi Károly)* 17
7/2. Fogoly karácsony *(Holozsi Károly)* 19
7/3. Fogoly karácsonya a szolyvai táborban *(Holozsi Károly)* 20
7/4. 1944 – szolyvai Foglyok karácsonya *(Holozsi Károly)* 21
8. Hozzád könyörgünk *(ismeretlen szerző)* 22
9. Könyörgés *(ismeretlen szerző)* 23
10. A fogoly szilvesztere *(ismeretlen szerző)* 25
11. Ó, édes Jézusom *(Bendász István)* 26
12. Ének a lágerben (*Zimányi József)* 27
13. Fohász a lágerből (*Zimányi József)* 28
14. Rab fohász *(Horváth Simon)* 28

III. FOGOLYÉNEKEK

(Ismert zsoltárok, népdalok, nóták dallamaira)

15. Felajánlom neked *(Holozsi Károly)* 31
15/2. Felajánlom neked, Jézusom, az én szívem *(ismeretlen szerző)* ... 31
15/3. Felajánlom Néked, Istenem, az életemet *(ismeretlen szerző)* 32
16. Fogolytábor bús lakói… *(ismeretlen szerző)* 33
16/2. Hadifogoly dal *(ismeretlen szerző)* 34
17. Azt írták a donbászi vidékről… *(ismeretlen szerző)* 36

18. Fogolyének *(ismeretlen szerző)* 36
19. Idegenbe eltemetettek felett *(ismeretlen szerző)* 38
20. Meguntam, meguntam… *(Varga János)* 39
21. A kanyargó Tisza mentén… *(Dóczy József)* 40

IV. HÍRVIVŐ VERSES REGÉK, KRÓNIKÁK

22. Emberaszaló intézet Szolyván *(ismeretlen szerző)* 41
23. Szilveszter esti hadifogoly est *(Antal Sándor)* 43
24. 1944. november havában *(Berta Károly)* 46

V. VERSES LEVELEK A LÁGEREKBŐL

25. Kedves Boris rokon… *(Ferenc ?)* 63
26. Verses levél kislányaimnak *(Vadnay András)* 63
27. Édesanyámnak *(Fedák László)* 65
28. Mariskának *(Horváth Simon)* 66
29. Keresztlányomnak *(Horváth Simon)* 67
30. Pista bátyámnak *(Horváth Simon)* 67
31. Erzsi testvéremnek *(Horváth Simon)* 69
32. Miklóskának *(Horváth Simon)* 70
33. Jolán testvéremnek *(Horváth Simon)* 71
34. Gyermekeimnek *(Horváth Simon)* 72
35. Klárikához, a kis unokához *(Horváth Simon)* 74
36. Laci fiamnak *(Horváth Simon)* 75
37. Még egyszer Klárikához *(Horváth Simon)* 78
38. Mariska lányomnak és Miklós vejemnek *(Horváth Simon)* 79
39. Gyermekemhez *(Horváth Simon)* 81
40. Feleségemhez... (Feleségem fényképe) *(Bakura Sándor)* 82
41. Édesanyámhoz *(Bakura Sándor)* 83
42. Levél haza *(Bakura Sándor)* 84
43. Második levelem *(Bakura Sándor)* 85
44. Levél az otthon maradtak nevében… *(Szanyi J. Gyuláné Bátyi Zsuzsanna)* 86

VI. LÁGERKÖLTEMÉNYEK

(Családhoz, a szeretett hitveshez, szülőkhöz, barátokhoz, a nemzethez költött strófák)

45. Hó szállong Orsa felett *(Gaál Sándor)* 89

46. Az ungvári börtönben *(Részlet, Fedák László)* 90
47. Hazamegyek *(Bakura Sándor)* 91
48. 1946. január *(Bakura Sándor)* 92
49. Emlékül *(Vadnay András)* 92
50. Mordvinország de szomorú! *(Balog Sándor)* 93
51. Kemény, konok ember… *(Balog Sándor)* 94
52. Amikor elhagytak… Huszti Bélához *(Ágoston Béla)* 95
53. A kolimai magyar rabok hitvallása *(Fedák László)* 97
54. A kolimai rabok himnusza *(Fedák László)* 98
55. Mikor magam vagyok… (Részlet a szerző
önéletrajzi költeményéből) *(Tar Géza)* 98
56. Hazamegyünk… *(Ágoston Béla)* 99
57. Sötét nagyhegy… *(Tar Géza)* 100
58. Bús „Babilon"-ban… *(Balog Sándor)* 101
59. Elraboltak… *(Balog Sándor)* 102
60. Minap éppen… *(Balog Sándor)* 104
61. Más táborba… *(Balog Sándor)* 106
62. [már csak 32 kg vagyok 20 éves létemre] *(Nagy András)* 107
63. Énekek éneke *(ismeretlen szerző)* 107

VII. LÁGERBŐL ÍRT LEVELEK

64-72. Almássy Géza levelei feleségéhez a szolyvai gyűjtőlágerből ... 109
73-76. Badzey Pál levelei Szolyváról 115
77. Bakura SÁndor levele feleségéhez 121
78. Deák György beregszászi gimnáziumi tanár
levélnaplója feleségéhez 122
79. Csaplár János levele az ungvári Huber Jánosnéhoz
férje haláláról (Részlet) 131
80. Nagy Jenő feketepataki internált levele
hozzátartozóihoz (Részlet) 133
81. Turda Mihály tekeházi lakos levele családjához a belorussziai
Minszk környéki lágerből (Részlet) 134
82. Bendász István atya illegálisan küldött levele családjához 136
83. Részletek Puskás László atya lágerleveléből 137
84. Részletek Árvay Dezső atya nővérének küldött lágerleveléből 138
85. Varga János volt politikai fogoly levelei Csernuhinból
hozzátartozóihoz 139

VIII. NAPLÓK, NALÓRÉSZLETEK
86. Dr. Badzey Pál jegyzetei a szolyvai zárt tiszti táborból 141
87. Dobsa Lajos lágernaplója 153
88. Bucsella József lágernaplója (Részlet) 162

VII. Sírversek
89. Sírfeliratok *(ismeretlen szerző)* 167

UTÓSZÓ HELYETT
90. Kárpátaljai Miatyánk *(dr. Szöllősy Tibor)* 169

2. FEJEZET

KÁRPÁT-MEDENCEI KITEKINTŐ
91. A fogolykiváltó boldogasszonyhoz *(ismeretlen szerző)* 171
92. Zárva tartott rabok élete *(ismeretlen szerző)* 171
93. A ceglédi fogolytábor téglafalainak
versfeliratairól *(névtelen fogoly)*..... 173
94. Közös könyörgés az Úrhoz (Részlet) *(ismeretlen szerző)* 175
95. Itt csak rójuk a napokat egymás után… *(Véber Irén)* 176
96. Karácsonyi vers (Szövegtöredék) *Antalfy István* 176
97. Anyám, ha látnád *(Tiszai Gyula)* 177
98. Szeretném, ha hazaérnék (Levél a távolból)
(Szebeni Ilona, Dr. Berzeviczi Józsefné Szerednyei Etelka).....178
99. Hadifogoly levele az Édesanyjához *(ismeretlen szerző)* 180
100. Kőválogatás *(Luttenberger Mária)* 181
101. Lágerélet *(Luttenberger Mária)*..... 182
102. A láger közelében egy kis ház *(Luttenberger Mária)* 182
103. Levélnapló *(Filep János)*..... 183
104. Búcsúzom tőled… *(Filep János)*..... 184
105. Berkenyei elhurcoltak énekei *(ismeretlen szerző)*..... 184
106. A szerencsi pályaudvar indulási oldalán… *(ismeretlen szerző)* ... 187
107. Megy a vonat… *(Szerednyei János)* 188
108. A szentháromság nevében nyugodjatok
békében *(Szerednyei János)*..... 189
109. A rabok imája *(ismeretlen szerző)*..... 190
110./2. Bús magyarok imádkoznak… (I.) *(ismeretlen szerző)*.....191

111/3. Bús magyarok imádkoznak… (II.) *(ismeretlen szerző)*.....191
112/4. A rabok imája *(ismeretlen szerző)*..... 192
113. Elhurcoltak hazatérésére (I.) *(ismeretlen szerző)* 192
114/2. Elhurcoltak hazatérésére (II.) *(ismeretlen szerző)*..... 193
115. Beh régen vérezel, szegény magyar! *(ismeretlen szerző)*..... 193
116. Ha felmegyek az urali hegyekre… *(ismeretlen szerző)*..... 195
117. Ez a vonat most van indulóba… *(ismeretlen szerző)*..... 195
118. Majd ha egykor vége lesz a sok-sok
szenvedésnek *(ismeretlen szerző)* 195
119. Dal a helyszínről *(Hoffman József)* 196
120. Tábori gondolat *(Pál Dénes)* 197
121. Fogoly magyar reggeli imája *(Csengeri Sándor)*..... 197
122. Csak egy gallyacskát *(Anatalfy István)*..... 198
123. Karácsonyi verses levél *(Anatalfy István)*..... 199
124. Rab karácsony *(Galgóczy Árpád)* 199
125. Csendesen, bágyadt hangon dudorásztam *(Rózsás János)* 201
126. Rideg, fehér barakkfalak *(Rózsás János)*..... 201
127. Félhomály dereng a barakkban *(Rózsás János)* 203
128. Keserű, panaszos a rabkenyér nékem… *(Rózsás János)* 204
129. Riadalom van a lágerben… *(Rózsás János)*..... 205
130. Álom *(Szamos Ede)*..... 205
131. Úgy megyünk... (*Pál Sándor)*..... 206
132. Razzia van megint, újra… *(Hegedűs Jakab)* 206
133. Fogadalom *(Völgyi József)*..... 207
134. Ősz a Gulágban *(Völgyi József)*..... 207
135. Álmaimban mindig otthon járok… *(Rózsa Ferenc)*..... 208
136. Földi, hazamegyünk! *(Szakály Dezső)*..... 208
137. Pócs Ilonka balladája *(Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna)* 210
138. Donbasz-Krasznoarmejszk *(Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna)* 211
139. Karácsony *(Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna)* 211
140. Fohász *(Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna)* 212
141. 1946. augusztus Ilona-nap *(Gavallér Imréné Stark Zsuzsanna)*... 213
142. Donbászi verses napló *(Vojtó Ferencné Vinnai Ilona)*.....214
143. Férjemnek *(Vojtó Ferencné Vinnai Ilona)*.....216
144. A ceglédberceli gyűjtőtáborban *(Tiszai Gyula)*.....217
145. A szerencsi kaszárnyába *(Stumpf Lászlóné Nagy Mária)*.....218
146. Tisza partján van egy kunyhó *(Szentesi Józsefné Takács Julianna)*... 218

147. Donbászi mozaikok *(Balák Andrásné Kocsis Mária)* 219
148. Húgomnak *(Balák Andrásné Kocsis Mária)* 220
149. Anyám, ha látnád *(Balák Andrásné Kocsis Mária)* 221
150. Ki rájuk kaparta ezt a rögös földet *(Plósz Mihály)* 223
151. Távol a hazától *(Dévald Frigyesné Kendi Ilona)* 224
152. Saját kis hálaimám *(Misek Pálné Luttenberger Mária)* 226
153. (Egy lágerlakó epilógusa) Miért? *(Fodor László)* 226

3. FEJEZET
Válogatás a szovjet fogságban keletkezett német nyelvű lágerírásokból

154. Elhurcolt dunai svábok dalai. Egynéhány példa a Freiburgi „IVDE" gyűjteményéből (Schell Csilla /IVDE Freiburg) 229
155. Gedicht der Salacker Verschleppten..... 238
156. Klara Burghardt: Grosnij–Kaukasus 241
157. Ein Lied von den Verschleppten nach Russland
Az Oroszországba elhurcolt németek éneke..... 242

UTÓSZÓ HELYETT
Dupka György: Istenhez fohászkodó szabadságvágy és az éltető szerelem, szeretet motívumai a sztálini táborokban raboskodott kárpátaljai magyar hadifoglyok lágerfolklórjában és lágerköltészetében 245

JEGYZETEK 261

FELHASZNÁLT IRODALOM 310

M. Lovász Noémi (Nagyenyed, 1979.) jegyzete
a képzőművészeti alkotásokhoz.....319